C. SVETONIVS TRANQVILLVS

OPERA

VOL. I
DE VITA CAESARVM
LIBRI VIII

RECENSVIT

MAXIMILIAN IHM

EDITIO STEREOTYPA
EDITIONIS PRIORIS (MCMXXXIII)

MONACHII ET LIPSIAE
IN AEDIBVS K. G. SAUR MMIII

Bibliographic information published by Die Deutsche Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek lists this publication in the
Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data is available
in the Internet at **http:/dnb.ddb.de**.

Printed in Germany

Gesamtherstellung: Druckhaus „Thomas Müntzer" GmbH, 99947 Bad Langensalza
ISBN 3-598-71827-6

PRAEFATIO

De codicibus Suetonianis cum in prolegomenis editionis maioris (Lipsiae a. 1907) fusius disputauerim, pauca hic adnotasse sufficiat. scripsit igitur Suetonius teste Suida s. u. *Τράγκυλλος* (testimonium u. infra p. XIX) de uita Caesarum libros octo. cuius operis quod unicum exemplar ad mediam aetatem peruenit ut principalem octo librorum diuisionem iam obscuratam habuit[1]), ita uariis uitiis deformatum fuit, raro interpolationibus, saepius lacunis, quarum grauissima in principio operis amisso cernitur. periit autem initium uitae Diui Iuli[2]) una cum praefatione ad C. Septicium Clarum praefectum praetorio, quam Iohanni Laurentio Lydo notam fuisse constat (u. testim. p. XIX)[3]), integer, ut uidetur, quaternio eius exempli, quod in bibliotheca monasterii Fuldensis extitisse scimus 'in duos nec magnos codices diuisum' exaratumque, ut certis uestigiis deprehendi potest, litteris capitalibus rusticis quas uocant, nulla praeterquam capitum distinctione. inde pendent libri manu scripti quotquot innotuerunt omnes, pendetque Einhardus, qui cum uitam Caroli Magni imperatoris paucis post obitum eius annis conscribere institueret, Suetonium potissimum e ueteribus scriptoribus studiose imitandum sibi proposuit.[4]) arche-

1) Cf. infra p. VII sq.

2) Huc non spectat Seru. Aen. VI 798.

3) Exterior libri titulus ex subscriptionibus uitarum reciperari potest, uariasque librarii inscriptiones temptauerunt (u. infra p. VIII).

4) Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter I⁷ p. 203 sqq.

typi illius deperditi apographum petente Seruato Lupo abbate Ferrariensi saeculo nono circiter medio in Galliam perlatum est[1]), minuscula litteratura scriptum, quali Fuldenses librarii usque ad id fere tempus utebantur, quamque duce Ludouico Traube 'insularem' dicere coepimus. tum demum uitae Caesarum magis magisque innotuerunt passimque maxime per partes Galliarum uulgatae sunt.[2]) at non modo multiplicari exempla tunc coepta sunt, sed mox etiam emendari uel potius interpolari, quo uitio unus tantum liber caret, omnium qui ad nostram aetatem durauerunt et antiquissimus et optimus, Memmianus, nunc Parisinus 6115 (*M*), saeculo nono uergente in s. Martini Turonensis pulchre diligenterque descriptus[3]) ex integerrimo exemplari, fortasse ipso illo apographo Seruati Lupi. incommode autem accidit, ut egregius liber, cuius praestantiam ab initio omnes praedicauerunt, correctoris, ut adsolet, manum expertus sit

---

1) Lupi epist 91 (ed. E. Duemmler, Monum. Germ. hist. Epistularum tomi VI pars prior 1902, p. 81) ad Marcwardum abbatem Prumiensem a. 844 data: *quaeso praeterea ut ad sanctum Bonifatium sollertem aliquem monachum dirigatis, qui ex uestra parte Hattonem abbatem deposcat, ut uobis Suetonium Tranquillum de uita Caesarum, qui apud eos in duos nec magnos codices diuisus est, ad exscribendum dirigat mihique eum aut ipsi, quod nimium opto, afferatis aut, si haec felicitas nostris differetur peccatis, per certissimum nuntium mittendum curetis. namque in hac regione nusquam inuenitur, et credimus hoc quoque nos beneficium uestra liberalitate consecuturos.* in alia ad eundem epistula (nr. 10 p. 21), de cuius tempore non constat, haec legimus: *quid super Suetonio Tranquillo et Iosepho a uobis fieri optem, demonstrabit Eigil nostrarum rerum fidus interpres.*

2) De codicibus in antiquis bibliothecarum catalogis enumeratis, quorum plerique perisse putandi sunt, sicut perierunt archetypus Fuldensis apographumque supra laudatum, cf. Gust. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui (Bonnae 1885) p. 78. 201. 217. 265 et M. Manitius, Philologisches aus alten Bibliothekskatalogen, Rhein. Mus. XLVII (1892) suppl. p. 70 sq.

3) '*Iste liber est de armario bi martini tur̃*' in folio primo legitur scriptum a bibliothecario aliquo saec. XII. specimina scripturae uide in tabulis I. II editioni maiori adnexis et apud Chatelain, Paléogr. des classiques latins II tab. CLXXXIII 2; cf. L. Traube, Neues Archiv XXVII p. 267.

(M^2, saec. XI—XII), qui etsi leuiora primi librarii menda facili opera sustulit, tamen longe plura pessum dedit siue de suo siue adiutus alio exemplari.

E Memmiano reliquos deriuatos esse omnes non defuerunt qui suspicarentur, in iis Ricardus Bentley. qua de re rectius iudicauit Rothius ne unum quidem librum ex illo transscriptum dici posse[1]) propter uitia quaedam, lacunas maxime (cf. ex. gr. Claud. 45, p. 220, 21.), solius Memmiani propria. aetate huic proximus codex bibliothecae Guelferbytanae est, Gudianus 268 (*G*), saeculo XI ex exemplari descriptus ei simillimo, unde fluxit *M*, at iam plenus mendis insolentioribus nec non manifestis corrigendi temptationibus, ita ut quae in eo solo extant emendatiora ualde dubium sit num ad ipsum archetypum referri liceat. iisdem temporibus aliud exemplum concinnatum est, in quo inerant Graecorum uocabulorum interpretamenta (*X'*), communis uariorum codicum parens, inter quos facile principem locum obtinet Vaticanus 1904 (*V*) ca. a. 1100 scriptus[2]), fidissimus post Memmianum, quocum saepissime consentit, testis, quamuis innumeris erroribus scribae neglegentia natis lacunisque foedatus. uehementer autem dolendum est, quod dimidia operis parte contentus in uitae Caligulae capite tertio (p. 154, 25) substitit librarius, dignus qui laudetur uel propter numeri notam Iul. 25 p. 12, 7 accurate exaratam, quam in *M* imperitus uir abrasit. ex eodem fonte alterum exemplum manauit in peius mutatum (*X*), quod etsi periit, redintegrari potest per satis multa apographa,

1) Cod. Parisinum 5804 saec. XV (*δ*), cuius selectas adposui lectiones, mire cum *M* facere iam Rothius perspexit; manasse uidetur ex Memmiani iam correcti apographo.

2) Fugerat me, cum de eo dissererem (ed. mai. p. XIV), commentatio Caroli de Radinger (u. ind. auctorum infra p. XIV), in qua hunc quoque librum in Gallia ortum esse probauit litteris codici agglutinatis, quae ad monasterium Flauiniacense in pago Alsinsi Galliae situm pertinent. at Memmiano aetate supparem esse, scil. saeculi IX exeuntis uel X ineuntis, frustra contendit, laudans ex eo *ampius* (Iul. 77 p. 38, 2) noto compendio male intellecto aliaque perperam excepta.

inprimis Laurentianum plut. 68, 7 (*L*), eodem fere tempore quo *V* scriptum. huic accedunt alia recentiora (*POST*, u. tabulam notarum p. XVII sq.), partim contaminata, id est emendata ad librum quendam alterius classis, ad quam repraesentandam e magna copia elegi libros tres, scriptos omnes saeculo XII (*ΠQR*), ductosque ab exemplari condicionis deterioris (*Υ*). *X* et *Υ* qui comparauerit inueniet *Υ* longe pluribus uitiis, interpolationibus maxime et lacunis, laborare et uel eam ob causam caute accipienda diligenterque pensanda esse quae non paucis locis in solo *Υ* (uel *Υ′*, u. notarum conspectum) seruata primo obtutu adrident speciemque ueri prae se ferunt. e tribus illis pessimus est *Π*, lectionis uulgatae ac deprauatae fons praecipuus, melior *R* (in fine nunc mutilus), quem magni fecit R. Bentley, non contemnendus *Q*, ut qui hic illic integriora praebeat quam *ΠR* non tam arta affinitate coniuncti quam *Π* et *Q*.[1])

De reliquis codicibus[2]) quorum ingens est multitudo, nouiciis et a grammaticis correctis (ς), iudicium Rothius (praef. p. XXIX) fecit firmissimum: 'auctoritatem habent nullam', ne ii quidem, quos nuper quidam in lucem protraxerunt laudibusque extulerunt, ex. gr. cod. Paris. 5809 saeculi XV exeuntis, mirum in modum Beroaldi Sabellici aliorumque lectiones referens.

Praeter integros codices excerpta quaedam ex Caesaribus facta ad crisin factitandam aliquid conferunt, quorum duo genera praesto sunt: amplioris ambitus at minoris momenti quae in cod. Parisino 17903 saec. XIII leguntur (*N*), sumpta ab auctore ignoto e libro aliquo classis *X* iam contami-

---

1) Corrector codicis *Π* (Π^2) plurima ad exemplar codici *R* propinquum emendare studuit; solent igitur concordare $\Pi^1 Q$ et $\Pi^2 R$.

2) Perierunt uel latent plures, quibus priores uiri docti sunt usi, in his 'Tornacensis' quidam 'peruetustus', quem ab Erasmo Glareanus dono accepit. at totus commenticius est 'uetus codex', ex quo Fuluius Vrsinus in notulis a. 1595 emissis excerpta plurima laudat depeculatus scrinia Erasmi Stephani Torrentii.

nato[1]); breuiora et uel propter aetatem notabilia, quae dictata a Seruato Lupo Heiricus Autessiodurensis excepit obtulitque inter annos 871 et 876 Hildeboldo episcopo Suessionensi (*H*).[2])

De indole archetypi libri, qualem supra indicaui, de litteratura eius, scripturae compendiis, orthographia, mendorum generibus, cf. quae exposui in ed. maioris praef. p. XXIV sqq. de subscriptionibus singularum uitarum cum in huius editionis commentario critico nihil adnotauerim, hic pauca adicienda uidentur.[3]) legebantur igitur haec in archetypo litteris scripta grandibus et conspicuis — in *M*, archetypi uerissima imagine, partim capitalibus partim uncialibus[4]) — in calce uitae Diui Iuli:

c. suetoni tranquilli de uita caesar̃ liber primus expl. incipit diuus augustus liber secundus feliciter

et sic deinceps (omitto tria auctoris nomina ubique fere eodem modo notata):

de uita caesar. diuus aug. (*augustus* perscriptum in aliis codd.) *explic. incipit tiberius feliciter* (*liber tertius* addunt deteriores)

tiberius liber III. explicit. incipit caligula liber IIII. feliciter (auctoris nomen operisque titulus hic deest in *M* et plerisque, habet *G*)

de uita caesarum c. caligula liber IIII. explicit. incipit diuus claudius liber quintus feliciter

de uita caesarum diuus claudius explic. incipit nero feliciter

---

1) Vsus eis est Vincentius Bellouacensis in Speculo historiali (a. 1264).

2) Edidi et adnotaui Hermae uol. XXXVI p. 343 sqq. adhibuit iam Iohannes Saresberiensis (Policrat. a. 1161).

3) Genuinum operis exordium, quale in archetypo fuit (*Annum agens sextum decimum*), bene seruauerunt *MVδ*; reliqui ad hiatum explendum uaria temptarunt: *Gaius Iulius Caesar* praetexit *G*, *Iulius Caesar L*, plerique tertio loco *Caesar* inserunt.

4) Pars prior subscriptionis capitalibus, posterior (inde a uoce *incipit*, in ultima uita inde a *domitiañ*) uncialibus. exemplum habes in tab. II ed. maioris.

de uita caesarum explic. nero. incipit galba feliciter
de uita caesarum galba explicit incipit otho feliciter
de uita caesarū otho explic. incip̄ uitellius feliciter
de uita caesar. uitellius explic. incipit uespasianus feliciter
de uita caesarum diuus uespasianus explic̄. incipit diuus titus feliciter
de uita caesarū diuus titus explic. incipit domitiañ felicit̄
de uita caesarum domitiañ expl̄. feliciter.

Itaque duodecim uitas nominibus imperatorum distinctas omnes, at non ultra quinque primas uitas librorum numeros seruatos uidemus. sed iam saeculo XI/XII censor aliquis, cui exemplum *X* debetur, interruptum numerorum ordinem ita resarciendum putauit, ut libros distingueret duodecim, i. e. singulos libros uitis tribueret singulis. sic constanter factum cernimus in *LS* (librarius *P* subscriptiones fere neglexit). '*liber sextus*' praeterea notatus est in *GΠQ* (in fine uitae Claudi), '*liber septimus*' in *Q* (ad calcem Neronis); denique '*liber primus*' in inscriptionibus operis extat aeque inuentis a librariis plus minusue peritis.[1]) diuisionem istam in XII libros scriptores medii aeui agnoscunt receperuntque editores uetustiores. sed reputata uoluminum inaequalitate, cum posteriorum sex librorum ea breuitas esset, ut cum aliquo e prioribus collati cuncti uix ei mole sua pares essent, non multum certe superarent, Casaubonus, interpretum Tranquilli facile princeps, cedens auctoritati Suidae opus Suetonianum in libros octo diuisit ita, ut et tres Flauios et tres illos 'aestiuos' imperatores coniungeret.

---

1) *C. Suetonii Tranquilli de uita Caesarum lib̄. I incip̄. diuus Iulius Caesar inprimis* praescripsit *G*, plerique *C. Suetonii Tranquilli de uita Caesarum liber I* uel similiter (*incipit diuus Iulius* addunt *OST*), breuius *L*: *incipit Tranquillinus Suetonius*, plenius *T* et multi ς: *incipit liber Suetonii Tranquilli de uita et moribus XII Caesarum liber primus*; tacent *M*¹ et *P*, sed posteriore indoctaque manu in *M* folii primi margine superiore titulus adpictus est hic: '*incipit Suetonius de uita cesarum nunc gesta cesaris.*'

scriptorum autem ueterum, qui ex Suetonio hauserunt, nullus, quod sciam, singulorum librorum mentionem fecit praeter Lampridium, qui in uitae Commodi c. 10, 2 *Tranquilli librum uitam Caligulae continentem* commemorat.

* * *

De editoribus aliisque auctoribus per indices summatim absoluam.

Editiones

plus ducentae inter annos 1470 et 1829 emissae enumerantur a Iohanne de Gruber, Jahrb. f. Phil. suppl. III (1834) p. 142—149.[1]) antiquiorum eas tantum attuli, quas ad indagandas potissimum primarias lectiones ipse examinaui. priores superasset editio, quam summo studio parauit at non absoluit Ricardus Bentley. id quod philologo sagacissimo, cuius libri animaduersionibus doctis coniecturisque partim audacibus partim ingeniosis, plerisque tamen utilibus referti in museo Britannico asseruantur, non contigerat, ut uidelicet criticam editionem ad fidem mss. librorum perficeret, Carolus Ludouicus Roth praestitit, uir de Suetonio optime meritus.

edd. Rom. I. II = editiones principes Romanae a. 1470, prior cura Iohannis Antonii Campani, altera ex recensione Iohannis Andreae Aleriensis episcopi.
Ven. I = ed. Veneta princeps a. 1471.
anonyma (a. 1472?).[2])
Mediolanensis a. 1475.
a. 1480 (sine loco).
Bononiensis a. 1488 (impressum per Platonem de Benedictis).
Veneta a. 1490 (cum commentario Sabellici).
Bononiensis a. 1493 (cum comm. Beroaldi; ed. altera a. 1506).
Parisina a. 1509.
Florentina a. 1510 (Iuntina).
Veneta a. 1510 (cum comm. Sabellici et Beroaldi).
Florentina a. 1515 (Iuntina).
Veneta a. 1516 (Aldina, cura I. B. Egnatii, cf. Ald. a. 1519).
Basiliensis a. 1518 (Desiderii Erasmi).
Basil. a. 1533 (huic et alteri Basiliensi a. 1546 repetitionibus Erasmianae Sigis-

1) Cf. Macé et Opitz locis infra laudatis.
2) Vsus sum exemplari bibl. Monacensis sign. '*Inc. s. a. 1721*'.

mundum Gelenium praefuisse Rothius existimat).
Lugdunensis a. 1534 per Seb. Gryphium (aliae Gryphianae a. 1544. 1547. 1548 etc.).
Parisina a. 1543 (Roberti Stephani).
Basil. a. 1560 (cum notis Glareani).
Antverp. a. 1574 (cura Theod. Pulmanni).
Antverp. a. 1578 (c. comm. Laeuini Torrentii).

sequuntur editiones quas curauerunt:

Isaac Casaubonus (Genauae 1595. Paris. 1610).
Petrus Scriuerius (Lugd. Bat. 1596).
Ioh. G. Graeuius (Traiecti 1672. 1691. 1703).
Sam. Pitiscus (Traiecti 1690. Leouardiae 1714).
Iac. Gronouius (Lugd. Bat. 1698).
P. Burmannus (Amstelaedami 1736, 2 uoll. cum notis uariorum et indice Matthiae Berneggeri).
Ioh. Aug. Ernesti (Lips. 1748. 1775)
Francisc. Oudendorpius (Lugd. Bat. 1751, cum notis Graeuii, I. Gronouii, Dukeri).
F. A. Wolfius (Lips. 1802, 4 uoll. cum animaduersionibus Ernestii et commentario Casauboni).
D. C. G. Baumgarten-Crusius (Lips. 1816. 1818, 3 uoll. cum commentario perpetuo indicibusque copiosissimis; commentarium repetiuit notasque aliquas adiecit C. B. Hase, Paris. 1828).
Ioh. Heinr. Bremi (ed. II. Zürich 1820, cum commentario).
Car. Lud. Roth (Lips. 1858).
Leo Preud'homme (Groningae 1906).[1]

denique selectas uitas commentariis uarii et generis et pretii instructas nuper emiserunt:

H. T. Peck (Diuus Iul. et Aug., ed. II New York 1893).
Henr. Smilda (Diuus Claudius, Groningae 1896).[2]
E. S. Shuckburgh (Diuus Augustus, Cambridge 1896).[2]
Corn. Hofstee (Galba Otho Vit., Groningae 1898).
I. B. Pike (Tib. Cal. Claud. Nero, Boston 1903).

Rothii editione factum est, ut Suetoniana studia, quae commendata olim splendidissimis nominibus (in his Hadriani Turnebi, Iusti Lipsii, Claudii Salmasii Gronouiorumque patris ac filii) nostra aetate paululum refrigescere coeperant,

1) Cf. Berlin. phil. Wochenschrift 1896 p. 552 sqq. Revue critique 1906 nr. 16 p. 261 sqq. Deutsche Literaturzeitung 1906 p. 3137 sqq. Wochenschrift f. klass. Phil. 1906 p. 1057 sqq. Opitz, Jahresbericht f. Altertumswissenschaft 1907 II p. 267 sq.

2) Cf. Opitz, Jahresbericht f. Altertumswissenschaft 1898 II p. 118 sqq

denuo reuiuiscerent. inquisiuerunt igitur plures in Suetoni genus dicendi operamque dederunt uerbis scriptoris uel emendandis uel interpretandis non pauci, quorum delectum dare placuit, qualis inpraesentiarum mihi utilis uisus est.[1])

Auctorum index

Henr. Alanus, Codicum Suetonii suorum duorum specimen dedit nec non obseruationes aliquot addidit H. A. Dublinii et Londinii 1873.

G. Andresen, Agermus. Wochenschrift f. klass. Philol. 1905 p. 1178 sq. (ad Ner. 34).

P. Bagge, De elocutione C. Suetonii Tranquilli. Dissert. Vpsaliae 1875.

Fr. L. Becher, Obseruationum criticarum specimen primum (Lips. 1808) p. 77 sqq.

I. W. Beck, De monumento Ancyrano sententiae controuersae. Mnemos. XXV 1897 p. 349—360. XXVI 1898 p. 237—257.

Gust. Becker, Zu Suetonius und Cassius Dio. Jahrb. f. klass. Philol. 83 (1861) p. 572 sq. (ad Tib. 61. Cal. 41).

— Quaestiones criticae de C. Suetonii Tranquilli de uita Caesarum libris VIII. Progr. gymn. Memel. 1862.

— Zur Litteratur des Suetonius. Jahrb. f. klass. Philol. 87 (1863) p. 193 sqq. 631 sqq. et 89 (1864) p. 839 sqq.

— Zur Kritik des Suetonius. Symbola phil. Bonnensium (Lips. 1864—1867) p. 685—694.

I. H. Tr. Behr, Obseruationes in aliquot Suetonii locos uitae T. Flauii Vespasiani. Gerae 1827 (id. obseruationes in Diuum Iulium ediderat Gerae 1822. 1823. 1825).

R. Bentley u. Hedicke et M. Ihm.

Th. Bergk, Analecta critica. Rhein. Mus. VII 1850 p. 156 sq. (ad Tib. 29).

— Augusti rerum a se gestarum indicem edid. Th. B. Gottingae 1873.

— Der Vicus Ambitaruius. Zur Geschichte und Topographie der Rheinlande in römischer Zeit (Leipzig 1882) p. 89 sqq. (ad Cal. 8).

— Opuscula philol. I (Halis Sax. 1884) p. 274 (ad Dom. 19).

I. C. G. Boot, Analecta critica. Mnemos. XVIII 1890 p. 359.

F. Bücheler, Νεόψηφον. Rh. Mus. LXI 1906 p. 307 sq. (ad Ner. 39).

Chawner, Note on Sueton. Ner. 45. Classical Review IX 1895 p. 109 sq.

O. Clason, Tacitus und Sueton. Breslau 1870.

I. I. Cornelissen, Coniectanea latina. Daventriae 1870.

— Mnemos. VI 1878 p. 313.

L. Dalmasso, La grammatica di C. Svetonio Tranquillo. Torino 1906 (cf.

1) Respexi fere recentiores. cf. Macé et Opitz ll. ll.

Berlin. phil. Wochenschrift 1907 p. 561).
P. H. Damsté, Museum 1896 p. 276.
Gust. Dederding, De Suetoni uita Caesaris. Pars prior. Diss. Ienensis (Berol. 1871).
W. Dennison, The epigraphic sources of Suetonius. American Journal of Archaeology, second series, uol. II 1898 p. 26 sqq.
H. E. Dirksen, Beiträge zur Auslegung einzelner Stellen in den Kaiserbiographien des Sueton (1848) = Hinterlassene Schriften I (Lips. 1871) p. 213 sqq.
F. I. Drechsler, Zeitschrift f. d. österreich. Gymnasien XLI 1890 p. 195 (ad Claud. 42).
R. Düpow, De C. Suetonii Tranquilli consuetudine sermonis quaestiones. Progr. Bergedorf 1895.
Godofr. Faehse, Obseruationes criticae in C. Suetonium Tranquillum. Sylloge lectionum graecarum (Lips. 1813) p. 445—452.
Ioh. W. Freund, De C. Suetonii Tranquilli usu atque genere dicendi. Diss. Vratisl. 1901 (cf. Opitz, Jahresbericht für Altertumswissenschaft 1907 II p. 264 sqq.).
Rob. Th. A. Fruin, Beiträge zur Fastenkritik. Jahrb. f. klass. Philol. 149 (1894) p. 117 sq. (ad Tib. 2).
W. Fürst, Suetons Verhältnis zu der Denkschrift des Augustus (Mon. Ancyr.). Diss. Erlangen 1904.
Ferd. Gottanka, Suetons Verhältnis zu der Denkschrift des Augustus (Mon. Ancyr.). Progr. Münch. 1904.
Tjallingi Halbertsmae Aduersaria critica e schedis defuncti ed. H. van Herwerden. Leidae 1896. p. 168—172.
Edmundi Hedickii Studia Bentleiana. III. Suetonius Bentleianus. Freienwaldiae 1902.
G. Helmreich, Zu Suet. Cal. 20. Berliner philol. Wochenschrift 1903 p. 1374.
M. Hertz, De historicor. Rom. reliquiis quaestionum capita quinque. Index lect. aest. Vratisl. 1871 p. 9 sqq. (ad Vit. 1).
— Jahrb. f. klass. Philol. 109 (1874) p. 258 sq. (ad Aug. 94. Claud. 9. Ner. 17).
I. Hilberg, Wiener Studien XIII 1891 p. 167—169 (ad Tib. 75).
A. Hillscher, Hominum litteratorum Graecorum ante Tiberii mortem in urbe Roma commoratorum historia critica. Jahrb. f. klass. Philol. Suppl. XVIII 1892 (ex. gr. p. 385 ad Aug. 79).
O. Hirschfeld, Hermes VIII 1874 p. 476 sq. XXIV 1889 p. 104. XXV 1890 p. 353.
— Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian. Berlin 1905.
A. A. Howard, Notes on Suetonius. Harvard Studies VII 1896 p. 205 sqq.
— Metrical passages in Suetonius. ibid. X 1899 p. 23 sqq.
— Notes on a fifteenth century manuscript of Suetonius. ibid. XII 1901 p. 261 sqq.

Chr. Huelsen, Rhein. Mus. XLIX 1894 p. 630 (ad Aug. 70).
O. Jahn, Philol. XXVI 1867 p. 16 (ad Ner. 39).
V. Jernstedt notas criticas ad Suetonium a. 1876 in ephemeride Rossica edidit, nunc repetitas in eius Opusculis (Petropoli 1907) p. 305—327 (cf. Revue des revues I p. 275).
— Zu Sueton. Herm. XXIV 1889 p. 477 sqq.
M. Ihm, Zu Suetons Caesares. Rh. Mus. LIII 1898 p. 495 sq.
— Richard Bentley's Suetonkritik. Sitzungsberichte der Königl. Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1901 p. 677—695 (cf. Rhein. Mus. LVI p. 635 sq.).
— Die sogenannte 'Villa Iovis' des Tiberius auf Capri und andere Suetoniana. Herm. XXXVI 1901 p. 287—304.
— Beiträge zur Textgeschichte des Sueton. 1. Die Suetonexcerpte des Heiric von Auxerre. 2. Glossen in Suetonhandschriften (Herm. XXXVI p. 343—363). 3. Humanistenhandschr. (Herm. XXXVII p. 590—597). 4. Die maßgebenden Handschriften. Textkritische Bemerkungen (Herm. XL p. 177—190).
E. Klebs, Die Scriptores historiae Augustae. Rhein. Mus. XLVII 1892 p. 24 sqq.
H. Kraffert, Beiträge zur Kritik und Erklärung latein. Autoren. Progr. Aurich. 1882 p. 99 sq. (cf. id. in progr. Verden. 1888).
Aug. Krause, De C. Suetonii Tranquilli fontibus et auctoritate. Berol. 1831.
G. M. Lane, Hidden verses in Suetonius. Harvard Studies IX 1898 p. 17 sqq. (cf. Morgan ibid. p. 66).
H. Lehmann, Claudius und Nero und ihre Zeit. Gotha 1858.
F. Leo, Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form. Leipzig 1901.
E. Maaß, De biographis Graecis quaestiones selectae. Philol. Untersuchungen III (Berlin 1880) p. 35 sq.
A. Macé, Essai sur Suétone. Paris 1900 (Bibl. des Ecoles françaises d'Athènes et de Rome fasc. 82). inest librorum conspectus p. 17—24, editionum p. 25—28.
I. N. Madvigii Opuscula academica (Hauniae 1834) p. 387 sq.
— Opuscula academica altera (Hauniae 1842) p. 8. 223.
— Aduersaria critica. I 1871 p. 19. II 1873 p. 570 sqq. III 1884 p. 247 sqq.
— Cic. de fin. ed. II (1869) p. 284. 834.
Jac. Mähly, Zur Kritik lateinischer Texte (Progr. Basel 1886) p. 23 (ad Aug. 70. 75. 91).
— Philologus XLVIII 1889 p. 644 (ad Aug. 72).
M. Manitius, Neues Archiv d. Gesellschaft f. ält. deutsche Geschichtskunde VII 1882 p. 530 sqq. (de Einhardo Suetonii imitatore).
J. Marquardt, Röm. Staatsverwaltung. ed. II uol. I—III.
— Das Privatleben der Römer. ed. II.
Christ. Modderman Lec-

tiones Suetonianae. Diss. Groningae 1892 (cf. Opitz, Jahresbericht f. Altertumswiss. 1898 II p. 103 sq.).

Th. Mommsen passim (Röm. Forschungen, Röm. Staatsrecht [vol. III ind. p. 1334], Res gestae Diui Augusti, Römisches Strafrecht [ind. p. 1077]).

Chr. Gottfr. Müller, Ad C. Suetonium Tranquillum obseruationes cum auctario animaduersionum Ernestianarum. Lips. 1804 (insunt p. 20 Reinesii coniecturae).

C. F. W. Müller, Zu latein. Prosaikern. Rhein. Mus. XX 1865 p. 155 sqq.

Carol. Naegler, Annotationes criticae ad C. Suetonium Tranquillum et L. Annaeum Senecam philosophum. Festschrift zur Erinnerung an das 50jährige Jubilaeum des Realgymnasiums zu Nordhausen. 1885.

H. C. Newton, The epigraphical evidence for the reigns of Vespasian and Titus. Cornell Studies in Classical Philology XVI 1901.

Th. Opitz, Bericht über die Literatur zu späteren römischen Geschichtschreibern von 1891 bis einschließlich 1896. Jahresbericht f. Altertumswissenschaft 1898 II p. 100—116.

— Bericht über die Literatur zu Suetonius von 1897—1906. Jahresbericht für Altertumswissenschaft 1907 II p. 237—270.

H. Peter, Die Scriptores historiae Augustae (Leipzig 1892) p. 102 sqq.

H. Peter, Die Literatur der Witzworte in Rom und die geflügelten Worte im Munde Caesars. Jahrb. f. klass. Philol. 155 (1897) p. 853—860.

H. I. Polak, Parerga. Progr. gymnasii Erasmiani Roterodamensis 1882.

L. Preud'homme, Première (deuxième) étude sur l'histoire du texte de Suétone de uita Caesarum (Bull. de l'Acad. roy. de Belgique 1902 p. 299—328, p. 544—551).

— Troisième étude etc. (Mémoires couronnés et autres Mémoires publiés par l'Acad. royale de Belgique). Bruxelles 1904. (Cf. Berlin. phil. Wochenschrift 1902 p. 1354 et 1905 p. 9 sqq.).

— Notes sur Suétone. Mélanges Paul Fredericq (Bruxelles 1904) p. 43 sqq.

Prosopographia imperii Romani I—III.

K. v. Radinger, Eine verschollene Handschrift des Sueton. 7. Jahresbericht des Real-Gymnasiums in Korneuburg 1905, p. 1—23 (u. supra p. V).

A. Reifferscheid, Analecta Horatiana. Index lect. hib. Vratisl. 1870/71 p. 5 (ad Iul. 56).

Reinesius u. C. G. Müller.

A. Riese, Das rheinische Germanien in der antiken Literatur. Leipzig 1892 (u. ind. p. 459).

Frid. Ritschelii in uitam Terentii commentarius (C.

Suet. Tranquilli praeter Caesarum libros rel. ed. A. Reifferscheid. Lips. 1860 p. 481 sqq. = Ritschelii opusc. phil. III 1877 p. 215 sqq.).
W. H. Roscher, Zu Suetonius. Jahrb. f. klass. Philol. 107 (1873) p. 560 (ad Ner. 33).
O. Roßbach, De Senecae phil. libror. recensione et emendatione (Breslauer phil. Abhandl. II 1888) p. 141 sq. (ad Vesp. 12. 15).
Dav. Ruhnkenii Scholia in Suetonii uitas Caesarum. Ed. Jac. Geel. Lugd. Bat. 1828.
Sakellaropulos in ephem. Ἐπετηρίς IV 1900 p. 98 (ad Tib. 70).
Frid. Schmidt, De Einhardo Suetonii imitatore. Progr. Bayreuth 1880.
Guil. Schmidt, De Romanorum imprimis Suetonii arte biographica. Diss. Marpurg. 1891
Ernst Schulze, Der latus clauus der römischen Tunica. Rhein. Museum XXX 1875 p. 120 sqq. (ad Iul. 45).
O. Siesbye, Nordisk Tidskrift for Filologi XI p. 152 sqq. (ad Ner. 37 et Dom. 3).
C. L. Smith, A preliminary study of certain manuscripts of Suetonius lives of the Cesars. Harvard Studies XII 1901 p. 19 sqq. XVI 1905 p. 1 sqq.
A. Spengel, Blätter f. bayer. Gymn. XXXIII 1897 p. 561—563 (ad Aug. 99).
Struchtmeyer, Animaduersionum criticarum libri II (1755).
H. R. Thimm, De usu atque elocutione C. Suetonii Tranquilli. Diss. Regimonti Pr. 1867.
P. Thomas, Notes sur Lucain, Suétone et le Querolus. Mélanges Paul Fredericq (Bruxelles 1904) p. 38.
Aem. Trachmann, De coniunctionum causalium apud C. Suetonium Tranquillum usu. Diss. Halensis 1886.
L. Traube, Neues Archiv der Gesellschaft für ält. deutsche Geschichtskunde XXVII 1902 p. 266 sq.
D. W. Triller, Opuscula medica I 1766 p. 317—399 (ad Aug. 80).
L. Troß, Obseruationum criticarum libellus. Progr. gymn. Hamm. 1828 p. 12 (ad Iul. 58).
R. Unger, De C. Valgii Rufi poematis (Halis 1848) p. 336 (ad Tib. 57).
L. Urlichs, Zu Suetonius Iul. 9. Eos II (1866) p. 181.
M. Valeton, Museum 1896 p. 309.
H. N. Veldhuis, Annotationes criticae ad Suetonium. Diss. Lugd. Bat. 1897.
G. H. Walther, Obseruationes ad Suetonii Tranquilli uitas Caesarum. Torgauiae 1813.
M. Aug. Weichert, Imperatoris Caesaris Augusti scriptorum reliquiae. Fasc. I. Grimae 1841.
P. Willems, Le sénat de la république romaine I. II.
P. de Winterfeld, Schedae criticae in scriptores et poetas Romanos (Berol. 1895) p. 33 sq. (ad Ner. 33).
Ed. Wölfflin, Die aus Sue-

ton gezogenen Zusätze der Epitome. Rhein. Mus. XXIX 1874 p. 294 sqq.
Ed. Wölfflin, Die Scriptores historiae Augustae. Sitzungsberichte d. k. bayer. Akad. der Wissenschaften 1891 p. 465 sqq.
— Epigraphische Beiträge II. Sitzungsber. der k. bayer. Akad. der Wissenschaften 1896 p. 160 sqq.
Ed. Wölfflin, Zur Composition der Historien des Tacitus. ibid. 1901 p. 3 sqq. (p. 29 sq.).
— Sueton und das Monumentum Ancyranum. Archiv f. lat. Lexikographie XIII 1904 p. 193—199.
A. W. Zumpt, Studia Romana Berol. 1859.

NOTARVM CONSPECTVS

Ω lectio archetypi (Fuldensis ut uidetur libri quo Einhardus usus est) siue consensus codicum

M cod. Paris. 6115 (Memmianus) saec. IX; M^2 corrector eius satis antiquus (saec. XI—XII)

G cod. Gudianus 268 saec. XI; G^2 corrector antiquus, G^3 corrector recentior codice Monacensi 5977 (*g*), qui a. 1456 ex *G* transscriptus est (cf. Herm. uol. XXXVII p. 593 sqq.)

V cod. Vaticanus 1904 saec. XI—XII deficiens in uitae Calig. cap. 3, 3

X {
L cod. Laurentianus plut. 68, 7 saec. XI—XII (Mediceus tertius); L^2 corrector antiquior, L^3 recens
P cod. Paris. 5801 saec. XII; P^2 corr. antiquus
O cod. Laurent. plut. 66, 39 saec. XII (Mediceus primus); O^2 corrector antiquus (plenius adhibui in uita Diui Iuli, praeterea raro)
S cod. Montepessulanus 117 saec. XII
T cod. Berolin. lat. fol. 337 (olim Hulsianus siue Haganus) saec. XIV
}

Y {
Π cod. Paris. 6116 saec. XII; Π^2 corrector antiquus
Q cod. Paris. 5802 saec. XII; Q^2 corr. recens, saec. XV ut uidetur (huic affinis *ε* = cod. Suessionensis 19, olim Praemonstratensis saec. XIII)
R cod. Regius musei Britannici 15 C. III saec. XII (e simili exemplari descriptus *ϱ* = cod. Regius 15 C. IV saec. XIII quem plenius adhibui inde a Domit. cap. 14 p. 328, 25, ubi deficit *R*)
}

ς alii codices recentiores, unus uel alter aut plures, in his *δ* = cod. Paris. 5804 saec. XV

H Heirici Autessiodurensis excerpta saec. IX, ad fidem cod. Paris. 8818 saec. XI

N excerpta cod. Paris. 17 903 (olim Notre-Dame 188) saec. XIII

X' consentiens lectio librorum *V* et *X*
T' consentiens lectio librorum *T* et *ST*, quibus plerumque accedunt P^2 et *O* (O^2)

---

unci quadrati [ ] delenda comprehendunt, angulati ⟨ ⟩ supplenda
* unam litteram erasam significat
ss. = *supra scripsit* uel *supra scriptum*

B.-Crus. = Baumgarten-Crusius, *Bentl(ey)*, *Beroald(us)*, *Büch(eler)*, *Burm(annus)*, *Casaub(onus)*, *Egn(atius)*, *Erasm(us)*, *Ern(esti)*, *Heins(ius)*, *Graev(ius)*, *Gron(ovii)*, *Grut(erus)*, *Lips(ius)*, *Madv(ig)*, *Modd(erman)*, *Momms(en)*, *Oud(endorpius)*, *Periz(onius)*, *Polit(ianus)*, *Preud'(homme)*, *Pulm(annus)*, *Reines(ius)*, *Sabell(icus)*, *Salm(asius)*, *Scriver(ius)*, *Steph(anus)*, *Torr(entius)*, *Turn(ebus)*, *Urs(inus)*

FPR = Fragmenta poetarum Romanorum ed. Baehrens (Lips. 1886)
reliqua fragmenta laudata sunt: *Enni* ad editionem Vahleni alteram (1903), *scaenicorum Romanorum* ad Ribbecki tertiam (1897. 1898), *tragicorum Graecorum* ad Nauckianam alteram, *comicorum* ad Kockianam

---

C. SVETONI TRANQVILLI
DE VITA CAESARVM

AD C. SEPTICIVM CLARVM PRAEF. PRAETORIO

LIBRI VIII

Suidas s. u. Τράγκυλλος, ὁ Σουητώνιος χρηματίσας, γραμματικὸς Ῥωμαῖος, ἔγραψε ... συγγενικὸν Καισάρων ιβ' (*Bernhardy*, καὶ σαρωνϊ *cod. Voss.*), περιέχει δὲ βίους καὶ (κατὰ *Ritschl*) διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομετιανοῦ βιβλία η'

Ad umissam libri praefationem pertinet:

Laur. Lyd. de mag. 2, 6 Τράγκυλλος τοίνυν τοὺς τῶν Καισάρων βίους ἐν γράμμασιν ἀποτίνων Σεπτικίῳ (-μιω *cod.*), ὃς ἦν ὕπαρχος τῶν πραιτωριανῶν σπειρῶν ἐπ' αὐτοῦ, πραίφεκτον αὐτὸν τῶν πραιτωριανῶν ταγμάτων καὶ φαλάγγων ἡγεμόνα τυγχάνειν ἐδήλωσεν.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE VITA CAESARVM

LIBER I

DIVVS IVLIVS

* * *

Annum agens sextum decimum patrem amisit; sequentibusque consulibus flamen Dialis destinatus dimissa Cossutia, quae familia equestri sed admodum diues praetextato desponsata fuerat, Corneliam Cinnae 5 quater consulis filiam duxit uxorem, ex qua illi mox Iulia nata est; neque ut repudiaret compelli a dictatore Sulla ullo modo potuit. quare et sacerdotio et uxoris dote et gentilicis hereditatibus multatus diuersarum partium habebatur, ut etiam discedere e medio 10 et quamquam morbo quartanae adgrauante prope per singulas noctes commutare latebras cogeretur seque ab inquisitoribus pecunia redimeret, donec per uirgines Vestales perque Mamercum Aemilium et Aurelium Cottam propinquos et adfines suos ueniam impetrauit. 15 satis constat Sullam, cum deprecantibus amicissimis et ornatissimis uiris aliquamdiu denegasset atque illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse siue diuinitus siue aliqua coniectura: uincerent ac sibi haberent, dum modo scirent eum, 20 quem incolumem tanto opere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas secum simul

(margin section numbers: 1, 2, 3)

4 *fort.* desponsa

defendissent, exitio futurum; nam Caesari multos Marios inesse.

2 Stipendia prima in Asia fecit Marci Thermi praetoris contubernio; a quo ad accersendam classem in Bithyniam missus desedit apud Nicomeden, non sine 5 rumore prostratae regi pudicitiae; quem rumorem auxit intra paucos rursus dies repetita Bithynia per causam exigendae pecuniae, quae deberetur cuidam libertino clienti suo. reliqua militia secundiore fama fuit et a Thermo in expugnatione Mytilenarum corona ciuica 10 3 donatus est. meruit et sub Seruilio Isaurico in Cilicia, sed breui tempore. nam Sullae morte comperta, simul spe nouae dissensionis, quae per Marcum Lepidum mouebatur, Romam propere redit. et Lepidi quidem societate, quamquam magnis condicionibus inuitaretur, 15 abstinuit, cum ingenio eius diffisus tum occasione, 4 quam minorem opinione offenderat. ceterum composita seditione ciuili Cornelium Dolabellam consularem et triumphalem repetundarum postulauit; absolutoque Rhodum secedere statuit, et ad declinandam inuidiam et 20 ut per otium ac requiem Apollonio Moloni clarissimo tunc dicendi magistro operam daret. huc dum hibernis iam mensibus traicit, circa Pharmacussam insulam a praedonibus captus est mansitque apud eos non sine summa indignatione prope quadraginta dies 25 2 cum uno medico et cubicularis duobus. nam comites seruosque ceteros initio statim ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimiserat. numeratis deinde quinquaginta talentis expositus in litore non distulit quin e uestigio classe deducta persequeretur abeuntis ac re- 30 dactos in potestatem supplicio, quod saepe illis minatus inter iocum fuerat, adficeret. uastante regiones proximas Mithridate, ne desidere in discrimine sociorum uideretur, ab Rhodo, quo pertenderat, transiit in Asiam

19 triumphalem uirum *T'* 25 dignatione *Urs.* 32 per iocum *Bentl.* (ς?)

auxiliisque contractis et praefecto regis prouincia expulso nutantis ac dubias ciuitates retinuit in fide.

5 Tribunatu militum, qui primus Romam reuerso per suffragia populi honor optigit, actores restituendae tri-
5 buniciae potestatis, cuius uim Sulla deminuerat, enixissime iuuit. L. etiam Cinnae uxoris fratri, et qui cum eo ciuili discordia Lepidum secuti post necem consulis ad Sertorium confugerant, reditum in ciuitatem rogatione Plotia confecit habuitque et ipse super ea re
10 contionem.

6 Quaestor Iuliam amitam uxoremque Corneliam defunctas laudauit e more pro rostris. [s]et in amitae quidem laudatione de eius ac patris sui utraque origine sic refert:
15 Amitae meae Iuliae maternum genus ab regibus ortum, paternum cum diis inmortalibus coniunctum est. nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater; a Venere Iulii, cuius gentis familia est nostra. est ergo
20 in genere et sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent, et caerimonia deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.

2 In Corneliae autem locum Pompeiam duxit Quinti Pompei filiam, L. Sullae neptem; cum qua deinde di-
25 uortium fecit adulteratam opinatus a Publio Clodio, quem inter publicas caerimonias penetrasse ad eam muliebri ueste tam constans fama erat, ut senatus quaestionem de pollutis sacris decreuerit.

7 Quaestori ulterior Hispania obuenit; ubi cum man-
30 datu pr(aetoris) iure dicundo conuentus circumiret Gadisque uenisset, animaduersa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine ingemuit et quasi pertaesus ignauiam suam, quod nihil dum a se memorabile actum esset in aetate, qua iam Alexander orbem terrarum

---

3 Tribunus *Torr.* 5 diminuerat *M al.* 12 et *Casaub.*, sed *Ω* 15 a *X*

subegisset, missionem continuo efflagitauit ad captandas quam primum maiorum rerum occasiones in urbe.
2 etiam confusum eum somnio proximae noctis — nam uisus erat per quietem stuprum matri intulisse — coiectores ad amplissimam spem incitauerunt arbitrium 5 terrarum orbis portendi interpretantes, quando mater, quam subiectam sibi uidisset, non alia esset quam terra,
8 quae omnium parens haberetur. decedens ergo ante tempus colonias Latinas de petenda ciuitate agitantes adiit, et ad audendum aliquid concitasset, nisi con- 10 sules conscriptas in Ciliciam legiones paulisper ob id ipsum retinuissent.

9 Nec eo setius maiora mox in urbe molitus est: siquidem ante paucos dies quam aedilitatem iniret, uenit in suspicionem conspirasse cum Marco Crasso consulari, 15 item Publio Sulla et L. Autronio· post designationem consulatus ambitus condemnatis, ut principio anni senatum adorirentur, et trucidatis quos placitum esset, dictaturam Crassus inuaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur constitutaque ad arbitrium re publica 20
2 Sullae et Autronio consulatus restitueretur. meminerunt huius coniurationis Tanusius Geminus in historia, Marcus Bibulus in edictis, C. Curio pater in orationibus. de hac significare uidetur et Cicero in quadam ad Axium epistula referens Caesarem in con- 25 sulatu confirmasse regnum, de quo aedilis cogitarat. Tanusius adicit Crassum paenitentia uel metu diem caedi destinatum non obisse et idcirco ne Caesarem quidem signum, quod ab eo dari conuenerat, dedisse; conuenisse autem Curio ait, ut togam de umero dei- 30
3 ceret. idem Curio sed et M. Actorius Naso auctores sunt conspirasse eum etiam cum Gnaeo Pisone adulescente, cui ob suspicionem urbanae coniurationis prouincia Hispania ultro extra ordinem data sit; pactum-

---

16 L.] *debuit* P., *sic Pulm.* 26 cogitarat *T'*, -ret *rel.*, -rit *Polak*

que ut simul foris ille, ipse Romae ad res nouas consurgerent, per †Ambranos et Transpadanos; destitutum utriusque consilium morte Pisonis.

Aedilis praeter comitium ac forum basilicasque etiam 10
5 Capitolium ornauit porticibus ad tempus extructis, in quibus abundante rerum copia pars apparatus exponeretur. uenationes autem ludosque et cum collega et separatim edidit, quo factum est, ut communium quoque inpensarum solus gratiam caperet nec dissimularet
10 collega eius Marcus Bibulus, evenisse sibi quod Polluci: ut enim geminis fratribus aedes in foro constituta tantum Castoris uocaretur, ita suam Caesarisque munificentiam unius Caesaris dici. adiecit insuper Caesar etiam gladiatorium munus, sed 2
15 aliquanto paucioribus quam destinauerat paribus; nam cum multiplici undique familia conparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romae liceret.

Conciliato populi fauore temptauit per partem tri- 11
20 bunorum, ut sibi Aegyptus prouincia plebi scito daretur, nanctus extraordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem suum socium atque amicum a senatu appellatum expulerant resque uulgo inprobabatur. nec obtinuit aduersante optimatium factione: quorum
25 auctoritatem ut quibus posset modis in uicem deminueret, tropaea Gai Mari de Iugurtha deque Cimbris atque Teutonis olim a Sulla disiecta restituit atque in exercenda de sicaris quaestione eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata ciuium
30 Romanorum capita pecunias ex aerario acceperant, quamquam exceptos Cornelis legibus. subornauit etiam qui 12
Gaio Rabirio perduellionis diem diceret, quo praecipuo adiutore aliquot ante annos Luci Saturnini seditiosum

---

2 Lambranos *Sabell.*, Ambrones *Beroald.* (-as *al.*), Ambarros *Urlichs*, Aruernos *Momms.*, Campanos *Madv.* 23 improbabatur *T*, improbatur (inp- *M*) *rel.* 33 aiutore M^1, auctore *GX'*

tribunatum senatus coercuerat, ac sorte iudex in reum ductus tam cupide condemnauit, ut ad populum pro-
13 uocanti nihil aeque ac iudicis acerbitas profuerit. deposita prouinciae spe pontificatum maximum petit non sine profusissima largitione; in qua reputans magni- 5 tudinem aeris alieni, cum mane ad comitia descenderet, praedixisse matri osculanti fertur domum se nisi pontificem non reuersurum. atque ita potentissimos duos competitores multumque et aetate et dignitate antecedentes superauit, ut plura ipse in eorum 10 tribubus suffragia quam uterque in omnibus tulerit.

14 Praetor creatus, detecta coniuratione Catilinae senatuque uniuerso in socios facinoris ultimam statuente poenam, solus municipatim diuidendos custodiendosque publicatis bonis censuit. quin et tantum metum in- 15 iecit asperiora suadentibus, identidem ostentans quanta eos in posterum a plebe Romana maneret inuidia, ut Decimum Silanum consulem designatum non piguerit sententiam suam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, uelut grauius atque ipse sensisset exceptam. 20
2 obtinuisset adeo transductis iam ad se pluribus et in his Cicerone consulis fratre, nisi labantem ordinem confirmasset M. Catonis oratio. ac ne sic quidem impedire rem destitit, quoad manus equitum Romanorum, quae armata praesidii causa circumstabat, inmoderatius 25 perseueranti necem comminata est, etiam strictos gladios usque eo intentans, ut sedentem una proximi deseruerint, uix pauci complexu togaque obiecta protexerint. tunc plane deterritus non modo cessit, sed et in reliquum anni tempus curia abstinuit. 30

15 Primo praeturae die Quintum Catulum de refectione Capitoli ad disquisitionem populi uocauit rogatione promulgata, qua curationem eam in alium transferebat; uerum impar optimatium conspirationi, quos relicto statim nouorum consulum officio frequentes obstina- 35

---

4 petiit *T* 22 Ciceronis *XIIR*

tosque ad resistendum concucurrisse cernebat, hanc
quidem actionem deposuit. ceterum Caecilio Metello **16**
tribuno plebis turbulentissimas leges aduersus collega-
rum intercessionem ferenti auctorem propugnatorem-
5 que se pertinacissime praestitit, donec ambo admini-
stratione rei publicae decreto patrum submouerentur.
ac nihilo minus permanere in magistratu et ius dicere
ausus, ut comperit paratos, qui ui ac per arma pro-
hiberent, dimissis lictoribus abiectaque praetexta domum
10 clam refugit pro condicione temporum quieturus. multi- 2
tudinem quoque biduo post sponte et ultro confluentem
operamque sibi in adserenda dignitate tumultuosius
pollicentem conpescuit. quod cum praeter opinionem
euenisset, senatus ob eundem coetum festinato coactus
15 gratias ei per primores uiros egit accitumque in cu-
riam et amplissimis uerbis conlaudatum in integrum
restituit inducto priore decreto.

Recidit rursus in discrimen aliud inter socios Ca- **17**
tilinae nominatus et apud Nouium Nigrum quaestorem
20 a Lucio Vettio indice et in senatu a Quinto Curio, cui,
quod primus consilia coniuratorum detexerat, constituta
erant publice praemia. Curius e Catilina se cognouisse
dicebat, Vettius etiam chirographum eius Catilinae da-
tum pollicebatur. id uero Caesar nullo modo toleran- 2
25 dum existimans, cum inplorato Ciceronis testimonio
quaedam se de coniuratione ultro ad eum detulisse
docuisset, ne Curio praemia darentur effecit; Vettium
pignoribus captis et direpta supellectile male mul-
catum ac pro rostris in contione paene discerptum
30 coiecit in carcerem; eodem Nouium quaestorem, quod
compellari apud se maiorem potestatem passus esset.

Ex praetura ulteriorem sortitus Hispaniam reti- **18**
nentes creditores interuentu sponsorum remouit ac

---

5 administratione Ω (ab adm- *G*ς, ministratione *Q*), *corr.* ς
20 Iudice *Lambin.* 22 curio *MGX'* (*corr. V in marg.*)
28 multatum *X'T*

neque more neque iure, ante quam prouinciae or[di]narentur, profectus est: incertum metune iudicii, quod priuato parabatur, an quo maturius sociis inplorantibus subueniret; pacataque prouincia pari festinatione, non expectato successore ad triumphum simul con- 5
2 sulatumque decessit. sed cum edictis iam comitis ratio eius haberi non posset nisi priuatus introisset urbem, et ambienti ut legibus solueretur multi contra dicerent, coactus est triumphum, ne consulatu excludere-
19 tur, dimittere. e duobus consulatus competitoribus, 10 Lucio Lucceio Marcoque Bibulo, Lucceium sibi adiunxit, pactus ut is, quoniam inferior gratia esset pecuniaque polleret, nummos de suo communi nomine per centurias pronuntiaret. qua cognita re optimates, quos metus ceperat nihil non ausurum eum in summo magi- 15 stratu concordi et consentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi, ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem e re publica fieri.

2 Igitur cum Bibulo consul creatur. eandem ob cau- 20 sam opera ab optimatibus data est, ut prouinciae futuris consulibus minimi negotii, id est siluae callesque, decernerentur. qua maxime iniuria instinctus omnibus officiis Gnaeum Pompeium adsectatus est offensum patribus, quod Mithridate rege uicto cunctantius 25 confirmarentur acta sua; Pompeioque Marcum Crassum reconciliauit ueterem inimicum ex consulatu, quem summa discordia simul gesserant; ac societatem cum utroque iniit, ne quid ageretur in re publica, quod dis-
20 plicuisset ulli e tribus. inito honore primus omnium 30 instituit, ut tam senatus quam populi diurna acta confierent et publicarentur. antiquum etiam re<t>tulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante

1 ornarentur *Lambin.* 14 optumates *M* 17 pollicenti *MGX'* 23 instigatus *Bentl.* 24 assecutus *corr. ex* adsecutus *M* 30 primum *Modd.* 31 conficerentur *T'*

eum iret, lictores pone sequerentur. lege autem agraria promulgata obnuntiantem collegam armis foro expulit ac postero die in senatu conquestum nec quoquam reperto, qui super tali consternatione referre aut
5 censere aliquid auderet, qualia multa saepe in leuioribus turbis decreta erant, in eam coegit desperationem, ut, quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnuntiaret.

Vnus ex eo tempore omnia in re publica et ad 2
10 arbitrium administrauit, ut nonnulli urbanorum, cum quid per iocum testandi gratia signarent, non Caesare et Bibulo, sed Iulio et Caesare consulibus actum scriberent bis eundem praeponentes nomine atque cognomine, utque uulgo mox ferrentur hi uersus ⟨*FPR p. 330*⟩:

15 non Bibulo quiddam nuper sed Caesare factum est:
nam Bibulo fieri consule nil memini.

campum Stellatem maioribus consecratum agrumque 3 Campanum ad subsidia rei publicae uectigalem relictum
20 diuisit extra sortem ad uiginti milibus ciuium, quibus terni pluresue liberi essent. publicanos remissionem petentis tertia mercedum parte releuauit ac, ne in locatione nouorum uectigalium inmoderatius licerentur, propalam monuit. cetera item, quae cuique libuissent,
25 dilargitus est contra dicente nullo ac, si conaretur quis, absterrito. Marcum Catonem interpellantem extrahi cu- 4 ria per lictorem ducique in carcerem iussit. Lucio Lucullo liberius resistenti tantum calumniarum metum iniecit, ut ad genua ultro sibi accideret. Cicerone in
30 iudicio quodam deplorante temporum statum Publium Clodium inimicum eius, frustra iam pridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die horaque nona transduxit. postremo in uniuersos diuer- 5

---

13 bis *usque* cognomine *del. Lips.* proponentes *ed. Torr. 1578* 15 quidquam (*uel* quicq-) *edd. cum codd. deter.* 18 stellatum *Υ'* 20 ad *Casaub.*, ac *Ω* 24 libuisset *Bentl.*

sae factionis ⟨indicem ......⟩ inductum praemiis, ut se de inferenda Pompeio nece sollciitatum a quibusdam profiteretur productusque pro rostris auctores ex conpacto nominaret; sed uno atque altero frustra nec sine suspicione fraudis nominatis desperans tam praecipitis consilii euentum intercepisse ueneno indicem creditur.

21 Sub idem tempus Calpurniam L. Pisonis filiam successuri sibi in consulatu duxit uxorem suamque, Iuliam, Gnaeo Pompeio conlocauit repudiato priore sponso Seruilio Caepione, cuius uel praecipua opera paulo ante Bibulum inpugnauerat. ac post nouam adfinitatem Pompeium primum rogare sententiam coepit, cum Crassum soleret essetque consuetudo, ut quem ordinem interrogandi sententias consul Kal. Ianuariis instituisset, eum toto anno conseruaret.

22 Socero igitur generoque suffragantibus ex omni prouinciarum copia Gallias potissimum elegit, †cuius emolumento et oportunitate idonea sit materia triumphorum. et initio quidem Galliam Cisalpinam Illyrico adiecto lege Vatinia accepit; mox per senatum Comatam quoque, ueritis patribus ne, si ipsi negassent, populus **2** et hanc daret. quo gaudio elatus non temperauit, quin paucos post dies frequenti curia iactaret, inuitis et gementibus aduersaris adeptum se quae concupisset, proinde ex eo insultaturum omnium capitibus; ac negante quodam per contumeliam facile hoc ulli feminae fore, responderit quasi adludens: in Suria quoque regnasse Sameramin magnamque Asiae partem Amazonas tenuisse quondam.

23 Functus consulatu Gaio Memmio Lucioque Domitio praetoribus de superioris anni actis referentibus cognitionem senatui detulit; nec illo suscipiente triduoque

---

1 ⟨indicem subornauit Vettium⟩ *Roth* (induxit *pro* inductum *Steph.*, induxit Vettium *Urs.*) 8 consulatum *X* 17 Galliam *et tum* quae et *pro* cuius *Bentl.* cuiuis — idoneas et materia *I. Gronov.* (sibi *pro* et *Madv.*), quouis — idoneas sibi et materiam *Polak, alii aliter* 27 responderet *Torr.*

per inritas altercationes absumpto in prouinciam abiit. et statim quaestor eius in praeiudicium aliquot criminibus arreptus est. mox et ipse a Lucio Antistio tr. pl. postulatus appellato demum collegio optinuit, cum rei
5 publicae causa abesset reus ne fieret. ad securitatem 2 ergo posteri temporis in magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus et e petitoribus non alios adiuuare aut ad honorem pati peruenire, quam qui sibi recepissent propugnaturos absentiam suam;
10 cuius pacti non dubitauit a quibusdam ius iurandum atque etiam syngrapham exigere. sed cum Lucius Do- 24 mitius consulatus candidatus palam minaretur consulem se effecturum quod praetor nequisset ademptumque ei exercitus, Crassum Pompeiumque in urbem prouinciae
15 suae Lucam extractos conpulit, ut detrudendi Domitii causa consulatum alterum peterent, perfecitque †utrumque, ut in quinquennium sibi imperium prorogaretur. qua fiducia ad legiones, quas a re publica acceperat, 2 alias priuato sumptu addidit, unam etiam ex Trans-
20 alpinis conscriptam, uocabulo quoque Gallico — Alauda enim appellabatur —, quam disciplina cultuque Romano institutam et ornatam postea uniuersam ciuitate donauit. nec deinde ulla belli occasione, ⟨ne⟩ iniusti qui- 3 dem ac periculosi abstinuit, tam foederatis quam in-
25 festis ac feris gentibus ultro lacessitis, adeo ut senatus quondam legatos ad explorandum statum Galliarum mittendos decreuerit ac nonnulli dedendum eum hostibus censuerint. sed prospere [de]cedentibus rebus et saepius et plurium quam quisquam umquam dierum

---

9 pepigissent *X* 11 syngraphum *X* 16 peteret *MGR* (*inde* alter eorum *pro* alterum *Salm.*, uterque *G. Becker delens* utrumque) perfecitque utrumque et ut *X*, et ut *et tum* perfecitque utrumque *post* prorogaretur *VG*³, et ut (*om.* perf. utr.) *Q*, fecitque per utrumque ut ς, perf. utcumque ut *Bentley*, perf. per utrumque ut *Roth* 19 addit *MGV* 23 ⟨ne⟩ *Erasm.* 28 cedentibus ς

25 supplicationes impetrauit. gessit autem nouem annis,
quibus in imperio fuit, haec fere.

Omnem Galliam, quae saltu Pyrenaeo Alpibusque
et monte Cebenna, fluminibus Rheno ac Rhodano
continetur patetque circuitu ad bis et tricies centum 5
milia passuum, praeter socias ac bene meritas ciuitates
in prouinciae formam redegit, eique |$\overline{\text{cccc}}$| in singulos
2 annos stipendii nomine inposuit. Germanos, qui trans
Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato
adgressus maximis adfecit cladibus; adgressus est et 10
Britannos ignotos antea superatisque pecunias et obsides
imperauit; per tot successus ter nec amplius aduersum
casum expertus: in Britannia classe ui tempestatis prope
absumpta et in Gallia ad Gergouiam legione fusa et
in Germanorum finibus Titurio et Aurunculeio legatis 15
per insidias caesis.

26 Eodem temporis spatio matrem primo, deinde filiam,
nec multo post nepotem amisit. inter quae, consternata
Publi Clodi caede re publica, cum senatus unum con-
sulem nominatimque Gnaeum Pompeium fieri censuisset, 20
egit cum tribunis plebis collegam se Pompeio desti-
nantibus, id potius ad populum ferrent, ut absenti sibi,
quandoque imperii tempus expleri coepisset, petitio se-
cundi consulatus daretur, ne ea causa maturius et in-
2 perfecto adhuc bello decederet. quod ut adeptus est, 25
altiora iam meditans [s]et spei plenus nullum lar-
gitionis aut officiorum in quemquam genus publice pri-
uatimque omisit. forum de manubiis incohauit, cuius
area super sestertium milies constitit. munus populo
epulumque pronuntiauit in filiae memoriam, quod ante 30
eum nemo. quorum ut quam maxima expectatio esset,

---

3 a saltu *T* 5 centena *Eutr. VI 17, 3* 6 socios *MGT*
7 *numerus, quem solus seruauit V, erasus in M, om. rel.* (qua-
dringenties *Eutr.*) 8 nomina *X*, nomen *T* 12 per] inter
Eutr. 26 et *Qς*, sed *rel.* 31 maxima *G*, -me *rel.* (cum
maxime *Bentl.*)

ea quae ad epulum pertinerent, quamuis macellaris
ablocata, etiam domesticatim apparabat. gladiatores 3
notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, ui ra-
piendos reseruandosque mandabat. tirones neque in ludo
5 neque per lanistas, sed in domibus per equites Ro-
manos atque etiam per senatores armorum peritos eru-
diebat, precibus enitens, quod epistulis eius ostendi-
tur, ut disciplinam singulorum susciperent ipsique dic-
tata exercentibus darent. legionibus stipendium in
10 perpetuum duplicauit. frumentum, quotiens copia es-
set, etiam sine modo mensuraque praebuit ac singula
interdum mancipia e praeda uiritim dedit. ad reti- 27
nendam autem Pompei necessitudinem ac uoluntatem
Octauiam sororis suae neptem, quae Gaio Marcello
15 nupta erat, condicionem ei detulit sibique filiam eius
in matrimonium petit Fausto Sullae destinatam. om-
nibus uero circa eum atque etiam parte magna senatus
gratuito aut leui faenore obstrictis, ex reliquo quo-
que ordinum genere uel inuitatos uel sponte ad se
20 commeantis uberrimo congiario prosequebatur, libertos
insuper seruulosque cuiusque, prout domino patronoue
gratus qui esset. tum reorum aut obaeratorum aut pro- 2
digae iuuentutis subsidium unicum ac promptissimum
erat, nisi quos grauior criminum uel inopiae luxuriaeue
25 uis urgeret, quam ut subueniri posset a se; his plane
palam b e l l o c i u i l i o p u s e s s e dicebat. nec minore 28
studio reges atque prouincias per terrarum orbem ad-
liciebat, aliis captiuorum milia dono offerens, aliis
citra senatus populique auctoritatem, quo uellent et
30 quotiens uellent, auxilia submittens, superque Italiae
Galliarumque et Hispaniarum, Asiae quoque et Graeciae
potentissimas urbes praecipuis operibus exornans; donec, 2

---

12 e (ex *Urs.*) praeda *Roth*, et pr(a)edia (prandia *Q*) *Ω*
15 condicione *codd. praeter* M^1GVL^1 16 petiit *Υ* 20 per-
sequebatur *Ω*, *corr.* L^3T *ς* 22 quis *codd. praeter* M^1 (Quiuis *G*
tum *Υ*, tam *rel.*, iam *ς* *fort. recte* 24 nisi ⟨si⟩ *Polak*

attonitis iam omnibus et quorsum illa tenderent reputantibus, Marcus Claudius Marcellus consul edicto praefatus, de summa se re publica acturum, rettulit ad senatum, ut ei succederetur ante tempus, quoniam bello confecto pax esset ac dimitti deberet uictor exercitus; et ne absentis ratio comitiis haberetur, quando 5
3 nec plebi scito Pompeius postea abrogasset. acciderat autem, ut is legem de iure magistratuum ferens eo capite, quo petitione honorum absentis submouebat, ne Caesarem quidem exciperet per obliuionem, ac mox 10 lege iam in aes incisa et in aerarium condita corrigeret errorem. nec contentus Marcellus prouincias Caesari et priuilegium eripere, re<t>tulit etiam, ut colonis, quos rogatione Vatinia Nouum Comum deduxisset, ciuitas adimeretur, quod per ambitionem et ultra prae- 15 scriptum data esset.

29 Commotus his Caesar ac iudicans, quod saepe ex eo auditum ferunt, difficilius se principem ciuitatis a primo ordine in secundum quam ex secundo in nouissimum detrudi, summa ope restitit, partim 20 per intercessores tribunos, partim per Seruium Sulpicium alterum consulem. insequenti quoque anno Gaio Marcello, qui fratri patrueli suo Marco in consulatu successerat, eadem temptante collegam eius Aemilium Paulum Gaiumque Curionem uiolentissimum tribuno- 25
2 rum ingenti mercede defensores parauit. sed cum obstinatius omnia agi uideret et designatos etiam consules e parte diuersa, senatum litteris deprecatus est, ne sibi beneficium populi adimeretur, aut ut ceteri quoque imperatores ab exercitibus discederent; con- 30 fisus, ut putant, facilius se, simul atque libuisset, ueteranos conuocaturum quam Pompeium nouos milites. cum aduersariis autem pepigit, ut dimissis octo legionibus Transalpinaque Gallia duae sibi legiones et Cis-

7 nec] *del. Lips.*, ei *Torr.*, et *I. F. Gron.*, lege *O. Hirschfeld* obrogasset *edd. cum Steph.* 23 consulatum *T*ς

alpina prouincia uel etiam una legio cum Illyrico concederetur, quoad consul fieret. **30** uerum neque senatu interueniente et aduersariis negantibus ullam se de re publica facturos pactionem, transiit in citeriorem Galliam, conuentibusque peractis Rauennae substitit, bello uindicaturus si quid de tribunis plebis intercedentibus pro se grauius a senatu constitutum esset.

2 Et praetextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit; causas autem alias fuisse opinantur. Gnaeus Pompeius ita dictitabat, quod neque opera consummare, quae instituerat, neque populi expectationem, quam de aduentu suo fecerat, priuatis opibus explere posset, turbare omnia ac permiscere uoluisse. **3** alii timuisse dicunt, ne eorum, quae primo consulatu aduersus auspicia legesque et intercessiones gessisset, rationem reddere cogeretur; cum M. Cato identidem nec sine iure iurando denuntiaret delaturum se nomen eius, simul ac primum exercitum dimisisset; cumque uulgo fore praedicarent, ut si priuatus redisset, Milonis exemplo circumpositis armatis causam apud iudices diceret. **4** quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie caesos profligatosque aduersarios prospicientem haec eum ad uerbum dixisse referens: *hoc uoluerunt; tantis rebus gestis Gaius Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem.* **5** quidam putant captum imperii consuetudine pensitatisque suis et inimicorum uiribus usum occasione rapiendae dominationis, quam aetate prima concupisset. quod existimasse uidebatur et Cicero scribens de Officiis tertio libro ⟨*82*⟩ semper Caesarem in ore habuisse [est in Phoenissis ⟨*524*⟩: *εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι κάλλιστον ἀδίκημα· τὰ δ' ἄλλα*

---

9 alias ⟨alii⟩ ς, ⟨alii⟩ alias *Burm.* 12 suo *T*, sui *rel. fort. recte* 28 ⟨ab⟩ aetate *Duker* 31 est (quod est *G*, ut est ς) *usque χρεών del. Torr. Casaub.*, eos in Ph. Euripidis uersus . . . quos *Steph.*, istos *Turn. damnans* in Phoenissis

εὐσεβεῖν χρεώ⟨ν⟩] Euripidis uersus, quos sic ipse conuertit:

nam si uiolandum est ius, ⟨regnandi⟩ gratia
uiolandum est: aliis rebus pietatem colas.

31 Cum ergo sublatam tribunorum intercessionem ip- 5
sosque urbe cessisse nuntiatum esset, praemissis confestim clam cohortibus, ne qua suspicio moueretur, et
spectaculo publico per dissimulationem interfuit et formam, qua ludum gladiatorium erat aedificaturus, considerauit et ex consuetudine conuiuio se frequenti de- 10
2 dit. dein post solis occasum mulis e proximo pistrino
ad uehiculum iunctis occultissimum iter modico comitatu ingressus est; et cum luminibus extinctis decessisset uia, diu errabundus tandem ad lucem duce
reperto per angustissimos tramites pedibus euasit. con- 15
secutusque cohortis ad Rubiconem flumen, qui prouinciae eius finis erat, paulum constitit, ac reputans quantum moliretur, conuersus ad proximos: etiam nunc,
inquit, regrèdi possumus; quod si ponticulum
32 transierimus, omnia armis agenda erunt. cunc- 20
tanti ostentum tale factum est. quidam eximia magnitudine et forma in proximo sedens repente apparuit
harundine canens; ad quem audiendum cum praeter
pastores plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent interque eos et aeneatores, rapta ab uno tuba 25
prosiliuit ad flumen et ingenti spiritu classicum exorsus pertendit ad alteram ripam. tunc Caesar: eatur,
inquit, quo deorum ostenta et inimicorum ini-
33 quitas uocat. iacta alea est, inquit. atque ita traiecto exercitu, adhibitis tribunis plebis, qui pulsi super- 30
uenerant, pro contione fidem militum flens ac ueste a
pectore discissa inuocauit. existimatur etiam equestres
census pollicitus singulis; quod accidit opinione falsa.

---

3 regnandi *suppl.* ς 6 esset *G*, est *T′* (*edd.*), *om. rel.*, *fort* esset nuntiatum 26 prosiluit *codd. praeter MΠT* 29 esto *Erasm.* inquit *del. Lips.*

nam cum in adloquendo adhortandoque saepius digitum laeuae manus ostentans adfirmaret se ad satis faciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, anulum quoque aequo animo detracturum sibi, extrema contio, cui facilius erat uidere contionantem quam audire, pro dicto accepit, quod uisu suspicabatur; promissumque ius anulorum cum milibus quadringenis fama distulit.

34 Ordo et summa rerum, quas deinceps gessit, sic se habent. Picenum Vmbriam Etruriam occupauit et Lucio Domitio, qui per tumultum successor ei nominatus Corfinium praesidio tenebat, in dicionem redacto atque dimisso secundum Superum mare Brundisium tetendit, quo consules Pompeiusque confugerant quam primum transfretaturi. **2** hos frustra per omnis moras exitu prohibere conatus Romam iter conuertit appellatisque de re publica patribus ualidissimas Pompei copias, quae sub tribus legatis M. Petreio et L. Afranio et M. Varrone in Hispania erant, inuasit, professus ante inter suos, ire se ad exercitum sine duce et inde reuersurum ad ducem sine exercitu. et quanquam obsidione Massiliae, quae sibi in itinere portas clauserat, summaque frumentariae rei penuria retardante breui tamen omnia subegit. **35** hinc urbe repetita in Macedoniam transgressus Pompeium, per quattuor paene menses maximis obsessum operibus, ad extremum Pharsalico proelio fudit et fugientem Alexandriam persecutus, ut occisum deprehendit, cum Ptolemaeo rege, a quo sibi quoque insidias tendi uidebat, bellum sane difficillimum gessit, neque loco neque tempore aequo, sed hieme anni et intra moenia copiosissimi ac sollertissimi hostis, inops ipse omnium rerum atque inparatus. regnum Aegypti uictor Cleopatrae fratrique eius minori permisit, ueritus prouin-

---

1 exhortandoque *Π* (*uulg.*) 12 deditionem *GΠR* 27 effugientem *MGX'*

ciam facere, ne quandoque uiolentiorem praesidem nacta
2 nouarum rerum materia esset. ab Alexandria in Syriam et inde Pontum transiit urgentibus de Pharnace nuntiis, quem Mithridatis Magni filium ac tunc occasione temporum bellantem iamque multiplici successu 5
praeferocem, intra quintum quam adfuerat diem, quattuor quibus in conspectum uenit horis, una profligauit acie; crebro commemorans Pompei felicitatem, cui praecipua militiae laus de tam inbelli genere hostium contigisset. dehinc Scipionem ac Iubam reliquias 10
partium in Africa refouentis deuicit, Pompei liberos
36 in Hispania. omnibus ciuilibus bellis nullam cladem nisi per legatos suos passus est, quorum C. Curio in Africa periit, C. Antonius in Illyrico in aduersariorum deuenit potestatem, P. Dolabella classem in eodem 15
Illyrico, Cn. Domitius Caluinus in Ponto exercitum amiserunt. ipse prosperrime semper ac ne ancipiti quidem umquam fortuna praeterquam bis dimicauit: semel ad Dyrrachium, ubi pulsus non instante Pompeio negauit eum uincere scire, iterum in Hispania 20
ultimo proelio, cum desperatis rebus etiam de consciscenda nece cogitauit.

37 Confectis bellis quinquiens triumphauit, post deuictum Scipionem quater eodem mense, sed interiectis diebus, et rursus semel post superatos Pompei liberos. 25
primum et excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, nouissimum Hispaniensem, diuerso
2 quemque apparatu et instrumento. Gallici triumphi die Velabrum praeteruehens paene curru excussus est 30
axe diffracto ascenditque Capitolium ad lumina quadraginta elephantis dextra sinistraque lychnuchos gestantibus. Pontico triumpho inter pompae fercula trium

---

4 hac *MVS* 5 rebellantem *Bentl.* (*cf. Eutr. VI 22, 3*) 11 africa *T'*, -am *rel.* 23 quinquies quinquenni *M* 32 dextraque sinistra *MX'*, dextra atque s. *T* (*edd.*) 33 fericula *T*

uerborum praetulit titulum VENI·VIDI·VICI non acta belli significantem sicut ceteris, sed celeriter confecti notam. ueteranis legionibus praedae nomine in pedites **38** singulos super bina sestertia, quae initio ciuilis tu-
5 multus numerauerat, uicena quaterna milia nummum dedit. adsignauit et agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur. populo praeter frumenti denos modios ac totidem olei libras trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit et hoc
10 amplius centenos pro mora. annuam etiam habitatio- **2** nem Romae usque ad bina milia nummum, in Italia non ultra quingenos sestertios remisit. adiecit epulum ac uisceraionem et post Hispaniensem uictoriam duo prandia; nam cum prius parce neque pro liberalitate sua
15 praebitum iudicaret, quinto post die aliud largissimum praebuit. edidit spectacula uarii generis: munus gla- **39** diatorium, ludos etiam regionatim urbe tota et quidem per omnium linguarum histriones, item circenses athletas naumachiam. munere in foro depugnauit Furius
20 Leptinus stirpe praetoria et Q. Calpenus senator quondam actorque causarum. pyrricham saltauerunt Asiae Bithyniaeque principum liberi. ludis Decimus Laberius **2** eques Romanus mimum suum egit donatusque quingentis sestertiis et anulo aureo sessum in quattuor-
25 decim ⟨e⟩ scaena per orchestram transiit. circensibus spatio circi ab utraque parte producto et in gyrum euripo addito quadrigas bigasque et equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes. Troiam lusit turma duplex maiorum minorumque puerorum. uenationes **3**
30 editae per dies quinque ac nouissime pugna diuisa in duas acies, quingenis peditibus, elephantis uicenis, tricenis equitibus hinc et inde commissis. nam quo laxius dimicaretur, sublatae metae inque earum locum bina castra exaduersum constituta erant. athletae stadio ad

---

12 ac] ad *T* 25 ⟨e⟩ *Turn.* 29 minorumque *GT'*, minorum *rel.* puerum *M* 34 exaduerso *X'Q*

tempus extructo regione Marti campi certauerunt per
4 triduum. nauali proelio in minore Codeta defosso lacu
biremes ac triremes quadriremesque Tyriae et Aegyptiae
classis magno pugnatorum numero conflixerunt. ad
quae omnia spectacula tantum undique confluxit ho- 5
minum, ut plerique aduenae aut inter uicos aut inter
uias tabernaculis positis manerent, ac saepe prae turba
elisi exanimatique sint plurimi et in his duo senatores.

40 Conuersus hinc ad ordinandum rei publicae statum
fastos correxit iam pridem uitio pontificum per inter- 10
calandi licentiam adeo turbatos, ut neque messium
feriae aestate neque uindemiarum autumno conpete-
rent; annumque ad cursum solis accommodauit, ut tre-
centorum sexaginta quinque dierum esset et intercalario
mense sublato unus dies quarto quoque anno inter- 15
2 calaretur. quo autem magis in posterum ex Kalendis
Ianuariis nouis temporum ratio congrueret, inter No-
uembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios;
fuitque is annus, quo haec constituebantur, quindecim
mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum 20
41 annum inciderat. senatum suppleuit, patricios adlegit,
praetorum aedilium quaestorum, minorum etiam magi-
stratuum numerum ampliauit; nudatos opere censorio
aut sententia iudicum de ambitu condemnatos restituit.
2 comitia cum populo partitus est, ut exceptis consu- 25
latus conpetitoribus de cetero numero candidatorum
pro parte dimidia quos populus uellet pronuntiarentur,
pro parte altera quos ipse dedisset. et edebat per li-
bellos circum tribum missos scriptura breui: Caesar
dictator illi tribui. commendo uobis illum et 30
illum, ut uestro suffragio suam dignitatem te-
neant. admisit ad honores et proscriptorum liberos.

---

1 in regione *T'* 2 in morem coclę *T* 12 aestati *X* 17 nobis *Ω*, *corr. Urs.* 18 et *X'* 23 notatos *G* 27 renuntiarentur *Lips.* 28 edidisset *Steph.* et *om. M* 29 tribus *ed. Ven. 1510 al.* (tributim circummissos *Bentl.*)

iudicia ad duo genera iudicum redegit, equestris ordinis ac senatorii; tribunos aerarios, quod erat tertium, sustulit.

Recensum populi nec more nec loco solito, sed 3
5 uicatim per dominos insularum egit atque ex uiginti trecentisque milibus accipientium frumentum e publico ad centum quinquaginta retraxit; ac ne qui noui coetus recensionis causa moueri quandoque possent, instituit, quotannis in demortuorum locum ex iis, qui
10 recensi non essent, subsortitio a praetore fieret. octo- 42 ginta autem ciuium milibus in transmarinas colonias distributis, ut exhaustae quoque urbis frequentia suppeteret, sanxit, ne quis ciuis maior annis uiginti minorue †decem, qui sacramento non teneretur, plus tri-
15 ennio continuo Italia abesset, neu qui senatoris filius nisi contubernalis aut comes magistratus peregre proficisceretur; neue ii, qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent. omnisque medicinam Romae professos et libera-
20 lium artium doctores, quo libentius et ipsi urbem incolerent et ceteri adpeterent, ciuitate donauit. de pe- 2 cuniis mutuis disiecta nouarum tabularum expectatione, quae crebro mouebatur, decreuit tandem, ut debitores creditoribus satis facerent per aestimationem posses-
25 sionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid usurae nomine numeratum aut perscriptum fuisset; qua condicione quarta pars fere crediti deperibat. cuncta col- 3 legia praeter antiquitus constituta distraxit. poenas fa-
30 cinorum auxit; et cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exulabant, parricidas, ut Cicero scribit, bonis omnibus, reliquos

---

2 et *X'* 7 detraxit *Bentl.* 8 instituit ⟨ut⟩ *Polak* 12 urbi *Sabell.* 14 quadraginta *ed. Basil. 1533* (ς?), LX *Casaub* L *Oud.* 15 quis *codd. praeter M* 28 fere *G T'*, fieret *rel.* 30 et *del. Casaub.*

43 dimidia parte multauit. ius laboriosissime ac seuerissime dixit. repetundarum conuictos etiam ordine senatorio mouit. diremit nuptias praetorii uiri, qui digressam a marito post biduum statim duxerat, quamuis sine probri suspicione. peregrinarum mercium portoria instituit. lecticarum usum, item conchyliatae uestis et margaritarum nisi certis personis et aetati-
2 bus perque certos dies ademit. legem praecipue sumptuariam exercuit dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra uetitum retinerent deportarentque ad se, submissis nonnumquam lictoribus atque militibus, qui, si qua custodes fefellissent, iam adposita e triclinio auferrent.

44 Nam de ornanda instruendaque urbe, item de tuendo ampliandoque imperio plura ac maiora in dies destinabat: in primis Martis templum, quantum nusquam esset, extruere repleto et conplanato lacu, in quo naumachiae spectaculum ediderat, theatrumque
2 summae magnitudinis Tarpeio monti accubans; ius ciuile ad certum modum redigere atque ex immensa diffusaque legum copia optima quaeque et necessaria in paucissimos conferre libros; bibliothecas Graecas Latinasque quas maximas posset publicare data Marco
3 Varroni cura comparandarum ac digerendarum; siccare Pomptinas paludes; emittere Fucinum lacum; uiam munire a mari Supero per Appennini dorsum ad Tiberim usque; perfodere Isthmum; Dacos, qui se in Pontum et Thraciam effuderant, coercere; mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem nec nisi ante expertos adgredi proelio.
4 Talia agentem atque meditantem mors praeuenit. de qua prius quam dicam, ea quae ad formam et habitum et cultum et mores, nec minus quae ad ciuilia

---

10 ⟨petita⟩ *post* uetitum *suppl. Polak,* ⟨uendentium⟩ *Büch.,* ⟨proposita⟩ *ego* 14 Iam ς 22 Graecam Latinamque *Grut.* 23 quam ς 30 exploratos *Polak,* exsertos *Büch.*

et bellica eius studia pertineant, non alienum erit summatim exponere.

45 Fuisse traditur excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris uegetisque 5 oculis, ualitudine prospera, nisi quod tempore extremo repente animo linqui atque etiam per somnum exterreri solebat. comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus est. 2 circa corporis curam morosior, ut non solum tonderetur diligenter ac raderetur, sed 10 uelleretur etiam, ut quidam exprobrauerunt, caluitii uero deformitatem iniquissime ferret saepe obtrectatorum iocis obnoxiam expertus. ideoque et deficientem capillum reuocare a uertice adsueuerat et ex omnibus decretis sibi a senatu populoque honoribus non aliud 15 aut recepit aut usurpauit libentius quam ius laureae coronae perpetuo gestandae.

3 Etiam cultu notabilem ferunt: usum enim lato clauo ad manus fimbriato nec umquam aliter quam ⟨ut⟩ super eum cingeretur, et quidem fluxiore cinctura; 20 unde emanasse Sullae dictum optimates saepius admonentis, ut male praecinctum puerum cauerent. 46 habitauit primo in Subura modicis aedibus, post autem pontificatum maximum in Sacra uia domo publica. munditiarum lautitiarumque studiosissimum multi pro- 25 diderunt: uillam in Nemorensi a fundamentis incohatam magnoque sumptu absolutam, quia non tota ad animum ei responderat, totam diruisse, quanquam tenuem adhuc et obaeratum; in expeditionibus tessellata et sectilia pauimenta circumtulisse; 47 Britanniam petisse 30 spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem interdum sua manu exegisse pondus; gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui semper animosissime

---

13 ad uerticem ς 18 usque ad manus *H*, at minus *Q*ς, ad amussim *et tum* striato *Ernst Schulze* 19 ut *hic suppl. Bentl., post* nec *habent* *ΠQ*ς 20 manasse *Casaub*, et m. *Bentl.*

comparasse; seruitia rectiora politioraque inmenso pretio, et cuius ipsum etiam puderet, sic ut rationi-
48 bus uetaret inferri; conuiuatum assidue per prouincias duobus tricliniis, uno quo sagati palliatiue, altero quo togati cum inlustrioribus prouinciarum discumberent. 5 domesticam disciplinam in paruis ac maioribus rebus diligenter adeo seuereque rexit, ut pistorem alium quam sibi panem conuiuis subicientem compedibus uinxerit, libertum gratissimum ob adulteratam equitis Romani uxorem, quamuis nullo querente, capitali poena 10 adfecerit.

49 Pudicitiae eius famam nihil quidem praeter Nicomedis contubernium laesit, graui tamen et perenni obprobrio et ad omnium conuicia exposito. omitto Calui Licini ⟨*FPR p. 322*⟩ notissimos uersus: 15

Bithynia quicquid
et p[r]edicator Caesaris umquam habuit.

praetereo actiones Dolabellae et Curionis patris, in quibus eum Dolabella paelicem reginae, spondam interiorem regiae lecticae, at Curio stabulum 20
2 Nicomedis et Bithynicum fornicem dicunt. missa etiam facio edicta Bibuli, quibus proscripsit collegam suum Bithynicam reginam, eique antea regem fuisse cordi, nunc esse regnum. quo tempore, ut Marcus Brutus refert, Octauius etiam quidam ualitudine 25 mentis liberius dicax conuentu maximo, cum Pompeium regem appellasset, ipsum reginam salutauit. sed C. Memmius etiam ad cyathum †et ui Nicomedi stetisse obicit, cum reliquis exoletis, pleno conuiuio, accubantibus nonnullis urbicis negotiatoribus, quorum refert nomina. 30
3 Cicero uero non contentus in quibusdam epistulis scripsisse a satellitibus eum in cubiculum regium

---

1 retiora *MVLPO*, preciosiora *G*, recentiora *T'*, *corr.* ς *et V in marg.* (teretiora *Heins.*) 2 ipsum *TT*. ipse *rel.* 17 predicator *Ω*, *corr. saec XV* 23 bithinicam *T*, -niam *rel.*, -nam *Bentl.* 28 et uina *G*, et uinum *T'*, *om.* ς, eum *Salm.*

eductum in aureo lecto ueste purpurea decubuisse floremque aetatis a Venere orti in Bithynia contaminatum, quondam etiam in senatu defendenti ei Nysae causam, filiae Nicomedis, beneficiaque regis in se commemoranti: remoue, inquit, istaec, oro te, quando notum est, et quid ille tibi et quid illi tute dederis. (4) Gallico denique triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum prosequentes iocylariter canunt, etiam illud ⟨*FPR p. 330*⟩ uulgatissimum pronuntiauerunt:

Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem:
ecce Caesar nunc triumphat qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat qui subegit Caesarem.

50 pronum et sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasque et illustres feminas corrupisse, in quibus Postumiam Serui Sulpici[i], Lolliam Auli Gabini, Tertullam Marci Crassi, etiam Cn. Pompei Muciam. nam certe Pompeio et a Curionibus patre et filio et a multis exprobratum est, quod cuius causa post tres liberos exegisset uxorem et quem gemens Aegisthum appellare consuesset, eius postea filiam potentiae cupiditate in matrimonium recepisset. (2) sed ante alias dilexit Marci Bruti matrem Seruiliam, cui et proximo suo consulatu sexagiens sestertium margaritam mercatus est et bello ciuili super alias donationes amplissima praedia ex auctionibus hastae minimo addixit; cum quidem plerisque uilitatem mirantibus facetissime Cicero: quo melius, inquit, emptum sciatis, tertia deducta; existimabatur enim Seruilia etiam filiam suam Tertiam Caesari conciliare. **51** ne prouincia-

---

1 deductum *G* 2 ortae *X*, -um *G* 12 *habent uersum suspectum T′, om. rel. et H* 18 postuminam *MVPOS* 24 recepisse *M* 25 alias repetisset *MG* 26 primo *Torr.* sestertio ς 31 deducta est *T′*

libus quidem matrimoniis abstinuisse uel hoc disticho ⟨*FPR p. 330*⟩ apparet iactato aeque a militibus per Gallicum triumphum:

urbani, seruate uxores: moechum caluom adducimus. 5
aurum in Gallia effutuisti, hic sumpsisti mutuum.

52 dilexit et reginas, inter quas Eunoen Mauram Bogudis uxorem, cui maritoque eius plurima et immensa tribuit, ut Naso scripsit; sed maxime Cleopatram, cum 10 qua et conuiuia in primam lucem saepe protraxit et eadem naue thalamego paene Aethiopia tenus Aegyptum penetrauit, nisi exercitus sequi recusasset, quam denique accitam in urbem non nisi maximis honoribus praemiisque auctam remisit filiumque natum appellare 15 2 nomine suo passus est. quem quidem nonnulli Graecorum similem quoque Caesari et forma et incessu tradiderunt. M. Antonius adgnitum etiam ab eo senatui adfirmauit, quae scire C. Matium et C. Oppium reliquosque Caesaris amicos; quorum Gaius Oppius, 20 quasi plane defensione ac patrocinio res egeret, librum edidit, non esse Caesaris filium, quem Cleopatra dicat. 3 Heluius Cinna tr. pl. plerisque confessus est habuisse se scriptam paratamque legem, quam Caesar ferre iussisset cum ipse abesset, uti uxores liberorum quaeren- 25 dorum causa quas et quot uellet ducere liceret. at ne cui dubium omnino sit et impudicitiae et adulteriorum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione omnium mulierum uirum et omnium uirorum mulierem appellat. 30

53 Vini parcissimum ne inimici quidem negauerunt.

---

4 caluon *MGV*, -uum *rel.* 6 gallia *T'*, -am *rel.* 10 naso ς (*Mancinellus*), uasa *Ω* (*corr. ex* uasu *ut uid. M*, uasas *G*) 16 ⟨e⟩ nomine *Modd.* 19 ⟨id⟩que scire *Modd.* (que *pro* quae *codd. pler.*) 22 de cl. dicant *T* 25 ut ⟨e⟩i *Büch.* 26 uellent *X* ac *edd. fere cum Erasmo* 27 impud. eum *T*

Marci Catonis est: unum ex omnibus Caesarem
ad euertendam rem publicam sobrium acces-
sisse. nam circa uictum Gaius Oppius adeo indiffe-
rentem docet, ut quondam ab hospite conditum oleum
5 pro uiridi adpositum aspernantibus ceteris solum etiam
largius appetisse scribat, ne hospitem aut neglegentiae
aut rusticitatis uideretur arguere. abstinentiam neque 54
in imperiis neque in magistratibus praestitit. ut enim
quidam monumentis suis testati sunt, in Hispania pro
10 consule et a sociis pecunias accepit emendicatas in
auxilium aeris alieni et Lusitanorum quaedam oppida,
quanquam nec imperata detrectarent et aduenienti por-
tas patefacerent, diripuit hostiliter. in Gallia fana 2
templaque deum donis referta expilauit, urbes diruit
15 saepius ob praedam quam ob delictum; unde factum,
ut auro abundaret ternisque milibus nummum in libras
promercale per Italiam prouinciasque diuenderet. in 3
primo consulatu tria milia pondo auri furatus e Capi-
tolio tantundem inaurati aeris reposuit. societates ac
20 regna pretio dedit, ut qui uni Ptolemaeo prope sex
milia talentorum suo Pompeique nomine abstulerit.
postea uero euidentissimis rapinis ac sacrilegis et onera
bellorum ciuilium et triumphorum ac munerum susti-
nuit impendia.

25 Eloquentia militarique re aut aequauit praestan- 55
tissimorum gloriam aut excessit. post accusationem
Dolabellae haud dubie principibus patronis adnume-
ratus est. certe Cicero ad Brutum ⟨*261*⟩ oratores
enumerans negat se uidere, cui debeat Caesar cedere,
30 aitque eum elegantem, splendidam quoque atque etiam
magnificam et generosam quodam modo rationem di-
cendi tenere; et ad Cornelium Nepotem de eodem
ita scripsit: quid? oratorem quem huic ante- 2

---

1 Verbum marci *T'* 9 proconsule *V*, a proconsule *T'*, proconsul *rel.* 22 onere *MG al.* 25 militarique re *Lips.* (ς?), militari quare (quare *om. G*) Ω, militarique arte *Heins.* 33 oratorum *T*

pones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior aut crebrior? quis uerbis aut ornatior aut elegantior? genus eloquentiae dum taxat adulescens adhuc Strabonis Caesaris secutus uidetur, cuius etiam ex oratione, quae inscri- 5 bitur pro Sardis, ad uerbum nonnulla transtulit in diuinationem suam. pronuntiasse autem dicitur uoce
3 acuta, ardenti motu gestuque, non sine uenustate. orationes aliquas reliquit, inter quas temere quaedam feruntur. pro Quinto Metello non immerito Augu- 10 stus existimat magis ab actuaris exceptam male subsequentibus uerba dicentis, quam ab ipso editam; nam in quibusdam exemplaribus inuenio ne inscriptam quidem pro Metello, sed quam scripsit Metello, cum ex persona Caesaris sermo sit Metellum seque ad- 15 uersus communium obtrectatorum criminationes pur-
4 gantis. apud milites quoque in Hispania idem Augustus uix ipsius putat, quae tamen duplex fertur: una quasi priore habita proelio, altera posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem contionandi habuisse 20
56 eum dicit subita hostium incursione. reliquit et rerum suarum commentarios Gallici ciuilisque belli Pompeiani. nam Alexandrini Africique et Hispaniensis incertus auctor est: alii Oppium putant, alii Hirtium, qui etiam Gallici belli nouissimum imperfectumque li- 25 brum suppleuerit. de commentariis Caesaris Cicero in
2 eodem Bruto ⟨*262*⟩ sic refert: commentarios scripsit ualde quidem probandos: nudi sunt, recti et uenusti, omni ornatu orationis tamquam ueste detracta; sed dum uoluit alios habere pa- 30 rata, unde sumerent qui uellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illa uolent calamistris inurere, sanos quidem homines
3 a scribendo deterruit. de isdem commentariis Hir-

---

10 ⟨ut⟩ pro *Casaub.* non] quae non *et tum* excepta *et* edita *T′* 18 uix] orationem esse *T′* 26 Caesaris *om.* *T*

tius ⟨*bell. Gall. VIII pr.*⟩ ita praedicat: adeo probantur omnium iudicio, ut praerepta, non praebita facultas scriptoribus uideatur. ⟨cuius tamen rei maior nostra quam reliquorum est ad-
5 miratio; ceteri enim, quam bene atque emendate,⟩ nos etiam, quam facile atque celeriter eos perscripserit, scimus. Pollio Asinius parum 4 diligenter parumque integra ueritate compositos putat, cum Caesar pleraque et quae per alios erant gesta
10 temere crediderit et quae per se, uel consulto uel etiam memoria lapsus perperam ediderit; existimatque rescripturum et correcturum fuisse. reliquit et de ana- 5 logia duos libros et Anticatones totidem ac praeterea poema quod inscribitur Iter. quorum librorum
15 primos in transitu Alpium, cum ex citeriore Gallia conuentibus peractis ad exercitum rediret, sequentes sub tempus Mundensis proelii fecit; nouissimum, dum ab urbe in Hispaniam ulteriorem quarto et uicensimo die peruenit. epistulae quoque eius ad senatum extant, 6
20 quas primum uidetur ad paginas et formam memorialis libelli conuertisse, cum antea consules et duces non nisi transuersa charta scriptas mitterent. extant et ad Ciceronem, item ad familiares domesticis de rebus, in quibus, si qua occultius perferenda erant, per notas
25 scripsit, id est sic structo litterarum ordine, ut nullum uerbum effici posset: quae si qui inuestigare et persequi uelit, quartam elementorum litteram, id est D pro A et perinde reliquas commutet. feruntur et †aituero 7 ab adulescentulo quaedam scripta, ut Laudes Her-

---

3 *lacuna, si modo fuit, expleta in* ς 7 pr(a)escripserit *MGTP*, perfecerit *Hirt.* 9 cum] cui *MG* 13 Anticatonis *C. G. Müller* 14 inter *M* 20 primus *Urs.*, primus is *Casaub.* 24 proferenda *X* 26 quis *codd. praeter MGVL* 27 uelit ς (*Ern.*), uellet *Ω*, uolet *Steph.* 28 et aituero ab *MV*, et a puero ab *R*, et a puero et ab *ΠQ*, uero ab *LSO*^{2}, uero *T*, et ab *G*, ab *PO*^{1}, uero et ab ς, ut ait Varro ab (*uel* et ab) *Bentl.*, ut ait Q. Tubero ab *Reifferscheid*, et a puero aut *Jernstedt*

culis, tragoedia Oedipus, item Dicta collectanea: quos omnis libellos uetuit Augustus publicari in epistula, quam breuem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegauerat, misit. 5

57 Armorum et equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens erat. in agmine nonnumquam equo, saepius pedibus anteibat, capite detecto, seu sol seu imber esset; longissimas uias incredibili celeritate confecit, expeditus, meritoria raeda, centena passuum milia in 10 singulos dies; si flumina morarentur, nando traiciens uel innixus inflatis utribus, ut persaepe nuntios de se 58 praeuenerit. in obeundis expeditionibus dubium cautior an audentior, exercitum neque per insidiosa itinera duxit umquam nisi perspeculatus locorum situs, ne- 15 que in Britanniam transuexit, nisi ante per se portus et nauigationem et accessum ad insulam explorasset. at idem obsessione castrorum in Germania nuntiata per stationes hostium Gallico habitu penetrauit ad suos. 2 a Brundisio Dyrrachium inter oppositas classes hieme 20 transmisit cessantibusque copiis, quas subsequi iusserat, cum ad accersendas frustra saepe misisset, nouissime ipse clam noctu paruulum nauigium solus obuoluto capite conscendit, neque aut quis esset ante detexit aut gubernatorem cedere aduersae tempestati 25 59 passus est quam paene obrutus fluctibus. ne religione quidem ulla a quoquam incepto absterritus umquam uel retardatus est. cum immolanti aufugisset hostia, profectionem aduersus Scipionem et Iubam non distulit. prolapsus etiam in egressu nauis uerso ad melius 30 omine: teneo te, inquit, Africa. ad eludendas autem uaticinationes, quibus felix et inuictum in ea prouincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium

---

6 et *GT'*, *om. rel.* 15 praespeculatus *Qς*, perspeculatos *X* 16 per se *del. Tross*, per suos *Lips.*, *alii aliter*

uitae Saluitoni cognomen erat, in castris secum habuit

Proelia non tantum destinato, sed ex occasione su- **60**
mebat ac saepe ab itinere statim, interdum spurcissi-
5 mis tempestatibus, cum minime quis moturum putaret;
nec nisi tempore extremo ad dimicandum cunctatior
factus est, quo saepius uicisset, hoc minus experien-
dos casus opinans nihilque se tantum adquisiturum
uictoria, quantum ⟨. . . . .
10 . . . .⟩ hostem fudit, quin castris quo-
que exueret: ita [ut] nullum spatium perterritis dabat.
ancipiti proelio equos dimittebat et in primis suum,
quo maior permanendi necessitas imponeretur auxilio
fugae erepto. utebatur autem equo insigni, pedibus **61**
15 prope humanis et in modum digitorum ungulis fissis,
quem natum apud se, cum haruspices imperium orbis
terrae significare domino pronuntiassent, magna cura
aluit nec patientem sessoris alterius primus ascendit;
cuius etiam instar pro aede Veneris Genetricis postea
20 dedicauit. inclinatam aciem solus saepe restituit ob- **62**
sistens fugientibus retinensque singulos et contortis
faucibus conuertens in hostem et quidem adeo ple-
rumque trepidos, ut aquilifer[o] moranti se cuspide
sit comminatus, alius in manu detinentis reliquerit
25 signum. non minor illa constantia eius, maiora etiam **63**
indicia fuerint. post aciem Pharsalicam cum praemis-
sis in Asiam copiis per angustias Hellesponti uectoria
nauicula traiceret, L. Cassium partis aduersae cum

---

3 ⟨ex⟩ dest. *Burm.*   set ex *M*, sed Π^1 (*Burm.*), sed et *uel* sed et ex *Bentl.*   9 quam cum *GT*   ⟨auferre calamitas posset. nullum umquam⟩ *expl.* ς   10 qui in *codd. praeter* GTQ^2ς   11 ut *om.* *ΠQ*ς (nullum ut *R*)   daret *G*ς   18 *ascendit (a *corr. ex* e) *M*, scandit *H*, escendit *Graev.*   23 aquilifer *Egn.*   demoranti *Oud.*, rem. *Büch.*   se *M*, *om.* *VLPOQ*, secus *rel.*   24 retinentis *Burm.*   25 minora *T'*   constantiae *ΠQST*ς   etiam maiora *G*, quam maiora etiam *L*, immo maiora etiam *T'*   26 fuerunt *GT*   27 uictor *T*

decem rostratis nauibus obuium sibi neque refugit et comminus tendens, ultro ad deditionem hortatus, sup-
64 plicem ad se recepit. Alexandriae circa oppugnationem pontis eruptione hostium subita conpulsus in scapham pluribus eodem praecipitantibus, cum desilisset in mare, 5 nando per ducentos passus euasit ad proximam nauem, elata laeua, ne libelli quos tenebat madefierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio poteretur hostis.

65 Militem neque a moribus neque a fortuna probabat, 10 sed tantum a uiribus, tractabatque pari seueritate atque indulgentia. non enim ubique ac semper, sed cum hostis in proximo esset, coercebat: tum maxime exactor grauissimus disciplinae, ut neque itineris neque proelii tempus denuntiaret, sed paratum et intentum momentis 15 omnibus quo uellet subito educeret. quod etiam sine causa plerumque faciebat, praecipue pluuiis et festis diebus. ac subinde obseruandum se admonens repente interdiu uel nocte subtrahebat, augebatque iter, ut se-
66 rius subsequentis defetigaret. fama uero hostilium co- 20 piarum perterritos non negando minuendoue, sed insuper amplificando ementiendoque confirmabat. itaque cum expectatio aduentus Iubae terribilis esset, conuocatis ad contionem militibus: s c i t o t e, inquit, p a u c i s s i m i s h i s d i e b u s r e g e m a d f u t u r u m c u m d e- 25 c e m l e g i o n i b u s, e q u i t u m t r i g i n t a, l e u i s a r m a t u r a e c e n t u m m i l i b u s, e l e p h a n t i s t r e c e n t i s. p r o i n d e d e s i n a n t q u i d a m q u a e r e r e u l t r a a u t o p i n a r i m i h i q u e, q u i c o m p e r t u m h a b e o, c r e d a n t; a u t q u i d e m u e t u s t i s s i m a n a u e i m p o s i t o s q u o- 30 c u m q u e u e n t o i n q u a s c u m q u e t e r r a s i u b e b o a u e h i.

67 Delicta neque obseruabat omnia neque pro modo exequebatur, sed desertorum ac seditiosorum et in-

---

5 decidisset *Modd.* 10 fortuna *M,* forma *Torr.* 19 nocte ⟨se⟩ *Roth* 30 equidem *Casaub.*

quisitor et punitor acerrimus coniuebat in ceteris. ac nonnumquam post magnam pugnam atque uictoriam remisso officiorum munere licentiam omnem passim lasciuiendi permittebat, iactare solitus milites suos
5 etiam unguentatos bene pugnare posse. nec mi- 2 lites eos pro contione, sed blandiore nomine commilitones appellabat habebatque tam cultos, ut argento et auro politis armis ornaret, simul et ad speciem et quo tenaciores eorum in proelio essent metu damni.
10 diligebat quoque usque adeo, ut audita clade Tituriana barbam capillumque summiserit nec ante dempserit quam uindicasset. quibus rebus et deuotissimos sibi 68 et fortissimos reddidit. ingresso ciuile bellum centuriones cuiusque legionis singulos equites e uiatico
15 suo optulerunt, uniuersi milites gratuitam et sine frumento stipendioque operam, cum tenuiorum tutelam locupletiores in se contulissent. neque in tam diuturno spatio quisquam omnino desciuit, plerique capti concessam sibi sub condicione uitam, si militare aduersus
20 eum uellent, recusarunt. famem et ceteras necessi- 2 tates, non cum obsiderentur modo sed et si ipsi alios obsiderent, tanto opere tolerabant, ut Dyrrachina munitione Pompeius uiso genere panis ex herba, quo sustinebantur, cum feris sibi rem esse dixerit amoueri-
25 que ocius nec cuiquam ostendi iusserit, ne patientia et pertinacia hostis animi suorum frangerentur.

Quanta fortitudine dimicarint, testimonio est quod 3 aduerso semel apud Dyrrachium proelio poenam in se ultro depoposcerunt, ut consolandos eos magis im-
30 perator quam puniendos habuerit. ceteris proeliis innumeras aduersariorum copias multis partibus ipsi pauciores facile superarunt. denique una sextae legionis cohors praeposita castello quattuor Pompei legiones per aliquot horas sustinuit paene omnis confixa multi-

---

1 poenitor *MGV* (*in M corr. m. 1*) 8 auro litis *Bentl.*

tudine hostilium sagittarum, quarum centum ac triginta
4 milia intra uallum reperta sunt. nec mirum, si quis
singulorum facta respiciat, uel Cassi Scaeuae centurionis
uel Gai Acili militis, ne de pluribus referam.
Scaeua excusso oculo, transfixus femore et umero, 5
centum et uiginti ictibus scuto perforato, custodiam
portae commissi castelli retinuit. Acilius nauali ad
Massiliam proelio iniecta in puppem hostium dextera
et abscisa memorabile illud apud Graecos Cynegiri
exemplum imitatus transiluit in nauem umbone obuios 10
agens.

69 Seditionem per decem annos Gallicis bellis nullam
omnino mouerunt, ciuilibus aliquas, sed ut celeriter ad
officium redierint, nec tam indulgentia ducis quam
auctoritate. non enim cessit umquam tumultuantibus 15
atque etiam obuiam semper iit; et nonam quidem legionem
apud Placentiam, quanquam in armis adhuc
Pompeius esset, totam cum ignominia missam fecit
aegreque post multas et supplicis preces, nec nisi
70 exacta de sontibus poena, restituit; decimanos autem 20
Romae cum ingentibus minis summoque etiam urbis
periculo missionem et praemia flagitantes, ardente tunc
in Africa bello, neque adire cunctatus est, quanquam
deterrentibus amicis, neque dimittere; sed una uoce,
qua Quirites eos pro militibus appellarat, tam facile 25
circumegit et flexit, ut ei milites esse confestim responderint
et quamuis recusantem ultro in Africam
sint secuti; ac sic quoque seditiosissimum quemque et
praedae et agri destinati tertia parte multauit.

71 Studium et fides erga clientis ne iuueni quidem de- 30
fuerunt. Masintham nobilem iuuenem, cum aduersus
Hiempsalem regem tam enixe defendisset, ut Iubae regis
filio in altercatione barbam inuaserit, stipendiarium

---

1 milia sagittarum circiter xxx *Caes. b. c. III 53* 5 transfixis *Bentl.* 14 redirent *X* 23 in *del. Burm.* 26 esse se ς, se esse *Bentl.*

quoque pronuntiatum et abstrahentibus statim eripuit occultauitque apud se diu et mox ex praetura proficiscens in Hispaniam inter officia prosequentium fascesque lictorum lectica sua auexit.

5 Amicos tanta semper facilitate indulgentiaque tractauit, ut Gaio Oppio comitanti se per siluestre iter correptoque subita ualitudine deuersoriolo[co], quod unum erat, cesserit et ipse humi ac sub diuo cubuerit. iam autem rerum potens quosdam etiam infimi generis ad 10 amplissimos honores prouexit, cum ob id culparetur, professus palam, si grassatorum et sicariorum ope in tuenda sua dignitate usus esset, talibus quoque se parem gratiam relaturum. 72

Simultates contra nullas tam graues excepit um- 15 quam, ut non occasione oblata libens deponeret. Gai Memmi, cuius asperrimis orationibus non minore acerbitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit. Gaio Caluo post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti ultro ac prior 20 scripsit. Valerium Catullum, a quo sibi uersiculis de Mamurra perpetua stigmata imposita non dissimulauerat, satis facientem eadem die adhibuit cenae hospitioque patris eius, sicut consuerat, uti perseuerauit. 73

sed et in ulciscendo natura lenissimus piratas, a qui- 25 bus captus est, cum in dicionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci ante iurauerat, iugulari prius iussit, deinde suffigi; Cornelio Phagitae, cuius quondam nocturnas insidias aeger ac latens, ne perduceretur ad Sullam, uix praemio dato euaserat, numquam nocere 30 sustinuit; Philemonem a manu seruum, qui necem suam per uenenum inimicis promiserat, non grauius quam simplici morte puniit; in Publium Clodium 74 2

---

7 deuersoriolo *Casaub.*, deuersoriolo eo *Polit.* 8 accubuerit *T* 11 est *post* professus *add. T*, *post* palam *G* 14 nullos *codd. praeter MV* 23 consuerat (-sueuerat *POT*) *X*, perseuerat *M*[1]*G*, persuerat *M*[2], persueuerat *fere T* 24 et *om. M*[1]*G*

Pompeiae uxoris suae adulterum atque eadem de causa
pollutarum caerimoniarum reum testis citatus negauit
se quicquam comperisse, quamuis et mater Aurelia et
soror Iulia apud eosdem iudices omnia ex fide re⟨t⟩-
tulissent; interrogatusque, cur igitur repudiasset uxo- 5
rem: quoniam, inquit, meos tam suspicione quam
75 crimine iudico carere oportere. moderationem
uero clementiamque cum in administratione tum in
uictoria belli ciuilis admirabilem exhibuit. denuntiante
Pompeio pro hostibus se habiturum qui rei publicae 10
defuissent, ipse medios et neutrius partis suorum sibi
numero futuros pronuntiauit. quibus autem ex com-
mendatione Pompei ordines dederat, potestatem transe-
2 undi ad eum omnibus fecit. motis apud Ilerdam de-
ditionis condicionibus, cum, assiduo inter utrasque par- 15
tes usu atque commercio, Afranius et Petreius depre-
hensos intra castra Iulianos subita paenitentia inter-
fecissent, admissam in se perfidiam non sustinuit imi-
tari. acie Pharsalica proclamauit, ut ciuibus parcere-
tur, deincepsque nemini non suorum quem uellet unum 20
3 partis aduersae seruare concessit. nec ulli perisse nisi
in proelio reperientur, exceptis dum taxat Afranio et
Fausto et Lucio Caesare iuuene; ac ne hos quidem uo-
luntate ipsius interemptos putant, quorum tamen et
priores post impetratam ueniam rebellauerant et Cae- 25
sar libertis seruisque eius ferro et igni crudelem in
modum enectis bestias quoque ad munus populi com-
4 paratas contrucidauerat. denique tempore extremo etiam
quibus nondum ignouerat, cunctis in Italiam redire
permisit magistratusque et imperia capere; sed et sta- 30
tuas Luci Sullae atque Pompei a plebe disiectas re-
posuit; ac si qua posthac aut cogitarentur grauius ad-
uersus se aut dicerentur, inhibere maluit quam uindi-

---

12 quibus *om.* *MVLPO* 22 reperiuntur *T′* 25 rebellauerant *Steph.* (ς), -runt *Ω* caesari *M*, -ris *ΠRO*^{2}*T* 30 permisit *Nς*, -serat *Ω*

care. itaque et detectas coniurationes conuentusque 5
nocturnos non ultra arguit, quam ut edicto ostenderet
esse sibi notas, et acerbe loquentibus satis habuit pro
contione denuntiare ne perseuerarent, Aulique Caeci-
5 nae criminosissimo libro et Pitholai carminibus male-
dicentissimis laceratam existimationem suam ciuili ani-
mo tulit.

Praegrauant tamen cetera facta dictaque eius, ut 76
et abusus dominatione et iure caesus existimetur. non
10 enim honores modo nimios recepit: continuum con-
sulatum, perpetuam dictaturam praefecturamque mo-
rum, insuper praenomen Imperatoris, cognomen Patris
patriae, statuam inter reges, suggestum in orchestra;
sed et ampliora etiam humano fastigio decerni sibi
15 passus est: sedem auream in curia et pro tribunali,
tensam et ferculum circensi pompa, templa, aras, simu-
lacra iuxta deos, puluinar, flaminem, lupercos, ap-
pellationem mensis e suo nomine; ac nullos non ho-
nores ad libidinem cepit et dedit. tertium et quartum 2
20 consulatum titulo tenus gessit contentus dictaturae po-
testate decretae cum consulatibus simul atque utroque
anno binos consules substituit sibi in ternos nouis-
simos menses, ita ut medio tempore comitia nulla
habuerit praeter tribunorum et aedilium plebis prae-
25 fectosque pro praetoribus constituerit, qui apsente se
res urbanas administrarent. pridie autem Kalendas
Ianuarias repentina consulis morte cessantem honorem
in paucas horas petenti dedit. eadem licentia spreto 3
patrio more magistratus in pluris annos ordinauit, de-
30 cem praetoris uiris consularia ornamenta tribuit, ciui-
tate donatos et quosdam e semibarbaris Gallorum re-
cepit in curiam. praeterea monetae publicisque uecti-
galibus peculiares seruos praeposuit. trium legionum,
quas Alexandreae relinquebat, curam et imperium

---

3 nota *VIIR* 16 fericulum *GT* 18 nonnullos *T'*
25 quiap̄sente *M*, quia p̄sente *G*, qui p̄sente *rel.*, *corr. Torr.*

77 Rufioni liberti sui filio exoleto suo demandauit. nec minoris inpotentiae uoces propalam edebat, ut Titus Amp[r]ius scribit: nihil esse rem publicam, appellationem modo sine corpore ac specie. Sullam nescisse litteras, qui dictaturam deposuerit. debere homines consideratius iam loqui secum ac pro legibus habere quae dicat. eoque arrogantiae progressus est, ut haruspice tristia et sine corde exta quondam nuntiante futura diceret laetiora, cum uellet; nec pro ostento ducendum, si pecudi cor defuisset.

78 Verum praecipuam et exitiabilem sibi inuidiam hinc maxime mouit. adeuntis se cum plurimis honorificentissimisque decretis uniuersos patres conscriptos sedens pro aede Veneris Genetricis excepit. quidam putant retentum a Cornelio Balbo, cum conaretur assurgere; alii, ne conatum quidem omnino, sed etiam admonentem Gaium Trebatium ut assurgeret minus familiari 2 uultu respexisse. idque factum eius tanto intolerabilius est uisum, quod ipse triumphanti et subsellia tribunicia praeteruehenti sibi unum e collegio Pontium Aquilam non assurrexisse adeo indignatus sit, ut proclamauerit: repete ergo a me Aquila rem publicam tribunus! et nec destiterit per continuos dies quicquam cuiquam nisi sub exceptione polliceri: si tamen 79 per Pontium Aquilam licuerit. adiecit ad tam insignem despecti senatus contumeliam multo arrogantius factum. nam cum in sacrificio Latinarum reuertente eo inter inmodicas ac nouas populi acclamationes quidam e turba statuae eius coronam lauream candida fascia praeligata inposuisset et tribuni plebis

---

1 rusioni *T*, rufini *M* 2 amprius (-plius *QT*) *Ω*, *corr. Pulm. Torr.* (ς?) 4 ac sine corp. speciem *Graev.* 9 exacta *GPO*, exacta sacra *T'* 12 inexpiabilem *T* 24 et nec] nec *Bentl.*, et ⟨. . .⟩ nec *Büch.* 29 immodicas *T*, modicas *rel.* 31 praeligata *M*, -am *rel. fort. rectius*

Epidius Marullus Caesetiusque Flauus coronae fasciam detrahi hominemque duci in uincula iussissent, dolens seu parum prospere motam regni mentionem siue, ut ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, tribunos gra-
5 uiter increpitos potestate priuauit. neque ex eo in- 2 famiam affectati etiam regii nominis discutere ualuit, quanquam et plebei regem se salutanti Caesarem se, non regem esse responderit et Lupercalibus pro rostris a consule Antonio admotum saepius capiti suo
10 diadema reppulerit atque in Capitolium Ioui Optimo Maximo miserit. quin etiam uaria fama percrebruit 4 migraturum Alexandream uel Ilium, translatis simul opibus imperii exhaustaque Italia dilectibus et procuratione urbis amicis permissa, proximo autem senatu
15 Lucium Cottam quindecimuirum sententiam dicturum, ut, quoniam fatalibus libris contineretur Parthos nisi a rege non posse uinci, Caesar rex appellaretur. quae 80 causa coniuratis maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset.

20 Consilia igitur dispersim antea habita et quae saepe bini terniue ceperant, in unum omnes contulerunt, ne populo quidem iam praesenti statu laeto, sed clam palamque detrectante dominationem atque assertores flagitante. peregrinis in senatum allectis libellus pro- 2
25 positus est: Bonum factum: ne quis senatori nouo curiam monstrare uelit! et illa uulgo canebantur ⟨*FPR p. 330*⟩:

Gallos Caesar in triumphum ducit, idem in curiam:
30 Galli bracas deposuerunt, latum clauum sumpserunt.

Quinto Maximo suffecto trimenstrique consule theatrum introeunte, cum lictor animaduerti ex more ius-

---

1 flauius *MG* 4 referebat *T* 6 ualuit ς, uoluit Ω
16 fatalibus libris *ego*, libris fatalibus *T′*, fatalibus *rel.*
continetur *GT*, detineretur *MV*

sisset, ab uniuersis conclamatum est non esse eum
3 consulem. post remotos Caesetium et Marullum tribunos reperta sunt proximis comitiis complura suffragia consules eos declarantium. subscripsere quidam
Luci Bruti statuae: utinam uiueres! item ipsius Cae- 5
saris ⟨*FPR p. 330*⟩:

Brutus, quia reges eiecit, consul primus factus est:
hic, quia consules eiecit, rex postremo factus est. 10

4 conspiratum est in eum a sexaginta amplius, Gaio Cassio Marcoque et Decimo Bruto principibus conspirationis. qui primum cunctati utrumne in Campo per comitia tribus ad suffragia uocantem partibus diuisis e ponte deicerent atque exceptum trucidarent, an 15
in Sacra uia uel in aditu theatri adorirentur, postquam senatus Idibus Martiis in Pompei curiam edictus est, facile tempus et locum praetulerunt.

81 Sed Caesari futura caedes euidentibus prodigiis denuntiata est. paucos ante menses, cum in colonia Ca- 20
pua deducti lege Iulia coloni ad extruendas uillas uetustissima sepulcra dis[s]icerent idque eo studiosius facerent, quod aliquantum uasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant, tabula aenea in monimento, in
quo dicebatur Capys conditor Capuae sepultus, inuenta 25
est conscripta litteris uerbisque Graecis hac sententia: quandoque ossa Capyis detecta essent, fore ut illo prognatus manu consanguineorum necaretur magnisque mox Italiae cladibus uindicare-
2 tur. cuius rei, ne quis fabulosam aut commenticiam 30
putet, auctor est Cornelius Balbus, familiarissimus Caesaris. proximis diebus equorum greges, quos in trai-

---

11 uel amplius *Eutr. VI 25* 12 Brutis *Graev.* 13 in] illum in *T* 25 capus *Qς*, capiens *M*[1], capians *V*, capis *rel.* 27 capus *M*[1]*VQς*, capis *rel.* 28 illo *Turn.* (*Bentl.*), ilio *MHGT*, iulo (*sic edd.*) *uel* iulio *rel.*

ciendo Rubiconi flumini consecrarat ac uagos et sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere ubertimque flere. et immolantem haruspex Spurinna monuit, caueret periculum, quod non ultra
5 Martias Idus proferretur. pridie autem easdem Idus 3 auem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianae curiae se inferentem uolucres uarii generis ex proximo nemore persecutae ibidem discerpserunt. ea uero nocte, cui inluxit dies caedis, et ipse sibi uisus est per quie-
10 tem interdum supra nubes uolitare, alias cum Ioue dextram iungere; et Calpurnia uxor imaginata est conlabi fastigium domus maritumque in gremio suo confodi; ac subito cubiculi fores sponte patuerunt.

Ob haec simul et ob infirmam ualitudinem diu 4
15 cunctatus an se contineret et quae apud senatum proposuerat agere differret, tandem Decimo Bruto adhortante, ne frequentis ac iam dudum opperientis destitueret, quinta fere hora progressus est libellumque insidiarum indicem ab obuio quodam porrectum li-
20 bellis ceteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus commiscuit. dein pluribus hostiis caesis, cum litare non posset, introiit curiam spreta religione Spurinnamque irridens et ut falsum arguens, quod sine ulla sua noxa Idus Martiae adessent: quanquam is
25 uenisse quidem eas diceret, sed non praeterisse. assi- 82 dentem conspirati specie officii circumsteterunt, ilicoque Cimber Tillius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus propius accessit renuentique et gestu[m] in aliud tempus differenti ab utroque umero
30 togam adprehendit· deinde clamantem: ista quidem uis est! alter e Cascis auersum uulnerat paulum in-

---

1 rubiconi (rud- *M*) flumini *MGV*, rubicone (rud- *Q*) flumine *rel.*, Rubicone flumini *Bentl.* 27 tullius *Ω*, *corr. Manutius* 28 gestu *Qς* 31 e Cascis *Oud.* (alter Casca *ed. Bon. 1488*), e cassiis *M*, e cassii *V*, casias *G*, cassius *XT* aduersum *GV al*

2 fra iugulum. Caesar Cascae brachium arreptum graphio traiecit conatusque prosilire alio uulnere tardatus est; utque animaduertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet etiam 5 inferiore corporis parte uelata. atque ita tribus et uiginti plagis confossus est uno modo ad primum ictum gemitu sine uoce edito, etsi tradiderunt quidam Marco 3 Bruto irruenti dixisse: *καὶ σὺ τέκνον*; exanimis diffugientibus cunctis aliquamdiu iacuit, donec lecticae im- 10 positum, dependente brachio, tres seruoli domum rettulerunt. nec in tot uulneribus, ut Antistius medicus existimabat, letale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat.

4 Fuerat animus coniuratis corpus occisi in Tiberim 15 trahere, bona publicare, acta rescindere, sed metu Marci Antoni consulis et magistri equitum Lepidi de- 83 stiterunt. postulante ergo Lucio Pisone socero testamentum eius aperitur recitaturque in Antoni domo, quod Idibus Septembribus proximis in Lauicano suo 20 fecerat demandaueratque uirgini Vestali maximae. Quintus Tubero tradit heredem ab eo scribi solitum ex consulatu ipsius primo usque ad initium ciuilis belli Cn. Pompeium, idque militibus pro contione recita- 2 tum. sed nouissimo testamento tres instituit heredes 25 sororum nepotes, Gaium Octauium ex dodrante, et Lucium Pinarium et Quintum Pedium ex quadrante reliquo[s]; in ima cera Gaium Octauium etiam in familiam nomenque adoptauit; plerosque percussorum in tutoribus fili, si qui sibi nasceretur, nominauit, Deci- 30 mum Brutum etiam in secundis heredibus. populo hortos circa Tiberim publice et uiritim trecenos sestertios legauit.

84 Funere indicto rogus extructus est in Martio campo

---

1 casiae *G*, cassii *MX′* arrepto *X* 17 ⟨M.⟩ Lepidi *Polak* 26 et *del. Torr.* 28 reliquo *T* (*Lips.*) 30 quis *X′T*

iuxta Iuliae tumulum et pro rostris aurata aedes ad simulacrum templi Veneris Genetricis collocata; intraque lectus eburneus auro ac purpura stratus et ad caput tropaeum cum ueste, in qua fuerat occisus.
5 praeferentibus munera, quia suffecturus dies non uidebatur, praeceptum, ut omisso ordine, quibus quisque uellet itineribus urbis, portaret in Campum. inter 2 ludos cantata sunt quaedam ad miserationem et inuidiam caedis eius accommodata, ex Pacuui Armorum
10 iudicio ⟨*frg. XV*⟩:

men seruasse, ut essent qui me perderent?

et ex Electra Acili ad similem sententiam. laudationis loco consul Antonius per praeconem pronuntiauit senatus consultum, quo omnia simul ei diuina atque
15 humana decreuerat, item ius iurandum, quo se cuncti pro salute unius astrinxerant; quibus perpauca a se uerba addidit. lectum pro rostris in forum magistra- 3 tus et honoribus functi detulerunt. quem cum pars in Capitolini Iouis cella cremare pars in curia Pompei
20 destinaret, repente duo quidam gladiis succincti ac bina iacula gestantes ardentibus cereis succenderunt confestimque circumstantium turba uirgulta arida et cum subselliis tribunalia, quicquid praeterea ad donum aderat, congessit. deinde tibicines et scaenici artifices 4
25 uestem, quam ex triumphorum instrumento ad praesentem usum induerant, detractam sibi atque discissam iniecere flammae et ueteranorum militum legionarii arma sua, quibus exculti funus celebrabant; matronae etiam pleraeque ornamenta sua, quae gerebant, et libe-
30 rorum bullas atque praetextas.

In summo publico luctu exterarum gentium mul- 5 titudo circulatim suo quaeque more lamentata est praecipueque Iudaei, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt. plebs statim a funere ad domum Bruti 85

---

12 Atilii ς *et fere edd.* 23 ad manum *Beroald.*, idoneum *Heins.*, ad munus *Fähse*, ad adolendum *Büch.*

et Cassi[i] cum facibus tetendit atque aegre repulsa
obuium sibi Heluium Cinnam per errorem nominis,
quasi Cornelius is esset, quem grauiter pridie contio-
natum de Caesare requirebat, occidit caputque eius
praefixum hastae circumtulit. postea solidam colum- 5
nam prope uiginti pedum lapidis Numidici in foro
statuit ⟨in⟩scripsitque PARENTI PATRIAE. apud eam
longo tempore sacrificare, uota suscipere, controuersias
quasdam interposito per Caesarem iure iurando distra-
here perseuerauit. 10

86 Suspicionem Caesar quibusdam suorum reliquit
neque uoluisse se diutius uiuere neque curasse quod
ualitudine minus prospera uteretur, ideoque et quae
religiones monerent et quae renuntiarent amici negle-
xisse. sunt qui putent, confisum eum nouissimo illo 15
senatus consulto ac iure iurando etiam custodias Hispa-
2 norum cum gladiis †adinspectantium se remouisse. alii
e diuerso opinantur insidias undique imminentis subire
semel quam cauere ⟨.....⟩ solitum ferunt: non tam
sua quam rei publicae interesse, uti saluus 20
esset: se iam pridem potentiae gloriaeque ab-
unde adeptum; rem publicam, si quid sibi eue-
niret, neque quietam fore et aliquanto deteriore
87 condicione ciuilia bella subituram. illud plane
inter omnes fere constitit, talem ei mortem paene ex 25
sententia obtigisse. nam et quondam, cum apud Xeno-
phontem ⟨*Cyrop. VIII 7*⟩ legisset Cyrum ultima uali-
tudine mandasse quaedam de funere suo, aspernatus tam
lentum mortis genus subitam sibi celeremque optaue-
rat; et pridie quam occideretur, in sermone nato super 30

---

2 heuilum *uel* heiulum *codd.*, *corr. Egn.* 7 scripsitque *Ω*, *corr. Bentl.* eandem *X* 17 inspectantium *X'*, sectantium *Casaub.* (nudis s. *Polak*), stipantium *Heins.* (nudis st. *Bentl.*), *fort.* adsectantium 19 *lacunam* ⟨sollicitum maluisse. quidam dicere etiam⟩ *expl. Roth, minus commode priores* (sollicitum *praeiuit Bentl.*) 30 in *del. Bentl.*

cenam apud Marcum Lepidum, quisnam esset finis uitae commodissimus, repentinum inopinatumque praetulerat.

88 Periit sexto et quinquagensimo aetatis anno atque in deorum numerum relatus est, non ore modo decer-
5 nentium, sed et persuasione uolgi. siquidem ludis, quos primo<s> consecrato[s] ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem continuos dies fulsit exoriens circa undecimam horam, creditumque est animam esse Caesaris in caelum recepti; et hac de causa simulacro eius
10 in uertice additur stella.

Curiam, in qua occisus est, obstrui placuit Idusque Martias Parricidium nominari, ac ne umquam eo die senatus ageretur. 89 percussorum autem fere neque triennio quisquam amplius superuixit neque sua morte
15 defunctus est. damnati omnes alius alio casu periit, pars naufragio, pars proelio; nonnulli semet eodem illo pugione, quo Caesarem uiolauerant, interemerunt.

---

6 primos consecrato *ed. Basil. 1546*, primos consecratos *Steph.* 9 et *om.* *X'*

C. SVETONI TRANQVILLI

DE VITA CAESARVM

LIBER II

DIVVS AVGVSTVS

1 Gentem Octauiam Velitris praecipuam olim fuisse multa declarant. nam et uicus celeberrima parte oppidi iam pridem Octauius uocabatur et ostendebatur ara Octauio consecrata, qui bello dux finitimo, cum forte Marti rem diuinam faceret, nuntiata repente (5) hostis incursione semicruda exta rapta foco prosecuit atque ita proelium ingressus uictor redit. decretum etiam publicum extabat, quo cauebatur, ut in posterum quoque simili modo exta Marti redderentur reliquiaeque ad Octauios referrentur. 2 ea gens a Tarquinio (10) Prisco rege inter minores gentis adlecta in senatum, mox a Seru[il]io Tullio in patricias traducta, procedente tempore ad plebem se contulit ac rursus magno interuallo per Diuum Iulium in patriciatum redit. primus ex hac magistratum populi suffragio cepit C. Rufus. (15)

2 is quaestorius Cn. et C. procreauit, a quibus duplex Octauiorum familia defluxit condicione diuersa, siqui-

---

4 ara ⟨ab⟩ *Gujetus* 6 *fort.* ⟨e⟩ foco 7 rediit *GT* (*talia passim*) 11 minores ς (*Sabell.*), minos *MVQ*, minis *X*, primas *G*, romanos *ΠR*, romanas ς *plurimi* gentis *XQ*, gentes *rel.* 12 Seruio *edd. Rom.* 13 magno interuallo per ς (*sic m. rec. corr. in V*), magno interuallo VLO^1, magno inter $M(P^1?)$, magna ui per TP^2O^2T, magno interuallo ante *et ss.* uel magna ui per *S*, magnanimiter per *G*

dem Gnaeus et deinceps ab eo reliqui omnes functi
sunt honoribus summis; at C. eiusque posteri, seu
fortuna seu uoluntate, in equestri ordine constiterunt
usque ad Augusti patrem. proauus Augusti secundo
5 Punico bello stipendia in Sicilia tribunus militum fecit
Aemilio Papo imperatore. auus municipalibus magisteriis contentus abundante patrimonio tranquillissime
senuit. sed haec alii; ipse Augustus nihil amplius quam 3
equestri familia ortum se scribit uetere ac locuplete,
10 et in qua primus senator pater suus fuerit. M. Antonius libertinum ei proauum exprobrat, restionem e
pago Thurino, auum argentarium. nec quicquam ultra de paternis Augusti maioribus repperi.

C. Octauius pater a principio aetatis et re et existi- 3
15 matione magna fuit, ut equidem mirer hunc quoque a
nonnullis argentarium atque etiam inter diuisores operasque campestres proditum; amplis enim innutritus
opibus honores et adeptus est facile et egregie administrauit. ex praetura Macedoniam sortitus fugitiuos,
20 residuam Spartaci et Catilinae manum, Thurin[g]um
agrum tenentis in itinere deleuit, negotio sibi in senatu extra ordinem dato. prouinciae praefuit non mi- 2
nore iustitia quam fortitudine; namque Bessis ac Thracibus magno proelio fusis ita socios tractauit, ut epi-
25 stulae M. Ciceronis extent, quibus Quintum fratrem
⟨*I 1, 21. 2, 7*⟩ eodem tempore parum secunda fama
proconsulatum Asiae administrantem hortatur et monet,
imitetur in promerendis sociis uicinum suum Octauium.
decedens Macedonia, prius quam profiteri se candidatum 4
30 consulatus posset, mortem obiit repentinam, superstitibus liberis Octauia maiore, quam ex Ancharia, et
Octauia minore item Augusto, quos ex Atia tulerat.

---

6 papo (pappo *G*) *GVT*, paulo *MX et V in marg. m. 1* (**paulo** *M, binae uel ternae litt. erasae*) 20 Thurinum *ed. Bon. 1488* (ς) 21 a senatu *Momms.* (*P. Thomas*) 29 profiteri ς, confiteri *Ω* 30 morte o. repentina *GT*

Atia M. Atio Balbo et Iulia, sorore C. Caesaris, genita est. Balbus, paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatoriis imaginibus, a matre Magnum Pompeium artissimo contingebat gradu functusque honore praeturae inter uigintiuiros agrum Campanum plebi 5
2 Iulia lege diuisit. uerum idem Antonius, despiciens etiam maternam Augusti originem, proauum eius Afri generis fuisse et modo unguentariam tabernam modo pistrinum Ariciae exercuisse obicit. Cassius quidem Parmensis quadam epistula non tantum ut pistoris, sed 10 etiam ut nummulari nepotem sic taxat Augustum: materna tibi farina est ex crudissimo Ariciae pistrino: hanc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius.

5 Natus est Augustus M. Tullio Cicerone C. Antonio 15 a.63 a.C. conss. VIIII. Kal. Octob. paulo ante solis exortum, regione Palati ad Capita bubula, ubi nunc sacrarium habet, aliquanto post quam excessit constitutum. nam ut senatus actis continetur, cum C. Laetorius, adulescens patricii generis, in deprecanda grauiore adulterii poena 20 praeter aetatem atque natales hoc quoque patribus conscriptis allegaret, esse possessorem ac uelut aedituum soli, quod primum Diuus Augustus nascens attigisset, peteretque donari quasi proprio suo ac peculiari deo,
6 decretum est ut ea pars domus consecraretur. nutri- 25 mentorum eius ostenditur adhuc locus in auito suburbano iuxta Velitras permodicus et cellae penuariae instar, tenetque uicinitatem opinio tamquam et natus ibi sit. huc introire nisi necessario et caste religio est, concepta opinione ueteri, quasi temere adeuntibus 30 horror quidam et metus obiciatur, sed et mox confirmata. nam cum possessor uillae nouus seu forte seu temptandi causa cubitum se eo contulisset, euenit ut post paucissimas noctis horas exturbatus inde subita

---

9 quidam *T* 10 parmensis *ΠR*, carm- *rel.* 15 C.] et *T*, *om.* *X'* 18 habetur *T* 22 esse se *XT* 29 nonnisi *X*

ui et incerta paene semianimis cum strato simul ante fores inueniretur.

Infanti cognomen Thurino inditum est, in memoriam maiorum originis, uel quod regione Thurina recens eo nato pater Octauius aduersus fugitiuos rem prospere gesserat. Thurinum cognominatum satis certa probatione tradiderim nactus puerilem imagunculam eius aeream ueterem ferreis et paene iam exolescentibus litteris hoc nomine inscriptam, quae dono a me principi data inter cubicu⟨li⟩ Lares colitur. sed et a M. Antonio in epistulis per contumeliam saepe Thurinus appellatur et ipse nihil amplius quam mirari se rescribit pro obprobrio sibi prius nomen obici. postea Gai Caesaris et deinde Augusti cognomen assumpsit, alterum testamento maioris auunculi, alterum Munati Planci sententia, cum quibusdam censentibus Romulum appellari oportere quasi et ipsum conditorem urbis, praeualuisset, ut Augustus potius uocaretur, non tantum nouo sed etiam ampliore cognomine, quod loca quoque religiosa et in quibus augurato quid consecratur augusta dicantur, ab auctu uel ab auium gestu gustuue, sicut etiam Ennius ⟨*ann. 502 V.*[2]⟩ docet scribens:

Augusto augurio postquam inclyta condita
Roma est.

Quadrimus patrem amisit. duodecimum annum agens auiam Iuliam defunctam pro contione laudauit. quadriennio post uirili toga sumpta militaribus donis triumpho Caesaris Africano donatus est, quanquam expers belli propter aetatem. profectum mox auunculum in Hispanias aduersus Cn. Pompei liberos uixdum firmus a graui ualitudine per infestas hostibus uias pau-

4 in regione *TT* 8 sed *Bentl.* 10 cubiculares *Ω*, *corr. Lips.* 12 ipsi *MG* 18 praeualuisset *LPSQ*, -se *rel.* tantum ς (*Erasm.*), eum *MQ*, cum *GΠR*, enĩ *V*, autem *X*, solum ς, *om. δ* 19 quod loca — Roma est *del. Cannegieter* 21 ab auctu — gustuue *del. Gujetus* 24 inclyta *M*, inclita *GXT*

cissimis comitibus naufragio etiam facto subsecutus, magno opere demeruit, approbata cito etiam morum indole super itineris industriam.

2 Caesare post receptas Hispanias expeditionem in Dacos et inde in Parthos destinante praemissus Apolloniam studiis uacauit. utque primum occisum eum heredemque se comperit, diu cunctatus an proximas legiones imploraret, id quidem consilium ut praeceps inmaturumque omisit. ceterum urbe repetita hereditatem adiit, dubitante matre, uitrico uero Marcio Philippo 3 consulari multum dissuadente. atque ab eo tempore exercitibus comparatis primum cum M. Antonio M.que Lepido, deinde tantum cum Antonio per duodecim fere annos, nouissime per quattuor et quadraginta solus rem p. tenuit.

9 Proposita uitae eius uelut summa parte⟨s⟩ singillatim neque per tempora sed per species exequar, quo distinctius demonstrari cognoscique possint.

Bella ciuilia quinque gessit: Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum; e quibus primum ac nouissimum aduersus M. Antonium, secundum aduersus Brutum et Cassium, tertium aduersus L. Antonium triumuiri fratrem, quartum aduersus Sextum 10 Pompeium Cn. f(ilium). omnium bellorum initium et causam hinc sumpsit: nihil conuenientius ducens quam necem auunculi uindicare tuerique acta, confestim ut Apollonia rediit, Brutum Cassiumque et ui necopinantis et, quia prouisum periculum subterfugerant, legibus adgredi reosque caedis absentis deferre statuit. ludos autem uictoriae Caesaris non audentibus facere 2 quibus optigerat id munus, ipse edidit. et quo constantius cetera quoque exequeretur, in locum tr. pl.

3 industria *X'* 5 in *om. M fort. recte* 13 deinde *M*, dein *rel. fort. rectius* 16 parte *Ω, corr. saec. XV* 18 possit *X* 23 triumuiri *ΥΤ*, -rum *rel.* 27 et uim *GΥS*, per uim (*et tum* sed *pro* et) *Bentl.*

forte demortui candidatum se ostendit, quanquam patricius necdum senator. sed aduersante conatibus suis M Antonio consule, quem uel praecipuum adiutorem sperauerat, ac ne publicum quidem et translatiuum ius
5 ulla in re sibi sine pactione grauissimae mercedis impertiente, ad optimates se contulit, quibus eum inuisum sentiebat, maxime quod D. Brutum obsessum Mutinae prouincia a Caesare data et per senatum confirmata expellere armis niteretur. hortantibus itaque 3
10 nonnullis percussores ei subornauit, ac fraude deprehensa periculum in uicem metuens ueteranos simul in suum ac rei p. auxilium quanta potuit largitione contraxit; iussusque comparato exercitui pro praetore praeesse et cum Hirtio ac Pansa, qui consulatum susce-
15 perant, D. Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus proeliis. priore Antonius fugisse 4 eum scribit ac sine paludamento equoque post biduum demum apparuisse, sequenti satis constat non modo ducis, sed etiam militis functum munere atque in
20 media dimicatione, aquilifero legionis suae grauiter saucio, aquilam umeris subisse diuque portasse. hoc 11 bello cum Hirtius in acie, Pansa paulo post ex uulnere perissent, rumor increbruit ambos opera eius occisos, ut Antonio fugato, re p. consulibus orbata
25 solus uictores exercitus occuparet. Pansae quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi uenenum uulneri indidisset. adicit his Aquilius Niger alterum e consulibus Hirtium in pugnae tumultu ab ipso interemptum. sed ut cognouit Antonium 12
30 post fugam a M. Lepido receptum ceterosque duces et exercitus consentire pro partibus, causam optimatium

---

4 tralaticium ius ulla *Steph.* (ς?), translatiuum in sulla *M*, tralaticium in sulla *GT*, tral. ulla *X'*, tral. munus *Madv.* 10 hac *X'* 12 ac *X'*, aut *rel.*, *fort.* atque 22 et pansa *G*, pansaque *T* 25 uictor *T*, uictor tres ς (*cf. Eutr. VII 1*) 31 partibus ς (*Beroald.*), patribus (fratr- *V*) *Ω*

sine cunctatione deseruit, ad praetextum mutatae uoluntatis dicta factaque quorundam calumniatus, quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque iactassent, ne aut sibi aut ueteranis par gratia referretur. et quo magis paenitentiam prioris sectae approbaret, Nursinos 5 grandi pecunia et quam pendere nequirent multatos extorres oppido egit, quod Mutinensi acie interemptorum ciuium tumulo publice extructo ascripserant pro libertate eos occubuisse.

13 Inita cum Antonio et Lepido societate Philippense 10 quoque bellum, quamquam inualidus atque aeger, duplici proelio transegit, quorum priore castris exutus uix ad Antoni cornu fuga euaserat. nec successum uictoriae moderatus est, sed capite Bruti Romam misso, ut statuae Caesaris subiceretur, in splendidissimum 15 quemque captiuum non sine uerborum contumelia 2 saeuiit; ut quidem uni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicitur iam istam uolucrum fore potestatem; alios, patrem et filium, pro uita rogantis sortiri uel micare iussisse, ut alterutri concederetur, ac 20 spectasse utrumque morientem, cum patre, quia se optulerat, occiso filius quoque uoluntariam occubuisset necem. quare ceteri, in his M. Fauonius ille Catonis aemulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc foedissimo conuicio co- 25 ram prosciderunt.

3 Partitis post uictoriam officiis cum Antonius Orientem ordinandum, ipse ueteranos in Italiam reducendos et municipalibus agris collocandos recepisset, neque ueteranorum neque possessorum gratiam tenuit, alteris 30 pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari que- 14 rentibus. quo tempore L. Antonium fiducia consulatus,

---

3 ne] neque *Torr.*, nec *Bentl.* 13 successu *X'* 15 in *om.* *M*[1]*GX'* 16 captiuorum *Bentl.* 17 secuit *X* ut] et *Bentl.*, si *Jernstedt* 18 dicatur *GXT* (*edd.*) 22 uoluntaria — nece *X*

quem gerebat, ac fraternae potentiae res nouas molientem confugere Perusiam coegit et ad deditionem fame conpulit, non tamen sine magnis suis et ante bellum et in bello discriminibus. nam cum spectaculo
5 ludorum gregarium militem in quattuordecim ordinibus sedentem excitari per apparitorem iussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato quasi eundem mox et discruciatum necasset, minimum afuit quin periret concursu et indignatione turbae militaris. saluti fuit, quod
10 qui desiderabatur repente comparuit incolumis ac sine iniuria. circa Perusinum autem murum sacrificans paene interceptus est a manu gladiatorum, quae oppido eruperat. Perusia capta in plurimos animaduertit, 15 orare ueniam uel excusare se conantibus una uoce oc-
15 currens moriendum esse. scribunt quidam trecentos ex dediticiis electos utriusque ordinis ad aram Diuo Iulio extructam Idibus Martiis hostiarum more mactatos. extiterunt qui traderent con[s]pecto eum ad arma isse, ut occulti aduersarii et quos metus magis quam
20 uoluntas contineret, facultate L. Antoni ducis praebita, detegerentur deuictisque is et confiscatis promissa ueteranis praemia soluerentur.

·Siculum bellum incohauit in primis, sed diu traxit 16 intermissum saepius, modo reparandarum classium causa,
25 quas tempestatibus duplici naufragio et quidem per aestatem amiserat, modo pace facta, flagitante populo ob interclusos commeatus famemque ingrauescentem; donec nauibus ex integro fabricatis ac uiginti seruorum milibus manumissis et ad remum datis portum
30 Iulium apud Baias inmisso in Lucrinum et Auernum lacum mari effecit. in quo cum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas et Naulochum superauit, sub horam pugnae tam arto repente somno deuinctus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur.

13 erumpebat *T* 18 conspecto (-tu *Q*) Ω, consulto ς, *corr. Lips.* 22 persoluerentur ς 33 e tam *MG* 34 deuictus *X'T*

2 unde praebitam Antonio materiam putem exprobrandi: ne rectis quidem oculis eum aspicere potuisse instructam aciem, uerum supinum, caelum intuentem, stupidum cubuisse nec prius surrexisse ac militibus in conspectum uenisse quam a M. 5 Agrippa fugatae sint hostium naues. alii dictum factumque eius criminantur, quasi classibus tempestate perditis exclamauerit etiam inuito Neptuno uictoriam se adepturum, ac die circensium proximo sol-
3 lemni pompae simulacrum dei detraxerit. nec temere 10 plura ac maiora pericula ullo alio bello adiit. traiecto in Siciliam exercitu, cum partem reliquam copiarum continenti repeteret, oppressus ex inprouiso a Demochare et Apollophane praefectis Pompei uno demum nauigio aegerrime effugit. iterum cum praeter Locros 15 Regium pedibus iret et prospectis biremibus Pompeianis terram legentibus suas ratus descendisset ad litus, paene exceptus est. tunc etiam per deuios tramites refugientem seruus Aemili Pauli comitis eius, dolens proscriptum olim ab eo patrem Paulum et quasi oc- 20 casione ultionis oblata, interficere conatus est.

4 Post Pompei fugam collegarum alterum M. Lepidum, quem ex Africa in auxilium euocarat, superbientem uiginti legionum fiducia summasque sibi partes terrore et minis uindicantem spoliauit exercitu sup- 25 plicemque concessa uita Cerceios in perpetuum relegauit.

17 M. Antoni[i] societatem semper dubiam et incertam reconciliationibusque uariis male focilatam abrupit tandem, et quo magis degenerasse eum a ciuili more ap- 30 probaret, testamentum, quod is Romae etiam de Cleopatra liberis inter heredes nuncupatis reliquerat, aperi-
2 undum recitandumque pro contione curauit. remisit

---

13 ⟨e⟩ continenti *Heins.* 31 etiam et de (de *om. P*) *MQX'*, etiam ex *Büch.* cleopatrae *GX*, Cleopatra et de Cleopatrae *Casaub.*

tamen hosti iudicato necessitudines amicosque omnes
atque inter alios C. Sosium et T. Domitium tunc ad-
huc consules. Bononiensibus quoque publice, quod in
Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit
5 coniurandi cum tota Italia pro partibus suis. nec
multo post nauali proelio apud Actium uicit in serum
dimicatione protracta, ut in naue uictor pernoctauerit.
ab Actio cum Samum in hiberna se recepisset, turba- 3
tus nuntiis de seditione praemia et missionem poscen-
10 tium, quos ex omni numero confecta uictoria Brundi-
sium praemiserat, repetit⟨a It⟩alia tempestate in traiectu
bis conflictatus, primo inter promunturia Peloponensi
atque Aetoliae, rursus circa montes Ceraunios utrubi-
que parte liburnicarum demersa, simul eius, in qua
15 uehebatur, fusis armamentis et gubernaculo diffracto;
nec amplius quam septem et uiginti dies, donec.†ad
desideria militum ordinarentur, Brundisii commoratus,
Asiae Syriaeque circuitu Aegyptum petit obsessaque
Alexandrea, quo Antonius cum Cleopatra confugerat,
20 breui potitus est. et Antonium quidem seras con- 4
diciones pacis temptantem ad mortem adegit uiditque
mortuum. Cleopatrae, quam seruatam triumpho magno
opere cupiebat, etiam psyllos admouit, qui uenenum
ac uirus exugerent, quod perisse morsu aspidis puta-
25 batur. ambobus communem sepulturae honorem tri-
buit ac tumulum ab ipsis incohatum perfici iussit.
Antonium iuuenem, maiorem de duobus Fuluia genitis, 5
simulacro Diui Iuli, ad quod post multas et irritas
preces confugerat, abreptum interemit. item Caesario-
30 nem, quem ex Caesare patre Cleopatra concepisse prae-
dicabat, retractum e fuga supplicio adfecit. reliquos

---

1 indicato *Ω*, iud- ς 2 T.] *oportuit* Cn. 11 repetita Italia ς (*Scheffer*) 16 ad *M*, et *GX'* *om.* *T*, ⟨...⟩ ac *Modd.*, ⟨res⟩ ad *Büch.*, *puto* omnia *post* militum *excidisse* 27 de *T'*, *om. rel.*, *fort.* e *uel* ex 29 arreptum *codd. praeter GR* 30 patre *om.* *T*

Antoni[i] reginaeque communes liberos non secus ac
necessitudine iunctos sibi et conseruauit et mox pro
18 condicione cuiusque sustinuit ac fouit. per idem tem-
pus conditorium et corpus Magni Alexandri, cum pro-
latum e penetrali subiecisset oculis, corona aurea im- 5
posita ac floribus aspersis ueneratus est consultusque,
num et Ptolemaeum inspicere uellet, regem se uo-
2 luisse ait uidere, non mortuos. Aegyptum in
prouinciae formam redactam ut feraciorem habiliorem-
que annonae urbicae redderet, fossas omnis, in quas 10
Nilus exaestuat, oblimatas longa uetustate militari opere
detersit. quoque Actiacae uictoriae memoria celebratior
et in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium
condidit ludosque illic quinquennales constituit et am-
pliato uetere Apollinis templo locum castrorum, qui- 15
bus fuerat usus, exornatum naualibus spoliis Neptuno
ac Marti consecrauit.

19 Tumultus posthac et rerum nouarum initia coniura-
tionesque complures, prius quam inualescerent indicio
detectas, compressit alias alio tempore: Lepidi iuuenis, 20
deinde Varronis Murenae et Fanni Caepionis, mox M.
Egnati, exin Plauti Rufi Lucique Pauli progeneri sui,
ac praeter has L. Audasi falsarum tabularum rei ac ne-
que aetate neque corpore integri, item Asini Epicadi
ex gente Parthina ibridae, ad extremum Telephi, mu- 25
lieris serui nomenculatoris. nam ne ultimae quidem
2 sortis hominum conspiratione et periculo caruit. Auda-
sius atque Epicadus Iuliam filiam et Agrippam nepotem
ex insulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus,
Telephus quasi debita sibi fato dominatione et ipsum 30
et senatum adgredi destinarant. quin etiam quondam
iuxta cubiculum eius lixa quidam ex Illyrico exercitu,

---

6 aspersis *H* ς (asperis *N*), aspersus *MX'*, -sum *rel.* 18 post haec *GX* 20 alias *VLP*[1], italias *M*, et alias *rel.* 22 genaiti *M*, genati (gena *V*) *rel.*, *corr.* ς (*ed. Bon. 1488*) 24 temasini *Ω*, *corr.* *G* ς 25 parthica *X'* 29 ad extremum *T*, adorti *V* 31 destinarat *V*

ianitoribus deceptis, noctu deprehensus est cultro uenatorio cinctus, imposne mentis an simulata dementia incertum; nihil enim exprimi quaestione potuit.

20 Externa bella duo omnino per se gessit, Delma- 5 ticum adulescens adhuc et Antonio deuicto Cantabricum. Delmatico etiam uulnera excepit, una acie dextrum genu lapide ictus, altera et crus et utrumque brachium ruina pontis consauciatus. reliqua per legatos administrauit, ut tamen quibusdam Pannonicis at- 10 que Germanicis aut interueniret aut non longe abesset, Rauennam uel Mediolanium uel Aquileiam usque ab urbe progrediens. 21 domuit autem partim ductu partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Delmatiam cum Illyrico omni, item Raetiam et Vin- 15 delicos ac Salassos, gentes Inalpinas. coercuit et Dacorum incursiones tribus eorum ducibus cum magna copia caesis, Germanosque ultra Albim fluuium summouit, ex quibus Suebos et Sigambros dedentis se traduxit in Galliam atque in proximis Rheno agris con- 20 locauit. alias item nationes male quietas ad obsequium redegit. 2 nec ulli genti sine iustis et necessariis causis bellum intulit tantumque afuit a cupiditate quoquo modo imperium uel bellicam gloriam augendi, ut quorundam barbarorum principes in aede Martis Vltoris 25 iurare coegerit mansuros se in fide ac pace quam peterent, a quibusdam uero nouum genus obsidum, feminas, exigere temptauerit, quod neglegere marum pignera sentiebat; et tamen potestatem semper omnibus fecit, quotiens uellent obsides recipiendi. neque 30 aut crebrius aut perfidiosius rebellantis grauiore umquam ultus est poena, quam ut captiuos sub lege uenundaret, ne in uicina regione seruirent neue intra tricensimum annum liberarentur. 3 qua uirtutis moderationisque fama Indos etiam ac Scythas auditu

---

11 ad urbem *MT*, *del. Preud.* 15 alpinas *T* 18 Vbios *Pithoeus* (ς?) 28 pignora *XT* 33 uicesimum *Casaub.*

modo cognitos pellexit ad amicitiam suam populique Rom. ultro per legatos petendam. Parthi quoque et Armeniam uindicanti facile cesserunt et signa militaria, quae M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt obsidesque insuper optulerunt, denique 5 pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum probauerunt.

22 Ianum Quirinum semel atque iterum a condita urbe ante memoriam suam clausum in multo breuiore temporis spatio terra marique pace parta ter clusit. bis 10 ouans ingressus est urbem, post Philippense et rursus post Siculum bellum. curulis triumphos tris egit, Delmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes.

23 Graues ignominias cladesque duas omnino nec alibi 15 quam in Germania accepit, Lollianam et Varianam, sed Lollianam maioris infamiae quam detrimenti, Varianam paene exitiabilem tribus legionibus cum duce legatisque et auxiliis omnibus caesis. hac nuntiata excubias per urbem indixit, ne quis tumultus existe- 20 ret, et praesidibus prouinciarum propagauit imperium, 2 ut a peritis et assuetis socii continerentur. uouit et magnos ludos Ioui Optimo Maximo, si res p. in meliorem statum uertisset: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. adeo denique consternatum ferunt, 25 ut per continuos menses barba capilloque summisso caput interdum foribus illideret uociferans: Quintili Vare, legiones redde! diemque cladis quotannis maestum habuerit ac lugubrem.

24 In re militari et commutauit multa et instituit 30 atque etiam ad antiquum morem nonnulla reuocauit. disciplinam seuerissime rexit. ne legatorum quidem cuiquam, nisi grauate hibernisque demum mensibus, permisit uxorem interuisere. equitem R., quod duobus

---

7 ipso] eo *X* 8 a *Υ'*, *om. rel. rectius ut uid.* 10 clausit *codd. deter.* 21 prorogauit ς 23 rem p. *Υ*

filiis adulescentibus causa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subiecit hastae; quem tamen, quod inminere emptioni publicanos uidebat, liberto suo addixit, ut relegatum in agros pro libero esse sineret. decimam legionem contumacius parentem cum ignominia totam dimisit, item alias immodeste missionem postulantes citra commoda emeritorum praemiorum exauctorauit. cohortes, si quae cessissent loco, decimatas hordeo pauit. centuriones statione deserta, itidem ut manipulares, capitali animaduersione puniit, pro cetero delictorum genere uariis ignominis adfecit, ut stare per totum diem iuberet ante praetorium, interdum tunicatos discinctosque, nonnumquam cum decempedis, uel etiam caespitem portantes. neque post bella ciuilia aut in contione aut per edictum ullos militum commilitones appellabat, sed milites, ac ne a filiis quidem aut priuignis suis imperio praeditis aliter appellari passus est, ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris aut temporum quies aut sua domusque suae maiestas postularet. libertino milite, praeterquam Romae incendiorum causa et si tumultus in grauiore annona metueretur, bis usus est: semel ad praesidium coloniarum Illyricum contingentium, iterum ad tutelam ripae Rheni fluminis; eosque, seruos adhuc uiris feminisque pecuniosioribus indictos ac sine mora manumissos, sub priore uexillo habuit, neque aut commixtos cum ingenuis aut eodem modo armatos.

Dona militaria aliquanto facilius phaleras et torques, quicquid auro argentoque constaret, quam uallares ac murales coronas, quae honore praecellerent, dabat; has quam parcissime et sine ambitione ac saepe etiam caligatis tribuit. M. Agrippam in Sicilia post

6 cum *T'*, *om. rel.* 16 appellabat *ΠRP²ST*, appellat *rel.*, appellauit *Salm.* 22 bis] urbis *MGVLP¹T* 26 proprio *Torr.*, primore *Casaub.*, prino *Burm.*, peiore *Hirschfeld* 32 ciliciam *MVLP*, cilicia (cicilia *Q*) *rel.*, *corr.* *Tς*

naualem uictoriam caeruleo uexillo donauit. solos triumphales, quamquam et socios expeditionum et participes uictoriarum suarum, numquam donis impertiendos putauit, quod ipsi quoque ius habuissent tri-
4 buendi ea quibus uellent. nihil autem minus [in]perfecto duci quam festinationem temeritatemque conuenire arbitrabatur. crebro itaque illa iactabat: σπεῦδε βραδέως· ⟨*Eurip. Phoen. 599*⟩

ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης

et: s a t c e l e r i t e r f i e r i q u i d q u i d f i a t s a t i s b e n e. proelium quidem aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum maior emolumenti spes quam damni metus ostenderetur. nam minima commoda non minimo sectantis discrimine similes aiebat esse aureo hamo piscantibus, cuius abrupti damnum nulla captura pensari posset.

26 Magistratus atque honores et ante tempus et quosdam noui generis perpetuosque cepit. consulatum uicesimo aetatis anno inuasit admotis hostiliter ad urbem legionibus missisque qui sibi nomine exercitus deposcerent; cum quidem cunctante senatu Cornelius centurio, princeps legationis, reiecto sagulo ostendens gladii capulum non dubitasset in curia dicere: h i c f a-
2 c i e t, s i u o s n o n f e c e r i t i s. secundum consulatum post nouem annos, tertium anno interiecto gessit, sequentis usque ad undecimum continuauit, multisque mox, cum deferrentur, recusatis duodecimum magno, id est septemdecim annorum, interuallo et rursus tertium decimum biennio post ultro petit, ut C. et Lucium filios amplissimo praeditus magistratu suo quemque
3 tirocinio deduceret in forum. quinque medios consulatus a sexto ad decimum annuos gessit, ceteros aut nouem aut sex aut quattuor aut tribus mensibus, secun-

5 perfecto *Bentl.* 6 duce *ΤΤΝ* uenire *Τ* 17 sed ante *MGΥ* 29 petiit *Υ'P* C.] brutum *X* 32 undecimum (XI. *F*) *Τ*

dum uero paucissimis horis. nam die Kal. Ian. cum mane pro aede Capitolini Iouis paululum curuli sella praesedisset, honore abiit suffecto alio in locum suum. nec omnes Romae, sed quartum consulatum in Asia, 5 quintum in insula Samo, octauum et nonum Tarracone init.

Triumuiratum rei p. constituendae per decem annos 27 administrauit; in quo restitit quidem aliquamdiu collegis ne qua fieret proscriptio, sed inceptam utroque 10 acerbius exercuit. namque illis in multorum saepe personam per gratiam et preces exorabilibus solus magno opere contendit ne cui parceretur, proscripsitque etiam C. Toranium tutorem suum, eundem collegam patris sui Octaui in aedilitate. Iulius Saturninus hoc amplius 2 15 tradit, cum peracta proscriptione M. Lepidus in senatu excusasset praeterita et spem clementiae in posterum fecisset, quoniam satis poenarum exactum esset, hunc e diuerso professum, ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera. in 20 cuius tamen pertinaciae paenitentiam postea T. Vinium Philopoemenem, quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur, equestri dignitate honorauit. in 3 eadem hac potestate multiplici flagrauit inuidia. nam et Pinarium equitem R., cum contionante se admissa 25 turba paganorum apud milites subscribere quaedam animaduertisset, curiosum ac speculatorem ratus coram confodi imperauit; et Tedium Afrum consulem designatum, quia factum quoddam suum maligno sermone carpsisset, tantis conterruit minis, ut is se praecipi- 30 tauerit; et Quintum Gallium praetorem, in officio salu- 4 tationis tabellas duplices ueste tectas tenentem, suspicatus gladium occulere, nec quicquam statim, ne aliud inueniretur, ausus inquirere, paulo post per centuriones et milites raptum e tribunali seruilem in modum torsit

6 init *V*, mit *M*, iniit *rel.* 10 persona *Madv.* 14 iunius *GXT* 20 iunium *X'T* 34 e] et *M*, ex *G*

ac fatentem nihil iussit occidi prius oculis eius sua manu effossis; quem tamen scribit conloquio petito insidiatum sibi coniectumque a se in custodiam, deinde urbe interdicta dimissum naufragio uel latronum in- 5 sidiis perisse. tribuniciam potestatem perpetuam rece- 5 pit, in qua semel atque iterum per singula lustra collegam sibi cooptauit. recepit et morum legumque regimen aeque perpetuum, quo iure, quamquam sine censurae honore, censum tamen populi ter egit, primum ac tertium cum collega, medium solus. 10

28 De reddenda re p. bis cogitauit: primum post oppressum statim Antonium, memor obiectum sibi ab eo saepius, quasi per ipsum staret ne redderetur; ac rursus taedio diuturnae ualitudinis, cum etiam magistratibus ac senatu domum accitis rationarium imperii 15 tradidit. sed reputans et se priuatum non sine periculo fore et illam plurium arbitrio temere committi, in retinenda perseuerauit, dubium euentu meliore an uolun- 2 tate. quam uoluntatem, cum prae se identidem ferret, quodam etiam edicto his uerbis testatus est: *ita mihi* 20 *saluam ac sospitem rem p. sistere in sua sede liceat atque eius rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auctor dicar et moriens ut feram mecum spem, mansura in uestigio suo fundamenta rei p. quae iecero.* fecitque ipse se 25 compotem uoti nisus omni modo, ne quem noui status paeniteret.

3 Vrbem neque pro maiestate imperii ornatam et inundationibus incendiisque obnoxiam excoluit adeo, ut iure sit gloriatus *marmoream se relinquere, quam* 30 *latericiam accepisset.* tutam uero, quantum pro-

---

1 oculos *et tum* effusos *M* (effusis *Heins.*) 4 admissum *T* 6 iterum ⟨M. Agrippam, ter Tiberium⟩ *Momms.* 11 primum *M*, primo *rel. fort. rectius* 15 ac] e ς 16 priuatim $MGVLP^1$ 19 president idem (presidenti dein *G*) *MGV*, presidens idem *T*, presidens identidem P^2OST (*recte* LP^1) 28 namque *TT*, *om. N*

uideri humana ratione potuit, etiam in posterum praestitit. publica opera plurima extruxit, e quibus uel **29** praecipua: forum cum aede Martis Vltoris, templum Apollinis in Palatio, aedem Tonantis Iouis in Capitolio. 5 fori extruendi causa fuit hominum et iudiciorum multitudo, quae uidebatur non sufficientibus duobus etiam tertio indigere; itaque festinatius necdum perfecta Martis aede publicatum est cautumque, ut separatim in eo publica iudicia et sortitiones iudicum fierent. 10 aedem Martis bello Philippensi pro ultione paterna **2** suscepto uouerat; sanxit ergo, ut de bellis triumphisque hic consuleretur senatus, prouincias cum imperio petituri hinc deducerentur, quique uictores redissent, huc insignia triumphorum conferrent. templum Apol- **3** 15 linis in ea parte Palatinae domus excitauit, quam fulmine ictam desiderari a deo haruspices pronuntiarant; addidit porticus cum bibliotheca Latina Graecaque, quo loco iam senior saepe etiam senatum habuit decuriasque iudicum recognouit. Tonanti Ioui aedem con- 20 secrauit liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur praestrinxisset seruumque praelucentem exanimasset. quaedam etiam **4** opera sub nomine alieno, nepotum scilicet et uxoris sororisque fecit, ut porticum basilicamque Gai et Luci, 25 item porticus Liuiae et Octauiae theatrumque Marcelli. sed et ceteros principes uiros saepe hortatus est, ut pro facultate quisque monimentis uel nouis uel refectis et excultis urbem adornarent. multaque a multis tunc **5** extructa sunt, sicut a Marcio Philippo aedes Herculis 30 Musarum, a L. Cornificio aedes Dianae, ab Asinio Pollione atrium Libertatis, a Munatio Planco aedes Saturni, a Cornelio Balbo theatrum, a Statilio Tauro amphitheatrum, a M. uero Agrippa complura et egregia.

10 marti *X* ultione ς (ϱ), uisione *Ω* 16 pronuntiarant *Steph.*, -rent *Ω*, -runt *T* (*Bentl.*) 22 preducentem *X* 24 sororisque *T*, sororis *MV*, et sororis *G*, ac sororis *X* (generique *add. Modd.*)

80 Spatium urbis in regiones uicosque diuisit instituitque, ut illas annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri e plebe cuiusque uiciniae lecti. aduersus incendia excubias nocturnas uigilesque commentus est; ad coercendas inundationes alueum Tiberis laxauit ac 5 repurgauit completum olim ruderibus et aedificiorum prolationibus coartatum. quo autem facilius undique urbs adiretur, desumpta sibi Flaminia uia Arimino tenus munienda reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. 10

2 Aedes sacras uetustate conlapsas aut incendio absumptas refecit easque et ceteras opulentissimis donis adornauit, ut qui in cellam Capitolini Iouis sedecim milia pondo auri gemmasque ac margaritas quingenties

81 sestertium una donatione contulerit. postquam uero 15 pontificatum maximum, quem numquam uiuo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit, quidquid fatidicorum librorum Graeci Latinique generis nullis uel parum idoneis auctoribus uulgo ferebatur, supra duo milia contracta undique cremauit ac solos retinuit 20 Sibyllinos, hos quoque dilectu habito; condiditque duo-

2 bus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. annum a Diuo Iulio ordinatum, sed postea neglegentia conturbatum atque confusum, rursus ad pristinam rationem redegit; in cuius ordinatione Sextilem mensem e suo 25 cognomine nuncupauit magis quam Septembrem quo erat natus, quod hoc sibi et primus consulatus et in-

3 signes uictoriae optigissent. sacerdotum et numerum et dignitatem sed et commoda auxit, praecipue Vestalium uirginum. cumque in demortuae locum aliam capi 30 oporteret ambirentque multi ne filias in sortem darent,

---

3 uicinię electi *G*, uici quaterni electi *Modd.* 7 prolapsionibus *TP*[2]*OT*, prolax- *S*[2] 13 ut] utpote *T* 15 sestertii *l F. Gron.* 21 delectu *ΠR* 23 a *om. MGV* (annō duo *V*, annua diuo *Q*) 25 ordinatione *GT*, -nem *rel.* 31 daret *Tς*

adiurauit, si cuiusquam neptium suarum competeret
aetas, oblaturum se fuisse eam. nonnulla etiam ex **4**
antiquis caerimonis paulatim abolita restituit, ut Salutis
augurium, Diale flamonium, sacrum Lupercale, ludos
5 Saeculares et Compitalicios. Lupercalibus uetuit currere
inberbes, item Saecularibus ludis iuuenes utriusque
sexus prohibuit ullum nocturnum spectaculum frequentare
nisi cum aliquo maiore natu propinquorum.
Compitales Lares ornari bis anno instituit uernis flori-
10 bus et aestiuis.

Proximum a dis immortalibus honorem memoriae **5**
ducum praestitit, qui imperium p. R. ex minimo maximum
reddidissent. itaque et opera cuiusque manentibus
titulis restituit et statuas omnium triumphali effigie
15 in utraque fori sui porticu dedicauit, professus e[s]t
edicto: commentum id se, ut ad illorum ⟨. . .⟩ uelut
ad exemplar et ipse, dum uiueret, et insequentium
aetatium principes exigerentur a
ciuibus. Pompei quoque statuam contra theatri eius
20 regiam marmoreo Iano superposuit translatam e curia,
in qua C. Caesar fuerat occisus.

Pleraque pessimi exempli in perniciem publicam aut **32**
ex consuetudine licentiaque bellorum ciuilium durauerant
aut per pacem etiam extiterant. nam et grassa-
25 torum plurimi palam se ferebant succincti ferro, quasi
tuendi sui causa, et rapti per agros uiatores sine discrimine
liberi seruique ergastulis possessorum supprimebantur,
et plurimae factiones titulo collegi noui ad
nullius non facinoris societatem coibant. igitur grassa-
30 turas dispositis per oportuna loca stationibus inhibuit,

---

4 flaminium *T*   11 diis *codd. praeter MV* (addis *M, prior* d *expuncta*)   15 et *Bentl.*, est *Ω* (*in S ss. m. 1*), *om. Nς*   16 ad illorum uelut exemplar *GQN*, illorum uelut ad ex. *ς*, ad illos uelut ad ex. *Casaub.*; ⟨normam⟩ *suppl. Oud.*, ⟨uitam⟩ *Büch.*   18 aetatum *codd. praeter* $M^1L^1O^1$ (-tuum P^1)   22 correxit quae *post* exempli *add.* $T'P^2O$ 29 grassaturas *V*, grassatur ad *M*, grassaturam *G*, grassatores *rel.*

ergastula recognouit, collegia praeter antiqua et legi-
2 tima dissoluit. tabulas ueterum aerari debitorum, uel
praecipuam calumniandi materiam, ex[c]ussit; loca in
urbe publica iuris ambigui possessoribus adiudicauit;
diuturnorum reorum et ex quorum sordibus nihil aliud 5
quam uoluptas inimicis quaereretur nomina aboleuit
condicione proposita, ut si quem quis repetere uellet,
par periculum poenae subiret. ne quod autem male-
ficium negotiumue inpunitate uel mora elaberetur, tri-
ginta amplius dies, qui honoraris ludis occupabantur, 10
3 actui rerum accommodauit. ad tris iudicum decurias
quartam addidit ex inferiore censu, quae ducenariorum
uocaretur iudicaretque de leuioribus summis. iudices
a tricensimo aetatis anno adlegit, id est quinquennio
maturius quam solebant. ac plerisque iudicandi munus 15
detractantibus uix concessit, ut singulis decuriis per
uices annua uacatio esset et ut solitae agi Nouembri
33 ac Decembri mense res omitterentur. ipse ius dixit
assidue et in noctem nonnumquam, si parum corpore
ualeret, lectica pro tribunali collocata uel etiam domi 20
cubans. dixit autem ius non diligentia modo summa
sed et lenitate, siquidem manifesti parricidii reum, ne
culleo insueretur, quod non nisi confessi adficiuntur
hac poena, ita fertur interrogasse: certe patrem
2 tuum non occidisti? et cum de falso testamento 25
ageretur omnesque signatores lege Cornelia tenerentur,
non tantum duas tabellas, damnatoriam et absoluto-
riam, simul cognoscentibus dedit, sed tertiam quoque,
qua ignosceretur iis, quos fraude ad signandum uel
3 errore inductos constitisset. appellationes quotannis 30

---

2 aerario *G*, -ii *T*, *om.* *X* uelut *G. Becker* 3 exussit *Beroald.* (ἔκαυσε *Dio 53, 2*) 9 more laberetur *MX'* (mora lab- $L^{2}T$) 10 honoratis *T*, -riis $M^{2}GX$ 12 addidit *Steph.*, addixit *Ω* 14 tricensimo *M* (*praeced.* ac *pro* a), tricesimo (trig- *GQ*) *rel.*, uicesimo *Cuiacius*, XXV. *Shuckburgh* 15 at ς 16 detrect- *GXT* 22 manifesta *M*, -stū *VLP* -sto *Bentl.* 26 senatores *Ω*, *corr.* *Beroald.* 27 tabulas *MX'*

urbanorum quidem litigatorum praetori delegabat urbano, at prouincialium consularibus uiris, quos singulos cuiusque prouinciae negotiis praeposuisset.

34 Leges retractauit et quasdam ex integro sanxit, ut 5 sumptuariam et de adulteriis et de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus. hanc cum aliquanto seuerius quam ceteras emendasset, prae tumultu recusantium perferre non potuit nisi adempta demum lenitaue parte poenarum et uacatione trienni data auctisque 10 praemiis. 2 sic quoque abolitionem eius publico spectaculo pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos receptosque partim ad se partim in patris gremium ostentauit, manu uultuque significans ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. cumque etiam inma- 15 turitate sponsarum et matrimoniorum crebra mutatione uim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartauit diuortiis modum imposuit.

35 Senatorum affluentem numerum deformi et incondita turba — erant enim super mille, et quidam in- 20 dignissimi et post necem Caesaris per gratiam et praemium adlecti, quos orciuos uulgus uocabat — ad modum pristinum et splendorem redegit duabus lectionibus: prima ipsorum arbitratu, quo uir uirum legit, secunda suo et Agrippae; quo tempore existimatur lorica sub 25 ueste munitus ferroque cinctus praesedisse decem ualentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus. 2 Cordus Cremutius scribit ne admissum quidem tunc quemquam senatorum nisi solum et praetemptato sinu. quosdam ad excusandi se uerecundiam 30 compulit seruauitque etiam excusantibus insigne uestis et spectandi in orchestra epulandique publice ius. 3 quo

---

2 at] ad *M*[1]*V*, a *M*[2]*Q*, ac ς 3 propos- *M* 5 *prius* et *del. Torr.* 8 demum *om. M* (*praeced.* adepta) 18 ⟨a⟩ deformi *Madv.* 20 et post] ut post *Toup.*, post *Bentl.* pretium *Madv.* 21 abortiuos *X*. orcinos ς 30 excusantibus *edd. Rom. Ven. I*, excusantis (-satis *T*ς, *Grut.*) *MGX′* (*Ω*), excusantes *Υ*

autem lecti probatique et religiosius et minore molestia
senatoria munera fungerentur, sanxit, ut prius quam
considerat quisque ture ac mero supplicaret apud aram
eius dei, in cuius templo coiretur, et ne plus quam
bis in mense legitimus senatus ageretur, Kalendis et 5
Idibus, neue Septembri Octobriue mense ullos adesse
alios necesse esset quam sorte ductos, per quorum
numerum decreta confici possent; sibique instituit con-
silia sortiri semenstria, cum quibus de negotiis ad
4 frequentem senatum referendis ante tractaret. senten- 10
tias de maiore negotio non more atque ordine sed
prout libuisset perrogabat, ut perinde quisque animum
intenderet ac si censendum magis quam adsentiendum
esset.

36 Auctor et aliarum rerum fuit, in quis: ne acta 15
senatus publicarentur, ne magistratus deposito honore
statim in prouincias mitterentur, ut proconsulibus ad
mulos et tabernacula, quae publice locari solebant, certa
pecunia constitueretur, ut cura aerari a quaestoribus
urbanis ad praetorios praetoresue transiret, ut centum- 20
uiralem hastam quam quaesturam functi consuerant
37 cogere decemuiri cogerent. quoque plures partem ad-
ministrandae rei p. caperent, noua officia excogitauit:
curam operum publicorum, uiarum, aquarum, aluei
Tiberis, frumenti populo diuidundi, praefecturam urbis, 25
triumuiratum legendi senatus et alterum recognoscendi
turmas equitum, quotiensque opus esset. censores
creari desitos longo interuallo creauit. numerum prae-
torum auxit. exegit etiam, ut quotiens consulatus sibi
daretur, binos pro singulis collegas haberet, nec opti- 30
nuit, reclamantibus cunctis satis maiestatem eius im-

---

3 thure *XT* 11 ⟨uetere⟩ more *Polak* neque *GO* 16 deposito ς (*edd. pr.*), disposito *Ω* 17 ut *om. M* 21 quaestura ς, *hoc loco rectius opinor* consueuerant *VRT* 24 uariarū (*in ras.*) *post* uiarum *add. M*, *tuetur Momms.* 25 diuidundo (*sicut antea m. 1* frumento) *M*, -dendi *X′T*

minui, quod honorem eum non solus sed cum altero
gereret. nec parcior in bellica uirtute honoranda, su- 38
per triginta ducibus iustos triumphos et aliquanto
pluribus triumphalia ornamenta decernenda curauit.
5 Liberis senatorum, quo celerius rei p. assuescerent, 2
protinus uirili toga latum clauum induere et curiae
interesse permisit militiamque auspicantibus non tribu-
natum modo legionum, sed et praefecturas alarum dedit;
ac ne qui expers castrorum esset, binos plerumque
10 laticlauios praeposuit singulis alis.
Equitum turmas frequenter recognouit, post longam 3
intercapedinem reducto more trauectionis. sed neque
detrahi quemquam in trauehendo ab accusatore passus
est, quod fieri solebat, et senio uel aliqua corporis
15 labe insignibus permisit, praemisso in ordine equo, ad
respondendum quotiens citarentur pedibus uenire; mox
reddendi equi gratiam fecit eis, qui maiores annorum
quinque et triginta retinere eum nollent; impetratis- 39
que a senatu decem adiutoribus unum quemque equi-
20 tum rationem uitae reddere coegit atque in expro-
bratis alios poena, alios ignominia notauit, plures ad-
monitione, sed uaria. lenissimum genus admonitionis
fuit traditio coram pugillarium, quos taciti et ibidem
statim legerent; notauitque aliquos, quod pecunias le-
25 uioribus usuris mutuati grauiore faenore collocassent.
ac comitiis tribuniciis si deessent candidati senatores, 40
ex equitibus R. creauit, ita ut potestate transacta in
utro uellent ordine manerent. cum autem plerique equi-
tum attrito bellis ciuilibus patrimonio spectare ludos
30 e quattuordecim non auderent metu poenae theatralis

---

6 uirili togae *ΠR*, uirilem togam *X*, ⟨a⟩ uirili toga *quidam apud Torr., fort. excidit* sumpta 7 tribunatus *Halbertsma* 8 et *om. MX'* 9 quis *L²ς* 20 ex improbatis *ς et edd.*, in probatione *Modd.* 24 legerint *MGVL²S*, leger̃ *P* 26 ac *corr. ex* at *Q*, a *XΠ¹*, *an* at? 30 theatralis ⟨legis⟩ *Casaub.*

pronuntiauit non teneri ea, quibus ipsis parentibusue equester census umquam fuisset.

2 Populi recensum uicatim egit, ac ne plebs frumentationum causa frequentius ab negotiis auocaretur, ter in annum quaternum mensium tesseras dare destinauit; 5 sed desideranti consuetudinem ueterem concessit rursus, ut sui cuiusque mensis acciperet. comitiorum quoque pristinum ius reduxit ac multiplici poena coercito ambitu, Fabianis et Scapt<i>ensibus tribu<li>bus suis die comitiorum, ne quid a quoquam candidato deside- 10 rarent, singula milia nummum a se diuidebat.

3 Magni praeterea existimans sincerum atque ab omni colluuione peregrini ac seruilis sanguinis incorruptum seruare populum, et ciuitates Romanas parcissime dedit et manumittendi modum terminauit. Tiberio pro 15 cliente Graeco petenti rescripsit, non aliter se daturum, quam si praesens sibi persuasisset, quam iustas petendi causas haberet; et Liuiae pro quodam tributario Gallo roganti ciuitatem negauit, immunitatem optulit affirmans facilius se passurum fisco detrahi aliquid, quam 20 4 ciuitatis Romanae uulgari honorem. seruos non contentus multis difficultatibus a libertate et multo pluribus a libertate iusta remouisse, cum et de numero et de condicione ac differentia eorum, qui manumitterentur, curiose cauisset, hoc quoque adiecit, ne uinctus um- 25 quam tortusue quis ullo libertatis genere ciuitatem adipisceretur.

5 Etiam habitum uestitumque pristinum reducere studuit, ac uisa quondam pro contione pullatorum turba indignabundus et clamitans: en <*Verg. Aen. I 282*> 30

Romanos, rerum dominos, gentemque togatam!

---

3 r. (rom̃. *P*) censum *MGX'* 4 uocaretur *MGT* 5 quaternuum *M*, -nium *Q*, -norum *ΠRP*[2] mensuum *M* (*cf. Aug. 65*), mensum *Roth* 7 sui quisque *Egn.*, suam (suas *Bentl.*) cuiusque *Duker* 9 scaptensibus tribubus *Ω*, *corr. Beroald.* 14 ciuitatem romanam ς 15 et *om. MGVLP*[1] 30 en ait *T*

negotium aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur
in foro circaue nisi positis lacernis togatum consistere.
Liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones **41**
frequenter exhibuit. nam et inuecta urbi Alexandrino
5 triumpho regia gaza tantam copiam nummariae rei
effecit, ut faenore deminuto plurimum agrorum pretiis
accesserit, et postea, quotiens ex damnatorum bonis
pecunia superflueret, usum eius gratuitum iis, qui
cauere in duplum possent, ad certum tempus indulsit.
10 senatorum censum ampliauit ac pro octingentorum
milium summa duodecies sestertium taxauit suppleuit-
que non habentibus. congiaria populo frequenter dedit, 2
sed diuersae fere summae: modo quadringenos, modo
trecenos, nonnumquam ducenos quinquagenosque num-
15 mos; ac ne minores quidem pueros praeteriit, quamuis
non nisi ab undecimo aetatis anno accipere consuessent.
frumentum quoque in annonae difficultatibus saepe
leuissimo, interdum nullo pretio uiritim admensus est
tesserasque nummarias duplicauit. sed ut salubrem **42**
20 magis quam ambitiosum principem scires, querentem
de inopia et caritate uini populum seuerissima coer-
cuit uoce: satis prouisum a genero suo Agrippa
perductis pluribus aquis, ne homines sitirent.
eidem populo promissum quidem congiarium reposcenti 2
25 bonae se fidei esse respondit; non promissum autem
flagitanti turpitudinem et impudentiam edicto expro-
brauit affirmauitque non daturum se quamuis dare
destinaret. nec minore grauitate atque constantia,
cum proposito congiario multos manumissos insertos-
30 que ciuium numero comperisset, negauit accepturos
quibus promissum non esset, ceterisque minus quam

---

2 circoue *GΥ* 10 senatorium *Bentl.* 11 decies *Lips.* sestertio *Ern.* 14 trecenos *Torr.* (ς), tricenos *Ω* quadragenosque *Momms.* 16 nisi *om. Υ* 24 idem *Bentl.* populũ *M, del. Torr.* deposcenti *Polak* 28 destinasset *N*ς, -arit *Reitzius* ne *MVQR*

3 promiserat dedit, ut destinata summa sufficeret. magna uero quondam sterilitate ac difficili remedio cum uenalicias et lanistarum familias peregrinosque omnes exceptis medicis et praeceptoribus partimque seruitiorum urbe expulisset, ut tandem annona conualuit, impetum 5 se cepisse scribit frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseuerasse, quia certum haberet posse per ambitionem quandoque restitui. atque ita postha[n]c 10 rem temperauit, ut non minorem aratorum ac negotiantium quam populi rationem deduceret.

43 Spectaculorum et assiduitate et uarietate et magnificentia omnes antecessit. fecisse se ludos ait suo nomine quater, pro aliis magistratibus, qui aut 15 abessent aut non sufficerent, ter et uicies. fecitque nonnumquam etiam uicatim ac pluribus scaenis per omnium linguarum histriones 〈. . . .〉 non in foro modo, nec in amphitheatro, sed et in circo et in Saeptis, et aliquando nihil praeter uenationem edidit; 20 athletas quoque extructis in campo Martio sedilibus ligneis; item nauale proelium circa Tiberim cauato solo, in quo nunc Caesarum nemus est. quibus diebus custodes in urbe disposuit, ne raritate remanentium grassa-

2 toribus obnoxia esset. in circo aurigas cursoresque 25 et confectores ferarum, et nonnumquam ex nobilissima iuuentute, produxit. sed et Troiae lusum edidit frequentissime maiorum minorumque puerorum, prisci decorique moris existimans clarae stirpis indolem sic notescere. in hoc ludicro Nonium Asprenatem lapsu 30

---

2 quadam *T* (uel quondam *ss. R*) 4 partemque *GTT* 8 cessaret ς, cesserat Ω perseuerasset *MX'* 9 posset *V*, *om. L*, post se ς 10 posthac *QR*ς 12 duceret *Steph.* 18 〈munera〉 *suppl. Perizon.*, 〈circensibus ludis gladiatoriisque muneribus frequentissime editis interiecit plerumque bestiarum Africanarum uenationes〉 *Roth* 19 circo et *TT*, circo *rel.* 26 et (*post* ferarum) *del. Torr.* 28 maiorum ς, magnorum Ω

debilitatum aureo torque donauit passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen. mox finem fecit talia edendi Asinio Pollione oratore grauiter inuidioseque in curia questo A⟨e⟩sernini nepotis sui casum, qui et ipse crus fregerat.

Ad scaenicas quoque et gladiatorias operas et equitibus Romanis aliquando usus est, uerum prius quam senatus consulto interdiceretur. postea nihil sane praeterquam adulescentulum Lycium honeste natum exhibuit, tantum ut ostenderet, quod erat bipedali minor, librarum septemdecim ac uocis immensae. quodam autem muneris die Parthorum obsides tunc primum missos per mediam harenam ad spectaculum induxit superque se subsellio secundo collocauit. solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid inuisitatum dignumque cognitu aduectum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare, ut rhinocerotem apud Saepta, tigrim in scaena, anguem quinquaginta cubitorum pro comitio.

Accidit uotiuis circensibus, ut correptus ualitudine lectica cubans tensas deduceret; rursus commissione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, euenit ut laxatis sellae curulis compagibus caderet supinus. nepotum quoque suorum munere cum consternatum ruinae metu populum retinere et confirmare nullo modo posset, transiit e loco suo atque in ea parte consedit, quae suspecta maxime erat.

Spectandi confusissimum ac solutissimum morem correxit ordinauitque motus iniuria senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos consessu frequenti nemo receperat. facto igitur decreto patrum ut, quo-

---

1 ipsum *om. M*   3 alia *MQRδ et pro u. l. Π²*   4 asernini (aserni *G*, asermini *V*) *Ω*, *corr. Beroald.*   5 effregerat *T*   6 et (*post* operas) *om. ς*   9 lucium *R*, lic- *ΠT*, L. Itium *Torr.*, L. Icium *Roth*   15 inuisitatum *MRT*, inusit- *rel.*   30 consensu *MVR*

tiens quid spectaculi usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo uacaret senatoribus, Romae legatos liberarum sociarumque gentium uetuit in orchestra sedere, cum quosdam etiam libertini generis mitti
2 deprendisset. militem secreuit a populo. maritis e 5
plebe proprios ordines assignauit, praetextatis cuneum suum, et proximum paedagogis, sanxitque ne quis pullatorum media cauea sederet. feminis ne gladiatores quidem, quos promiscue spectari sollemne olim erat,
3 nisi ex superiore loco spectare concessit. solis uirgi- 10
nibus Vestalibus locum in theatro separatim et contra praetoris tribunal dedit. athletarum uero spectaculo muliebre secus omne adeo summouit, ut pontificalibus ludis pugilum par postulatum distulerit in insequentis diei matutinum tempus edixeritque mulieres ante 15
horam quintam uenire in theatrum non pla-
45 cere. ipse circenses ex amicorum fere libertorumque cenaculis spectabat, interdum ex puluinari et quidem cum coniuge ac liberis sedens. spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies aberat, petita uenia commen- 20
datisque qui suam uicem praesidendo fungerentur. uerum quotiens adesset, nihil praeterea agebat, seu uitandi rumoris causa, quo patrem Caesarem uulgo reprehensum commemorabat, quod inter spectandum epistulis libellisque legendis aut rescribendis uacaret, 25
seu studio spectandi ac uoluptate, qua teneri se neque dissimulauit umquam et saepe ingenue professus est.
2 itaque corollaria et praemia in alienis quoque muneribus ac ludis et crebra et grandia de suo offerebat nullique Graeco certamini interfuit, quo non pro 30
merito quemque certantium honorarit. spectauit autem

---

5 deprehendisset *X'ΠR* 11 separatum *V* 13 muliebrem sexum omnem (sexū somnē *V*) *codd praeter MQ* (*at* sexus *Q*) omnes *J. F. Gron.* 15 edixerit quo *MΥ*, edixeritque quo *G* 16 uenirent *MGT* 19 coniugem (*om.* cum) *MQ* spectacula *MQ* (edens sp. *Bentl.*) 20 aberat ς, aderat *Ω* 21 sua uice *PST* 22 nihil *om. M*

studiosissime pugiles et maxime Latinos, non legitimos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Graecis solebat, sed et cateruarios oppidanos inter angustias uicorum pugnantis temere ac sine arte.
5 uniuersum denique genus operas aliquas publico spectaculo praebentium etiam cura sua dignatus est: athletis 3 et conseruauit priuilegia et ampliauit, gladiatores sine missione edi prohibuit, coercitionem in histriones magistratibus omni tempore et loco lege uetere permissam
10 ademit praeterquam ludis et scaena. nec tamen eo 4 minus aut xysticorum certationes aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exegit. nam histrionum licentiam adeo compescuit, ut Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circumtonsam matronam mini-
15 strasse compererat, per trina theatra uirgis caesum relegauerit, Hylan pantomimum querente praetore in atrio domus suae nemine excluso flagellis uerberarit et Pyladen urbe atque Italia summouerit, quod spectatorem, a quo exibilabatur, demonstrasset digito con-
20 spicuumque fecisset.

Ad hunc modum urbe urbanisque rebus admini- 46 stratis Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum a se frequentauit operibusque ac uectigalibus publicis plurifariam instruxit, etiam iure ac dignatione
25 urbi quodam modo pro parte aliqua adaequauit excogitato genere suffragiorum, quae de magistratibus urbicis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent et sub die comitiorum obsignata Romam mitterent. ac necubi aut honestorum deficeret copia aut multitudinis
30 suboles, equestrem militiam petentis etiam ex commendatione publica cuiusque oppidi ordinabat, at iis,

---

9 loco *ed Iunt. 1515 Basil. 1533*, longo *Ω* 10 ludis et scaena *Steph.*, ludos et sc(a)enam *Ω* (praeter *pro* praeterquam *Gothofr.*) 17 uerberauit *M*, -uerit *ΠQ* 23 a se fr- *G*, ad se fr- *ΠR*, se fr- *MQ*, refr- *X′*, ab se fr- ς (*Beroald.*) 27 suam — coloniam *T*

qui e plebe regiones sibi reuisenti filios filiasue approbarent, singula nummorum milia pro singulis diuidebat.

47 Prouincias ualidiores et quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat, ipse suscepit, ceteras proconsulibus sortito permisit; et tamen non- 5 nullas commutauit interdum atque ex utroque genere plerasque saepius adiit. urbium quasdam, foederatas sed ad exitium licentia praecipites, libertate priuauit, alias aut aere alieno laborantis leuauit aut terrae motu subuersas denuo condidit aut merita erga populum 10 R. adlegantes Latinitate uel ciuitate donauit. nec est, ut opinor, prouincia, excepta dum taxat Africa et Sardinia, quam non adierit. in has fugato Sex. Pompeio traicere ex Sicilia apparantem continuae et immodicae tempestates inhibuerunt nec mox occasio aut 15 causa traiciendi fuit.

48 Regnorum quibus belli iure potitus est, praeter pauca, aut isdem quibus ademerat reddidit aut alienigenis contribuit. reges socios etiam inter semet ipsos necessitudinibus mutuis iunxit, promptissimus affinitatis 20 cuiusque atque amicitiae conciliator et fautor; nec aliter uniuersos quam membra partisque imperii curae habuit, rectorem quoque solitus apponere aetate paruis aut mente lapsis, donec adolescerent aut resipiscerent; ac plurimorum liberos et educauit simul cum suis et in- 25 stituit.

49 Ex militaribus copiis legiones et auxilia prouinciatim distribuit, classem Miseni et alteram Rauennae ad tutelam Superi et Inferi maris conlocauit, ceterum numerum partim in urbis partim in sui custodiam 30 adlegit dimissa Calagurritanorum manu, quam usque ad deuictum Antonium, item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam inter armigeros circa se habuerat. neque tamen umquam plures quam tres cohortes in

---

17 est *om. M* 18 aut ⟨haut⟩ *Polak* 22 partesque *GT*, partemque *XN* 29 certum *edd. pr.* (*uulg.*) 30 suam *X*

urbe esse passus est easque sine castris, reliquas in
hiberna et aestiua circa finitima oppida dimittere
assuerat. quidquid autem ubique militum esset, ad cer- 2
tam stipendiorum praemiorumque formulam adstrinxit
5 definitis pro gradu cuiusque et temporibus militiae et
commodis missionum, ne aut aetate aut inopia post
missionem sollicitari ad res nouas possent. utque per-
petuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prose-
quendosque suppeteret, aerarium militare cum uecti-
10 galibus nouis constituit.

Et quo celerius ac sub manum adnuntiari cog- 3
noscique posset, quid in prouincia quaque gereretur,
iuuenes primo modicis interuallis per militaris uias,
dehinc uehicula disposuit. commodius id uisum est, ut
15 qui a loco idem perferunt litteras, interrogari quoque,
si quid res exigant, possint. in diplomatibus libellis- **50**
que et epistulis signandis initio sp<h>inge usus est, mox
imagine Magni Alexandri, nouissime sua, Dioscuridis
manu scalpta, qua signare insecuti quoque principes
20 perseuerarunt. ad epistulas omnis horarum quoque
momenta nec diei modo sed et noctis, quibus datae
significarentur, addebat.

Clementiae ciuilitatisque eius multa et magna docu- **51**
menta sunt. ne enumerem, quot et quos diuersarum
25 partium uenia et incolumitate donatos principem etiam
in ciuitate locum tenere passus sit: Iunium Nouatum
et Cassium Patauinum e plebe homines alterum pe-
cunia, alterum leui exilio punire satis habuit, cum ille
Agrippae iuuenis nomine asperrimam de se epistulam
30 in uulgus edidisset, hic conuiuio pleno proclamasset
neque uotum sibi neque animum deesse confodiendi
eum. quadam uero cognitione, cum Aemilio Aeliano 2

---

11 manu *T*ς 15 a loco idem *Ω* (iidem *post* litteras ς *et sic pars edd.*, idem *om. Roth*), alicunde ei *Casaub.* (*sine* ei *Graev.*), *fort.* aliquo 16 exigat *Steph.* 19 scalpta *Ern.*, sculpta *Ω* 24 ne] et ne *X′* quos] quam *Polak*

Cordubensi inter cetera crimina uel maxime obiceretur quod male opinari de Caesare soleret, conuersus ad accusatorem commotoque similis: uelim, inquit, hoc mihi probes; faciam sciat Aelianus et me linguam habere, plura enim de eo loquar; nec quic- 5
3 quam ultra aut statim aut postea inquisiit. Tiberio quoque de eadem re, sed uiolentius apud se per epistulam conquerenti ita rescripsit: aetati tuae, mi Tiberi, noli in hac re indulgere et nimium indignari quemquam esse, qui de me male loquatur; satis 10 est enim, si hoc habemus ne quis nobis male facere possit.

52 Templa, quamuis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen prouincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit. nam in urbe quidem pertina- 15 cissime abstinuit hoc honore; atque etiam argenteas statuas olim sibi positas conflauit omnis exqu⟨e⟩ iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicauit.

Dictaturam magna ui offerente populo genu nixus deiecta ab umeris toga nudo pectore deprecatus est. 20
53 domini appellationem ut maledictum et obprobrium semper exhorruit. cum spectante eo ludos pronuntiatum esset in mimo:

o dominum aequum et bonum!

et uniuersi quasi de ipso dictum exultantes compro- 25 bassent, et statim manu uultuque indecoras adulationes repressit et insequenti die grauissimo corripuit edicto; dominumque se posthac appellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis uel serio uel ioco passus est atque
2 eius modi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. non 30 temere urbe oppidoue ullo egressus aut quoquam in-

---

7 sed uiolentius *Pithoeus*, sedulo lentius *MGYT* (uiol *V in marg.*), sedulo uiolentius *XN*, sed dolentius *Bentl.* semper *M* 8 iaetati *M*, pietati *δ* (*Bentl.*) 14 solere *om. T* 17 exque iis *Casaub.*, ex quiis *MV* (*in M* i *prior exp. m. 2*), ex quis (quîs *G*, quib; *S*) *rel.*, *fort.* exque is

gressus est nisi uespera aut noctu, ne quem officii causa inquietaret. in consulatu pedibus fere, extra consulatum saepe adoperta sella per publicum incessit. promiscuis salutationibus admittebat et plebem, tanta 5 comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. die senatus numquam 3 patres nisi in curia salutauit et quidem sedentis ac nominatim singulos nullo submonente; etiam discedens 10 eodem modo sedentibus ualere dicebat. officia cum multis mutuo exercuit, nec prius dies cuiusque sollemnes frequentare desiit, quam grandior iam natu et in turba quondam sponsaliorum die uexatus. Gallum Cerrinium senatorem minus sibi familiarem, sed cap- 15 tum repente oculis et ob ⟨id⟩ inedia[m] mori destinantem praesens consolando reuocauit ad uitam.

In senatu uerba facienti dictum est: non intellexi, 54 et ab alio: contra dicerem tibi, si locum haberem. interdum ob immodicas disceptantium altercationes e 20 curia per iram se proripienti quidam ingesserunt licere oportere senatoribus de re p. loqui. Antistius Labeo senatus lectione, cum uir uirum legeret, M. Lepidum hostem olim eius et tunc exulantem legit interrogatusque ab eo an essent alii digniores, suum quem- 25 que iudicium habere respondit. nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit. etiam sparsos de se in 55 curia famosos libellos nec expauit et magna cura redarguit ac ne requisitis quidem auctoribus id modo censuit, cognoscendum posthac de iis, qui libellos aut 30 carmina ad infamiam cuiuspiam sub alieno nomine edant.

---

3 adaperta *Beroald.* 11 mutua *J. F. Gron.* 12 grandior iam natu *ed. pr Rom.*, grandi iam ornatu *Ω*, iam grandior natu ϱ, grandi iam natu ς 14 Cerrinium *v. Rohden*, terrinium *MVT*, terminum *G*, terrinum *X* 15 id inedia *ed. Bon. 1488*, inediam *Ω* 22 uir uirum *Torr.*, triumuirum *Ω* 23 exulantem *X'*, exultantem *rel.* (*at in R* t *ss.*) 27 et] nec *Torr.*, aut *Burm.*

56 Iocis quoque quorundam inuidiosis aut petulantibus lacessitus contra dixit edicto. et tamen ne de inhibenda testamentorum licentia quicquam constitueretur intercessit. quotiens magistratuum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circuibat supplicabatque more 5 sollemni. ferebat et ipse suffragium in tribu[s], ut unus e populo. testem se in iudiciis et interrogari et 2 refelli aequissimo animo patiebatur. forum angustius fecit non ausus extorquere possessoribus proximas domos. numquam filios suos populo commendauit ut non 10 adiceret: si merebuntur. eisdem praetextatis adhuc assurrectum ab uniuersis in theatro et a stantibus plausum grauissime questus est. amicos ita magnos et potentes in ciuitate esse uoluit, ut tamen pari iure essent quo ceteri legibusque iudiciariis aeque teneren- 15 3 tur. cum Asprenas Nonius artius ei iunctus causam ueneficii accusante Cassio Seuero diceret, consuluit senatum, quid officii sui putaret; cunctari enim se, ne si superesset, eripere[t] legibus reum, sin deesset, destituere ac praedamnare amicum 20 existimaretur; et consentientibus uniuersis sedit in subselliis per aliquot horas, uerum tacitus et ne lauda- 4 tione quidem iudiciali data. affuit et clientibus, sicut Scutario cuidam euocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum. unum omnino e reorum numero ac ne eum 25 quidem nisi precibus eripuit, exorato coram iudicibus accusatore, Castricium, per quem de coniuratione Murenae cognouerat.

57 Pro quibus meritis quanto opere dilectus sit, facile est aestimare. omitto senatus consulta, quia possunt 30 uideri uel necessitate expressa uel uerecundia. equites R. natalem eius sponte atque consensu biduo semper

---

2 ne *om.* *MTδ* (*cf. l. 3*) 3 ne senatus *post* licentia *add.* *T*, ne *δ* constitueret *T* 6 tribu *Erasm.*, tribus *Ω*, tribubus *Tς*, tribu s<ua> *Torr.* 18 quid *GN*, quod *rel.* 19 eripere *Juncker* 32 concessu *Ω*, *in R* ces *in ras. fort. corr. ex* consensu, *ut est in edd. pr. Rom.*

celebrarunt. omnes ordines in lacum Curti quotannis ex uoto pro salute eius stipem iaciebant, item Kal. Ian. stren[u]am in Capitolio etiam absenti, ex qua summa pretiosissima deorum simulacra mercatus uicatim dedi-
5 cabat, ut Apollinem Sandaliarium et Iouem Tragoedum aliaque. in restitutione<m> Palatinae domus in- 2 cendio absumptae ueterani, decuriae, tribus atque etiam singillatim e cetero genere hominum libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt, delibante tantum
10 modo eo summarum aceruos neque ex quoquam plus denario auferente. reuertentem ex prouincia non solum faustis ominibus, sed et modulatis carminibus prosequebantur. obseruatum etiam est, ne quotiens introiret urbem, supplicium de quoquam sumeretur. Pa- 58
15 tris patriae cognomen uniuersi repentino maximoque consensu detulerunt ei: prima plebs legatione Antium missa; dein, quia non recipiebat, ineunti Romae spectacula frequens et laureata; mox in curia senatus, neque decreto neque adclamatione, sed per Valerium Messa-
20 lam is mandantibus cunctis: quod bonum, inquit, 2 faustumque sit tibi domuique tuae, Caesar Auguste! sic enim nos perpetuam felicitatem rei p. et laeta huic precari existimamus: senatus te consentiens cum populo R. consalutat
25 patriae patrem. cui lacrimans respondit Augustus his uerbis — ipsa enim, sicut Messalae, posui —: compos factus uotorum meorum, p. c., quid habeo aliud deos immortales precari, quam ut hunc consensum uestrum ad ultimum finem
30 uitae mihi perferre liceat?

Medico Antonio Musae, cuius opera ex ancipiti 59 morbo conualuerat, statuam aere conlato iuxta signum

---

3 strenam Π^2R conferebant *post* Capitolio *add. Duker*, fundebant *Modd.* 5 sandaliarum M^1G 6 restitutionem *ΠR* 7 abruptae *X* 12 ominibus *G*, omnibus *rel.*, nominibus *Torr.* 23 ordini *post* huic *add. Torr.*, urbi *Oud.*

Aesculapi statuerunt. nonnulli patrum familiarum testamento cauerunt, ut ab heredibus suis praelato titulo uictumae in Capitolium ducerentur uotumque pro se solueretur, quod superstitem Augustum reliquissent. quaedam Italiae ciuitates diem, quo primum ad se (5) uenisset, initium anni fecerunt. prouinciarum pleraeque super templa et aras ludos quoque quinquennales paene
60 oppidatim constituerunt. reges amici atque socii et singuli in suo quisque regno Caesareas urbes condiderunt et cuncti simul aedem Iouis Olympii Athenis anti- (10) quitus incohatam perficere communi sumptu destinauerunt Genioque eius dedicare; ac saepe regnis relictis non Romae modo sed et prouincias peragranti cotidiana officia togati ac sine regio insigni more clientium praestiterunt. (15)

61 Quoniam qualis in imperis ac magistratibus regendaque per terrarum orbem pace belloque re p. fuerit, exposui, referam nunc interiorem ac familiarem eius uitam quibusque moribus atque fortuna domi et inter suos egerit a iuuenta usque ad supremum uitae diem. (20)
2 Matrem amisit in primo consulatu, sororem Octauiam quinquagensimum et quartum agens aetatis annum. utrique cum praecipua officia uiuae praestitisset, etiam defunctae honores maximos tribuit.

62 Sponsam habuerat adulescens P. Seruili Isaurici (25) filiam, sed reconciliatus post primam discordiam Antonio, expostulantibus utriusque militibus ut et necessitudine aliqua iungerentur, priuignam eius Claudiam, Fuluiae ex P. Clodio filiam, duxit uxorem uixdum nubilem ac simultate cum Fuluia socru orta dimisit in- (30)
2 tactam adhuc et uirginem. mox Scriboniam in matrimonium accepit nuptam ante duobus consularibus, ex altero etiam matrem. cum hac quoque diuortium fecit, pertaesus, ut scribit, morum peruersitatem eius,

---

3 uictimae *GXT*   5 se *om.* M^1 10 olimpici *T*   17 rei p. $M\Pi^2R$ 33 matrem $G\Pi L^2S$, matre *rel.*

ac statim Liuiam Drusillam matrimonio Tiberi Neronis et quidem praegnantem abduxit dilexitque et probauit unice ac perseueranter.

63 Ex Scribonia Iuliam, ex Liuia nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. infans, qui conceptus erat, immaturus est editus. Iuliam primum Marcello Octauiae sororis suae filio tantum quod pueritiam egresso, deinde, ut is obiit, M. Agrippae nuptum dedit exorata sorore, ut sibi genero cederet; nam tunc Agrippa alteram Marcellarum habebat et ex ea liberos. 2 hoc quoque defuncto, multis ac diu, etiam ex equestri ordine, circumspectis condicionibus, Tiberium priuignum suum elegit coegitque praegnantem uxorem et ex qua iam pater erat dimittere. M. Antonius scribit primum eum Antonio filio suo despondisse Iuliam, dein Cotisoni Getarum regi, quo tempore sibi quoque in uicem filiam regis in matrimonium petisset.

64 Nepotes ex Agrippa et Iulia tres habuit C. et L. et Agrippam, neptes duas Iuliam et Agrippinam. Iuliam L. Paulo censoris filio, Agrippinam Germanico sororis suae nepoti collocauit. Gaium et L. adoptauit domi per assem et libram emptos a patre Agrippa tenerosque adhuc ad curam rei p. admouit et consules designatos circum prouincias exercitusque dimisit. 2 filiam et neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret uetaretque loqui aut agere quicquam nisi propalam et quod in di[ut]urnos commentarios referretur; extraneorum quidem coetu adeo prohibuit, ut L. Vinicio, claro decoroque iuueni, scripserit quondam parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum uenisset. 3 nepotes et litteras et natare

15 cosoni* *M*, cosoni *GV* (*in V* s *in ras.*), cosini *X* 22 libam *MGV et pro u. l. R* 23 ad curam] curram *M*, curam *VL*, curae *PST* 27 et quod *T'N*, et *rel.*, ut *Bentl.*, et ⟨ut⟩ *Büch.* diurnos *Nς* commentario *M* 28 coetum *XN* L. Vinicio *ed Basil. 1533,* l. uicinio (-no *V*[1]*R*) *MGVT*, lucinio *fere X* 31 notare *Lips.*, *fort recte*

aliaque rudimenta per se plerumque docuit, ac nihil aeque elaborauit quam ut imitarentur chirographum suum; neque cenauit una, nisi ut in imo lecto assiderent, neque iter fecit, nisi ut uehiculo anteirent aut
65 circa adequitarent. sed laetum eum atque fidentem et 5
subole et disciplina domus Fortuna destituit. Iulias, filiam et neptem, omnibus probris contaminatas relegauit; C. et L. in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos, Gaio in Lycia, Lucio Massiliae defunctis. tertium nepotem Agrippam simulque priuignum Tiberium 10
adoptauit in foro lege curiata; ex quibus Agrippam breui ob ingenium sordidum ac ferox abdicauit seposuitque Surrentum.

2 Aliquanto autem patientius mortem quam dedecora suorum tulit. nam C. Lucique casu non adeo fractus, 15
de filia absens ac libello per quaestorem recitato notum senatui fecit abstinuitque congressu hominum diu prae pudore, etiam de necanda deliberauit. certe cum sub idem tempus una ex consciis liberta Phoebe suspendio uitam finisset, maluisse se ait Phoebes patrem 20
3 fuisse. relegatae usum uini omnemque delicatiorem cultum ademit neque adiri a quoquam libero seruo[q]ue nisi se consulto permisit, et ita ut certior fieret, qua is aetate, qua statura, quo colore esset, etiam quibus corporis notis uel cicatricibus. post quinquennium de- 25
mum ex insula in continentem lenioribusque paulo condicionibus transtulit eam. nam ut omnino reuocaret, exorari nullo modo potuit, deprecanti saepe p. R. et pertinacius instanti tales filias talesque coniuges pro
4 contione inprecatus. ex nepte Iulia post damnationem 30

---

3 una] unquam *Bentl.* 8 mensuum *MG* (*in M seq.* spatium), mensum *Roth* (*cf. Aug. 40*) 14 mortes *Modd.* (*cf. Einh. v. Car. 19*) 16 de *om.* $MGVL^{1}P^{2}Q$, ut de L^{3} filiae *Q* 19 foede *Ω*, *corr. hic et l. 20 Pulm.* 20 foedes (fę- *T*, fe- *P*) *MVPT*, fęde *fere rel.* 22 quopiam *Casaub.* seruoue *ed. Bas. 1518 in marg.*

editum infantem adgnosci alique uetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, immo in dies amentiorem in insulam transportauit saepsitque insuper custodia militum. cauit etiam s. c. ut eodem loci in perpetuum contine-
5 retur. atque ad omnem et eius et Iuliarum mentionem ingemiscens proclamare etiam solebat ⟨*Hom. Il. III 40*⟩:

αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμεναι ἄγονός τ' ἀπολέσθαι

nec aliter eos appellare quam tris uomicas ac tria carcinomata sua.

10 Amicitias neque facile admisit et constantissime retinuit, non tantum uirtutes ac merita cuiusque digne prosecutus, sed uitia quoque et delicta, dum taxat modica, perpessus. neque enim temere ex omni numero in amicitia eius afflicti reperientur praeter Saluidienum
15 Rufum, quem ad consulatum usque, et Cornelium Gallum, quem ad praefecturam Aegypti, ex infima utrumque fortuna prouexerat. quorum alterum res nouas molientem damnandum senatui tradidit, alteri ob ingratum et maliuolum animum domo et prouinciis suis
20 interdixit. sed Gallo quoque et accusatorum denuntiationibus et senatus consultis ad necem conpulso laudauit quidem pietatem tanto opere pro se indignantium, ceterum et inlacrimauit et uicem suam conquestus est, quod sibi soli non liceret amicis, qua-
25 tenus uellet, irasci. reliqui potentia atque opibus ad finem uitae sui quisque ordinis principes floruerunt, quanquam et offensis interuenientibus. desiderauit enim nonnumquam, ne de pluribus referam, et M. Agrippae patientiam et Maecenatis taciturnitatem, cum ille ex
30 leui ⟨f⟩rigoris suspicione et quod Marcellus sibi anteferretur, Mytilenas se relictis omnibus contulisset, [et]

66 ... 2 ... 3

1 adcognosci *MVLΠQ*, cognosci *GR* (*cf. Claud. 12*) 14 saluidenium *Ω*, *corr. ed. Bas. 1533* 24 est *om. MX* (*ideo* et *ante* uicem *eras. in L, fort. recte*) 26 sui *ed. Bas. 1533* (*ς?*), suae *Ω* 29 impatientiam *MGΠQ* 30 frigoris *Lips.* 31 et *del. Torr.*

hic secretum de comperta Murenae coniuratione uxori Terentiae prodidisset.

4 Exegit et ipse in uicem ab amicis beniuolentiam mutuam, tam a defunctis quam a uiuis. nam quamuis minime appeteret hereditates, ut qui numquam ex ignoti 5 testamento capere quicquam sustinuerit, amicorum tamen suprema iudicia morosissime pensitauit, neque dolore dissimulato, si parcius aut citra honorem uerborum, neque gaudio, si grate pieque quis se prosecutus fuisset. legata uel partes hereditatium a quibuscumque paren- 10 tibus relicta sibi aut statim liberis eorum concedere aut, si pupillari aetate essent, die uirilis togae uel nuptiarum cum incremento restituere consueuerat.

67 Patronus dominusque non minus seuerus quam facilis et clemens multos libertorum in honore et usu 15 maximo habuit, ut Licin[i]um et Celadum aliosque. Cosmum seruum grauissime de se opinantem non ultra quam compedibus coercuit. Diomeden dispensatorem, a quo simul ambulante incurrenti repente fero apro per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere quam 20 noxae remque non minimi periculi, quia tamen fraus 2 aberat, in iocum uertit. idem Polum ex acceptissimis libertis mori coegit compertum adulterare matronas; Thallo a manu, quod pro epistula prodita denarios quingentos accepisset, crura ei fregit; paedagogum mini- 25 strosque C. fili, per occasionem ualitudinis mortisque eius superbe auareque in prouincia grassatos, oneratos graui pondere ceruicibus praecipitauit in flumen.

68 Prima iuuenta uariorum dedecorum infamiam subiit. Sextus Pompeius ut effeminatum insectatus est; M. An- 30 tonius adoptionem auunculi stupro meritum; item L. Marci frater, quasi pudicitiam delibatam a Caesare Aulo etiam Hirtio in Hispania trecentis milibus num-

---

13 constituerat *T*, consuerat *X′* 16 Licinum *Torr.* et Celadum *Casaub.*, enceladum *Ω* 25 ei fregit] effregit *ΠR* (*cf. Aug.* 43) 27 oneratis *Tς*, *fort. recte* 31 ⟨ut⟩ adopt. *Bentl.*

mum substrauerit solitusque sit crura suburere nuce
ardenti, quo mollior pilus surgeret. sed et populus
quondam uniuersus ludorum die et accepit in contu-
meliam eius et adsensu maximo conprobauit uersum
5 ⟨*com. inc. frg. p. 143*⟩ in scaena pronuntiatum de gallo
Matris deum tympanizante:

uidesne, ut cinaedus orbem digito temperat?

adulteria quidem exercuisse ne amici quidem negant, 69
excusantes sane non libidine, sed ratione commissa,
10 quo facilius consilia aduersariorum per cuiusque mu-
lieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liuiae
nuptias obiecit et feminam consularem e triclinio uiri
coram in cubiculum abductam, rursus in conuiuium
rubentibus auriculis incomptiore capillo reductam; di-
15 missam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam
potentiam paelicis; condiciones quaesitas per amicos,
qui matres familias et adultas aetate uirgines denuda-
rent atque perspicerent, tamquam Toranio mangone
uendente. scribit etiam ad ipsum haec familiariter 2
20 adhuc necdum plane inimicus aut hostis: quid te
mutauit? quod reginam ineo? uxor mea est.
nunc coepi an abhinc annos nouem? tu deinde
solam Drusillam inis? ita ualeas, uti tu, hanc
epistulam cum leges, non inieris Tertullam aut
25 Terentillam aut Rufillam aut Saluiam Titise-
niam aut omnes. an refert, ubi et in qua ar-
rigas?

Cena quoque eius secretior in fabulis fuit, quae 70
uulgo *δωδεκάθεος* uocabatur; in qua deorum dearum-
30 que habitu discubuisse conuiuas et ipsum pro Apolline
ornatum non Antoni modo epistulae singulorum nomina

---

4 uersum — pronuntiatum $\Pi^1 Q$, uersu (-so *V*) — pronun-
tiato *rel.* 5 in *om.* ς 7 uides *HG*, uiden *Torr.* 12 obiicit
Bentl. uiro ς 14 et dimissam *T* 16 et conditiones *T*
17 adulta *Bentl.* 18 toranio *X*, thor- *rel.* (*cf. Aug. 27*)
23 uti] ut *X* 26 quam ς

amarissime enumerantis exprobrant, sed et sine auctore notissimi uersus ⟨*FPR p. 340*⟩:

cum primum istorum conduxit mensa choragum,
  sexque deos uidit Mallia sexque deas,
impia dum Phoebi Caesar mendacia ludit, 5
  dum noua diuorum cenat adulteria:
omnia se a terris tunc numina declinarunt,
  fugit et auratos Iuppiter ipse thronos.

2 auxit cenae rumorem summa tunc in ciuitate penuria ac fames, adclamatumque est postridie: omne frumen- 10 tum deos comedisse et Caesarem esse plane Apollinem, sed Tortorem, quo cognomine is deus quadam in parte urbis colebatur. notatus est et ut pretiosae supellectilis Corinthiorumque praecupidus et aleae indulgens. nam et proscriptionis tempore ad sta- 15 tuam eius ascriptum est ⟨*FPR p. 341*⟩:

pater argentarius, ego Corinthiarius,

cum existimaretur quosdam propter uasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos; et deinde bello Siciliensi epigramma ⟨*FPR p. 341*⟩ uulgatum est: 20

postquam bis classe uictus naues perdidit,
aliquando ut uincat, ludit assidue aleam.

71 ex quibus siue criminibus siue maledictis infamiam impudicitiae facillime refutauit et praesentis et posterae uitae castitate; item lautitiarum inuidiam, cum et 25 Alexandria capta nihil sibi praeter unum murrinum calicem ex instrumento regio retinuerit et mox uasa aurea assiduissimi usus conflauerit omnia. circa libidines haesit, postea quoque, ut ferunt, ad uitiandas

---

1 enumerantes *X* 3 mimum *Heins.* iustum Π^1Q, histrorum *Heins.* chorăgi *Heins.* 6 curat *Mähly* 8 toros ς 14 suppellectili *MGV* (*corr. V in marg.*) 19 inde *MX* (in *T*), inde inde *GV* 26 myrr- *uel* myrrh- *codd.*

uirgines promptior, quae sibi undique etiam ab uxore
conquirerentur. aleae rumorem nullo modo expauit
lusitque simpliciter et palam oblectamenti causa etiam
senex ac praeterquam Decembri mense aliis quoque
5 festis et profestis diebus. nec id dubium est. auto- 2
grapha quadam epistula: cenaui, ait, mi Tiberi, cum
isdem; accesserunt conuiuae Vinicius et Silius
pater. inter cenam lusimus geronticos et heri
et hodie; talis enim iactatis, ut quisque canem
10 aut senionem miserat, in singulos talos singu-
los denarios in medium conferebat, quos tolle-
bat uniuersos, qui Venerem iecerat. et rursus 3
aliis litteris: nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis
iucunde egimus; lusimus enim per omnis dies
15 forumque aleatorum calfecimus. frater tuus
magnis clamoribus rem gessit; ad summam
tamen perdidit non multum, sed ex magnis de-
trimentis praeter spem paulatim retractum est.
ego perdidi uiginti milia nummum meo nomine,
20 sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut
soleo plerumque. nam si quas manus remisi
cuique exegissem aut retinuissem quod cuique
donaui, uicissem uel quinquaginta milia sed
hoc malo; benignitas enim mea me ad caelestem
25 gloriam efferet. scribit ad filiam: misi tibi dena- 4
rios ducentos quinquaginta, quos singulis con-
uiuis dederam, si uellent inter se inter cenam
uel talis uel par impar ludere.

In ceteris partibus uitae continentissimum constat 72
30 ac sine suspicione ullius uitii. habitauit primo iuxta

---

1 pronior *Bentl.* 4 alias *Modd.* 5 id *om. X* 10 aut] ad *J. Marquardt* 13 quinquatriis *GXΥ* 15 aleatorium *Sabell.* (*edd.*) 18 retractatum *M*, retractus *X* (*in L* us *in ras.*) 20 liberali *X* 25 ⟨et⟩ scribit *Büch.* scr. ad f. *om. GVΥ* (*in GV spatium uacuum relictum*) 26 quot *Lips.* 27 inter se *del. Torr.* 29 fuisse constat *ΠP*^{2}*ST* (*edd.*)

Romanum forum supra Scalas anularias, in domo quae Calui oratoris fuerat; postea in Palatio, sed nihilo minus aedibus modicis Hortensianis, et neque laxitate neque cultu conspicuis, ut in quibus porticus breues essent Albanarum columnarum et sine marmore ullo aut 5 insigni pauimento conclauia. ac per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hieme et aestate mansit, quamuis parum salubrem ualitudini suae urbem hieme
2 experiretur assidueque in urbe hiemaret. si quando quid secreto aut sine interpellatione agere proposuisset, 10 erat illi locus in edito singularis, quem Syracusas et technyphion uocabat: huc transibat aut in alicuius libertorum suburbanum; aeger autem in domo Maecenatis cubabat. ex secessibus praecipue frequentauit maritima insulasque Campaniae aut proxima urbi oppida, 15 Lanuuium, Praeneste, Tibur, ubi etiam in porticibus
3 Herculis templi persaepe ius dixit. ampla et operosa praetoria grauabatur. et neptis quidem suae Iuliae, profuse ab ea extructa, etiam diruit ad solum, sua uero quamuis modica non tam statuarum tabularumque pic- 20 tarum ornatu quam xystis et nemoribus excoluit rebusque uetustate ac raritate notabilibus, qualia sunt Capreis immanium beluarum ferarumque membra praegrandia, quae dicuntur gigantum ossa, et arma heroum.
73 instrumenti eius et supellectilis parsimonia apparet 25 etiam nunc residuis lectis atque mensis, quorum pleraque uix priuatae elegantiae sint. ne toro quidem cubuisse aiunt nisi humili et modice instrato. ueste non temere alia quam domestica usus est, ab sorore et uxore et filia neptibusque confecta; togis neque restrictis 30 neque fusis, clauo nec lato nec angusto, calciamentis

---

1 Romanum (-orum *X*) *del. Torr.* 9 assidueque - hiemauit *Mähly transponens post* mansit in urbem *MG*, extra urbem (urbe *V*) *X'* 12 *τεχνύφιον* (*uel τεγύφιον*) *Bentl.*, tegnophion *Ω*, technophyon (*τεχνόφυον*) *uulg.* 23 belluarum *MT* 26 quorum *Sabell.*, quarum *Ω* 29 quam *post* usus est *transp. Torr.*

altiusculis, ut procerior quam erat uideretur. et forensia autem et calceos numquam non intra cubiculum habuit ad subitos repentinosque casus parata.

Conuiuabatur assidue nec umquam nisi recta, non **74**
5 sine magno ordinum hominumque dilectu. Valerius Messala tradit, neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo cenae excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem post proditam Sexti Pompei classem. ipse scribit, inuitasse se quondam, in cuius uilla maneret,
10 qui speculator suus olim fuisset. conuiuia nonnumquam et serius inibat et maturius relinquebat, cum conuiuae et cenare inciperent, prius quam ille discumberet, et permanerent digresso eo. cenam ternis ferculis aut cum abundantissime senis praebebat, ut non nimio sumptu,
15 ita summa comitate. nam et ad communionem sermonis tacentis uel summissim fabulantis prouocabat, et aut acro⟨a⟩mata et histriones aut etiam triuiales ex circo lud⟨i⟩os interponebat ac frequentius aretalogos.

Festos et sollemnes dies profusissime, nonnumquam **75**
20 tantum ioculariter celebrabat. Saturnalibus, et si quando alias libuisset, modo munera diuidebat, uestem et aurum et argentum, modo nummos omnis notae, etiam ueteres regios ac peregrinos, interdum nihil praeter cilicia et spongias et rutabula et forpices atque alia id genus
25 titulis obscuris et ambiguis. solebat et inaequalissimarum rerum sortes et auersas tabularum picturas in conuiuio uenditare incertoque casu spem mercantium uel frustrari uel explere, ita ut per singulos lectos licitatio fieret et seu iactura seu lucrum communicaretur.
30 cibi — nam ne haec quidem omiserim — minimi erat **76**
atque uulgaris fere. secundarium panem et pisciculos

---

6 mensala tradidit *M* 9 quendam *XIIR* 13 fericulis *GR* 17 cromata M^1, *corr. Sabell.* 18 ludios *Beroald.* 20 uolgariter *Mähly* 26 aduersas *VS*, auersa (*et tum* pictarum) *Bentl.* plictura M^1, plicturas M^2VR (*rectene?*) 30 erant *M*

minutos et caseum bibulum manu pressum et ficos uirides biferas maxime appetebat; uescebaturque et ante cenam quocumque tempore et loco, quo stomachus desiderasset. uerba ipsius ex epistulis sunt: nos in
2 essedo panem et palmulas gustauimus. et iterum: 5
dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uuae duracinae comedi. et rursus: ne Iudaeus quidem, mi Tiberi, tam diligenter sabbatis ieiunium seruat quam ego hodie seruaui, qui in balineo demum post 10
horam primam noctis duas buccas manducaui prius quam ungui inciperem. ex hac inobseruantia nonnumquam uel ante initum uel post dimissum conuiuium solus cenitabat, cum pleno conuiuio nihil tan-
77 geret. uini quoque natura parcissimus erat. non am- 15
plius ter bibere eum solitum super cenam in castris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. postea quotiens largissime se inuitaret, senos sextantes non excessit, aut si excessisset, reiciebat. et maxime delectatus est Raetico neque temere interdiu bibit. pro potione sume- 20
bat perfusum aqua frigida panem aut cucumeris frustum uel lactuculae thyrsum aut recens aridumue pomum suci uinosioris.

78 Post cibum meridianum, ita ut uestitus calciatusque erat, retectis pedibus paulisper conquiescebat opposita 25
ad oculos manu. a cena in lecticulam se lucubratoriam recipiebat; ibi, donec residua diurni actus aut omnia aut ex maxima parte conficeret, ad multam noctem permanebat. in lectum inde transgressus non amplius cum plurimum quam septem horas dormiebat, ac ne 30
eas quidem continuas, sed ut in illo temporis spatio
2 ter aut quater expergisceretur. si interruptum somnum

---

1 bubulum ς (*edd.*) ficus *GX* 2 et *om. H* 3 et] quo *X* quo *om. H*, *del. Egn.* 10 balneo *M²HGXΠ* 11 buceas *Π¹*, bucceas *Π²R* (*edd.*), buccatas *H* 28 ex *ΠQXG³* (*at in L* x *in ras.*), ea *rel.*, e *Bentl.* (maxima ex p. *N*)

reciperare, ut euenit, non posset, lectoribus aut fabulatoribus arcessitis resumebat producebatque ultra primam saepe lucem. nec in tenebris uigilauit umquam nisi assidente aliquo. matutina uigilia offendebatur; ac
5 si uel officii uel sacri causa maturius uigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cuiuscumque domesticorum cenaculo manebat. sic quoque saepe indigens somni, et dum per uicos deportaretur et deposita lectica inter aliquas moras condormiebat.

10 Forma fuit eximia et per omnes aetatis gradus 79 uenustissima, quamquam et omnis lenocinii neglegens; in capite comendo tam incuriosus, ut raptim compluribus simul tonsoribus operam daret ac modo tonderet modo raderet barbam eoque ipso tempore aut
15 legeret aliquid aut etiam scriberet. uultu erat uel in sermone uel tacitus adeo tranquillo serenoque, ut quidam e primoribus Galliarum confessus sit inter suos, eo se inhibitum ac remollitum, quo minus, ut destinarat, in transitu Alpium per simulationem conloquii
20 propius admissus in praecipitium propelleret. oculos 2 habuit claros ac nitidos, quibus etiam existimari uolebat inesse quiddam diuini uigoris, gaudebatque, si qui sibi acrius contuenti quasi ad fulgorem solis uultum summitteret; sed in senecta sinistro minus uidit; dentes
25 raros et exiguos et scabros; capillum leuiter inflexum et subflauum; supercilia coniuncta; mediocres aures; nasum et a summo eminentiorem et ab imo deductiorem; colorem inter aquilum candidumque; staturam breuem, — quam tamen Iulius Marathus libertus †etiam
30 memoriam eius quinque pedum et dodrantis fuisse tradit —, sed quae commoditate et aequitate membro-

---

5 euigilandum *Casaub.* 8 cum — deportaretur *uel* dum — deportatur *Düpow* (*hoc iam B.-Crus.*) 9 condormiscebat *Bentl.* 29 etiam in memoriam *X*, et a memoria *Lips.*, in memoria uitae *Casaub.*, et in memoriam *Büch.* 31 aequalitate *Casaub.* *ex Einhardo*

rum occuleretur, ut non nisi ex comparatione astantis alicuius procerioris intellegi posset.

80 Corpore traditur maculoso dispersis per pectus atque aluum genetiuis notis in modum et ordinem ac numerum stellarum caelestis ursae, sed et callis quibus- 5 dam ex prurigine corporis adsiduoque et uehementi strigilis usu plurifariam concretis ad impetiginis formam. coxendice et femore et crure sinistro non perinde ualebat, ut saepe etiam inclaudicaret; sed remedio harenarum atque harundinum confirmabatur. dextrae 10 quoque manus digitum salutarem tam imbecillum interdum sentiebat, ut torpentem contractumque frigore uix cornei circuli supplemento scripturae admoueret. questus est et de uesica, cuius dolore calculis demum per urinam eiectis leuabatur. 15

81 Graues et periculosas ualitudines per omnem uitam aliquot expertus est; praecipue Cantabria domita, cum etiam destillationibus iocinere uitiato ad desperationem redactus contrariam et ancipitem rationem medendi necessario subiit: quia calida fomenta non proderant, fri- 20 gidis curari coactus auctore Antonio Musa.

2 Quasdam et anniuersarias ac tempore certo recurrentes experiebatur; nam sub natalem suum plerumque languebat; et initio ueris praecordiorum inflatione temptabatur, austrinis autem tempestatibus grauedine. quare 25 quassato corpore neque frigora neque aestus facile

82 tolerabat. hieme quaternis cum pingui toga tunicis et subucula e⟨t⟩ thorace laneo et feminalibus et tibialibus muniebatur, aestate apertis cubiculi foribus ac saepe in peristylo saliente aqua atque etiam uentilante aliquo 30 cubabat. solis uero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non nisi petasatus sub diuo spatiabatur. itinera

---

7 strigili (-guli *G*) *MGV*, strigit *V in marg.* 8 coxaindice *Ω*, *corr. saec. XV* 9 inde claudicaret $L^3\varsigma$ (uno pede claudicaret *Einhard.*) 10 herenarum *ΠQ et pro u. l. R*, habenarum *Triller* 18 destill- *Torr.*, distill- *Ω* 25 grauidine M^1GQ 28 subuculaethorace *Ω*, *corr. Beroald.*

lectica et noctibus fere eaque lenta ac minuta faciebat,
ut Praeneste uel Tibur biduo procederet; ac si quo
peruenire mari posset, potius nauigabat. uerum tantam 2
infirmitatem magna cura tuebatur, in primis lauandi
5 raritate; unguebatur enim saepius aut sudabat ad flam-
mam, deinde perfundebatur egelida aqua uel sole multo
tepefacta. at quotiens neruorum causa marinis Albulis-
que calidis utendum esset, contentus hoc erat ut in-
sidens ligneo solio, quod ipse Hispanico uerbo duretam
10 uocabat, manus ac pedes alternis iactaret.

Exercitationes campestres equorum et armorum 83
statim post ciuilia bella omisit et ad pilam primo
folliculumque transiit, mox nihil aliud quam uectaba-
tur et deambulabat, ita ut in extremis spatiis subsultim
15 decurreret †sestertio uel lodicula inuolutus. animi la-
xandi causa modo piscabatur hamo, modo talis aut
ocellatis nucibusque ludebat cum pueris minutis, quos
facie et garrulitate amabilis undique conquirebat, prae-
cipue Mauros et Syros. nam pumilos atque distortos
20 et omnis generis eiusdem ut ludibria naturae malique
ominis abhorrebat.

Eloquentiam studiaque liberalia ab aetate prima 84
et cupide et laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in
tanta mole rerum et legisse et scripsisse et declamasse
25 cotidie traditur. nam deinceps neque in senatu neque
apud populum neque apud milites locutus est umquam
nisi meditata et composita oratione, quamuis non defi-
ceretur ad subita extemporali facultate. ac ne pericu- 2
lum memoriae adiret aut in ediscendo tempus absu-
30 meret, instituit recitare omnia. sermones quoque cum
singulis atque etiam cum Liuia sua grauiores non nisi

2 tibur *T*, tiburi *rel.* (*inde* in biduo *Oud.*) 4 in *om.* *MGVL* 7 at] aut *Roth* calidis albulisque *Torr.* 12 pilam] primam *M* 15 segestro *Cuiacius*, segestria *Roth* 18 facie *T*, facile *rel.* amabilis *MGVQ*[1], -es *rel.* 19 pumilios (*uel* pom-) *X* 27 deficeret *X* 29 absumeret *S*[2]ς. assumeret (ads- *VPS*[1]) *rel.* (*Ω*)

scriptos et e libello habebat, ne plus minusue loqueretur ex tempore. pronuntiabat dulci et proprio quodam oris sono dabatque assidue phonasco operam; sed nonnumquam infirmatis faucibus praeconis uoce ad populum contionatus est.

85 Multa uarii generis prosa oratione composuit, ex quibus nonnulla in coetu familiarium uelut in auditorio recitauit, sicut rescripta Bruto de Catone, quae uolumina cum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit perlegenda; item hortationes ad philosophiam, et aliqua de uita sua, quam tredecim 2 libris Cantabrico tenus bello nec ultra exposuit. poetica summatim attigit. unus liber extat scriptus ab eo hexametris uersibus, cuius et argumentum et titulus est Sicilia; extat alter aeque modicus epigrammatum, quae fere tempore balinei meditabatur. nam tragoediam magno impetu exorsus, non succedenti stilo, aboleuit quaerentibusque amicis, quidnam Aiax ageret, respondit Aiacem suum in spongiam incubuisse.

86 Genus eloquendi secutus est elegans et temperatum uitatis sententiarum ineptiis atque concinnitate et reconditorum uerborum, ut ipse dicit, fetoribus; praecipuamque curam duxit sensum animi quam apertissime exprimere. quod quo facilius efficeret aut necubi lectorem uel auditorem obturbaret ac moraretur, neque praepositiones urbibus addere neque coniunctiones saepius iterare dubitauit, quae detractae afferunt aliquid 2 obscuritatis, etsi gratiam augent. cacozelos et antiquarios, ut diuerso genere uitiosos, pari fastidio spreuit exagitabatque nonnumquam; in primis Maecenatem suum, cuius myrobrechis, ut ait, cincinnos usque quaque persequitur et imitando per iocum irridet. sed nec Tiberio parcit et exoletas interdum et reconditas

---

1 scriptos ς, scriptis Ω, in scriptis ς, de scripto *Modd.* 3 phonaisco *MT*, -nusco *G* 12 poeticam *ΠQ* 16 balnei *M²XΠ* 17 succedente *ΠQ* 26 ubibus *G*, uerbis *L²Tς* 33 ut exol. *Bentl.*

uoces aucupanti. M. quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quae mirentur potius homines quam intellegant; deinde ludens malum et inconstans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addit
5 haec: tuque dubitas, Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi, ita ut uerbis, quae Crispus Sallustius excerpsit ex Originibus Catonis, utaris? an potius Asiaticorum oratorum inani[bu]s sententiis uerborum uolubili-
10 tas in nostrum sermonem transferenda? et quadam epistula Agrippinae neptis ingenium conlaudans: sed opus est, inquit, dare te operam, ne moleste scribas et loquaris. 3

Cotidiano sermone quaedam frequentius et nota-
15 biliter usurpasse eum, litterae ipsius autographae ostentant, in quibus identidem, cum aliquos numquam soluturos significare uult, ad K(a)l(endas) Graecas soluturos ait; et cum hortatur ferenda esse praesentia, qualiacumque sint: contenti simus hoc Catone; et
20 ad exprimendam festinatae rei uelocitatem: celerius quam asparagi cocuntur. ponit assidue et pro stulto baceolum apud pullum pulleiaceum et pro cerrito uacerrosum et uapide se habere pro male et betizare pro languere, quod uulgo lachanizare dicitur;
25 item simus pro sumus et domos genetiuo casu singulari pro domuos. nec umquam aliter haec duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet. 87 2

Notaui et in chirographo eius illa praecipue: non diuidit uerba nec ab extrema parte uersuum abundantis 3

---

4 ingenium *T'*, *om. rel.*, iudicium *Bentl. recte puto* 5 an] ac *Bentl. fort. recte*, aut *F. A. Wolf* Verrius *Beroald.*, Granius *Casaub.* 9 inanis *I. F. Gron.* 12 sed] et *M* 19 sumus *MGL¹P¹* 22 bacelum *Erasm.* apud pullum] et pro pullo *Sς* (*uulg.*), aut pullum (*et tum* gallinaceum) *Bentl.*, ut pullum *Roth*, caput aut pullum *Becker* pullaceum *ed. Ald. 1516 al.* 24 quod — dicitur *del. Polak* 25 domuos *Ritschl* 26 domus *T* (*edd.*) 29 diuidit *P²S²Tς*, diuidit et *T*, diuidite *rel.*

litteras in alterum transfert, sed ibidem statim subicit
88 circumducitque. orthographiam, id est formulam rationemque scribendi a grammaticis institutam, non adeo custodi[i]t ac uidetur eorum potius sequi opinionem, qui perinde scribendum ac loquamur existiment. nam 5
quod saepe non litteras modo sed syllabas aut permutat aut praeterit, communis hominum error est. nec ego id notarem, nisi mihi mirum uideretur tradidisse aliquos, legato eum consulari successorem dedisse ut rudi et indocto, cuius manu ixi pro ipsi scriptum anim- 10
aduerterit. quotiens autem per notas scribit, B pro A, C pro B ac deinceps eadem ratione sequentis litteras ponit; pro X autem duplex A.

89 Ne Graecarum quidem disciplinarum leuiore studio tenebatur. in quibus et ipsis praestabat largiter magi- 15
stro dicendi usus Apollodoro Pergameno, quem iam grandem natu Apolloniam quoque secum ab urbe iuuenis adhuc eduxerat, deinde eruditione etiam uaria repletus [s]per Arei philosophi filiorumque eius Dionysi et Nicanoris contubernium; non tamen ut aut loqueretur ex- 20
pedite aut componere aliquid auderet; nam et si quid res exigeret, Latine formabat uertendumque alii dabat. sed plane poematum quoque non imperitus, delectabatur etiam comoedia ueteri et saepe eam exhibuit specta-
2 culis publicis. In euoluendis utriusque linguae auctori- 25
bus nihil aeque sectabatur, quam praecepta et exempla publice uel priuatim salubria, eaque ad uerbum excerpta aut ad domesticos aut ad exercituum prouinciarumque rectores aut ad urbis magistratus plerumque mittebat, prout quique monitione indigerent. etiam 30
libros totos et senatui recitauit et populo notos per

---

4 custodit *Qς* 7 praeteriit *MGV* 12 C. pro hac *M* 19 sperarei *MGVT*, *om. X*, *corr. Salm.* 20 contibernium (contintib- *V*) *MVL*[1], contubernio *ΠR* iniit *post* contub. *add. X* 22 dabat, sed plane. *disting. Bentl.* 28 exercitum *codd. praeter GNL*[3]

edictum saepe fecit, ut orationes Q. Metelli de prole augenda et Rutili de modo aedificiorum, quo magis persuaderet utramque rem non a se primo animaduersam, sed antiquis iam tunc curae fuisse.

5 Ingenia saeculi sui omnibus modis fouit. recitantis **3** et benigne et patienter audiit, nec tantum carmina et historias, sed et orationes et dialogos. componi tamen aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis offendebatur, admonebatque praetores ne paterentur nomen 10 suum commissionibus obsolefieri.

90 Circa religiones talem accepimus. tonitrua et fulgura paulo infirmius expauescebat, ut semper et ubique pellem uituli marini circumferret pro remedio atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem in abditum 15 et concamaratum locum se reciperet, consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris, ut praediximus ⟨*cap. 29*⟩.

91 Somnia neque sua neque aliena de se neglegebat. Philippensi acie quamuis statuisset non egredi taber-20 naculo propter ualitudinem, egressus est tamen amici somnio monitus; cessitque res prospere, quando captis castris lectica eius, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa atque lacerata est. ipse per omne uer plurima et formidulosissima et uana et irrita 25 uidebat, reliquo tempore rariora et minus uana. cum **2** dedicatam in Capitolio aedem Tonanti Ioui assidue frequentaret, somniauit queri Capitolinum Iouem cultores sibi abduci seque respondisse Tonantem pro ianitore ei appositum; ideoque mox tintinnabulis fastigium aedis 30 redimiit, quod ea fere ianuis dependebant. ex nocturno

---

1 orationesque (-q: *M*, -quae *ΠR*) *MVΥ*, orationeq; *G*, orationes *X* 3 a] ad *M*, ab *Roth* 15 concamer- *codd. praeter MV* 23 est. ipse $Υ'P^2$, ipse ēi *M*, ipse ē *G*, ipse et *V̄*, ipse LP^1 24 ut uana *Modd.* 26 populus *post* Ioui *suppl. Madv.*, uolgus *Mähly*, ciuitas *Büch.* frequentarent *B.-Crus.* 30 dependeant *Bentl.*, *Oud.*

uisu etiam stipem quotannis die certo emendicabat a populo cauam manum asses porrigentibus praebens.

92 Auspicia et omina quaedam pro certissimis obseruabat: si mane sibi calceus perperam ac sinister pro dextro induceretur, ut dirum; si terra mariue ingre- 5 diente se longinquam profectionem forte rorasset, ut laetum maturique et prosperi reditus. sed et ostentis praecipue mouebatur. enatam inter iuncturas lapidum ante domum suam palmam in conpluuium deorum Penatium transtulit, utque coalesceret magno opere curauit. 10 2 apud insulam Capreas ueterrimae ilicis demissos iam ad terram languentisque ramos conualuisse aduentu suo, adeo laetatus est, ut eas cum re p. Neapolitanorum permutauerit Aenaria data. obseruabat et dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur 15 aut Nonis quicquam rei seriae incoharet; nihil in hoc quidem aliud deuitans, ut ad Tiberium scribit, quam δυσφημίαν nominis.

93 Peregrinarum caerimoniarum sicut ueteres ac praeceptas reuerentissime coluit, ita ceteras contemptui 20 habuit. namque Athenis initiatus, cum postea Romae pro tribunali de priuilegio sacerdotum Atticae Cereris cognosceret et quaedam secretiora proponerentur, dimisso consilio et corona circumstantium solus audiit disceptantes. at contra non modo in peragranda 25 Aegypto paulo deflectere ad uisendum Apin supersedit, sed et Gaium nepotem, quod Iudaeam praeteruehens apud Hierosolyma[m] non supplicasset, conlaudauit.

94 Et quoniam ad haec uentum est, non ab re fuerit subtexere, quae ei prius quam nasceretur et ipso natali 30 die ac deinceps euenerint, quibus futura magnitudo eius et perpetua felicitas sperari animaduertique posset.

2 Velitris antiquitus tacta de caelo parte muri respon-

---

1 a] e *M* 8 $\overset{eo\ ut}{ea}$ natam *M* 11 dimissos *MG* 13 $\overset{o}{ea}$s *M*, eam *Bentl.* 17 in aliud *M* 19 receptas *Beroald.*, p(opulo) R: receptas *Oud.* 28 Hierosolyma *Burm.*

sum est eius oppidi ciuem quandoque rerum potiturum; qua fiducia Veliterni et tunc statim et postea saepius paene ad exitium sui cum populo R. belligerauerant; sero tandem documentis apparuit ostentum illud Augusti 5 potentiam portendisse.

Auctor est Iulius Marathus, ante paucos quam nasceretur menses prodigium Romae factum publice, quo denuntiabatur, regem p(opulo) R(omano) naturam parturire; senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno 10 genitus educaretur; eos qui grauidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne senatus consultum ad aerarium deferretur. 3

In Asclepiadis Mendetis Theologumenon libris lego, Atiam, cum ad sollemne Apollinis sacrum media nocte 15 uenisset, posita in templo lectica, dum ceterae matronae dormirent, obdormisse; draconem repente irrepsisse ad eam pauloque post egressum; illam expergefactam quasi a concubitu mariti purificasse se; et statim in corpore eius extitisse maculam uelut picti draconis nec 20 potuisse umquam exigi, adeo ut mox publicis balineis perpetuo abstinuerit; Augustum natum mense decimo et ob hoc Apollinis filium existimatum. eadem Atia, prius quam pareret, somniauit intestina sua ferri ad sidera explicarique per omnem terrarum et caeli ambi- 25 tum. somniauit et pater Octauius utero Atiae iubar solis exortum. 4

Quo natus est die, cum de Catilinae coniuratione ageretur in curia et Octauius ob uxoris puerperium serius affuisset, nota ac uulgata res est P. Nigidium 30 comperta morae causa, ut horam quoque partus acceperit, affirmasse dominum terrarum orbi natum. Octauio postea, cum per secreta Thraciae exercitum 5

---

1 est *om. MGV* eius *om. LP*[1]*S* 3 belligerauerunt *X* 15 uenisset et *M* 16 dormirent] domum irent *Graev.* (dormitum domum irent *M. Hertz*), conuenirent *Bentl.*, coirent *Madv.*, domi dormirent *Wissowa*, adorarent *Büch.* 18 marito *M* 20 eximi *X* balneis *GX'Π* 24 terram *MX'*

duceret, in Liberi patris luco barbara caerimonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus, quod infuso super altaria mero tantum flammae emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad caelum usque ferretur, unique omnino Magno Alexandro apud 5 easdem aras sacrificanti simile prouenisset ostentum.
6 atque etiam sequenti statim nocte uidere uisus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine et sceptro exuuiisque Iouis Optimi Maximi ac radiata corona, super laureatum currum, bis senis equis candore eximio tra- 10 hentibus. infans adhuc, ut scriptum apud C. Drusum extat, repositus uespere in cunas a nutricula loco plano, postera luce non comparuit diuque quaesitus tandem in altissima turri repertus est iacens contra solis exortum. 15

7 Cum primum fari coepisset, in auito suburbano obstrepentis forte ranas silere iussit, atque ex eo negantur ibi ranae coaxare. ad quartum lapidem Campanae uiae in nemore prandenti ex inprouiso aquila panem ei e manu rapuit et, cum altissime euolasset, 20 rursus ex inprouiso leniter delapsa reddidit.

8 Q. Catulus post dedicatum Capitolium duabus continuis noctibus somniauit: prima, Iouem Optimum Maximum e praetextatis compluribus circum aram ludentibus unum secreuisse atque in eius sinum signum rei p. quod 25 manu gestaret reposuisse; at insequenti, animaduertisse se in gremio Capitolini Iouis eundem puerum, quem cum detrahi iussisset, prohibitum monitu dei, tamquam is ad tutelam rei p. educaretur; ac die proximo obuium sibi Augustum, cum incognitum alias haberet, 30

---

3 flamma *Modd. fort. recte* 5 olimque *X* 6 sacrificante *MG* prouenisse *Bentl.* 11 C.] Caesarem *Müller apud B.-Crus.* 16 auitu (-tii *G*) *MGLP*[1], -ta *S* 24 e] ex *S*, *om. T* 25 eius sinum (sinum eius *LPOT*) signum *XT*, eius signum *MGV* ('/sinu *ad* '/signū *in marg. adscr. M*[2]), eius sinum *Bentl.* rei p. quod *X*, rei p. quam (qua *V*) *rel.*, rem p. quam *δ* (*Bentl.*), Romae quod *Lips.* 26 ad *G*, atque *T*

non sine admiratione contuitus simillimum dixit puero,
de quo somniasset. quidam prius somnium Catuli aliter
exponunt, quasi Iuppiter compluribus praetextatis tu-
torem a se poscentibus unum ex eis demonstrasset,
5 ad quem omnia desideria sua referrent, eiusque oscu-
lum delibatum digitis ad os suum ret⟨t⟩ulisset.

M. Cicero C. Caesarem in Capitolium prosecutus 9
somnium pristinae noctis familiaribus forte narrabat:
puerum facie liberali demissum e caelo catena aurea
10 ad fores Capitoli constitisse eique Iouem flagellum tra-
didisse; deinde repente Augusto uiso, quem ignotum
plerisque adhuc auunculus Caesar ad sacrificandum ac-
ciuerat, affirmauit ipsum esse, cuius imago secundum
quietem sibi obuersata sit.

15 Sumenti uirilem togam tunica lati claui resuta ex 10
utraque parte ad pedes decidit. fuerunt qui interpre-
tarentur, non aliud significare, quam ut is ordo cuius
insigne id esset quandoque ei subiceretur.

Apud Mundam Diuus Iulius castris locum capiens 11
20 cum siluam caederet, arborem palmae repertam conser-
uari ut omen uictoriae iussit; ex ea continuo enata
suboles adeo in paucis diebus adoleuit, ut non aequi-
pararet modo matricem, uerum et obtegeret frequenta-
returque columbarum nidis, quamuis id auium genus
25 duram et asperam frondem maxime uitet. illo et prae-
cipue ostento motum Caesarem ferunt, ne quem alium
sibi succedere quam sororis nepotem uellet.

In secessu Apolloniae Theogenis mathematici per- 12
gulam comite Agrippa ascenderat; cum Agrippae, qui
30 prior consulebat, magna et paene incredibilia praedi-
cerentur, reticere ipse genituram suam nec uelle edere
perseuerabat, metu ac pudore ne minor inueniretur.

---

9 demissa *MX* (*in M corr. ex* demisso), demisso *GV* e *om. G* 14 obseruata *X'* 15 laticlauia *Graev.* resoluta *Halbertsma* 17 significari *Steph.* 28 successu *M*, secessum *X* per tegulam *X*

qua tamen post multas adhortationes uix et cunctanter
edita exiliuit Theogenes adorauitque eum. tantam mox
fiduciam fati Augustus habuit, ut thema suum uul-
gauerit nummumque argenteum nota sideris Capricorni,
quo natus est, percusserit 5

95 Post necem Caesaris reuerso ab Apollonia et ingre-
diente eo urbem repente liquido ac puro sereno circu-
lus ad speciem caelestis arcus orbem solis ambiit ac
subinde Iuliae Caesaris filiae monimentum fulmine ictum
est. primo autem consulatu et augurium capienti duo- 10
decim se uultures ut Romulo ostenderunt et immolanti
omnium uictimarum iocinera replicata intrinsecus ab
ima fibra paruerunt, nemine peritorum aliter coiectante
quam laeta per haec et magna portendi.

96 Quin et bellorum omnium euentus ante praesensit. 15
contractis ad Bononiam triumuirorum copiis aquila ten-
torio eius supersedens duos coruos hinc et inde in-
festantis afflixit et ad terram dedit, notante omni exer-
citu futuram quandoque inter collegas discordiam talem
qualis secuta est, at⟨que⟩ exitum praesagiente. ⟨. . .⟩ 20
Philippo⟨s⟩ Thessalus quidam de futura uictoria nun-
tiauit auctore Diuo Caesare, cuius sibi species itinere
auio occurrisset.

2 Circa Perusiam sacrificio non litanti cum augeri
hostias imperasset ac subita eruptione hostes omnem 25
rei diuinae apparatum abstulissent, constitit inter haru-
spices, quae periculosa et aduersa sacrificanti denun-
tiata essent, cuncta in ipsos recasura qui exta haberent;
neque aliter euenit. pridie quam Siciliensem pugnam
classe committeret, deambulanti in litore piscis e mari 30
exiliuit et ad pedes iacuit. apud Actium descendenti
in aciem asellus cum asinario occurrit: homini Euty-

---

10 et] ei *T* (consulatus die *Bentl.*) 20 atque exitum *Torr.*, at (ad *G*) exitum (exercitum *V*) *Ω*, et ex. *Roth* *lacunam statuit Boot explens* eunti (accedenti *uel* proficiscenti *Büch.*) *et tum* Philippo⟨s⟩, Philippis *ed. Iunt. 1510,* apud Philippos *Salm.* 24 litanti M^2, litati M^1G, litato X', litante *T*

chus, bestiae Nicon erat nomen; utriusque simulacrum aeneum uictor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum uertit.

97 Mors quoque eius, de qua dehinc dicam, diuinitas-5 que post mortem euidentissimis ostentis praecognita est. cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum saepius circumuolauit transgressaque in uicinam aedem super nomen Agrippae da primam litteram sedit; quo animaduerso uota, quae 10 in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare iussit: nam se, quanquam conscriptis paratisque iam tabulis, negauit suscepturum quae non esset soluturus. 2 sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuae eius prima nominis littera 15 effluxit; responsum est, centum solos dies posthac uicturum, quem numerum C littera notaret, futurumque ut inter deos referretur, quod aesar, id est reliqua pars e Caesaris nomine, Etrusca lingua deus uocaretur.

3 Tiberium igitur in Illyricum dimissurus et Beneuen-20 tum usque prosecuturus, cum interpellatores aliis atque aliis causis in iure dicendo detinerent, exclamauit, quod et ipsum mox inter omina relatum est: non, si omnia morarentur, amplius se posthac Romae futurum; atque itinere incohato Asturam perrexit et inde 25 praeter consuetudinem de nocte ad occasionem aurae euectus causam ualitudinis contraxit ex profluuio alui. 98 tunc Campaniae ora proximisque insulis circuitis Caprearum quoque secessui quadriduum impendit remississimo ad otium et ad omnem comitatem animo.

30 2 Forte Puteolanum sinum praeteruehenti uectores nautaeque de naui Alexandrina, quae tantum quod appulerat, candidati coronatique et tura libantes fausta

---

4 hinc *Π*[1] (*Roth*), *in M* de *ss. m. 1*   15 affluxit *M*   16 enotaret *M*, denot- *Büch.*   1 e *om.* *M*[1]*S*[1]*T*, a *G*   22 si omina *PT*   24 in itinere *MGV*   25 aurea aurę *M*   26 ex *om.* *T*   31 *an* naue?   32 thura *GXT*

omina et eximias laudes congesserant: per illum se uiuere, per illum nauigare, libertate atque fortunis per illum frui. qua re admodum exhilaratus quadragenos aureos comitibus diuisit iusque iurandum et cautionem exegit a singulis, non alio datam summam 5 quam in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos. 3 sed et ceteros continuos dies inter uaria munuscula togas insuper ac pallia distribuit, lege proposita ut Romani Graeco, Graeci Romano habitu et sermone uterentur. spectauit assidue exercentes ephebos, 10 quorum aliqua adhuc copia ex uetere instituto Capreis erat; isdem etiam epulum in conspectu suo praebuit permissa, immo exacta iocandi licentia diripiendique pomorum et obsoniorum rerumque ⟨. . .⟩ missilia. nullo denique genere hilaritatis abstinuit. 15

4 Vicinam Capreis insulam Apragopolim appellabat a desidia secedentium illuc e comitatu suo. sed ex dilectis unum, Masgaban nomine, quasi conditorem insulae *κτίστην* uocare consueuerat. huius Masgabae ante annum defuncti tumulum cum e triclinio animaduertisset 20 magna turba multisque luminibus frequentari, uersum compositum ex tempore clare pronuntiauit:

κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον·

conuersusque ad Thrasyl⟨l⟩um Tiberi comitem contra accubantem et ignarum rei interrogauit, cuiusnam poetae 25 putaret esse; quo haesitante subiecit alium:

ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

ac de hoc quoque consuluit. cum ille nihil aliud responderet quam, cuiuscumque essent optimos esse, 5 cachinnum sustulit atque in iocos effusus est. mox 30

---

1 et *TP²T*, *om. rel.*, *inde* ⟨super⟩ f. o. eximias *Bentl.*, eximiasque *Polit.* 10 assidue et *GT* 14 missilium *X′*, ⟨similium⟩ missilia *Oud.*, ⟨omnium⟩ m. *C. F. W. Müller*, ⟨omne genus⟩ m. *Polak* 17 ex] et ex *Bentl.* 19 consuerat *M²GLT* 26 putaret *T*, putarit (-tauerit *S*) *rel.* 28 ac de] adde *MQ*

Neapolim traiecit quanquam etiam tum infirmis intestinis morbo uariante; tamen et quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum perspectauit et cum Tiberio ad destinatum locum contendit. sed in redeundo
5 adgrauata ualitudine tandem Nolae succubuit reuocatumque ex itinere Tiberium diu secreto sermone detinuit neque post ulli maiori negotio animum accommodauit.

Supremo die identidem exquirens, an iam de se tu- 99 multus foris esset, petito speculo capillum sibi comi
10 ac malas labantes corrigi praecepit et admissos amicos percontatus, ecquid iis uideretur mi[ni]mum uitae commode transegisse, adiecit et clausulam:

ἐπεὶ δὲ πάνυ κα⟨λ⟩ῶς πέπαισται, δότε κρότον
καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προπέμψατε.

15 omnibus deinde dimissis, dum aduenientes ab urbe de Drusi filia aegra interrogat, repente in osculis Liuiae et in hac uoce defecit: Liuia, nostri coniugii memor uiue, ac uale! sortitus exitum facilem et qualem semper optauerat. nam fere quotiens audisset 2
20 cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi et suis *εὐθανασίαν* similem — hoc enim et uerbo uti solebat — precabatur. unum omnino ante efflatam animam signum alienatae mentis ostendit, quod subito pauefactus a quadraginta se iuuenibus abripi questus est. id quo-

---

1 *post* intestinis, *non post* uariante *disting. Modd.* 3 suo *corr. ex* sui *M* 10 et *om. MX′* 11 percunet- *X* hecquid *M*, et quid *rel.* mimum *P*[2] (*Beroald.*) 12 et *del. Bentl.* 13 ЄΤϹΙΔЄΤΙΑΧΟΙΚΑΩϹΤΟΤΙΑΙϹΝΙΟΔΟΤЄΚΡΟΤΟΝ *M et sim. rel., nisi quod initio* ЄΤΙϹΙ *est in GX′R*, ЄΤϹ *in ΠQ, tum* ΠΑΙϹΝΙΟ *in VL*, ΠΑΙϹΝΟΙΟ *in S*; *trimetrum ss. effecit Büch., εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς τῷ παιγνίῳ δότε κρ. Turn., ἐπεὶ δ᾽ ἔχει τέλος τὸ παίγνιον δ. κρ. Bentl., εἰ δέ τι ἔχοι καλῶς τὸ παίγνιον κρότον δότε Roth* 14 ΚΑΠΙΑΝΤЄϹ (ΚΙΑΠΙ- *VLS*) *Ω ὑμεῖς Erasm. προπέμψατε Bentl. et Roth*, ΤΙΠΟΠΑΙΨΑΤЄ *M*, ΤΙΡΟΠΑΙΨΑΤЄ *fere GTP*, ΤΙΠΑΙΨΑΤЄ *VLS*, *κτυπήσατε Erasm., ποππύσατε Turn.* 15 ad urbem *Ω, corr. L*[3]*S*[2]*ς* 16 interrogabat *T* 21 ЄΙΤΑΝΑϹΙΑΝ *M*, ЄΥΤ- *rel.* 22 afflatam *M*

que magis praesagium quam mentis deminutio fuit,
siquidem totidem milites praetoriani extulerunt eum in
100 publicum. obiit in cubiculo eodem, quo pater Octauius,
a. 14 p. C. duobus Sextis, Pompeio et Ap<p>uleio, cons. XIIII. Kal.
Septemb. hora diei nona, septuagesimo et sexto aetatis 5
anno, diebus V et XXX minus.

2 Corpus decuriones municipiorum et coloniarum a
Nola Bouillas usque deportarunt noctibus propter anni
tempus, cum interdiu in basilica cuiusque oppidi uel
in aedium sacrarum maxima reponeretur. a Bouillis 10
equester ordo suscepit urbique intulit atque in uesti-
bulo domus conlocauit. senatus et in funere ornando
et in memoria honoranda eo studio certatim progressus
est, ut inter alia complura censuerint quidam, funus
triumphali porta ducendum, praecedente Victoria quae 15
est in curia, canentibus neniam principum liberis utrius-
que sexus; alii, exequiarum die ponendos anulos aureos
ferreosque sumendos; nonnulli, ossa legenda per sacer-
3 dotes summorum collegiorum. fuit et qui suaderet,
appellationem mensis Augusti in Septembrem trans- 20
ferendam, quod hoc genitus Augustus, illo defunctus
esset; alius, ut omne tempus a primo die natali ad
exitum eius saeculum Augustum appellaretur et ita in
fastos referretur. uerum adhibito honoribus modo bi-
fariam laudatus est: pro aede Diui Iuli a Tiberio et 25
pro rostris ueteribus a Druso Tiberi filio, ac senatorum
4 umeris delatus in Campum crematusque. nec defuit
uir praetorius, qui se effigiem cremati euntem in cae-
lum uidisse iuraret. reliquias legerunt primores eque-
stris ordinis tunicati et discincti pedibusque nudis ac 30
Mausoleo condiderunt. id opus inter Flaminiam uiam
ripamque Tiberis sexto suo consulatu extruxerat cir-
cumiectasque siluas et ambulationes in usum populi
iam tum publicarat.

---

1 dimin- *GXR* 10 inaedia (ine- *G*) *MG*, in aede *ΠQ*
13 studi *Polak* 22 natalis *GT*

Testamentum L. Planco C. Silio cons. III. Non. Apri- **101**
les, ante annum et quattuor menses quam decederet, a. 13 p. C.
factum ab eo ac duobus codicibus partim ipsius partim
libertorum Polybi et Hilarionis manu scriptum depo-
5 situmque apud se uirgines Vestales cum tribus signatis
aeque uoluminibus protulerunt. quae omnia in senatu
aperta atque recitata sunt. heredes instituit primos: 2
Tiberium ex parte dimidia et sextante, Liuiam ex parte
tertia, quos et ferre nomen suum iussit; secundos:
10 Drusum Tiberi filium ex triente, ex partibus reliquis
Germanicum liberosque eius tres sexus uirilis; tertio
gradu propinquos amicosque compluris. legauit populo
R. quadringenties, tribubus tricies quinquies sester-
tium, praetorianis militibus singula milia nummorum,
15 cohortibus urbanis quingenos, legionaris trecenos num-
mos; quam summam repraesentari iussit, nam et con-
fiscatam semper repositamque habuerat. reliqua legata 3
uarie dedit perduxitque quaedam ad uicena sestertia,
quibus soluendis annuum diem finiit, excusata rei fami-
20 liaris mediocritate nec plus peruenturum ad heredes
suos quam milies et quingenties professus, quamuis
uiginti proximis annis quaterdecies milies ex testa-
mentis amicorum percepisset, quod paene omne cum
duobus paternis patrimoniis ceterisque hereditatibus in
25 rem p. absumpsisset. Iulias filiam neptemque, si quid
iis accidisset, uetuit sepulcro suo inferri. tribus uolu- 4
minibus, uno mandata de funere suo complexus est,
altero indicem rerum a se gestarum, quem uellet incidi
in aeneis tabulis, quae ante Mausoleum statuerentur,
30 tertio breuiarium totius imperii, quantum militum sub
signis ubique esset, quantum pecuniae in aerario et
fiscis et uectigaliorum residuis. adiecit et libertorum
seruorumque nomina, a quibus ratio exigi posset.

---

1 aprilis *GXT* 5 se *om. V*, sex ς 8 sextante *T et in marg. V*, sextam *MGX′* (*cf. Tib. 23*) 13 tribulibus *Lips.* 18 perduxit *G*, produxitque *Πς* uicies sestertium *Periz.* 26 De tribus *T* 31 esset *ΠRS²T*, essent *rel.*

C. SVETONI TRANQVILLI
DE VITA CAESARVM

LIBER III

TIBERIVS

1 Patricia gens Claudia — fuit enim et alia plebeia, nec potentia minor nec dignitate — orta est ex Regillis oppido Sabinorum. inde Romam recens conditam cum magna clientium manu conmigrauit auctore Tito Tatio consorte Romuli, uel, quod magis constat, Atta 5 Claudio gentis principe, post reges exactos sexto fere anno; atque in patricias cooptata agrum insuper trans Anienem clientibus locumque sibi ad sepulturam sub 2 Capitolio publice accepit. deinceps procedente tempore duodetriginta consulatus, dictaturas quinque, censuras 10 septem, triumphos sex, duas ouationes adepta est. cum praenominibus cognominibusque uariis distingueretur, Luci praenomen consensu repudiauit, postquam e duobus gentilibus praeditis eo alter latrocinii, caedis alter conuictus est. inter cognomina autem et Neronis 15 assumpsit, quo[d] significatur lingua Sabina fortis ac strenuus.

2 Multa multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam sequius admissa in rem p. extant. sed ut prae-

---

7 atque] a patribus *T'* patricios *ΠQ* coaptata *Ω*, *corr.* ς 8 lucumque *T* 10 xxII *Momms.* 16 quo ς (*Beroald.*)

cipua commemorem, Appius Caecus societatem cum
rege Pyrro ut parum salubrem iniri dissuasit. Claudius
Caudex primus freto classe traiecto Poenos Sicilia ex-
pulit. †Tibus Nero aduenientem ex Hispania cum in-
5 gentibus copiis Hasdrubalem, prius quam Hannibali
fratri coniungeretur, oppressit. contra Claudius Re- 2
gillianus, decemuir legibus scribendis, uirginem in-
genuam per uim libidinis gratia in seruitutem asserere
conatus causa plebi fuit secedendi rursus a patribus.
10 Claudius †Drusus statua sibi diademata ad Appi Forum
posita Italiam per clientelas occupare temptauit. Clau-
dius Pulcher apud Siciliam non pascentibus in auspi-
cando pullis ac per contemptum religionis mari demersis,
quasi ut biberent quando esse nollent, proelium
15 nauale iniit; superatusque, cum dictatorem dicere a
senatu iuberetur, uelut iterum inludens discrimini pub-
lico Glycian uiatorem suum dixit.

Extant et feminarum exempla diuersa aeque, si- 3
quidem gentis eiusdem utraque Claudia fuit, et quae
20 nauem cum sacris Matris deum Idaeae obhaerentem
Tiberino uado extraxit, precata propalam, ut ita de-
mum se sequeretur, si sibi pudicitia constaret;
et quae nouo more iudicium maiestatis apud populum
mulier subiit, quod in conferta multitudine aegre proce-
25 dente carpento palam optauerat, ut frater suus Pul-
cher reuiuisceret atque iterum classem amitte-
ret, quo minor turba Romae foret. praeterea no- 4
tatissimum est, Claudios omnis, excepto dum taxat
P. Clodio, qui ob expellendum urbe Ciceronem plebeio
30 homini atque etiam natu minori in adoptionem se
dedit, optimates adsertoresque unicos dignitatis ac

---

4 tibus *M* (expulitibus, t *ss. m. 2*), tybus *G*[1], Tyb̄us *G*[2], Tibī. *V*, Tibius *uel* Tiberius *rel.* (Tib *Roth*), Claudius *uulg.* (*ed. Bon. 1488*) 5 hasdrib- *MG* annibali *MT* 6 appius *post* Claudius *add. T* regillanus ς 10 drus*us *M*, Rusus *Fruin* (*potius* Russus), Crassus *Hirschfeld* cum diademate *T'* 17 ilycian *Ω*, *corr. Salm.* 26 reuiuesc- *MV*

potentiae patriciorum semper fuisse atque aduersus plebem adeo uiolentos et contumaces, ut ne capitis quidem quisquam reus apud populum mutare uestem aut deprecari sustinuerit; nonnulli in altercatione et iurgio tribunos plebi pulsauerint. etiam uirgo Vestalis 5
fratrem iniussu populi triumphantem ascenso simul curru usque in Capitolium prosecuta est, ne uetare aut intercedere fas cuiquam tribunorum esset.

3 Ex hac stirpe Tiberius Caesar genus trahit, e⟨t⟩ quidem utrumque: paternum a Tiberio Nerone, mater- 10
num ab Appio Pulchro, qui ambo Appi Caeci filii fuerunt. insertus est et Liuiorum familiae adoptato in eam materno auo. quae familia, quanquam plebeia, tamen et ipsa admodum floruit octo consulatibus, censuris duabus, triumphis tribus, dictatura etiam ac 15
magisterio equitum honorata; clara et insignibus uiris
2 ac maxime Salinatore Drusisque. Salinator uniuersas tribus in censura notauit leuitatis nomine, quod, cum se post priorem consulatum multa inrogata condemnassent, consulem iterum censoremque fecissent. Dru- 20
sus hostium duce Drauso comminus trucidato sibi posterisque suis cognomen inuenit. traditur etiam pro praetore ex prouincia Gallia ret⟨t⟩ulisse aurum Senonibus olim in obsidione Capitolii datum nec, ut fama est, extortum a Camillo. eius abnepos ob eximiam ad- 25
uersus Gracchos operam patronus senatus dictus filium reliquit, quem in simili dissensione multa uarie molientem diuersa factio per fraudem interemit.

4 Pater Tiberi, Nero, quaestor C. Caesaris Alexandrino bello classi praepositus, plurimum ad uictoriam contulit. 30

---

4 sustinuerit ⟨et⟩ *Polak* 5 plebis *GX* 6 patrem *Cic. Cael. 34* 9 et quidem *ΠQ*, equidem *rel.* 10 tiberio *R et pro u. l. ΠQ*^{2}, timore *MG*^{1}*VLΠQ*, iuniore *G*^{2} (*m. antiqua*), minore *rel.* 12 intersertus *M* lęuieorum *M*, l$\overset{i}{e}$mo *V*, leuiorum *rel.*, *corr.* ς 29 Pater uero Tiberii (*om.* Nero) *edd. pr.*, Pater Tiberius Nero *Bentl.*

quare et pontifex in locum P. Scipionis substitutus et
ad deducendas in Galliam colonias, in quis Narbo et
Arelate erant, missus est. tamen Caesare occiso, cunctis
turbarum metu abolitionem facti decernentibus, etiam
5 de praemiis tyrannicidarum referendum censuit. prae- 2
tura deinde functus, cum exitu anni discordia inter
triumuiros orta esset, retentis ultra iustum tempus
insignibus L. Antonium consulem triumuiri fratrem ad
Perusiam secutus, deditione a ceteris facta, solus per-
10 mansit in partibus ac primo Praeneste, inde Neapolim
euasit seruisque ad pilleum frustra uocatis in Siciliam
profugit. sed indigne ferens nec statim se in con- 3
spectum Sexti Pompei admissum et fascium usu pro-
hibitum, ad M. Antonium traiecit in Achaiam. cum
15 quo breui reconciliata inter omnis pace Romam redit
uxoremque Liuiam Drusillam et tunc grauidam et ante
iam apud se filium enixam petenti Augusto concessit.
nec multo post diem obiit, utroque liberorum super-
stite, Tiberio Drusoque Neronibus.
20 Tiberium quidam Fundis natum existimauerunt se- 5
cuti leuem coniecturam, quod materna eius auia Fun-
dana fuerit et quod mox simulacrum Felicitatis ex s. c.
publicatum ibi sit. sed ut plures certioresque tradunt,
natus est Romae in Palatio XVI. Kal. Dec. M. Aemilio
25 Lepido iterum L. Munatio Planco conss. per bellum a.42a.C.
Philippense. sic enim in fastos actaque in publica
relatum est. nec tamen desunt, qui partim antecedente
anno, Hirti ac Pansae, partim insequenti Seruili Isau-
rici ⟨L.⟩que Antoni[i] consulatu, genitum eum scribant.
30 Infantiam pueritiamque habuit laboriosam et exer- 6
citatam, comes usque quaque parentum fugae; quos
quidem apud Neapolim sub inruptionem hostis naui-

25 per] post ΠQP^2ST 26 in fastis *MT*, infantis *G*
in *om. PST* 28 insequente *ΠQ* 29 L. *add. Bentl. Roth*
(Isaurici Antoniique *uulg.*) scribunt *MGX'* 30 laboriosam
Pithoeus, luxoriosam *MG* (*ex* loxor- *corr. M*, *in* luxur- *corr.*
G^1), luxuriosam *rel.* exercitam ς (*Egn.*)

gium clam petentis uagitu suo paene bis prodidit, semel
cum a nutricis ubere, ite⟨ru⟩m cum a sinu matris
raptim auferretur ab iis, qui pro necessitate temporis
2 mulierculas leuare onere temptabant. per Siciliam quo-
que et per Achaiam circumductus ac Lacedaemoniis 5
publice, quod in tutela Claudiorum erant, demandatus,
digrediens inde itinere nocturno discrimen uitae adiit
flamma repente e siluis undique exorta adeoque omnem
comitatum circumplexa, ut Liuiae pars uestis et capilli
3 amburerentur. munera, quibus a Pompeia Sex. Pompei 10
sorore in Sicilia donatus est, chlamys et fibula, item
bullae aureae, durant ostenduntur que adhuc Bais. post
reditum in urbem a M. Gallio senatore testamento
adoptatus hereditate adita mox nomine abstinuit, quod
Gallius aduersarum Augusto partium fuerat. 15

4 Nouem natus annos defunctum patrem pro rostris
laudauit. dehinc pubescens Actiaco triumpho currum
Augusti comitatus est sinisteriore funali equo, cum
Marcellus Octauiae filius dexteriore ueheretur. prae-
sedit et asticis ludis et Troiam circensibus ⟨lusit⟩ 20
ductor turmae puerorum maiorum.

7 Virili toga sumpta adulescentiam omnem spatium-
que insequentis aetatis usque ad principatus initia per
haec fere transegit. munus gladiatorium in memoriam
patris et alterum in aui Drusi dedit, diuersis temporibus 25
ac locis, primum in foro, secundum in amphitheatro,
rudiaris quoque quibusdam reuocatis auctoramento cen-
tenum milium; dedit et ludos, sed absens: cuncta magni-
fice, inpensa matris ac uitrici.

2 Agrippinam, Marco Agrippa genitam, neptem Cae- 30
cili Attici equitis R., ad quem sunt Ciceronis epistulae,
duxit uxorem; sublatoque ex ea filio Druso, quanquam
bene conuenientem rursusque grauidam dimittere ac

---

2 item *Ω, corr. Urs.* 18 augusto *MGV* 20 troianis *T′* lusit *hic suppl. Bentl., post* Troiam *Roth* 22 spatiā-que *M*, spaciaque *T*

Iuliam Augusti filiam confestim coactus est ducere non sine magno angore animi, cum et Agrippinae consuetudine teneretur et Iuliae mores improbaret, ut quam sensisset sui quoque sub priore marito appetentem,
5 quod sane etiam uulgo existimabatur. sed Agrippinam 3 et abegisse post diuortium doluit et semel omnino ex occursu uisam adeo contentis et [t]umentibus oculis prosecutus est, ut custoditum sit ne umquam in conspectum ei posthac ueniret. cum Iulia primo concor-
10 diter et amore mutuo uixit, mox dissedit et aliquanto grauius, ut etiam perpetuo secubaret, intercepto communis fili pignore, qui Aquileiae natus infans extinctus est. Drusum fratrem in Germania amisit, cuius corpus pedibus toto itinere praegrediens Romam usque per-
15 uexit.

Ciuilium officiorum rudimentis regem Archelaum 8 Trallianos et Thessalos, uaria quosque de causa, Augusto cognoscente defendit; pro Laodicenis Thyatirenis Chiis terrae motu afflictis opemque implorantibus
20 senatum deprecatus est; Fannium Caepionem, qui cum Varrone Murena in Augustum conspirauerat, reum maiestatis apud iudices fecit et condemnauit. interque haec duplicem curam administrauit, annonae quae artior inciderat, et repurgandorum tota Italia ergastu-
25 lorum, quorum domini in inuidiam uenerant quasi exceptos supprimerent non solum uiatores sed et quos sacramenti metus ad eius modi latebras compulisset.

Stipendia prima expeditione Cantabrica tribunus 9 militum fecit, dein ducto ad Orientem exercitu regnum
30 Armeniae Tigrani restituit ac pro tribunali diadema imposuit. recepit et signa, quae M. Crasso ademerant Parthi. post hoc Comatam Galliam anno fere rexit et barbarorum incursionibus et principum discordia in-

---

1 est *T'P*[2], *om. rel.* 7 umentibus *Lips.* (mentibus *M*[1], tu *ss. m. 1 uel m. 2*) 17 trailianos (-linos *Π*[1]*Q*) *MGVT*, tracilianos *X* (*ex* tru- *corr. L*), *corr.* ς

quietam. exin Raeticum Vindelicumque bellum, inde
2 Pannonicum, inde Germanicum gessit. Raetico atque
Vindelico gentis Alpinas, Pannonico Breucos et Dalmatas subegit, Germanico quadraginta milia dediticiorum traiecit in Galliam iuxtaque ripam Rheni sedibus 5
adsignatis conlocauit. quas ob res et ouans et curru
urbem ingressus est, prius, ut quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea cuiquam
tributo genere honoris.

3 Magistratus et maturius incohauit et paene iunctim 10
percucurrit, quaesturam praeturam consulatum; interpositoque tempore consul iterum etiam tribuniciam
10 potestatem in quinquennium accepit. tot prosperis confluentibus integra aetate ac ualitudine statuit repente
secedere seque e medio quam longissime amouere: du- 15
bium uxorisne taedio, quam neque criminari aut dimittere auderet neque ultra perferre posset, an ut
uitato assiduitatis fastidio auctoritatem absentia tueretur atque etiam augeret, si quando indiguisset sui res p.
quidam existimant, adultis iam Augusti liberis, loco 20
et quasi possessione usurpati a se diu secundi gradus
sponte cessisse exemplo M. Agrippae, qui M. Marcello
ad munera publica admoto Mytilenas abierit, ne aut
2 obstare aut obtrectare praesens uideretur. quam causam et ipse, sed postea, reddidit. tunc autem hono- 25
rum satietatem ac requiem laborum praetendens commeatum petit; neque aut matri suppliciter precanti aut
uitrico deseri se etiam in senatu conquerenti ueniam
dedit. quin et pertinacius retinentibus, cibo per quadriduum abstinuit. facta tandem abeundi potestate, 30
relictis Romae uxore et filio confestim Ostiam descendit, ne uerbo quidem cuiquam prosequentium reddito
11 paucosque admodum in digressu exosculatus. ab Ostia
oram Campaniae legens inbecillitate Augusti nuntiata
paulum substitit. sed increbrescente rumore quasi ad 35

---

7 primus *T'* 29 quatrid- *Ω*

occasionem maioris spei commoraretur, tantum non
aduersis tempestatibus Rhodum enauigauit, amoenitate
et salubritate insulae iam inde captus cum ad eam ab
Armenia rediens appulisset. hic modicis contentus aedi-
5 bus nec multo laxiore suburbano genus uitae ciuile
admodum instituit, sine lictore aut uiatore gymnasio
interdum obambulans mutuaque cum Graeculis officia
usurpans prope ex aequo.

Forte quondam in disponendo die mane praedixerat, 2
10 quidquid aegrorum in ciuitate esset uisitare se uelle;
id a proximis aliter exceptum iussique sunt omnes
aegri in publicam porticum deferri ac per ualitudinum
genera disponi. perculsus ergo inopinata re diuque
quid ageret incertus, tandem singulos circuit excusans
15 factum etiam tenuissimo cuique et ignoto. unum hoc 3
modo neque praeterea quicquam notatum est, in quo
exeruisse ius tribuniciae potestatis uisus sit: cum circa
scholas et auditoria professorum assiduus esset, moto
inter antisophistas grauiore iurgio, non defuit qui eum
20 interuenientem et quasi studiosiorem partis alterius
conuicio incesseret. sensim itaque regressus domum
repente cum apparitoribus prodiit citatumque pro tri-
bunali uoce praeconis conuiciatorem rapi iussit in car-
cerem.

25 Comperit deinde Iuliam uxorem ob libidines atque 4
adulteria damnatam repudiumque ei suo nomine ex
auctoritate Augusti remissum; et quamquam laetus
nuntio, tamen officii duxit, quantum in se esset, exo-
rare filiae patrem frequentibus litteris et uel utcumque
30 meritae, quidquid umquam dono dedisset, concedere.
transacto autem tribuniciae potestatis tempore, con- 5
fessus tandem, nihil aliud secessu deuitasse se quam

---

10 aegrotum *Bentl.* uitare *MGPΠ*[1] 13 disponendi *M*[1] percussus *V* 14 tamen *T* circūit *VL*, circuiit *T* 17 exeruisse (exs- *Q*) ius *LPQ*[1]*R*, exseruis eius *MG*, exeruisse eius *V*, exercuisse ius *rel.* (*uulg.*) 30 dona *M*

aemulationis cum C. Lucioque suspicionem, petit ut sibi securo iam ab hac parte, conroboratis his et secundum locum facile tutantibus, permitteretur reuisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. sed neque impetrauit ultroque etiam admonitus est, dimitteret omnem curam suorum, quos tam cupide reli- 5
12 quisset. remansit igitur Rhodi contra uoluntatem, uix per matrem consecutus, ut ad uelandam ignominiam quasi legatus Augusto abesset.

2 Enimuero tunc non priuatum modo, sed etiam ob- 10 noxium et trepidum egit mediterraneis agris abditus uitansque praeternauigantium officia, quibus frequentabatur assidue, nemine cum imperio aut magistratu tendente quoquam quin deuerteret Rhodum. et accesserunt maioris sollicitudinis causae. namque priuignum 15 Gaium Orienti praepositum, cum uisendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus
3 M. Lolli comitis et rectoris eius. uenit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones a commeatu castra repetentis mandata ad complures dedisse 20 ambigua et quae temptare singulorum animos ad nouas res uiderentur. de qua suspicione certior ab Augusto factus non cessauit efflagitare aliquem cuiuslibet or-
13 dinis custodem factis atque dictis suis. equi quoque et armorum solitas exercitationes omisit redegitque se 25 deposito patrio habitu ad pallium et crepidas atque in tali statu biennio fere permansit, contemptior in dies et inuisior, adeo ut imagines eius et statuas Nemausenses subuerterint ac familiari quondam conuiuio mentione eius orta extiterit qui Gaio polliceretur, con- 30 festim se, si iuberet, Rhodum nauigaturum caputque
2 exulis — sic enim appellabatur — relaturum. quo

9 ab augusto ΠQP^2ST, augusti ς 10 Etenim uero MG^1VLP^1 (*corr.* G^2g) 14 diuerteret GST, deuerteretur Π^1Q 23 afflag- *M* 25 redegit sedeq: posito *M* 28 remausenses Ω, *corr.* Q^2ς 29 quodam ΠQ 30 eius $T'P^2$, *om. rel. fort. rectius*

praecipue non iam metu sed discrimine coactus est,
tam suis quam matris inpensissimis precibus reditum
expostulare, impetrauitque adiutus aliquantum etiam
casu. destinatum Augusto erat, nihil super ea re nisi
5 ex uoluntate maioris fili statuere; is forte tunc M. Lollio
offensior, facilis exorabilisque in uitricum fuit. per-
mittente ergo Gaio reuocatus est, uerum sub condicione
ne quam partem curamue rei p. attingeret.

Rediit octauo post secessum anno, magna nec in- **14**
10 certa spe futurorum, quam et ostentis et praedictioni-
bus ab initio aetatis conceperat.

Praegnans eo Liuia cum an marem editura esset, 2
uariis captaret ominibus, ouum incubanti gallinae sub-
ductum nunc sua nunc ministrarum manu per uices
15 usque fouit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus
est. ac de infante Scribonius mathematicus praeclara
spopondit, etiam regnaturum quandoque, sed sine regio
insigni, ignota scilicet tunc adhuc Caesarum potestate.
et ingresso primam expeditionem ac per Macedoniam 3
20 ducente exercitum in Syriam, accidit ut apud Philippos
sacratae olim uictricium legionum arae sponte subitis
conlucerent ignibus; et mox, cum Illyricum petens iuxta
Patauium adisset Geryonis oraculum, sorte tracta, qua
monebatur ut de consultationibus in Aponi fontem
25 talos aureos iaceret, euenit ut summum numerum iacti
ab eo ostenderent; hodieque sub aqua uisuntur hi tali.
ante paucos uero quam reuocaretur dies aquila num- 4
quam antea Rhodi conspecta in culmine domus eius
assedit; et pridie quam de reditu certior fieret, uesti-
30 menta mutanti tunica ardere uisa est. Thrasyllum quo-
que mathematicum, quem ut sapientiae professorem
contubernio admouerat, tum maxime expertus est affir-

---

2 tam] quam *MGΠR* (*inde* qua — qua *Bentl.*) 12 eo *Bentl.*, eum *Ω* (*tuetur Büch.*), enim ς (*edd.*) 15 eo usque *H*, usque eo *VLS*, usque adeo *POT* 18 ignoti *MGV* 20 ducente *GQL*[2]*PT*, -tem *rel.* (*in M praeced.* macedonia) 32 tum] cum *Bentl.*

mantem naue prouisa gaudium afferri; cum quidem illum durius et contra praedicta cadentibus rebus ut falsum et secretorum temere conscium, eo ipso momento, dum spatiatur una, praecipitare in mare destinasset. 5

15 Romam reuersus deducto in forum filio Druso statim e Carinis ac Pompeiana domo Esquilias in hortos Maecenatianos transmigrauit totumque se ad quietem contulit, priuata modo officia obiens ac publicorum munerum expers. 10

2 Gaio et Lucio intra triennium defunctis adoptatur ab Augusto simul cum fratre eorum M. Agrippa, coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare. nec quicquam postea pro patre familias egit aut ius, quod amiserat, ex ulla parte retinuit. nam neque donauit 15 neque manumisit, ne hereditatem quidem aut legata percepit ulla aliter quam ut peculio referret accepta. nihil ex eo tempore praetermissum est ad maiestatem eius augendam ac multo magis, postquam Agrippa abdicato atque seposito certum erat, uni spem successionis 20 16 incumbere; data rursus potestas tribunicia in quinquennium, delegatus pacandae Germaniae status, Parthorum legati mandatis Augusto Romae redditis eum quoque adire in prouincia iussi. sed nuntiata Illyrici defectione transiit ad curam noui belli, quod grauissimum 25 omnium externorum bellorum post Punica, per quindecim legiones paremque auxiliorum copiam triennio gessit in magnis omnium rerum difficultatibus summa-2 que frugum inopia. et quanquam saepius reuocaretur, tamen perseuerauit, metuens ne uicinus et praeualens 30 hostis instaret ultro cedentibus. ac perseuerantiae grande pretium tulit, toto Illyrico, quod inter Italiam regnumque Noricum et Thraciam et Macedoniam interque Danuuium flumen et sinum maris Hadriatici patet,

---

21 decennium *Bergk* 22 pacandus *Casaub.* 24 iussisset *MG* 26 punicam *MGT* (*corr. G*[5]), punicum *Oros. VI 21, 25* 34 danubium *Ω*

perdomito et in dicionem redacto. cui gloriae amplior 17
adhuc ex oportunitate cumulus accessit. nam sub id
fere tempus Quintilius Varus cum tribus legionibus in
Germania periit, nemine dubitante quin uictores Ger-
5 mani iuncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum
prius Illyricum esset. quas ob res triumphus ei de-
cretus est multi⟨que⟩ et magni honores. censuerunt 2
etiam quidam ut Pannonicus, alii ut Inuictus, nonnulli
ut Pius cognominaretur. sed de cognomine intercessit
10 Augustus, eo contentum repromittens, quod se de-
functo suscepturus esset. triumphum ipse distulit
maesta ciuitate clade Variana; nihilo minus urbem
praetextatus et laurea coronatus intrauit positumque
in Saeptis tribunal senatu astante conscendit ac me-
15 dius inter duos consules cum Augusto simul sedit;
unde populo consalutato circum templa deductus est.

Proximo anno repetita Germania cum animaduerteret 18
Varianam cladem temeritate et neglegentia ducis acci-
disse, nihil non de consilii sententia egit; semper alias
20 sui arbitrii contentusque se uno, tunc praeter con-
suetudinem cum compluribus de ratione belli communi-
cauit. curam quoque solito exactiorem praestitit.
traiecturus Rhenum commeatum omnem ad certam
formulam adstrictum non ante transmisit, quam con-
25 sistens apud ripam explorasset uehiculorum onera, ne
qua deportarentur nisi concessa aut necessaria. trans 2
Rhenum uero eum uitae ordinem tenuit, ut sedens in
caespite nudo cibum caperet, saepe sine tentorio per-
noctaret, praecepta sequentis diei omnia, et si quid
30 subiti muneris iniungendum esset, per libellos daret;
addita monitione ut, de quo quisque dubitaret, se nec
alio interprete quacumque uel noctis hora uteretur.

---

2 idem *Polak* 3 quintillus Ω, *corr.* ΠQ 7 est multique *edd. Gryph.*, et multi *Steph.* 10 fore promittens *Bentl. Madv.* 16 inde M^{2} 26 deponerentur ΠQ 28 pernoctaret *TT*, -rit *rel.* 31 quisquis ς, quis *uel* quisquam *Polak*

19 disciplinam acerrime exegit animaduersionum et ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis atque etiam legato legionis, quod paucos milites cum liberto suo trans ripam uenatum misisset, ignominia notato. proelia, quamuis minimum fortunae casibusque per- 5 mitteret, aliquanto constantius inibat, quotiens lucubrante se subito ac nullo propellente decideret lumen et extingueretur, confidens, ut aiebat, ostento sibi a maioribus suis in omni ducatu expertissimo. sed re prospere gesta non multum afuit quin a Bructero 10 quodam occideretur, cui inter proximos uersanti et trepidatione detecto tormentis expressa confessio est 20 cogitati facinoris. a Germania in urbem post biennium regressus triumphum, quem distulerat, egit prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impe- 15 trarat. ac prius quam in Capitolium flecteret, descendit e curru seque praesidenti patri ad genua summisit. Batonem Pannonium ducem ingentibus donatum praemiis Rauennam transtulit, gratiam referens, quod se quondam cum exercitu iniquitate loci circumclusum 20 passus es⟨se⟩t euadere. prandium dehinc populo mille mensis et congiarium trecenos nummos uiritim dedit. dedicauit et Concordiae aedem, item Pollucis et Castoris 21 suo fratrisque nomine de manubiis. ac non multo post lege per consules lata, ut prouincias cum Augusto 25 communiter administraret simulque censum a[u]geret, condito lustro in Illyricum profectus est. et statim ex itinere reuocatus iam quidem adfectum, sed tamen spirantem adhuc Augustum repperit fuitque una secreto per totum diem. 30

2 Scio uulgo persuasum quasi egresso post secretum sermonem Tiberio uox Augusti per cubicularios excepta sit: miserum populum R., qui sub tam lentis maxillis erit. ne illud quidem ignoro aliquos

---

5 casibus *X* 8 a] ac ς, *fort. recte* 13 biennio *MGΥ* (*an* biennio post?) 21 est *Ω*, esset *Steph.* 26 ageret *T*ς

tradidisse, Augustum palam nec dissimulanter morum
eius diritatem adeo improbasse, ut nonnumquam re-
missiores hilarioresque sermones superueniente eo ab-
rumperet; sed expugnatum precibus uxoris adoptionem
5 non abnuisse, uel etiam ambitione tractum, ut tali
successore desiderabilior ipse quandoque fieret. adduci 3
tamen nequeo quin existimem, circumspectissimum et
prudentissimum principem in tanto praesertim negotio
nihil temere fecisse; sed uitiis Tiberi[i] uirtutibusque
10 perpensis potiores duxisse uirtutes, praesertim cum et
rei p. causa adoptare se eum pro contione iurauerit
et epistulis aliquot ut peritissimum rei militaris utque
unicum p. R. praesidium prosequatur. ex quibus in
exemplum pauca hinc inde subieci.

15 Vale, iucundissime Tiberi, et feliciter rem 4
gere, *ἐμοὶ καὶ ταῖς †μουιcαcαιcτ στρατηγῶν.*
iucundissime et ita sim felix, uir fortissime et
dux *νομιμώτατε*, uale.

Ordinem aestiuorum tuorum ego uero ⟨...⟩, 5
20 mi Tiberi, et inter tot rerum difficultates *καὶ το-
σαύτην ἀποθυμ[ε]ίαν τῶν στρατευομένων* non
potuisse quemquam prudentius gerere se quam
tu gesseris, existimo. [h]ii quoque qui tecum
fuerunt omnes confitentur, uersum illum ⟨*Enn.*
25 *ann. 370 V.²*⟩ in te posse dici:

unus homo nobis uigilando restituit rem.

---

16 gere *M*, rege *rel.* ΜΟΥΙCⲀCΔΙCΤЄΤΡⲀΤΗΓⲰΝ *M et sim. rel.* (ⲁ *pro* Δ *habent GX′T*; ΤЄCΤΡⲀΤΗΓⲰΝ *VLS*, *in quibus ss.* mihi et meis tuisque commilitibus gere), *ταῖς Μούσαις στρ. uulg.*; *post Μούσαις legunt καλά uel ἄριστε Turn., ἄριστα Casaub., αἰεί Bentl.*; *ταῖς μου ἴσα σαῖς τε Roth, ταῖς (ἐ)μοῦ πάσαις Büch.* 18 *νομιμώτατε ed. a. 1480* (ϛ?), ΝΟΜΙΜⲰΜⲀΤЄ *Ω* (legitime *ss. in VLS*), *μονιμώτατε Casaub.* 19 *excidisse uidetur uerbum*, laudo *post* Tiberi *inseruit Steph.*, uerso *pro* uero *propos. Büch.* 21 *ἀποθυμίαν Salm.*, ⲀΠΟΘΥΜЄΙⲀ *ML*, -ЄΙⲀΝ *rel.*, *ἀπείθειαν Bentl.*, *an λιποθυμίαν?* (*ss.* et tantam defectionem militantium *in VLS*) 23 tu te *Urs.*

6 Siue quid incidit de quo sit cogitandum diligentius, siue quid stomachor, ualde medius Fidius Tiberium meum desidero succurritque uersus ille Homericus ⟨*Il.* 10, 246⟩:

τούτου γ' ἑσπ⟨ο⟩μένοιο καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπ⟨ε⟩ὶ περίοιδε νοῆσαι.

7 Attenuatum te esse continuatione laborum cum audio et lego, di me perdant nisi cohorrescit corpus meum; teque oro ut parcas tibi, ne si te languere audierimus, et ego et mater tua expiremus et summa imperi sui populus R. periclitetur.

Nihil interest ualeam ipse necne, si tu non ualebis.

Deos obsecro, ut te nobis conseruent et ualere nunc et semper patiantur, si non p. R. perosi sunt.

22 Excessum Augusti non prius palam fecit, quam Agrippa iuuene interempto. hunc tribunus militum custos appositus occidit lectis codicillis, quibus ut id faceret iubebatur; quos codicillos dubium fuit, Augustusne moriens reliquisset, quo materiam tumultus post se subduceret; an nomine Augusti Liuia et ea conscio Tiberio an ignaro, dictasset. Tiberius renuntianti tribuno, factum esse quod imperasset, neque imperasse se et redditurum eum senatui rationem respondit, inuidiam scilicet in praesentia uitans. nam mox silentio

23 rem obliterauit. iure autem tribuniciae potestatis coacto senatu incohataque adlocutione derepente uelut impar dolori congemuit, utque non solum uox sed et spiritus deficeret optauit ac perlegendum librum Druso filio tradidit. inlatum deinde Augusti testamentum,

---

2 stomachorum *MGV*(*L^{1}?*)*P*, -chandum *R*, -chosum *Heins.* uelde *M*, uade *R* 5 TECΠMENOIO *Ω*, *corr. edd. Rom.* 11 et de summa *TP^{2}T* (*edd.*) 30 et *om. M*

non admissis signatoribus nisi senatorii ordinis, ceteris
extra curiam signa agnoscentibus, recitauit per libertum.
testamenti initium fuit: quoniam atrox fortuna
Gaium et Lucium filios mihi eripuit, Tiberius
5 Caesar mihi ex parte dimidia et sextante heres
esto. quo et ipso aucta suspicio est opinantium successorem
ascitum eum necessitate magis quam iudicio,
quando ita praefari non abstinuerit.

Principatum, quamuis neque occupare confestim 24
10 neque agere dubitasset, et statione militum, hoc est
ui et specie dominationis assumpta, diu tamen recusauit,
impudentissimo mimo nunc adhortantis amicos
increpans ut ignaros, quanta belua esset imperium,
nunc precantem senatum et procumbentem sibi
15 ad genua ambiguis responsis et callida cunctatione
suspendens, ut quidam patientiam rumperent atque
unus in tumultu proclamaret: aut agat aut desistat!
alter coram exprobraret ceteros, quod polliciti sint
tarde praestare, se⟨d⟩ ipsum, quod praestet tarde polli-
20 ceri. tandem quasi coactus et querens miseram et 2
onerosam iniungi sibi seruitutem, recepit imperium;
nec tamen aliter, quam ut depositurum se quandoque
spem faceret. ipsius uerba sunt: dum ueniam ad id
tempus, quo uobis aequum possit uideri dare
25 uos aliquam senectuti meae requiem.

Cunctandi causa erat metus undique imminentium 25
discriminum, ut saepe lupum se auribus tenere diceret.
nam et seruus Agrippae Clemens nomine non
contemnendam manum in ultionem domini compararat
30 et L. Scribonius Libo uir nobilis res nouas clam moliebatur
et duplex seditio militum in Illyrico et in Germania
exorta est. flagitabant ambo exercitus multa 2

---

3 atrox] sinistra *ΠQ et pro u. l. R* 10 et *del. Bentl. Madv.* 12 mimo *I. F. Gron.*, animo *Ω* 13 bellua MV^1T 19 sed *ΠQ et pro u. l. R*, se *rel.* (se et *O*, sed P^2), *del. Lips. fort. recte* 29 comparat *MG*, -rauerat *T*

extra ordinem, ante omnia ut aequarentur stipendio praetoriani⟨s⟩. Germaniciani quidem etiam principem detractabant non a se datum summaque ui Germanicum, qui tum iis praeerat, ad capessendam rem p. urgebant, quanquam obfirmate resistentem. quem maxime casum timens, partes sibi quas senatui liberet, tuendas in re p. depoposcit, quando uniuersae sufficere solus nemo posset nisi cum altero uel etiam cum pluribus. 3 simulauit et ualitudinem, quo aequiore animo Germanicus celerem successionem uel certe societatem principatus opperiretur. compositis seditionibus Clementem quoque fraude deceptum redegit in potestatem. Libonem, ne quid in nouitate acerbius fieret, secundo demum anno in senatu coarguit, medio temporis spatio tantum cauere contentus; nam et inter pontifices sacrificanti simul pro secespita plumbeum cultrum subiciendum curauit et secretum petenti non nisi adhibito Druso filio dedit dextramque obambulantis ueluti incumbens, quoad perageretur sermo, continuit.

26 Verum liberatus metu ciuilem admodum inter initia ac paulo minus quam priuatum egit. ex plurimis maximisque honoribus praeter paucos et modicos non recepit. natalem suum plebeis incurrentem circensibus uix unius bigae adiectione honorari passus est. templa, flamines, sacerdotes decerni sibi prohibuit, etiam statuas atque imagines nisi permittente se poni; permisitque ea sola condicione, ne inter simulacra deorum sed 2 inter ornamenta aedium ponerentur. intercessit et quo minus in acta sua iuraretur, et ne mensis September Tiberius, October Liuius uocarentur. praenomen quoque imperatoris cognomenque patris patriae et ciuicam in uestibulo coronam recusauit; ac ne Augusti quidem nomen, quanquam hereditarium, nullis nisi ad reges ac

---

2 praetoriani germaniciani quidam *MGVL*, praetoriani germanicianis. Quidam *rel.*, *corr. Steph.* (ς?) 3 detrect- *GX'T* 22 non ⟨ullum⟩ *Polak* 33 nullus *M*, ullis *edd.*

dynastas epistulis addidit. nec amplius quam mox tres
consulatus, unum paucis diebus, alterum tribus men-
sibus, tertium absens usque in Idus Maias gessit.

Adulationes adeo auersatus est, ut neminem sena- 27
5 torum aut officii aut negotii causa ad lecticam suam
admiserit, consularem uero satisfacientem sibi ac per
genua orare conantem ita suffugerit, ut caderet supi-
nus; atque etiam, si quid in sermone uel in continua
oratione blandius de se diceretur, non dubitaret inter-
10 pellare ac reprehendere et commutare continuo. domi-
nus appellatus a quodam denuntiauit, ne se amplius
contumeliae causa nominaret. alium dicentem sacras
eius occupationes et rursus alium, auctore eo senatum
se a[u]disse, uerba mutare et pro auctore suasorem,
15 pro sacris laboriosas dicere coegit. sed et aduersus 28
conuicia malosque rumores et famosa de se ac suis
carmina firmus ac patiens subinde iactabat in ciui-
tate libera linguam mentemque liberas esse
debere; et quondam senatu cognitionem de eius modi
20 criminibus ac reis flagitante: non tantum, inquit,
otii habemus, ut implicare nos pluribus nego-
tiis debeamus; si hanc fenestram aperueritis,
nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiae hoc
praetexto ad uos deferentur. extat et sermo eius
25 in senatu perciuilis: siquidem locutus aliter fuerit,
dabo operam ut rationem factorum meorum
dictorumque reddam; si perseuerauerit, in uicem
eum odero.

Atque haec eo notabiliora erant, quod ipse in appel- 29
30 landis uenerandisque et singulis et uniuersis prope
excesserat humanitatis modum. dissentiens in curia a
Q. Haterio: ignoscas, inquit, rogo, si quid aduersus
te liberius sicut senator dixero. et deinde omnis

---

1 mox] omnino *T*   4 aduersatus MG^1T', uersatus *V*
9 dubitarit *Bentl.*   14 se adi(i)sse ς, statuisse *Momms.*
24 nos ς   25 si qui de m⟨e⟩ *Madv.*   alter ς

adloquens: dixi et nunc et saepe alias, p. c., bonum et salutarem principem, quem uos tanta et tam libera potestate instruxistis, senatui seruire debere et uniuersis ciuibus saepe et plerumque etiam singulis; neque id dixisse me paenitet, et bonos et aequos et fauentes uos habui dominos et adhuc habeo.

30 Quin etiam speciem libertatis quandam induxit conseruatis senatui ac magistratibus et maiestate pristina et potestate. neque tam paruum quicquam neque tam magnum publici priuatique negotii fuit, de quo non ad patres conscriptos referretur: de uectigalibus ac monopoliis, de extruendis reficiendisue operibus, etiam de legendo uel exauctorando milite ac legionum et auxiliorum discriptione, denique quibus imperium prorogari aut extraordinaria bella mandari, quid et qua[m] forma[m] regum litteris rescribi placeret. praefectum alae de ui et rapinis reum causam in senatu dicere coegit. numquam curiam nisi solus intrauit; lectica quondam intro latus aeger comites a se re-

31 mouit. quaedam aduersus sententiam suam decerni ne questus quidem est. negante eo destinatos magistratus abesse oportere, ut praesentes honori adquiescerent, praetor designatus liberam legationem impetrauit. iterum censente, ut Trebianis legatam in opus noui theatri pecuniam ad munitionem uiae transferre concederetur, optinere non potuit quin rata uoluntas legatoris esset. cum senatus consultum per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo.

4 ⟨semper⟩ seruiro *Bergk* 8 ubertatis MG^1 *et pro u. l.* L^2P^2 16 et qua forma ς, ad quam formam ϱ, et ad quam formam *Casaub.*, et quam ad f. *Bentl.* 17 regum ς, legum *Ω* 18 senatum *MGT* 23 abesse ς, adesse *Ω et Bentl. legens* rogante *pro* negante 24 imperauit *MV* 25 tribianis *V*, trebiani *R*, Trebanis *Bentl.* 27 potuit $T'P^2$, optinuit (obt-) *rel.* (potui *V in marg.*)

Cetera quoque non nisi per magistratus et iure ordi- 2
nario agebantur, tanta consulum auctoritate, ut legati
ex Africa adierint eos querentes, trahi se a Caesare
ad quem missi forent. nec mirum, cum palam esset,
5 ipsum quoque eisdem et assurgere et decedere uia.
corripuit consulares exercitibus praepositos, quod non 32
de rebus gestis senatui scriberent quodque de tribuendis
quibusdam militaribus donis ad se referrent, quasi
non omnium tribuendorum ipsi ius haberent. prae-
10 torem conlaudauit, quod honore inito consuetudinem
antiquam ret⟨t⟩ulisset de maioribus suis pro contione
memorandi. quorundam illustrium exequias usque ad
rogum frequentauit.

Parem moderationem minoribus quoque et personis 2
15 et rebus exhibuit. cum Rhodiorum magistratus, quod
litteras publicas sine subscriptione ad se dederant, euo-
casset, ne uerbo quidem insectatus ac tantum modo
iussos subscribere remisit. Diogenes grammaticus,
disputare sabbatis Rhodi solitus, uenientem eum, ut se
20 extra ordinem audiret, non admiserat ac per seruolum
suum in septimum diem distulerat; hunc Romae salu-
tandi sui causa pro foribus adstantem nihil amplius
quam ut post septimum annum rediret admonuit.
praesidibus onerandas tributo prouincias suadentibus
25 rescripsit boni pastoris esse tondere pecus, non
deglubere.

Paulatim principem exeruit praestititque etsi uarium 33
diu, commodiorem tamen saepius et ad utilitates publi-
cas proniorem. ac primo eatenus interueniebat, ne quid
30 perperam fieret. itaque et constitutiones senatus quas-
dam rescidit et magistratibus pro tribunali cognoscen-
tibus plerumque se offerebat consiliarium assidebat-

---

8 referrent *Υ′P*², ferrent *rel.* 9 ipsius *MGV*¹(*P*¹?)*S*, ipsi *L*¹, ipse ius (*et tum* haberet) *ΠR* 18 iusso *M*, iussu *G* 23 ut *del. Bentl.* 29 interueniebant *M* 31 recidit *M* 32 assidebantque *M*

que iuxtim uel exaduersum in parte primori; et si quem
reorum elabi gratia rumor esset, subitus aderat iudices-
que aut e plano aut e quaesitoris tribunali legum et
religionis et noxae, de qua cognoscerent, admonebat;
atque etiam, si qua in publicis moribus desidia aut 5
34 mala consuetudine labarent, corrigenda suscepit. lu-
dorum ac munerum impensas corripuit mercedibus
scaenicorum recisis paribusque gladiatorum ad certum
numerum redactis. Corinthiorum uasorum pretia in
immensum exarsisse tresque mul⟨l⟩os triginta milibus 10
nummum uenisse grauiter conquestus, adhibendum
supellectili modum censuit annonamque macelli sena-
tus arbitratu quotannis temperandam, dato aedilibus
negotio popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne
opera quidem pistoria proponi uenalia sinerent. et ut 15
parsimoniam publicam exemplo quoque iuuaret, sol-
lemnibus ipse cenis pridiana saepe ac semesa obsonia
apposuit dimidiatumque aprum, affirmans omnia eadem
habere, quae totum.
2 Cotidiana oscula edicto prohibuit, item strenarum 20
commercium ne ultra Kal. Ian. exerceretur. consuerat
quadriplam stren[u]am, et de manu, reddere; sed offen-
sus interpellari se toto mense ab iis qui potestatem
35 sui die festo non habuissent, ultra non tulit. matronas
prostratae pudicitiae, quibus accusator publicus deesset, 25
ut propinqui more maiorum de communi sententia
coercerent auctor fuit. eq(uiti) R(omano) iuris iurandi
gratiam fecit, uxorem in stupro generi compertam di-
mitteret, quam se numquam repudiaturum ante iura-
2 uerat. feminae famosae, ut ad euitandas legum poenas 30
iure ac dignitate matronali exoluerentur, lenocinium
profiteri coeperant, et ex iuuentute utriusque ordinis
profligatissimus quisque, quominus in opera scaenae

---

1 exaduerso *X* 10 mullos ς 17 semensa *MG* 21 consueuerat (*sic*) *M*, censuerat *X* 22 quadruplam *X′* 28 fecit ⟨ut⟩ *Erasm.*

harenaeque edenda senatus consulto teneretur, famosi iudicii notam sponte subibant; eos easque omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exilio adfecit. senatori latum clauum ademit, cum cognosset
5 sub Kal. Iul. demigrasse in hortos, quo uilius post diem aedes in urbe conduceret. alium e quaestura remouit, quod uxorem pridie sortitionem ductam postridie repudiasset. externas caerimonias, Aegyptios Iudai- **36**
cosque ritus compescuit, coactis qui superstitione ea
10 tenebantur religiosas uestes cum instrumento omni comburere. Iudaeorum iuuentutem per speciem sacramenti in prouincias grauioris caeli distribuit, reliquos gentis eiusdem uel similia sectantes urbe summouit, sub poena perpetuae seruitutis nisi obtemperassent.
15 expulit et mathematicos, sed deprecantibus ac se artem desituros promittentibus ueniam dedit.

In primis tuendae pacis a grassaturis ac latrociniis **37**
seditionumque licentia curam habuit. stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit. Romae castra
20 constituit, quibus praetorianae cohortes uagae ante id tempus et per hospitia dispersae continerentur.

Populares tumultus et ortos grauissime coercuit 2
et ne orerentur sedulo cauit. caede in theatro per discordiam admissa capita factionum et histriones,
25 propter quos dissidebatur, relegauit, nec ut reuocaret umquam ullis populi precibus potuit euinci. cum 3
Pollentina plebs funus cuiusdam primipilaris non prius ex foro misisset quam extorta pecunia per uim heredibus ad gladiatorium munus, cohortem ab urbe et
30 aliam a Cotti regno dissimulata itineris causa detectis repente armis concinentibusque signis per diuersas portas in oppidum immisit ac partem maiorem plebei ac decurionum in perpetua uincula coiecit. aboleuit

---

1 tenerentur *uulg.* 6 e] ae *M, om. X'*, et ς, a *Bentl.*
7 sortitionem *MGV*[1], -ne *rel.* 20 idem *Υ* 25 quod *MG*
26 umquam *om. X* 28 exorta *MGVQ*[1] 32 plebis *X*

et ius moremque asylorum, quae usquam erant. Cyzicenis in ciues R. uiolentius quaedam ausis publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant.
4 Hostiles motus nulla postea expeditione suscepta per legatos compescuit, ne per eos quidem nisi cunctanter et necessario. reges infestos suspectosque comminationibus magis et querelis quam ui repressit; quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit, ut Marobodum Germanum, [t]Rhascuporim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam prouinciae redegit.

38 Biennio continuo post adeptum imperium pedem porta non extulit; sequenti tempore praeterquam in propinqua oppida et, cum longissime, Antio tenus nusquam afuit, idque perraro et paucos dies; quamuis prouincias quoque et exercitus reuisurum se saepe pronuntiasset et prope quotannis profectionem praepararet, uehiculis comprehensis, commeatibus per municipia et colonias dispositis, ad extremum uota pro itu et reditu suo suscipi passus, ut uulgo iam per iocum Callip⟨p⟩ides uocaretur, quem cursitare ac ne cubiti quidem mensuram progredi prouerbio Graeco notatum
39 est. sed orbatus utroque filio, quorum Germanicus in Syria, Drusus Romae obierat, secessum Campaniae petit; constanti et opinione et sermone paene omnium quasi neque rediturus umquam et cito mortem etiam obiturus. quod paulo minus utrumque euenit; nam neque Romam amplius rediit [s]et paucos post dies iuxta Tarracinam in praetorio, cui Speluncae nomen est, incenante eo complura et ingentia saxa fortuito

---

2 quiddam *Polak* 3 meruerant ς (*Beroald.*), -runt *Ω* 5 ⟨et⟩ ne? (nec *Π*²*R*) 6 suspectosue *Polak* 9 Rhascuporim *ego* (Rhesc- *Bentl.*), thrascipolim (thrascy- *GV*, -polum *LPS*) *Ω*, Rhascypolim *Beroald.* 21 gallipidis *MGX′* (-es *L*²), gallipedes *T*, *corr. ed. Basil. 1533* 28 et *Erasm.*, sed *MGX′*, sed et *T* 30 cenante ς

superne dilapsa sunt, multisque conuiuarum et ministrorum elisis praeter spem euasit.

Peragrata Campania, cum Capuae Capitolium, Nolae **40** templum Augusti, quam causam profectionis praeten- 5 derat, dedicasset, Capreas se contulit, praecipue delectatus insula, quod uno paruoque litore adiretur, saepta undique praeruptis immensae altitudinis rupibus et profundo mari[s]. statimque reuocante assidua obtestatione populo propter cladem, qua apud Fidenas supra uiginti 10 hominum milia gladiatorio munere amphitheatri ruina perierant, transiit in continentem potestatemque omnibus adeundi sui fecit: tanto magis, quod urbe egrediens ne quis se interpellaret edixerat ac toto itinere adeuntis submouerat.

15 Regressus in insulam rei p. quidem curam usque **41** adeo abiecit, ut postea non decurias equitum umquam supplerit, non tribunos militum praefectosque, non prouinciarum praesides ullos mutauerit, Hispaniam et Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis 20 habuerit, Armeniam a Parthis occupari, Moesiam a Dacis Sarmatisque, Gallias a Germanis uastari neglexerit: magno dedecore imperii nec minore discrimine. ceterum secreti licentiam nanctus et quasi ciuitatis **42** oculis remotis, cuncta simul uitia male diu dissimulata 25 tandem profudit: de quibus singillatim ab exordio referam. in castris tiro etiam tum propter nimiam uini auiditatem pro Tiberio Biberius, pro Claudio Caldius, pro Nerone Mero uocabatur. postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio 30 Flacco et L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit, quorum alteri Syriam prouinciam, alteri praefecturam urbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos et omnium hora-

---

1 delapsa ς 8 mari *Steph.* 9 quam *MG*, quia *X*
11 pariebant *MG* 12 magis ⟨mutato animo⟩ *uel* ⟨cunctis mirantibus⟩ *Polak* 13 qui $VL^1P\Pi^1Q$ 24 remotus *T*

2 rum amicos professus. Cestio Gall[i]o, libidinoso ac
prodigo seni, olim ab Augusto ignominia notato et a
se ante paucos dies apud senatum increpito cenam ea
lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret aut
demeret, utque nudis puellis ministrantibus cenaretur. 5
ignotissimum quaesturae candidatum nobilissimis ante-
posuit ob epotam in conuiuio propinante se uini am-
phoram. Asellio Sabino sestertia ducenta donauit pro
dialogo, in quo boleti et ficedulae et ostreae et turdi
certamen induxerat. nouum denique officium instituit 10
a uoluptatibus, praeposito equite R. T. Caesonio Prisco.
43 secessu uero Caprensi etiam sellaria excogitauit, sedem
arcanarum libidinum, in quam undique conquisiti
puellarum et exoletorum greges monstrosique concu-
bitus repertores, quos spintrias appellabat, triplici 15
serie conexi, in uicem incestarent coram ipso, ut aspectu
2 deficientis libidines excitaret. cubicula plurifariam
disposita tabellis ac sigillis lasciuissimarum pictura-
rum et figurarum adornauit librisque Elephantidis in-
struxit, ne cui in opera edenda exemplar impe[t]ratae 20
schemae deesset. in siluis quoque ac nemoribus passim
Venerios locos commentus est prost[r]antisque per antra
et cauas rupes ex utriusque sexus pube Paniscorum et
Nympharum habitu, quae palam iam et uulgo nomine
insulae abutentes C a p r i n e u m dictitabant. 25
44 Maiore adhuc ac turpiore infamia flagrauit, uix ut
referri audiriue, nedum credi fas sit, quasi pueros
primae teneritudinis, quos pisciculos uocabat, insti-
tueret, ut natanti sibi inter femina uersarentur ac
luderent lingua morsuque sensim adpetentes; atque 30

---

1 Cestio *Roth*, sestio *Ω* gallio *MGVR,* gaulio *X* (gaui-
nio *T*), claudio *ΠQ*, *corr.* *V*² (*Torr.*) 9 ostria *MG*, -ea *X*
12 capresi *V*, Capreensi *ed. Ald. 1516* sellariam *T* 18 dis-
positis *Casaub.* 20 imperatae ς (*edd. saec. XVI*) 22 iocos
POST, lucos *L*¹ prostantesque *ΠQ,* prostr- *rel.* (-isque *MGV*,
-esque *XR*) 24 habituque (q̃; *V*, quae *Steph.*) palam *Ω*; qui
(*pro* que) *Bentl.*, quem *G. Becker*, ob quae *Madv.* uulgato *T*

etiam quasi infantes firmiores, necdum tamen lacte
depulsos, inguini ceu papillae admoueret, pronior sane
ad id genus libidinis et natura et aetate. quare Par- 2
rasi quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore
5 morigeratur, legatam sibi sub condicione, ut si argu-
mento offenderetur decies pro ea sestertium acciperet,
non modo praetulit, sed et in cubiculo dedicauit. fertur
etiam in sacrificando quondam captus facie ministri
acerram praeferentis nequisse abstinere, quin paene
10 uixdum re diuina peracta ibidem statim seductum con-
stupraret simulque fratrem eius tibicinem; atque utri-
que mox, quod mutuo flagitium exprobrarant, crura
fregisse. feminarum quoque, et quidem illustrium, 45
capitibus quanto opere solitus sit inludere, euidentissime
15 apparuit Malloniae cuiusdam exitu, quam perductam
nec quicquam amplius pati constantissime recusantem
delatoribus obiecit ac ne ream quidem interpellare desiit,
e c q u i d p a e n i t e r e t; donec ea relicto iudicio domum
se abripuit ferroque transegit, obscaenitate[m] oris hir-
20 suto atque olido seni clare exprobrata. unde mora
in Atellanico exhodio ⟨*com. inc. frg. p. 333*⟩ proximis
ludis adsensu maximo excepta percrebruit, h i r c u m
u e t u l u m c a p r e i s n a t u r a m l i g u r i r e.

Pecuniae parcus ac tenax comites peregrinationum 46
25 expeditionumque numquam salario, cibariis tantum
sustentauit, una modo liberalitate ex indulgentia
uitrici prosecutus, cum tribus classibus factis pro
dignitate cuiusque, primae sescenta sestertia, secundae
quadringenta distribuit, ducenta tertiae, quam non
30 amicorum sed Graecorum appellabat.

Princeps neque opera ulla magnifica fecit — nam et 47

---

4 ore *om.* *T* 7 protulit *XT* et *om.* $M\Pi^1Q$ 15 pro-
ductam *X* 16 nec] ne *GT*, et ς, ac *Bentl.* 18 ecquid Π^2.
ecquit Π^1Q, haecquid *MGR*, ecqui *V*, et quid *X* 19 obsce-
nitate oris *T*ς (-tē horis *V*, -tē moris *S*) 20 nota P^2T (*uulg.*)
26 unam — liberalitatem *X′* 30 gratorum *Turn.*

quae sola susceperat, Augusti templum restitutionemque Pompeiani theatri, imperfecta post tot annos reliquit — neque spectacula omnino edidit; et iis, quae ab aliquo ederentur, rarissime interfuit, ne quid exposceretur, utique postquam comoedum Actium coactus est manumittere. paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negauit se aliis subuenturum, nisi senatui iustas necessitatium causas probassent. quo pacto plerosque modestia et pudore deterruit, in quibus Hortalum, Quinti Hortensi oratoris nepotem, qui permodica re familiari auctore Augusto quattuor liberos tulerat.

48 Publice munificentiam bis omnino exhibuit, proposito milies sestertium gratuito in trienni tempus et rursus quibusdam dominis insularum, quae in monte Caelio deflagrarant, pretio restituto. quorum alterum magna difficultate nummaria populo auxilium flagitante coactus est facere, cum per senatus consultum sanxisset, ut faeneratores duas patrimonii partes in solo collocarent, debitores totidem aeris alieni statim soluerent, nec res expediretur; alterum ad mitigandam temporum atrocitatem. quod tamen beneficium tanti aestimauit, ut montem Caelium appellatione mutata uocari Augustum iusserit. 2 militi post duplicata ex Augusti testamento legata nihil umquam largitus est, praeterquam singula milia denariorum praetorianis, quod Seiano se non accommodassent, et quaedam munera Syriacis legionibus, quod solae nullam Seiani imaginem inter signa coluissent. atque etiam missiones ueteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans. ne prouincias quidem

1 id est augusti *T'* 4 alio *Periz.* ne quid] neque *M* 6 est *T, om. rel.* 8 necessitatum *GXT* 11 permodicaret *MGV* familiaris *M*, -es *G* (permodicae rei familiaris *Bentl.*, per modica rei f. *Büch.*) 14 sestertio ς et rursus et *MG* 17 ⟨in⟩ magna *Bentl.*

liberalitate ulla subleuauit, excepta Asia, disiectis terrae motu ciuitatibus.

Procedente mox tempore etiam ad rapinas conuertit **49** animum. satis constat, Cn. Lentulum Augurem, cui
5 census maximus fuerit, metu et angore ad fastidium uitae ab eo actum et ut ne quo nisi ipso herede moreretur; condemnatam et generosissimam feminam Lepidam in gratiam Quirini consularis praediuitis et orbi, qui dimissam eam e matrimonio post uicensimum an-
10 num ueneni olim in se comparati arguebat; praeterea 2 Galliarum et Hispaniarum Syriaeque et Graeciae principes confiscatos ob tam leue ac tam inpudens calumniarum genus, ut quibusdam non aliud sit obiectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent; pluri-
15 mis etiam ciuitatibus et priuatis ueteres immunitates et ius metallorum ac uectigalium adempta; sed et Vononem regem Parthorum, qui pulsus a suis quasi in fidem p. R. cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliatum perfidia et occisum.

20 Odium aduersus necessitudines in Druso primum **50** fratre detexit, prodita eius epistula, qua secum de cogendo ad restituendam libertatem Augusto agebat, deinde et in reliquis. Iuliae uxori tantum afuit ut relegatae, quod minimum est, offici aut humanitatis
25 aliquid impertiret, ut ex constitutione patris uno oppido clausam domo quoque egredi et commercio hominum frui uetuerit; sed et peculio concesso a patre praebitisque annuis fraudauit, per speciem publici iuris, quod nihil de his Augustus testamento cauisset. matrem **2**
30 Liuiam grauatus uelut partes sibi aequas potentiae uindicantem, et congressum eius assiduum uitauit et longiores secretioresque sermones, ne consiliis, quibus tamen interdum et egere et uti solebat, regi uideretur. tulit etiam perindigne actum in senatu, ut titulis suis

---

4 sat ς 6 coactum *Bentl.* et *del. Madv.* 28 fraudauerit *Bentl.*

3 quasi Augusti, ita et Liuiae filius adiceretur. quare non parentem patriae appellari, non ullum insignem honorem recipere publice passus est; sed et frequenter admonuit, maioribus nec feminae conuenientibus negotiis abstineret, praecipue ut animaduertit incendio 5 iuxta aedem Vestae et ipsam interuenisse populumque et milites, quo enixius opem ferrent, adhortatam, sicut
51 sub marito solita esset. dehinc ad simultatem usque processit hac, ut ferunt, de causa. instanti saepius, ut ciuitate donatum in decurias adlegeret, negauit alia 10 se condicione adlecturum, quam si pateretur ascribi albo extortum id sibi a matre. at illa commota ueteres quosdam ad se Augusti codicillos de acerbitate et intolerantia morum eius e sacrario protulit atque recitauit. hos et custoditos tam diu et exprobratos 15 tam infeste adeo grauiter tulit, ut quidam putent inter
2 causas secessus hanc ei uel praecipuam fuisse. toto quidem triennio, quo uiuente matre afuit, semel omnino eam nec amplius quam uno die paucissimis uidit horis; ac mox neque aegrae adesse curauit defunctamque et, 20 dum aduentus sui spem facit, complurium dierum mora corrupto demum et tabido corpore funeratam prohibuit consecrari, quasi id ipsa mandasset. testamentum quoque eius pro irrito habuit omnisque amicitias et familiaritates, etiam quibus ea funeris sui curam mo- 25 riens demandauerat, intra breue tempus afflixit, uno ex iis, equestris ordinis uiro, et in antliam condemnato.
52 Filiorum neque naturalem Drusum neque adoptiuum Germanicum patria caritate dilexit, alterius uitiis infensus. nam Drusus fluxioris remissiorisque uitae erat. 30 itaque ne mortuo quidem perinde adfectus est, sed tantum non statim a funere ad negotiorum consuetu-
2 dinem rediit iustitio longiore inhibito. quin et Ilien-

2 non nullum *MV* 4 quod non *post* admonuit *add. T* 19 nec *om. M* (*in G ss. m. 1*) 20 ac *om. X'* 27 equestri *MX'* (*non T*) 29 alterius ⟨uirtutibus, alterius⟩ uitiis *Lips.*

sium legatis paulo serius consolantibus, quasi obliterata
iam doloris memoria, irridens se quoque respondit
uicem eorum dolere, quod egregium ciuem
Hectorem amisissent. Germanico usque adeo ob-
5 trectauit, ut et praeclara facta eius pro superuacuis
eleuarit et gloriosissimas uictorias ceu damnosas rei
p. increparet. quod uero Alexandream propter immen-
sam et repentinam famem inconsulto se adisset, questus
est in senatu. etiam causa mortis fuisse ei per Cn. Pi- 3
10 sonem legatum Syriae creditur, quem mox huius cri-
minis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi
ea secreto ostentant ⟨. . . . . .⟩ quae multifariam in-
scriptum et per noctes celeberrime adclamatum est:
redde Germanicum! quam suspicionem confirmauit
15 ipse postea coniuge etiam ac liberis Germanici crudelem
in modum afflictis.

Nurum Agrippinam post mariti mortem liberius 53
quiddam questam manu apprehendit Graecoque uersu:
si non dominaris, inquit, filiola, iniuriam te ac-
20 cipere existimas? nec ullo mox sermone dignatus est.
quondam uero inter cenam porrecta a se poma gustare
non ausam etiam uocare desiit, simulans ueneni se crimine
accersi; cum praestructum utrumque consulto esset, ut
et ipse temptandi gratia offerret et illa quasi certissimum
25 exitium caueret. nouissime calumniatus modo ad sta- 2
tuam Augusti modo ad exercitus confugere uelle, Pan-
datariam relegauit conuiciantique oculum per centu-
rionem uerberibus excussit. rursus mori inedia desti-

---

5 praeclare *Bentl.* 6 elueret *ΠQ*, eluderet *R*, eleuaret *ed. Ven. 1510* 7 increparit S^3 10 creditur *G* (*et V in marg.*), crederetur *ΠQ*, *om. rel.* 11 nisi ea secreta obstarent per quae *T*, a senatu capitis dampnatum nec ea secreto ostentant quae *G* (*cf. Cal. 2*), nisi ea s. ostentant⟨i auferenda ipsumque iugulandum curasset. propter⟩ quae *Roth, minus commode priores* 12 increpitum *T*, inferibuntur *G* 13 creberrime ς 18 quidem *G* 23 utrique *Polak* 25 exitium *G et pro u. l.* S^2, exitum *rel.* ad] et *M*

nanti per uim ore diducto infulciri cibum iussit. sed et perseuerantem atque ita absumptam criminosissime insectatus, cum diem quoque natalem eius inter nefastos referendum suasisset, imputauit etiam, quod non laqueo strangulatam in Gemonias abiecerit: proque tali 5 clementia interponi decretum passus est, quo sibi gratiae agerentur et Capitolino Ioui donum ex auro sacraretur.

54 Cum ex Germanico tres nepotes, Neronem et Drusum et Gaium, ex Druso unum Tiberium haberet, 10 destitutus morte liberorum maximos natu de Germanici filiis, Neronem et Drusum, patribus conscriptis commendauit diemque utriusque tirocinii congiario plebei dato celebrauit. sed ut comperit ineunte anno pro eorum quoque salute publice uota suscepta, egit cum 15 senatu, non debere talia praemia tribui nisi expertis et aetate prouectis. 2 atque ex eo patefacta interiore animi sui nota omnium criminationibus obnoxios reddidit uariaque fraude inductos, ut et concitarentur ad conuicia et concitati proderentur, accu- 20 sauit per litteras amarissime congestis etiam probris et iudicatos hostis fame necauit, Neronem in insula Pontia, Drusum in ima parte Palatii. putant Neronem ad uoluntariam mortem coactum, cum ei carnifex quasi ex senatus auctoritate missus laqueos et uncos osten- 25 taret, Druso autem adeo alimenta subducta, ut tomentum e culcita temptauerit mandere; amborum sic reliquias dispersas, ut uix quandoque colligi possent.

55 Super ueteres amicos ac familiares uiginti sibi e numero principum ciuitatis depoposcerat uelut con- 30 siliarios in negotiis publicis. horum omnium uix duos anne tres incolumis praestitit, ceteros alium alia de causa perculit, inter quos cum plurimorum clade

---

3 insectatus est *T* (*edd.*) 4 sanxisset *Bentl.* 13 plebeis *G*, plebi *ΠX* (*item p. 141, 26*) 22 hostes *GXT* 31 omnium (*ss. in M*) *om. Oros. VII 4, 8* (*Roth*) 32 anne] siue *G*, aut *TN*

Aelium Seianum; quem ad summam potentiam non tam beniuolentia prouexerat, quam ut esset cuius ministerio ac fraudibus liberos Germanici circumueniret, nepotemque suum ex Druso filio naturalem ad suc-
5 cessionem imperii confirmaret.

Nihilo lenior in conuictores Graeculos, quibus uel 56 maxime adquiescebat, Xenonem quendam exquisitius sermocinantem cum interrogasset, quaenam illa tam molesta dialectos esset, et ille respondisset Dori-
10 dem, relegauit Cinariam, existimans exprobratum sibi ueterem secessum, quod Dorice Rhodii loquantur. item cum soleret ex lectione cotidiana quaestiones super cenam proponere comperissetque Seleucum grammaticum a ministris suis perquirere, quos quoque tempore tractaret
15 auctores, atque ita praeparatum uenire, primum a contubernio remouit, deinde etiam ad mortem compulit.

Saeua ac lenta natura ne in puero quidem latuit; 57 quam Theodorus Gadareus rhetoricae praeceptor et perspexisse primus sagaciter et assimilasse aptissime
20 uisus est, subinde in obiurgando appellans eum πηλὸν αἵματι πεφυραμένον, id est lutum a sanguine maceratum. sed aliquanto magis in principe eluxit, etiam inter initia cum adhuc fauorem hominum moderationis simulatione captaret. scurram, qui praetereunte funere 2
25 clare mortuo mandarat, ut nuntiaret Augusto nondum reddi legata quae plebei reliquisset, adtractum ad se recipere debitum ducique ad supplicium imperauit et patri suo uerum referre. nec multo post in senatu Pompeio cuidam equiti R. quiddam perne-
30 ganti, dum uincula minatur, affirmauit fore ut ex Pompeio Pompeianus fieret, acerba cauillatione

---

7 Zenonem *uulg.* 13 comperisset (*sine* que) *ML*[1], et comp. *ΠQTN* 18 cadareus *Ω, corr. saec. XV* 19 assimulasse (ads- *VS*) *codd. praeter M* 21 id est — maceratum *del. ed. Iunt. 1510* 24 praetereuntem *MX'* funus *X'* 25 clare] patre *V*, *om. X* 26 plebei] *u. p. 140, 13* 28 ut — referret *Polak*

simul hominis nomen incessens ueteremque partium
58 fortunam. sub idem tempus consulente praetore an iudicia maiestatis cogi iuberet, exercendas esse leges respondit et atrocissime exercuit. statuae quidam Augusti caput dempserat, ut alterius imponeret; acta 5 res in senatu et, quia ambigebatur, per tormenta quaesita est. damnato reo paulatim genus calumniae eo processit, ut haec quoque capitalia essent: circa Augusti simulacrum seruum cecidisse, uestimenta mutasse, nummo uel anulo effigiem impressam latrinae aut lupanari in- 10 tulisse, dictum ullum factumue eius existimatione aliqua laesisse. perit denique et is, qui honorem in colonia sua eodem die decerni sibi passus est, quo decreti et Augusto olim erant.

59 Multa praeterea specie grauitatis ac morum corri- 15 gendorum, sed et magis naturae optemperans, ita saeue et atrociter factitauit, ut nonnulli uersiculis ⟨*FPR p. 359*⟩ quoque et praesentia exprobrarent et futura denuntiarent mala:

Asper et immitis, breuiter uis omnia dicam? 20
dispeream, si te mater amare potest.

Non es eques; quare? non sunt tibi milia centum;
omnia si quaeras, et Rhodus exilium est.

Aurea mutasti Saturni saecula, Caesar:
incolumi nam te ferrea semper erunt. 25

Fastidit uinum, quia iam sitit iste cruorem:
tam bibit hunc auide, quam bibit ante merum.

2 Aspice felicem sibi, non tibi, Romule, Sullam
et Marium, si uis, aspice, sed reducem,

---

1 ueterumque ς 12 periit *XT* 13 quod *MX'* (*corr.* *L^2S^2 et V in marg.*) 16 et *om. G,* re *P. Thomas* 27 tam bibet *Grut.* 28 Aspice et *M,* Aspicece *V*

nec non Antoni ciuilia bella mouentis
  non semel infectas aspice caede manus,
et dic: Roma perit! regnauit sanguine multo,
  ad regnum quisquis uenit ab exilio.

5 quae primo, quasi ab impatientibus remedi⟨or⟩um ac non tam ex animi sententia quam bile et stomacho fingerentur, uolebat accipi dicebatque identidem: oderint, dum probent. dein uera plane certaque esse ipse fecit fidem.

10 In paucis diebus quam Capreas attigit piscatori, qui sibi secretum agenti grandem mullum inopinanter obtulerat, perfricari eodem pisce faciem iussit, territus quod is a tergo insulae per aspera et deuia erepsisset ad se; gratulanti autem inter poenam, quod non et 15 lucustam, quam praegrandem ceperat, obtulisset, lucusta quoque lacerari os imperauit. militem praetorianum ob subreptum e uiridiario pauonem capite puniit. in quodam itinere lectica, qua uehebatur, uepribus impedita exploratorem uiae, primarum cohortium cen- 20 turionem, stratum humi paene ad necem uerberauit. mox in omne genus crudelitatis erupit numquam deficiente materia, cum primo matris, deinde nepotum et nurus, postremo Seiani familiares atque etiam notos persequeretur; post cuius interitum uel saeuissimus 25 extitit. quo maxime apparuit, non tam ipsum ab Seiano concitari solitum, quam Seianum quaerenti occasiones sumministrasse; etsi commentario, quem de uita sua summatim breuiterque composuit, ausus est scribere Seianum se punisse, quod comperisset furere 30 aduersus liberos Germanici filii sui; quorum ipse alterum suspecto iam, alterum oppresso demum Seiano interemit.

[margin: 60 at line 10; 61 at line 21]

---

3 regnabit *ΠQ*   4 quisquis *G*, quisque *rel.*   5 remediorum *Graev.*, remedii *Steph.*   13 repsisset *X*   16 impetrauit *MVL*^{1}*S*   19 praetoriarum *Lips.*   27 etsic *LST*, etsi ⟨in⟩ *P. Thomas*   31 suscepto suspecto *M*, suscepto *V*

2 Singillatim crudeliter facta eius exequi longum est; genera, uelut exemplaria saeuitiae, enumerare sat erit. nullus a poena hominum cessauit dies, ne religiosus quidem ac sacer; animaduersum in quosdam ineunte anno nouo. accusati damnatique multi cum liberis 5 atque etiam a liberis suis. interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent. decreta accusatoribus praecipua praemia, nonnumquam et testibus. nemini 3 delatorum fides abrogata. omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum simpliciumque uerborum. 10 obiectum est poetae, quod in tragoedia Agamemnonem probris lacessisset; obiectum et historico, quod Brutum Cassiumque ultimos Romanorum dixisset; animaduersum statim in auctores scriptaque abolita, quamuis probarentur ante aliquot annos etiam Augusto audiente 15 4 recitata. quibusdam custodiae traditis non modo studendi solacium ademptum, sed etiam sermonis et conloqui usus. citati ad causam dicendam partim se domi uulnerauerunt certi damnationis et ad uexationem ignominiamque uitandam, partim in media curia uenenum 20 hauserunt; et tamen conligatis uulneribus ac semianimes palpitantesque adhuc in carcerem rapti. nemo punitorum non in Gemonias abiectus uncoque tractus, uiginti uno die abiecti tractique, inter eos feminae et 5 pueri. immaturae puellae, quia more tradito nefas esset 25 uirgines strangulari, uitiatae prius a carnifice, dein strangulatae. mori uolentibus uis adhibita uiuendi. nam mortem adeo leue supplicium putabat, ut cum audisset unum e reis, Carnulum nomine, anticipasse eam, exclamauerit: Carnulus me euasit. et in re- 30 cognoscendis custodiis precanti cuidam poenae maturitatem respondit: nondum tecum in gratiam redii.

---

5 cum liberis *om. Q,* c. libertis *Roth* 6 a *om. XT* (*Roth*) 11 Agamemnone ⟨principem⟩ *G. Becker* 16 custodia *MVT* 19 et *X′*, sed *rel.*, sed et *Graev.* 23 in *M*, et in *rel. fort. rectius* obiectus *X′* 25 traditione fas *MV,* traditionis fas *G* 26 a *om. MGV* 30 carrulus *codd. praeter HGLΠQ*

annalibus suis uir consularis inseruit, frequenti quodam 6
conuiuio, cui et ipse affuerit, interrogatum eum subito
et clare a quodam nano astante mensae inter copreas,
cur Paconius maiestatis reus tam diu uiueret, statim
5 quidem petulantiam linguae obiurgasse, ceterum post
paucos dies scripsisse senatui, ut de poena Paconi quam
primum statueret.

Auxit intenditque saeuitiam exacerbatus indicio de 62
morte filii sui Drusi. quem cum morbo et intempe-
10 rantia perisse existimaret, ut tandem ueneno interemp-
tum fraude Liuillae uxoris atque Seiani cognouit, ne-
que tormentis neque supplicio cuiusquam pepercit, soli
huic cognitioni adeo per totos dies deditus et intentus,
ut Rhodiensem hospitem, quem familiaribus litteris
15 Romam euocarat, aduenisse sibi nuntiatum torqueri
sine mora iusserit, quasi aliquis ex necessariis quae-
stioni adesset, deinde errore detecto et occidi, ne
uulgaret iniuriam. carnificinae eius ostenditur locus 2
Capreis, unde damnatos post longa et exquisita tor-
20 menta praecipitari coram se in mare iubebat, excipiente
classiariorum manu et contis atque remis elidente ca-
dauera, ne cui residui spiritus quicquam inesset. ex-
cogitauerat autem inter genera cruciatus etiam, ut
larga meri potione per fallaciam oneratos, repente
25 ueretris deligatis, fidicularum simul urinaeque tormento
distenderet. quod nisi eum et mors praeuenisset et 3
Thrasyllus consulto, ut aiunt, differre quaedam spe lon-
gioris uitae compulisset, plures aliquanto necaturus ac
ne reliquis quidem nepotibus parsurus creditur, cum
30 et Gaium suspectum haberet et Tiberium ut ex adul-
terio conceptum aspernaretur. nec abhorret a uero;
namque identidem felicem Priamum uocabat, quod
superstes omnium suorum extitisset.

---

1 quoddam *M*, quondam G^3ς *et fere edd.* 3 quoddam *M* capreas *GXΠQ* 9 et] ex *Cornelissen* 10 interceptum *Bentl.* 15 euocabat *Ω*, *corr.* ς (*Beroald.*) 20 mari *codd. praeter* Π^1*QPT*

63 Quam inter haec non modo inuisus ac detestabilis, sed praetrepidus quoque atque etiam contumeliis obnoxius uixerit, multa indicia sunt. haruspices secreto ac sine testibus consuli uetuit. uicina uero urbi oracula etiam dis[s]icere conatus est, sed maiestate Prae- 5 nestinarum sortium territus destitit, cum obsignatas deuectasque Romam non repperisset in arca nisi relata 2 rursus ad templum. unum et alterum consulares oblatis prouinciis non ausus a se dimittere usque eo detinuit, donec successores post aliquot annos praesenti- 10 bus daret, cum interim manente officii titulo etiam delegaret plurima assidue, quae illi per legatos et **64** adiutores suos exequenda curarent. nurum ac nepotes numquam aliter post damnationem quam catenatos obsutaque lectica loco mouit, prohibitis per militem ob- 15 uiis ac uiatoribus respicere usquam uel consistere.

65 Seianum res nouas molientem, quamuis iam et natalem eius publice celebrari et imagines aureas coli passim uideret, uix tandem et astu magis ac dolo quam principali auctoritate subuertit. nam primo, ut a se 20 per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumpsit in quinto consulatu, quem longo interuallo absens ob id ipsum susceperat. deinde spe affinitatis ac tribuniciae potestatis deceptum inopinantem criminatus est pudenda miserandaque oratione, cum inter alia patres 25 conscriptos precaretur, m i t t e r e n t a l t e r u m e c o n s u l i b u s, q u i s e s e n e m e t s o l u m i n c o n s p e c t u m e o r u m 2 c u m a l i q u o m i l i t a r i p r a e s i d i o p e r d u c e r e t. sic quoque diffidens tumultumque metuens Drusum nepotem, quem uinculis adhuc Romae continebat, solui, si res 30 posceret, ducemque constitui praeceperat. aptatis etiam nauibus ad quascumque legiones meditabatur fugam, speculabundus ex altissima rupe identidem signa, quae,

---

7 relatas *T* 21 absumpsit *MR*, ads- *GPS* 30 in uinculis *G* 31 ducem (*sine* que) *M*, et ducem *Salm*. *fort. recte* apparatis *Bentl.*

ne nuntii morarentur, tolli procul, ut quidque factum
foret, mandauerat. uerum et oppressa coniuratione
Seiani nihilo securior aut constantior per nouem proximos menses non egressus est uilla, quae uocatur Ionis.
5 Vrebant insuper anxiam mentem uaria undique 66
conuicia, nullo non damnatorum omne probri genus
coram uel per libellos in orchestra positos ingerente.
quibus quidem diuersissime adficiebatur, modo ut prae
pudore ignota et celata cuncta cuperet, nonnumquam
10 eadem contemneret et proferret ultro atque uulgaret.
quin et Artabani Parthorum regis laceratus est litteris
parricidia et caedes et ignauiam et luxuriam obicientis
monentisque, ut uoluntaria morte maximo iustissimoque ciuium odio quam primum satis faceret. postremo 67
15 semet ipse pertaesus, tali[s] epistulae principio tantum
non summam malorum suorum professus est: quid
scribam uobis, p. c., aut quo modo scribam,
aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii
me deaeque peius perdant quam cotidie perire
20 sentio, si scio.

Existimant quidam praescisse haec eum peritia futurorum ac multo ante, quanta se quandoque acerbitas 2
et infamia maneret, prospexisse; ideoque, ut imperium inierit, et patris patriae appellationem et ne in
25 acta sua iuraretur obstinatissime recusasse, ne mox
maiore dedecore impar tantis honoribus inueniretur.
quod sane ex oratione eius, quam de utraque re habuit, 3
colligi potest; uel cum ait: similem se semper sui
futurum nec umquam mutaturum mores suos,
30 quam diu sanae mentis fuisset; sed exempli

---

1 ne *om. T* 4 Iouis *edd. cum Lς*, Iunonis *Heins.* 7 per *LPOT*, *om. rel.*, *in marg. add. V* (*m. 1?*) *et Q²* (libello — proposito *Bentl.*) 9 caperet *X* 10 conteneret *M*, contineret *GT* 15 tali *Muret.* 19 quam ⟨me⟩ *Wölfflin*, perire ⟨me⟩ *Bentl. coll. Tac. a. VI 6* (quam perire me cotidie) 20 si *X'* (*del. P²*), *om. rel.* 22 ac *om. M*, *inde* multoque *Bentl.* 27 ex *MT*, et ex *rel. fort. rectius*

causa cauendum esse, ne se senatus in acta cuiusquam obligaret, quia aliquo casu mutari posset. et rursus:

4 Si quando autem, inquit, de moribus meis deuotoque uobis animo dubitaueritis, — quod 5 prius quam eueniat, opto ut me supremus dies huic mutatae uestrae de me opinioni eripiat — nihil honoris adiciet mihi patria appellatio, uobis autem exprobrabit aut temeritatem delati mihi eius cognominis aut inconstantiam 10 contrarii de me iudicii.

68 Corpore fuit amplo atque robusto, statura quae iustam excederet; latus ab umeris et pectore, ceteris quoque membris usque ad imos pedes aequalis et congruens; sinistra manu agiliore ac ualidiore, articulis 15 ita firmis, ut recens et integrum malum digito terebraret, caput pueri uel etiam adulescentis talitro uul-2 neraret. colore erat candido, capillo pone occipitium summissiore ut ceruicem etiam obtegeret, quod gentile in illo uidebatur; facie honesta, in qua tamen crebri 20 et subiti tumores, cum praegrandibus oculis et qui, quod mirum esset, noctu etiam et in tenebris uiderent, sed ad breue et cum primum e somno patuissent; 3 deinde rursum hebescebant. incedebat ceruice rigida et obstipa, adducto fere uultu, plerumque tacitus, nullo 25 aut rarissimo etiam cum proximis sermone eoque tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. quae omnia ingrata atque arrogantiae plena et animaduertit Augustus in eo et excusare temptauit saepe apud senatum ac populum professus natu- 30 4 rae uitia esse, non animi. ualitudine prosperrima usus est, tempore quidem principatus paene toto prope inlaesa, quamuis a tricesimo aetatis anno arbitratu eam suo rexerit sine adiumento consilioue medicorum.

---

2 qui *Beroald.* 8 patris *T*, patris patriae ς 19 subtegeret *X* 23 e] a *Π*'ς 30 ac] et *X*

Circa deos ac religiones neglegentior, quippe addictus mathematicae plenusque persuasionis cuncta fato agi, tonitrua tamen praeter modum expauescebat et turbatiore caelo numquam non coronam lauream capite 5 gestauit, quod fulmine afflari negetur id genus frondis. 69

Artes liberales utriusque generis studiosissime coluit. in oratione Latina secutus est Coruinum Messalam, quem senem adulescens obseruarat. sed adfectatione et morositate nimia obscurabat stilum, ut ali- 10 quanto ex tempore quam a cura praestantior haberetur. composuit et carmen lyricum, cuius est titulus conquestio de morte L. Caesaris. fecit et Graeca poemata imitatus Euphorionem et Rhianum et Parthenium, quibus poetis admodum delectatus scripta omnium et 15 imagines publicis bibliothecis inter ueteres et praecipuos auctores dedicauit; et ob hoc plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt. maxime tamen curauit notitiam historiae fabularis usque ad ineptias atque derisum; nam et grammaticos, quod genus ho- 20 minum praecipue, ut diximus, appetebat, eius modi fere quaestionibus experiebatur: quae mater Hecubae, quod Achilli nomen inter uirgines fuisset, quid Sirenes cantare sint solitae. et quo primum die post excessum Augusti curiam intrauit, quasi pietati 25 simul ac religioni satis facturus Minonis exemplo ture quidem ac uino uerum sine tibicine supplicauit, ut ille olim in morte filii. sermone Graeco quamquam alioqui promptus et facilis, non tamen usque quaque usus est abstinuitque maxime in senatu; adeo quidem, 30 ut monopolium nominaturus ueniam prius postularet, quod sibi uerbo peregrino utendum esset. atque etiam cum in quodam decreto patrum ἔμβλημα recitaretur, commutandam censuit uocem et pro peregrina nostratem 70 2 3 71

---

5 gestabat *HN* 11 conquaesitio (conque- *VL*) *MVL*, conquisitio *T* 14 omnium] eorum *uulg.* 25 minois *GQ* 33 censuerit *Erasm.* nostratim *MG*

requirendam aut, si non reperiretur, uel pluribus et per ambitum uerborum rem enuntiandam. militem quoque Graece testimonium interrogatum nisi Latine respondere uetuit.

72 Bis omnino toto secessus tempore Romam redire conatus, semel triremi usque ad proximos naumachiae hortos subuectus est disposita statione per ripas Tiberis, quae obuiam prodeuntis submoueret, iterum Appia usque ad septimum lapidem; sed prospectis modo nec aditis urbis moenibus rediit, primo incertum qua de 2 causa, postea ostento territus. erat ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetudine manu sua cibaturus cum consumptum a formicis inuenisset, monitus est ut uim multitudinis caueret. rediens ergo propere Campaniam Asturae in languorem incidit, quo paulum leuatus Cerceios pertendit. ac ne quam suspicionem infirmitatis daret, castrensibus ludis non tantum interfuit, sed etiam missum in harenam aprum iaculis desuper petit; statimque latere conuulso et, ut exaestua- 3 rat, afflatus aura in grauiorem recidit morbum. sustentauit tamen aliquamdiu, quamuis Misenum usque deuectus nihil ex ordine cotidiano praetermitteret, ne conuiuia quidem aut ceteras uoluptates partim intemperantia partim dissimulatione. nam Chariclen medicum, quod commeatu afuturus e conuiuio egrediens manum sibi osculandi causa apprehendisset, existimans temptatas ab eo uenas, remanere ac recumbere hortatus est cenamque protraxit. nec abstinuit consuetudine quin tunc quoque instans in medio triclinio astante lictore 73 singulos ualere dicentis appellaret. interim cum in actis senatus legisset dimissos ac ne auditos quidem quosdam reos, de quibus strictim et nihil aliud quam nominatos ab indice scripserat, pro contempto se habitum fremens repetere Capreas quoquo modo destinauit,

---

4 uetuerit *Bentl.* 7 est *del. Roth* 11 ei *om. M*
15 ⟨in⟩ Camp. *Steph.* 30 singulis *MX′* dicentes *GT′*

non temere quicquam nisi ex tuto ausurus. sed tempestatibus et ingrauescente ui morbi retentus paulo post obiit in uilla Lucullana octauo et septuagesimo aetatis anno, tertio et uicesimo imperii, XVII. Kal. Ap. Cn.
5 Acerronio Proculo C. Pontio Nigr<in>o conss. a. 37

Sunt qui putent uenenum ei a Gaio datum lentum 2 atque tabificum; alii, in remissione fortuitae febris cibum desideranti negatum; nonnulli, puluinum iniectum, cum extractum sibi deficienti anulum mox resi-
10 piscens requisisset. Seneca eum scribit intellecta defectione exemptum anulum quasi alicui traditurum parumper tenuisse, dein rursus aptasse digito et compressa sinistra manu iacuisse diu immobilem; subito uocatis ministris ac nemine respondente consurrexisse
15 nec procul a lectulo deficientibus uiribus concidisse.

Supremo natali suo Apollinem Temenitem et ampli- 74 tudinis et artis eximiae, aduectum Syracusis ut in bibliotheca templi noui poneretur, uiderat per quietem affirmantem sibi non posse se ab ipso dedicari. et
20 ante paucos quam obiret dies, turris Phari terrae motu Capreis concidit. ac Miseni cinis e fauilla et carbonibus ad calficiendum triclinium inlatis, extinctus iam et diu frigidus, exarsit repente prima uespera atque in multam noctem pertinaciter luxit.

25 Morte eius ita laetatus est populus, ut ad primum 75 nuntium discurrentes pars: Tiberium in Tiberim! clamitarent, pars Terram matrem deosque Manes orarent, ne mortuo sedem ullam nisi inter impios darent, alii uncum et Gemonias cadaueri minarentur, exacerbati
30 super memoriam pristinae crudelitatis etiam recenti atrocitate. nam cum senatus consulto cautum esset, 2 ut poena damnatorum in decimum semper diem differretur, forte accidit ut quorundam supplicii dies is esset,

---

5 nigro *Ω*, *corr. Torr.* 22 ad calficiendum *GVLS*, adficiendum *M*, ad calfac- *P*, ad calefac- *rel.* illatis ς, inlatus (ill-) *Ω* 25 Mortem *MHGVR*

quo nuntiatum de Tiberio erat. hos implorantis hominum fidem, quia absente adhuc Gaio nemo extabat qui adiri interpellarique posset, custodes, ne quid aduersus constitutum facerent, strangulauerunt abiece-
3 runtque in Gemonias. creuit igitur inuidia, quasi etiam 5
post mortem tyranni saeuitia permanente. corpus ut moueri a Miseno coepit, conclamantibus plerisque Atellam potius deferendum et in amphitheatro semiustilandum, Romam per milites deportatum est crematumque publico funere. 10

76 Testamentum duplex ante biennium fecerat, alterum sua, alterum liberti manu, sed eodem exemplo, obsignaueratque etiam humillimorum signis. eo testamento heredes aequis partibus reliquit Gaium ex Germanico et Tiberium ex Druso nepotes substituitque in uicem; 15
dedit et legata plerisque, inter quos uirginibus Vestalibus, sed et militibus uniuersis plebeique Romanae uiritim atque etiam separatim uicorum magistris.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE VITA CAESARVM

LIBER IIII

C. CALIGVLA

Germanicus, C. Caesaris pater, Drusi et minoris 1
Antoniae filius, a Tiberio patruo adoptatus, quaesturam
quinquennio ante quam per leges liceret et post eam
consulatum statim gessit, missusque ad exercitum in
5 Germaniam, excessu Augusti nuntiato, legiones uni-
uersas imperatorem Tiberium pertinacissime recusantis
et sibi summam rei p. deferentis incertum pietate an
constantia maiore compescuit atque hoste mox deuicto
triumphauit. consul deinde iterum creatus ac prius 2
10 quam honorem iniret ad componendum Orientis statum
expulsus, cum Armeniae regem deuicisset, Cappado-
ciam in prouinciae formam redegisset, annum agens
aetatis quartum et tricensimum diuturno morbo An-
tiochiae obiit, non sine ueneni suspicione. nam praeter
15 liuores, qui toto corpore erant, et spumas, quae per
os fluebant, cremati quoque cor inter ossa incorruptum
repertum est, cuius ea natura existimatur, ut tinctum
ueneno igne confici nequeat. obiit autem, ut opinio 2
fuit, fraude Tiberi, ministerio et opera Cn. Pisonis, qui

---

11 expulsus] ex s. c. missus *Bentl.* deiecisset *uel* dedisset *Lips.*, delegisset *O. Clason*

sub idem tempus Syriae praepositus, nec dissimulans offendendum sibi aut patrem aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam aegrum Germanicum grauissimis uerborum ac rerum acerbitatibus nullo adhibito modo adfecit; propter quae, ut Romam rediit, paene 5 discerptus a populo, a senatu capitis damnatus est.
3 omnes Germanico corporis animique uirtutes, et quantas nemini cuiquam, contigisse satis constat: formam et fortitudinem egregiam, ingenium in utroque eloquentiae doctrinaeque genere praecellens, beniuolentiam sin- 10 gularem conciliandaeque hominum gratiae ac promerendi amoris mirum et efficax studium. formae minus congruebat gracilitas crurum, sed ea quoque paulatim repleta assidua equi uectatione post cibum. hostem
2 comminus saepe percussit. orauit causas etiam trium- 15 phalis; atque inter cetera studiorum monimenta reliquit et comoedias Graecas. domi forisque ciuilis, libera ac foederata oppida sine lictoribus adibat. sicubi clarorum uirorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat. caesorum clade Variana ueteres ac di- 20 spersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua
3 manu et comportare primus adgressus est. obtrectatoribus etiam, qualescumque et quantacumque de causa nanctus esset, lenis adeo et innoxius, ut Pisoni decreta sua rescindenti, clientelas di[u]uexanti non prius 25 suscensere in animum induxerit, quam ueneficiis quoque et deuotionibus impugnari se comperisset; ac ne tunc quidem ultra progressus, quam ut amicitiam ei more maiorum renuntiaret mandaretque domesticis ul-
4 tionem, si quid sibi accideret. quarum uirtutum fruc- 30 tum uberrimum tulit, sic probatus et dilectus a suis, ut Augustus — omitto enim necessitudines reliquas —

---

3 ettam** *M*, ettam G^1, et tam (*et ss.* ł etiam) *R*, tam *δ*, et iam *Bentl.*, iam *Preud.* 5 quod *T* 7 germanico *ΠQ*, -ci *rel.* animaeque *X* 8 unquam *G* 15 triumphales *G* 25 sua re] *hic desinit V* diuexanti *Torr.* 26 ueneficiis $ΠQL^2$, benef- *rel.* 32 ut] et *M*

diu cunctatus an sibi successorem destinaret, adoptandum Tiberio dederit; sic uulgo fauorabilis, ut plurimi tradant, quotiens aliquo adueniret uel sicunde discederet, prae turba occurrentium prosequentiumue non-
5 numquam eum discrimen uitae adisse, e Germania uero post compressam seditionem reuertenti praetorianas cohortes uniuersas prodisse obuiam, quamuis pronuntiatum esset, ut duae tantum modo exirent, populi autem Romani sexum, aetatem, ordinem omnem usque
10 ad uicesimum lapidem effudisse se. tamen longe maiora 5 et firmiora de eo iudicia in morte ac post mortem extiterunt. quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subuersae deum arae, Lares a quibusdam familiares in publicum abiecti, partus coniugum expositi. quin
15 et barbaros ferunt, quibus intestinum quibusque aduersus nos bellum esset, uelut in domestico communique maerore consensisse ad indutias; regulos quosdam barbam posuisse et uxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus; regum etiam regem et exercitatione
20 uenandi et conuictu megistanum abstinuisse, quod apud Parthos iusti⟨ti⟩ instar est. Romae quidem, cum ad 6 primam famam ualitudinis attonita et maesta ciuitas sequentis nuntios opperiretur, et repente iam uesperi incertis auctoribus conualuisse tandem percrebruisset,
25 passim cum luminibus et uictimis in Capitolium concursum est ac paene reuolsae templi fores, ne quid gestientis uota reddere moraretur, expergefactus e somno Tiberius gratulantium uocibus atque undique concinentium ⟨*FPR p. 360*⟩:

30 salua Roma, salua patria, saluus est Germanicus.

et ut demum fato functum palam factum est, non sola- 2 ciis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit durauitque etiam per festos Decembris mensis dies.

---

6 reuertentis *M* 11 indicia ς 21 iusticii *ΠQ*, iusti *rel.* 31 et] sed ς

auxit gloriam desideriumque defuncti et atrocitas insequentium temporum, cunctis nec temere opinantibus reuerentia eius ac metu repressam Tiberi saeuitiam,
7 quae mox eruperit. habuit in matrimonio Agrippinam, M. Agrippae et Iuliae filiam, et ex ea nouem 5
liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus iam puerascens insigni festiuitate, cuius effigiem habitu Cupidinis in aede Capitolinae Veneris Liuia dedicauit, Augustus in cubiculo suo positam, quotiensque introiret, exosculabatur; ceteri superstites patri fuerunt, 10
tres sexus feminini, Agrippina Drusilla Liuilla, continuo triennio natae; totidem mares, Nero et Drusus et C. Caesar. Neronem et Drusum senatus Tiberio criminante hostes iudicauit.

8 C. Caesar natus est pridie Kal. Sept. patre suo et 15
a.12 p.C. C. Fonteio Capitone coss. ubi natus sit, incertum diuersitas tradentium facit. Cn. Lentulus Gaetulicus Tiburi genitum scribit, Plinius Secundus in Treueris uico Ambitaruio supra Confluentes; addit etiam pro argumento aras ibi ostendi inscriptas OB AGRIPPINAE 20
PVERPERIVM. uersiculi imperante mox eo diuulgati apud hibernas legiones procreatum indicant ⟨*FPR p. 361*⟩:

> in castris natus, patriis nutritus in armis,
> iam designati principis omen erat. 25

2 ego in actis Anti editum inuenio. Gaetulicum refellit Plinius quasi mentitum per adulationem, ut ad laudes iuuenis gloriosique principis aliquid etiam ex urbe Herculi sacra sumeret, abusumque audentius mendacio, quod ante annum fere natus Germanico filius Tiburi 30
fuerat, appellatus et ipse C. Caesar, de cuius amabili
3 pueritia immaturoque obitu supra diximus ⟨*c. 7*⟩. Pli-

---

5 et ex *ΥT*, ex *rel. fort. uerius* 7 puer nascens *MGX* 9 quotienscumque *ΠQTς* 10 exosculabat *MG* 13 gaius *X* 22 hiberna legionum *Beroald.* 26 refert *X* 29 hercula *Mδ*, -le *X* (*non T*) 31 fuerit *GT*, ⟨mortuus⟩ fuerat *Bergk*

nium arguit ratio temporum. nam qui res Augusti memoriae mandarunt, Germanicum exacto consulatu in Galliam missum consentiunt iam nato Gaio. nec Plini opinionem inscriptio arae quicquam adiuuerit,
5 cum Agrippina bis in ea regione filias enixa sit, et qualiscumque partus sine ullo sexus discrimine puerperium uocetur, quod antiqui etiam puellas pueras, sicut et pueros puellos dictitarent. extat et Augusti 4 epistula, ante paucos quam obiret menses ad Agrippi-
10 nam neptem ita scripta de Gaio hoc — neque enim quisquam iam alius infans nomine pari tunc supererat —: puerum Gaium XV. Kal. Iun. si dii uolent, ut ducerent Talarius et Asillius, heri cum iis constitui. mitto praeterea cum eo ex seruis
15 meis medicum, quem scripsi Germanico si uellet ut retineret. ualebis, mea Agrippina, et dabis operam ut ualens peruenias ad Germanicum tuum. abunde parere arbitror non potuisse ibi nasci 5 Gaium, quo prope bimulus demum perductus ab urbe
20 sit. uersiculorum quoque fidem eadem haec eleuant et eo facilius, quod ii sine auctore sunt. sequenda est igitur, quae sola [auctor] restat et publici instrumenti auctoritas, praesertim cum Gaius Antium omnibus semper locis atque secessibus praelatum non aliter
25 quam natale solum dilexerit tradaturque etiam sedem ac domicilium imperii taedio urbis transferre eo destinasse.

Caligulae cognomen castrensi ioco traxit, quia mani- 9 pulario habitu inter milites educabatur. apud quos
30 quantum praeterea per hanc nutrimentorum consuetudinem amore et gratia ualuerit, maxime cognitum est, cum post excessum Augusti tumultuantis et in furorem

---

8 dictitarint *P. Thomas* 11 iamiam *M* 13 asellius *T* 16 ⟨uti⟩ ut *Casaub.* (*in M post* uellet *aliquid erasum*) 22 auctor (auctore *ST*, actorum *Beroald.*) *et* et *del. Scriver.*, et *tuetur Oud.* 28 loco *Ω*, *corr.* *ϱ* (*Beroald.*) manipulari *G* 30 propterea *Casaub.*

usque praecipites solus haud dubie ex conspectu suo
flexit. non enim prius destiterunt, quam ablegari eum
ob seditionis periculum et in proximam ciuitatem de-
mandari animaduertissent; tunc demum ad paenitentiam
uersi repreuso ac retento uehiculo inuidiam quae sibi 5
10 fieret deprecati sunt. comitatus est patrem et Syriaca
expeditione. unde reuersus primum in matris, deinde
ea relegata in Liuiae Augustae proauiae suae con-
tubernio mansit; quam defunctam praetextatus etiam
tunc pro rostris laudauit. transitque ad Antoniam 10
auiam et undeuicensimo aetatis anno accitus Capreas
a Tiberio uno atque eodem die togam sumpsit bar-
bamque posuit, sine ullo honore qualis contigerat tiro-
2 cinio fratrum eius. hic omnibus insidiis temptatus
elic⟨i⟩entium cogentiumque se ad querelas nullam um- 15
quam occasionem dedit, perinde obliterato suorum casu
ac si nihil cuiquam accidisset, quae uero ipse pateretur
incredibili dissimulatione transmittens tantique in auum
et qui iuxta erant obsequii, ut non immerito sit dictum
n e c s e r u u m m e l i o r e m u l l u m n e c d e t e r i o r e m d o- 20
11 m i n u m f u i s s e. naturam tamen saeuam atque probro-
sam ne tunc quidem inhibere poterat, quin et animad-
uersionibus poenisque ad supplicium datorum cupi-
dissime interesset et ganeas atque adulteria capilla-
mento celatus et ueste longa noctibus obiret ac scaenicas 25
saltandi canendique artes studiosissime appeteret, fa-
cile id sane Tiberio patiente, si per has mansuefieri
posset ferum eius ingenium. quod sagacissimus senex
ita prorsus perspexerat, ut aliquotiens praedicaret
e x i t i o s u o o m n i u m q u e G a i u m u i u e r e e t s e n a- 30

1 aut *M*, haut *GΠR* ex *om.* Π^1Q, et *Roth* 2 able-
gari *G*, obl- *rel.* 5 reprehenso *X*, represso *ΠQ* 11 inde
uicesimo M^2T', unetuicesimo *Oud.* 13 post MLP^1Q, posuit
post *S*, posit *Becker* 14 hinc *Sabell.* 15 elicentium *XΠQ*,
et (*ct ss.* ꝉ e *R*) licentium *rel.*, *corr.* $L^3\varsigma$ (inlic- *Bentl.*) 22 ne
Gς, nec *rel.* 23 poenis (*sine* que) *M*, *del. Bentl.* 24 inter-
esse *MG* 25 obire *MG*

tricem [serpentis id genus] p(opulo) R(omano), Phaethontem orbi terrarum educare.

Non ita multo post Iuniam Claudillam M. Silani 12 nobilissimi uiri f(iliam) duxit uxorem. deinde augur 5 in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quam inaugurаretur ad pontificatum traductus est insigni testimonio pietatis atque indolis, cum deserta desolataque reliquis subsidiis aula, Seiano †uete suspecto mox et oppresso, ad spem successionis paulatim admoueretur. 10 quam quo magis confirmaret, amissa Iunia ex partu 2 Enniam Naeuiam, Macronis uxorem, qui tum praetorianis cohortibus praeerat, sollicitauit ad stuprum, pollicitus et matrimonium suum, si potitus imperio fuisset; deque ea re et iure iurando et chirographo cauit. per 15 hanc insinuatus Macroni ueneno Tiberium adgressus est, ut quidam opinantur, spirantique adhuc detrahi anulum et, quoniam suspicionem retinentis dabat, puluinum iussit inici atque etiam fauces manu sua oppressit, liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclama- 20 uerat, confestim in crucem acto. nec abhorret a ueritate, 3 cum sint quidam auctores, ipsum postea etsi non de perfecto, at certe de cogitato quondam parricidio professum; gloriatum enim assidue in commemoranda sua pietate, ad ulciscendam necem matris et fratrum 25 introisse se cum pugione cubiculum Tiberi[i] dormientis et misericordia correptum abiecto ferro recessisse; nec illum, quanquam sensisset, aut inquirere quicquam aut exequi ausum.

Sic imperium adeptus, p(opulum) R(omanum), uel 13 30 dicam hominum genus, uoti compotem fecit, exoptatissimus princeps maximae parti prouincialium ac militum, quod infantem plerique cognouerant, sed et uni-

---

1 serp. id gen. *del. Graev.* 8 uete *M*, uetere *G*, ue (ne *L*) tunc *LP*¹*S*, hoste *T*, hoste tunc *OP*²*T*, iam tunc *Polit.*, uero tunc *Erasm.*, autem *Bentl.*, -que tunc *olim ego* 10 admissa *M*, dimissa *G* 11 Naeuii *Casaub.* 17 renitentis *Reines.* 26 sed *Lips.*, at *Oud.* 29 uel] uelut *X*, uel ut ita *T*

uersae plebi urbanae ob memoriam Germanici patris miserationemque prope afflictae domus. itaque ut a Miseno mouit quamuis lugentis habitu et funus Tiberi prosequens, tamen inter altaria et uictimas ardentisque taedas densissimo et laetissimo obuiorum agmine incessit, 5 super fausta nomina sidus et pullum et pupum et

14 alumnum appellantium; ingressoque urbem, statim consensu senatus et irrumpentis in curiam turbae, inrita Tiberi uoluntate, qui testamento alterum nepotem suum praetextatum adhuc coheredem ei dederat, ius arbi- 10 triumque omnium rerum illi permissum est tanta publica laetitia, ut tribus proximis mensibus ac ne totis quidem supra centum sexaginta milia uictimarum caesa tradantur.

2 Cum deinde paucos post dies in proximas Cam- 15 paniae insulas traiecisset, uota pro reditu suscepta sunt, ne minimam quidem occasionem quoquam omittente in testificanda sollicitudine et cura de incolumitate eius. ut uero in aduersam ualitudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non defuerunt 20 qui depugnaturos se armis pro salute aegri quique

3 capita sua titulo proposito uouerent. accessit ad immensum ciuium amorem notabilis etiam externorum fauor. namque Artabanus Parthorum rex, odium semper contemptumque Tiberi prae se ferens, amicitiam 25 huius ultro petiit uenitque ad colloquium legati consularis et transgressus Euphraten aquilas et signa Romana Caesarumque imagines adorauit.

15 Incendebat et ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum plurimis lacrimis pro con- 30 tione laudato funeratoque amplissime, confestim Pandateriam et Pontias ad transferendos matris fratrisque cineres festinauit, tempestate turbida, quo magis pietas emineret, adiitque uenerabundus ac per semet in urnas

---

5 lentissimo $P^1\varsigma$ 6 '*sunt qui* omina *legendum putent*' *Torr.* 28 romani *M*, Romae *Bentl.* 32 pontios *M*

condidit; nec minore scaena Ostiam praefixo in bire-
mis puppe uexillo et inde Romam Tiberi subuectos per
splendidissimum quemque equestris ordinis medio ac
frequenti die duobus ferculis Mausoleo intulit, inferias-
5 que is annua religione publice instituit, et eo amplius
matri circenses carpentumque quo in pompa traducere-
tur. at in memoriam patris Septembrem mensem Ger- 2
manicum appellauit. post haec Antoniae auiae, quid-
quid umquam Liuia Augusta honorum cepisset, uno
10 senatus consulto congessit; patruum Claudium, equitem
R. ad id tempus, collegam sibi in consulatu assump-
sit; fratrem Tiberium die uirilis togae adoptauit
appellauitque principem iuuentutis. de sororibus auctor 3
fuit, ut omnibus sacramentis adicerentur: neque me
15 liberosque meos cariores habebo quam Gaium
habeo et sorores eius; item relationibus consulum:
quod bonum felixque sit C. Caesari sororibus-
que eius.

Pari popularitate damnatos relegatosque restituit; 4
20 criminum, si quae residua ex priore tempore manebant,
omnium gratiam fecit; commentarios ad matris fra-
trumque suorum causas pertinentis, ne cui postmodum
delatori aut testi maneret ullus metus, conuectos in
forum, et ante clare obtestatus deos neque legisse
25 neque attigisse quicquam, concremauit; libellum de
salute sua oblatum non recepit, contendens nihil sibi
admissum cur cuiquam inuisus esset, negauitque
se delatoribus aures habere. spintrias monstrosarum 16

---

1 biremi *GX* 4 feruenti *Lips.* fericulis *MGT* 5 publici *M* 10 concessit *Heins.* 14 adi(i)cerentur *ed. Lugd. 1534 al.*, adficerentur (aff- *plerique*) *Ω*, adiiceretur *ed. Basil. 1533*, adigerentur *Urs.* 15 neque liberos *Turn.* habebo *MRΠ*^{2}, habeo *rel.* 16 habeo et ς (*ed. Rom. I*), et^{h}abeo *M* (*inde* et ab eo *Bentl.*), et habeo *XT*, et *G ponens* habeo *post* eius, et (*om.* habeo) *ed. Rom. II et sic corr. L*^{3} *fort. recte* 20 qua *X* 28 spintrias *Π*, P. sinthrias *MG et sim. rel.* (*prius* s *om. PST*)

libidinum aegre ne profundo mergeret exoratus, urbe
submouit. Titi Labieni, Cordi Cremuti, Cassi Seueri
scripta senatus consultis abolita requiri et esse in ma-
nibus lectitarique permisit, quando maxime sua
interesset ut facta quaeque posteris tradantur. 5
rationes imperii ab Augusto proponi solitas sed a Tibe-
2 rio intermissas publicauit magistratibus liberam iuris
dictionem et sine sui appellatione concessit. equites
R. seuere curioseque nec sine moderatione recognouit,
palam adempto equo quibus aut probri aliquid aut 10
ignominiae inesset, eorum qui minore culpa tenerentur
nominibus modo in recitatione praeteritis. ut leuior
labor iudicantibus foret, ad quattuor prioris quintam
decuriam addidit. temptauit et comitiorum more reuo-
3 cato suffragia populo reddere. legata ex testamento 15
Tiberi quamquam abolito, sed et Iuliae Augustae, quod
Tiberius suppresserat, cum fide ac sine calumnia re-
praesentata persoluit. ducentesimam auctionum Italiae
remisit; multis incendiorum damna suppleuit; ac si
quibus regna restituit, adiecit et fructum omnem uecti- 20
galiorum et reditum medii temporis, ut Antiocho
4 Commageno sestertium milies confiscatum. quoque
magis nullius non boni exempli fautor uideretur, mu-
lieri libertinae octingenta donauit, quod excruciata
grauissimis tormentis de scelere patroni reticuisset. 25
quas ob res inter reliquos honores decretus est ei
clipeus aureus, quem quotannis certo die collegia sacer-
dotum in Capitolium ferrent, senatu prosequente nobi-
libusque pueris ac puellis carmine modulato laudes
uirtutum eius canentibus. decretum autem ut dies, 30

---

1 ne *T*, non *MG* (*sic et tum* mergere *Büch.*), ut non *X* exortatus (exh- *G*) *MGT* 14 reuocatos (-to *R*) ut *MGLP*[1]*R*, reuocato sua *Bentl.* 15 redderet *G* 16 Liuiae ς (*Beroald.*) 18 centesimam *Turn.* 20 adfecit (aff- *plerique*) *Ω*, *corr.* ς (*Beroald.*) 21 reditu *M*, -tuum *Beroald.* 24 octoginta (-enta *Q*) *L*[1]*ΠQ*, octiginta *L*[2]

quo cepisset imperium, Parilia uocaretur, uelut argumentum rursus conditae urbis.

Consulatus quattuor gessit, primum ex Kal. Iul. per **17** duos menses, secundum ex Kal. Ian. per XXX dies, 5 tertium usque in Idus Ian., quartum usque septimum Idus easdem. ex omnibus duos nouissimos coniunxit. tertium autem Luguduni iniit solus, non ut quidam opinantur superbia neglegentiaue, sed quod defunctum sub Kalendarum diem collegam rescisse absens non 10 potuerat. congiarium populo bis dedit trecenos sester- **2** tios, totiens abundantissimum epulum senatui equestrique ordini, etiam coniugibus ac liberis utrorumque; posteriore epulo forensia insuper uiris, feminis ac pueris fascias purpurae ac conchylii distribuit. et ut 15 laetitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adiecit diem Saturnalibus appellauitque Iuuenalem.

Munera gladiatoria partim in amphitheatro Tauri **18** partim in Saeptis aliquot edidit, quibus inseruit cateruas Afrorum Campanorumque pugilum ex utraque 20 regione electissimorum. neque spectaculis semper ipse praesedit, sed interdum aut magistratibus aut amicis praesidendi munus iniunxit. scaenicos ludos et assidue **2** et uarii generis ac multifariam fecit, quondam et nocturnos accensis tota urbe luminibus. sparsit et 25 missilia uariarum rerum et panaria cum obsonio uiritim diuisit; qua epulatione equiti R. contra se hilarius auidiusque uescenti partes suas misit, sed et senatori ob eandem causam codicillos, quibus praetorem eum extra ordinem designabat. edidit et circenses plurimos **3** 30 a mane ad uesperam interiecta modo Africanarum uenatione modo Troiae decursione, et quosdam prae-

---

4 iuñ (iunii *S*) *X* 6 ex quibus tris *Bentley* (tres *iam Pagius*) 10 poterat *X* 14 fasces *Ω*, *corr.* ς (*Beroald.*) ac *ΠX*, at *MQR*, atque *G* (*recte puto*), aut *Büch.* et ut *GT'P*[2], ut et *M*, ut *LP*[1] 16 diem *om.* *MGLP*[1], *post* Saturn. *inserit* *P*[2], *ante* adiecit *Büch.* 19 afrorumque campanorum *MLPSR* 23 quosdam ς 31 quondam *Lips.*

cipuos, minio et chrysocolla constrato circo nec ullis nisi ex senatorio ordine aurigantibus. commisit et subitos, cum e Gelotiana apparatum circi prospicientem pauci ex proximis Maenianis postulassent.

19 Nouum praeterea atque inauditum genus spectaculi 5 excogitauit. nam Baiarum medium interuallum †Puteolanas moles, trium milium et sescentorum fere passuum spatium, ponte coniunxit contractis undique onerariis nauibus et ordine duplici ad anc[h]oras conlocatis superiectoque terreno ac derecto in Appiae uiae 10 2 formam. per hunc pontem ultro citro commeauit biduo continenti, primo die phalerato equo insignisque quercea corona et caetra et gladio aureaque chlamyde, postridie quadrigario habitu curriculoque biiugi famosorum equorum, prae se ferens Dareum puerum ex Parthorum 15 obsidibus, comitante praetorianorum agmine et in esse-3 dis cohorte amicorum. scio plerosque existimasse talem a Gaio pontem excogitatum aemulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulauerit; alios, ut Germaniam et Bri- 20 tanniam, quibus imminebat, alicuius inmensi operis fama territaret. sed auum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Thrasyl<l>us mathematicus anxio de successore Tiberio et in uerum nepotem proniori affirmasset non 25 magis Gaium imperaturum quam per Baianum sinum equis discursurum.

20 Edidit et peregre spectacula, in Sicilia Syracusis

---

3 subito *M* 6 Baulorum *Oud.* interuallum] inter Baulos et *Büch.* et puteolanas (et *ss.*) *S* (et Puteolanae molis *ed. Basil. 1533*), usque ad P. *Sabell.*, usque P. *ed. Paris 1509* (*malim* P. usque), ad P. *Torr.*, P. ad *Casaub.* 10 aggere terreno *T′P*² (*edd.*) 12 fal- *Ω* quercea *ϱ* (*Roth*), quiercica *MG*, quercica *T*, aerea (*praeced.* insignis quoque) *X*, quercina *et* quernea ς, *fort.* querquea (*cf. Ps. Vict. epit. 3, 9 cod. Landolfi*) 13 caethra *L*¹, cetura (cet- *ΠQ*) *MGT et pro u. l. L*², cathedra *rel.* 18 xerxis *Π*² (*corr. ex* serxis ?), xersis *fere rel.* (*om. G*) 25 in *om. M* (uerum in *Oud.*)

asticos ludos et in Gallia Luguduni miscellos; sed hic
certamen quoque Graecae Latinaeque facundiae, quo
certamine ferunt uictoribus praemia uictos contulisse,
eorundem et laudes componere coactos; eos autem,
5 qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguaue
delere iussos, nisi ferulis obiurgari aut flumine proximo
mergi maluissent.

Opera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti **21**
theatrumque Pompei, absoluit. incohauit autem aquae
10 ductum regione Tiburti et amphitheatrum iuxta Saepta,
quorum operum a successore eius Claudio alterum per-
actum, omissum alterum est. Syracusis conlapsa uetu-
state moenia deorumque aedes refectae. destinauerat
et Sami Polycratis regiam restituere, Mileti Didymeum
15 peragere, in iugo Alpium urbem condere, sed ante
omnia Isthmum in Achaia perfodere, miseratque iam
ad dimetiendum opus primipilarem.

Hactenus quasi de principe, reliqua ut de monstro **22**
narranda sunt.

20 Compluribus cognominibus adsumptis — nam et
p i u s et c a s t r o r u m f i l i u s et p a t e r e x e r c i t u u m
et o p t i m u s m a x i m u s C a e s a r uocabatur — cum
audiret forte reges, qui officii causa in urbem aduene-
rant, concertantis apud se super cenam de nobilitate
25 generis, exclamauit ⟨*Hom. Il. 2, 204*⟩:

εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.

nec multum afuit quin statim diadema sumeret spe-
ciemque principatus in regni formam conuerteret. uerum **2**
admonitus et principum et regum se excessisse fasti-
30 gium, diuinam ex eo maiestatem asserere sibi coepit;
datoque negotio, ut simulacra numinum religione et
arte praeclara, inter quae Olympii Iouis, apportarentur
e Graecia, quibus capite dempto suum imponeret, partem

---

17 demet- *L* 32 olympi *M*, -pici *GT* 33 egregia *Ω*, *corr. ed. Ven. 1510*

Palatii ad forum usque promouit, atque aede Castoris et Pollucis in uestibulum transfigurata, consistens saepe inter fratres deos, medium adorandum se adeuntibus exhibebat; et quidam eum Latiarem Iouem consalu-
3 tarunt. templum etiam numini suo proprium et sacer- 5
dotes et excogitatissimas hostias instituit. in templo simulacrum stabat aureum iconicum amiciebaturque cotidie ueste, quali ipse uteretur. magisteria sacerdotii ditissimus quisque et ambitione et licitatione maxima uicibus comparabant. hostiae erant phoenicopteri, pa- 10
uones, tetraones, numidicae, meleagrides, phasianae,
4 quae generatim per singulos dies immolarentur. et noctibus quidem plenam fulgentemque lunam inuitabat assidue in amplexus atque concubitum, interdiu uero cum Capitolino Ioue secreto fabulabatur, modo insusur- 15
rans ac praebens in uicem aurem, modo clarius nec sine iurgiis. nam uox comminantis audita est ⟨*Hom. Il. 23, 724*⟩:

ἤ μ' ἀνάειρ' ἢ ἐγὼ σέ,

donec exoratus, ut referebat, et in contubernium ultro 20
inuitatus super templum Diui Augusti ponte transmisso Palatium Capitoliumque coniunxit. mox, quo propior esset, in area Capitolina nouae domus fundamenta iecit.

23 Agrippae se nepotem neque credi neque dici ob ignobilitatem eius uolebat suscensebatque, si qui uel 25
oratione uel carmine imaginibus eum Caesarum insererent. praedicabat autem matrem suam ex incesto, quod Augustus cum Iulia filia admisisset, procreatam; ac non contentus hac Augusti insectatione Actiacas Si[n]culasque uictorias, ut funestas p. R. et calamitosas, 30
2 uetuit sollemnibus feriis celebrari. Liuiam Augustam proauiam Vlixem stolatum identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad senatum epistula arguere ausus

---

11 tetracones *M* 14 concubitus *G* 30 Siculasque ς (*Sabell., qui malebat* Actiacam Siculamque), singulasque (que *om. R*) *Ω* 31 Iuliam *Casaub.*

est quasi materno auo decurione Fundano ortam, cum publicis monumentis certum sit, Aufidium Lurconem Romae honoribus functum. auiae Antoniae secretum petenti denegauit, nisi ut interueniret Macro praefectus, 5 ac per istius modi indignitates et taedia causa extitit mortis, dato tamen, ut quidam putant, et ueneno; nec defunctae ullum honorem habuit prospexitque e triclinio ardentem rogum. fratrem Tiberium inopinantem 3 repente immisso tribuno militum interemit Silanum 10 item socerum ad necem secandasque nouacula fauces compulit, causatus in utroque, quod hic ingressum se turbatius mare non esset secutus ac spe occupandi urbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset, ille antidotum obol[e]uisset, quasi ad praeca- 15 uenda uenena sua sumptum, cum et Silanus inpatientiam nauseae uitasset et molestiam nauigandi, et Tiberius propter assiduam et ingrauescentem tussim medicamento usus esset. nam Claudium patruum non nisi in ludibrium reseruauit.

20 Cum omnibus sororibus suis consuetudinem stupri 24 fecit plenoque conuiuio singulas infra se uicissim conlocabat uxore supra cubante. ex iis Drusillam uitiasse uirginem praetextatus adhuc creditur atque etiam in concubitu eius quondam deprehensus ab Antonia auia, 25 apud quam simul educabantur; mox Lucio Cassio Longino consulari conlocatam abduxit et in modum iustae uxoris propalam habuit; heredem quoque bonorum atque imperii aeger instituit. eadem defuncta iustitium 2 indixit, in quo risisse lauisse cenasse cum parentibus 30 aut coniuge liberisue capital fuit. ac maeroris impatiens, cum repente noctu profugisset ab urbe transcucurrissetque Campaniam, Syracusas petit, rursusque inde propere rediit barba capilloque promisso; nec umquam

---

2 *an* Alfidium? lyrgonem *Ω*, *corr. Steph.* 14 oboluisset *Beroald.* 15 impatientia nauseae uitasset molestiam *Bentl.* 30 capitale *GX*, capita *T* 31 transcurrissetque *XII*

postea quantiscumque de rebus, ne pro contione quidem populi aut apud milites, nisi per numen Drusillae
3 deierauit. reliquas sorores nec cupiditate tanta nec dignatione dilexit, ut quas saepe exoletis suis prostrau⟨er⟩it; quo facilius eas in causa Aemili Lepidi con- 5
demnauit quasi adulteras et insidiarum aduersus se conscias ei nec solum chirographa omnium requisita fraude ac stupro diuulgauit, sed et tres gladios in necem suam praeparatos Marti Vltori addito elogio consecrauit. 10

25 Matrimonia contraxerit turpius an dimiserit an tenuerit, non est facile discernere. Liuiam Orestillam C. Pisoni nubentem, cum ad officium et ipse uenisset, ad se deduci imperauit intraque paucos dies repudiatam biennio post relegauit, quod repetisse usum prioris 15
mariti tempore medio uidebatur. alii tradunt adhibitum cenae nuptiali mandasse ad Pisonem contra accumbentem: *noli uxorem meam premere*, statimque e conuiuio abduxisse secum ac proximo die edixisse: *matrimonium sibi repertum exemplo Ro-* 20
2 *muli et Augusti*. Lolliam Paulinam, C. Memmio consulari exercitus regenti nuptam, facta mentione auiae eius ut quondam pulcherrimae, subito ex prouincia euocauit ac perductam a marito coniunxit sibi breuique missam fecit interdicto cuiusquam in perpetuum coitu. 25
3 Caesoniam neque facie insigni neque aetate integra matremque iam ex alio uiro trium filiarum, sed luxuriae ac lasciuiae perditae, et ardentius et constantius amauit, ut saepe chlamyde peltaque et galea ornatam ac iuxta adequitantem militibus ostenderit, amicis uero 30

---

3 delirauit $MGLP^1R$ († deierauit *ss. in R*) 4 prostrauerit ς, -strarit *Burm.* 6 adultera *M* 7 ei] et *X*, *om. TN* 8 stupra *Lips.* 12 decernere *Periz.* 19 secum] cum *M*, eum *G*, eam *X* 21 C.] P. *praenomen in titulis est* memmio GP^2ST, memmi (-ii ΠRP^1) *rel.* consulari GQP^2S^2T, consularis *rel.* 22 regentis ς *et uet. edd. retinentes* Memmi consularis, *fort. rectius* 29 pellaque *MG*, pallaque *T*

etiam nudam. uxorio nomine dignatus est † quam enixam,
uno atque eodem die professus et maritum se eius et
patrem infantis ex ea natae. infantem autem, Iuliam 4
Drusillam appellatam, per omnium dearum templa
5 circumferens Mineruae gremio imposuit alendamque et
instituendam commendauit. nec ullo firmiore indicio
sui seminis esse credebat quam feritatis, quae illi quo-
que tanta iam tunc erat, ut infestis digitis ora et ocu-
los simul ludentium infantium incesseret. leue ac fri- 26
10 gidum sit his addere, quo propinquos amicosque pacto
tractauerit, Ptolemaeum regis Iubae filium, consobrinum
suum — erat enim et is M. Antoni ex Selene filia
nepos — et in primis ipsum Macronem, ipsam Enniam,
adiutores imperii: quibus omnibus pro necessitudinis
15 iure proque meritorum gratia cruenta mors persoluta est.
Nihilo reuerentior leniorue erga senatum, quosdam 2
summis honoribus functos ad essedum sibi currere
togatos per aliquot passuum milia et cenanti modo
ad pluteum modo ad pedes stare succinctos linteo
20 passus est; alios cum clam interemisset, citare nihilo
minus ut uiuos perseuerauit, paucos post dies uolun-
taria morte perisse mentitus. consulibus oblitis de 3
natali suo edicere abrogauit magistratum fuitque per
triduum sine summa potestate res p. quaestorem suum
25 in coniuratione nominatum flagellauit ueste detracta
subiectaque militum pedibus, quo firme uerberaturi in-
sisterent.
Simili superbia uiolentiaque ceteros tractauit or- 4
dines. inquietatus fremitu gratuita in circo loca de
30 media nocte occupantium, omnis fustibus abegit; elisi

---

1 quam enixam *post* nudam *colloc. T*, non prius *post* nomine *suppl. Roth*, haud ante *post* nudam *Oud.*, quartum *uel* quarto *pro* quam *coni. Büch.* 3 nata *M*, nati *XR* 6 indicio *T′P*[2] (at indicio *Π*[2]), *post* feritatis *habet G*, *om. MLP*[1] 12 iis *MR* antonio *M*[1], -nii *M*[2] *et rel.* helene *X* 17 occurrere *T′* 22 ementitus *Bentl. fort. recte* 26 qua firme *uel* quo firmius *Polak*

per eum tumultum uiginti amplius equites R., totidem
matronae, super innumeram turbam ceteram. scaenicis
ludis, inter plebem et equitem causam discordiarum
ferens, decimas maturius dabat, ut equestri⟨a⟩ ab
5 infimo quoque occuparentur. gladiatorio munere re- 5
ductis interdum flagrantissimo sole uelis emitti quem-
quam uetabat, remotoque ordinario apparatu tabidas
feras, uilissimos senioque confectos gladiatores, †quo-
que paegniaris patres familiarum notos in bonam par-
tem sed insignis debilitate aliqua corporis subiciebat. 10
ac nonnumquam horreis praeclusis populo famem indixit.

27 Saeuitiam ingenii per haec maxime ostendit. cum
ad saginam ferarum muneri praeparatarum carius pe-
cudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotauit, et
custodiarum seriem recognoscens, nullius inspecto elo- 15
gio, stans tantum modo intra porticum mediam, a caluo
2 ad caluum duci imperauit. uotum exegit ab eo, qui
pro salute sua gladiatoriam operam promiserat, spec-
tauitque ferro dimicantem nec dimisit nisi uictorem
et post multas preces. alterum, qui se periturum ea de 20
causa uouerat, cunctantem pueris tradidit, uerbena-
tum infulatumque uotum reposcentes per uicos
3 agerent, quoad praecipitaretur ex aggere. multos
honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis ad
metalla et munitiones uiarum aut ad bestias condem- 25
nauit aut bestiarum more quadripedes cauea coercuit
aut medios serra dissecuit, nec omnes grauibus ex
causis, uerum male de munere suo opinatos, uel quod

---

4 serens ς, *uix necesse* ⟨in⟩ferens decima *Sabell.*, tesse-
ras decima *Casaub.* equestri *Ω*, *corr.* *Sς*· 7 apparat ut *M*,
apparatu ut *G* tabidis (rab- P^2S^2, rap- *T*) feris *X* (*Roth*)
8 uilissimosque senesque confectores *B.-Crus.* quoque] ⟨gla-
diatoribus⟩ quoque *Roth*, proque *Büch. recte puto* 9 peg-
mares *ΠQ*, p̃mares *R*, paegniarios *Scutilli* in bonam partem
om. *X* 10 insignes *GT'* obiciebat *Burm.* *Roth* 11 po-
pulo *om.* *T* 12 Saeuitiem *MG* (*in G corr. m. 1*) 16 medios
Pulm. 21 tradidit ut *N* ubenatum M^1, uerberatum (uer
om. Π^1*Q*)*XTN*

numquam per genium suum deierassent. parentes suppli- 4
cio filiorum interesse cogebat; quorum uni ualitudinem
excusanti lecticam misit, alium a spectaculo poenae
epulis statim adhibuit atque omni comitate ad hilarita-
5 tem et iocos prouocauit. curatorem munerum ac uena-
tionum per continuos dies in conspectu suo catenis
uerberatum non prius occidit quam offensus putrefacti
cerebri odore. Atellan[i]ae poetam ob ambigui ioci
uersiculum media amphitheatri harena igni cremauit.
10 equitem R. obiectum feris, cum se innocentem procla-
masset, reduxit abscisaque lingua rursus induxit. reuo- 28
catum quendam a uetere exilio sciscitatus, quidnam ibi
facere consuesset, respondente eo per adulationem:
deos semper oraui ut, quod euenit, periret
15 Tiberius et tu imperares, opinans sibi quoque exules
suos mortem imprecari, misit circum insulas, qui uni-
uersos contrucidarent. cum discerpi senatorem concu-
pisset, subornauit qui ingredientem curiam repente
hostem publicum appellantes inuaderent, graphisque
20 confossum lacerandum ceteris traderent; nec ante sa-
tiatus est quam membra et artus et uiscera hominis
tracta per uicos atque ante se congesta uidisset. im- 29
manissima facta augebat atrocitate uerborum. nihil
magis in natura sua laudare se ac probare dicebat
25 quam, ut ipsius uerbo utar, *ἀδιατρεψίαν*, hoc est in-
uerecundiam. monenti Antoniae auiae tamquam parum
esset non oboedire: memento, ait, omnia mihi et
⟨in⟩ omnis licere. trucidaturus fratrem, quem metu
uenenorum praemuniri medicamentis suspicabatur: an-
30 tidotum, inquit, aduersus Caesarem? relegatis so-
roribus non solum insulas habere se, sed etiam

---

1 delerassent *M*, delir- *GLP*[1]*O*[1] suppliciis *N* 6 catomis *Gron.* 8 Atellanae *ed. Bon. 1488*, atallaniae *MT*, Tallaniae *G*, atellaniae *X* loci *Ω*, *corr. M*[2] 9 igne *XR* 25 ΑΔΙΑΤΡΕΦΙΑΝ *Ω*, *-ψιαν ed. Rom. II* hoc est inuerecundiam *del. Egn.* 27 et in omnes ς, et hominis *MXΠR*, et ominis *Q*[1] edominis *G*, et dominis *Q*[2], in omnes ς

2 gladios minabatur. praetorium uirum ex secessu Anticyrae, quam ualitudinis causa petierat, propagari sibi commeatum saepius desiderantem cum mandasset interimi, adiecit necessariam esse sanguinis missionem, cui tam diu non prodesset elleborum. 5 decimo quoque die numerum puniendorum ex custodia subscribens rationem se purgare dicebat. Gallis Graecisque aliquot uno tempore condemnatis gloria-
30 batur Gallograeciam se subegisse. non temere in quemquam nisi crebris et minutis ictibus animaduerti 10 passus est, perpetuo notoque iam praecepto: ita feri ut se mori sentiat. punito per errorem nominis alio quam quem destinauerat, ipsum quoque paria meruisse dixit. tragicum ⟨*Acc. trag. 203*⟩ illud subinde iactabat:

oderint, dum metuant. 15

2 saepe in cunctos pariter senatores ut Seiani clientis, ut matris ac fratrum suorum delatores, inuectus est prolatis libellis, quos crematos simulauerat, defensaque Tiberi saeuitia quasi necessaria, cum tot criminantibus credendum esset. equestrem ordinem ut scaenae hare- 20 naeque deuotum assidue proscidit. infensus turbae fauenti aduersus studium suum exclamauit: utinam p. R. unam ceruicem haberet! cumque Tetrinius latro postularetur, et qui postularent, Tetrinios
3 esse ait. retiari tunicati quinque numero gregatim dimi- 25 cantes sine certamine ullo totidem secutoribus succubuerant; cum occidi iuberentur, unus resumpta fuscina omnes uictores interemit: hanc ut crudelissimam caedem et defleuit edicto et eos, qui spectare sustinuissent,
31 execratus est. queri etiam palam de condicione tem- 30 porum suorum solebat, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur; Augusti principatum clade Variana, Tiberi ruina spectaculorum apud Fidenas memorabilem factum, suo obliuionem imminere prosperitate rerum;

---

2 prorogari ς 11 fieri *M*[1]*GTTN* 27 unius *MLPS*

atque identidem exercituum caedes, famem, pestilentiam,
incendia, hiatum aliquem terrae optabat.

Animum quoque remittenti ludoque et epulis dedito 32
eadem factorum dictorumque saeuitia aderat. saepe
5 in conspectu prandentis uel comisantis seriae quae-
stiones per tormenta habebantur, miles decollandi arti-
fex quibuscumque e custodia capita amputabat. Pu-
teolis dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo signi-
ficauimus ⟨*cap. 19*⟩, cum multos e litore inuitasset ad
10 se, repente omnis praecipitauit, quosdam gubernacula
apprehendentes contis remisque detrusit in mare. Romae 2
publico epulo seruum ob detractam lectis argenteam
laminam carnifici confestim tradidit, ut manibus ab-
scisis atque ante pectus e collo pendentibus, praece-
15 dente titulo qui causam poenae indicaret, per coetus
epulantium circumduceretur. murmillonem e ludo ru-
dibus secum battuentem et sponte prostratum confodit
ferrea sica ac more uictorum cum palma discucurrit.
admota altaribus uictima succinctus poparum habitu 3
20 elato alte malleo cultrarium mactauit. lautiore conuiuio
effusus subito in cachinnos consulibus, qui iuxta cuba-
bant, quidnam rideret blande quaerentibus: quid, in-
quit, nisi uno meo nutu iugulari utrumque ue-
strum statim posse? inter uarios iocos, cum assistens 33
25 simulacro Iouis Apellen tragoedum consuluisset uter illi
maior uideretur, cunctantem flagellis discidit conlaudans
subinde uocem deprecantis quasi etiam in gemitu prae-
dulcem. quotiens uxoris uel amiculae collum exoscula-
retur, addebat: tam bona ceruix simul ac iussero
30 demetur. quin et subinde iactabat exquisiturum se
uel fidiculis de Caesonia sua, cur eam tanto
opere diligeret.

---

1 exercitus *M*, -tū *G*, -tibus *Bentl.* 6 ⟨et⟩ miles *Ruhnken* 10 repente] ponte *ΠQ*, r. e ponte *Casaub.* 11 retrusit *Bentl.* 12 lecto *N* 13 tradit *MLPS* 16 in ludo *Lips.* 25 apellen *H*, appellent *M*, appellem *fere rel.* consuluisse *M* 30 demetetur *Reines.*

84 Nec minore liuore ac malignitate quam superbia saeuitiaque paene aduersus omnis aeui hominum genus grassatus est. statuas uirorum inlustrium ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in campum Martium conlatas ita subuertit atque disiecit ut restitui saluis titulis non potuerint, uetuitque posthac uiuentium cuiquam usquam statuam aut imaginem nisi con- **2** sulto et auctore se poni. cogitauit etiam de Homeri carminibus abolendis, cur enim sibi non licere dicens, quod Platoni licuisset, qui eum e ciuitate quam constituebat eiecerit? sed et Vergili[i] ac Titi Liui scripta et imagines paulum afuit quin ex omnibus bibliothecis amoueret, quorum alterum ut nullius ingenii minimaeque doctrinae, alterum ut uerbosum in historia neglegentemque carpebat. de iuris quoque consultis, quasi scientiae eorum omnem usum aboliturus, saepe iactauit se mehercule effecturum **85** ne quid respondere possint praeter eum. uetera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit, Torquato torquem, Cincinnato crinem, Cn. Pompeio stirpis antiquae Magni cognomen. Ptolemaeum, de quo ret⟨t⟩uli ⟨*c. 26*⟩, et arcessitum e regno et exceptum honorifice, non alia de causa repente percussit, quam quod edente se munus ingressum spectacula conuertisse hominum **2** oculos fulgore purpureae abollae animaduertit. pulchros et comatos, quotiens sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat. erat Aesius Proculus patre primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem et speciem Colosseros dictus; hunc spectaculis detractum repente et in harenam deductum Thr⟨a⟩eci et mox hoplomacho compa-

---

2 ⟨omne⟩ omnis *Graev.* (omne *pro* omnis aeui *ΠRP²STN*) 7 nisi] nisi se *T′*, nisi ex *P* 8 se *om. T* 9 liceret *HSς* 18 qui ς, quis (*et tum* possit) *Lips. al.* praeter eum] praeterea *Reines.* (possint. praeterea *Torr.*), praeter aequum *Sabell.*, p. rem *Is. Voss.*, p. reum *Rutgers.* 23 perculit *Lips.* 27 Aesius *scripsi*, esius (hes- *Π*) *Ω*, Caesius *Heins.* 29 e spect- *GT* 30 aplomacho (ampl- *X*) *Ω*, *corr. Sabell.*

rauit bisque uictorem constringi sine mora iussit et
pannis obsitum uicatim circumduci ac mulieribus
ostendi, deinde iugulari. nullus denique tam abiectae 3
condicionis tamque extremae sortis fuit, cuius non
5 commodis obtrectaret. Nemorensi regi, quod multos
iam annos poteretur sacerdotio, ualidiorem aduersa-
rium subornauit. cum quodam die muneris essedario
Porio post prosperam pugnam seruum suum manu-
mittenti studiosius plausum esset, ita proripuit se
10 spectaculis, ut calcata lacinia togae praeceps per gradus
iret, indignabundus et clamitans dominum gentium
populum ex re leuissima plus honoris gladia-
tori tribuentem quam consecratis principibus
aut praesenti sibi.

15 Pudicitiae ⟨neque suae⟩ neque alienae pepercit. 36
M. Lepidum, Mnesterem pantomimum, quosdam ob-
sides dilexisse fertur commercio mutui stupri. Vale-
rius Catullus, consulari familia iuuenis, stupratum a
se ac latera sibi contubernio eius defessa etiam uoci-
20 feratus est. super sororum incesta et notissimum pro-
stitutae Pyrallidis amorem non temere ulla inlustriore
femina abstinuit. quas plerumque cum maritis ad ce- 2
nam uocatas praeterque pedes suos transeuntis dili-
genter ac lente mercantium more considerabat, etiam
25 faciem manu adleuans, si quae pudore submitterent;
quotiens deinde libuisset egressus triclinio, cum maxime
placitam seuocasset, paulo post recentibus adhuc lasci-
uiae notis reuersus uel laudabat palam uel uituperabat,
singula enumerans bona malaue corporis atque con-
30 cubitus. quibusdam absentium maritorum nomine repu-
dium ipse misit iussitque in acta ita referri.

Nepotatus sumptibus omnium prodigorum ingenia 37

---

5 nemoressi (-resi G^1) *Ω*, *corr.* G^3ς 8 post] ob *ΠQ*
9 proripuit se *Roth*, proripuit ML^1P, proripuit e *GR*, se pr.
L^3ST, se pr. e *ΠQ*, prorupit *Bentl.* 13 tribuere *Lips.* 15 ne-
que suae *add.* *N*ς (*cf. Vict. Caes.* 5, 5) 23 uocatis M^1
32 Nepotinis *ΠQ et pro u. l. R* prodigiorum *MGT*

superauit, commentus nouum balnearum usum, portentosissima genera ciborum atque cenarum, ut calidis frigidisque unguentis lauaretur, pretiosissima margarita aceto liquefacta sorberet, conuiuis ex auro panes et obsonia apponeret, aut frugi hominem esse oportere dictitans aut Caesarem. quin et nummos non mediocris summae e fastigio basilicae Iuliae per ali- 2 quot dies sparsit in plebem. fabricauit et deceris Liburnicas gemmatis puppibus, uersicoloribus uelis, magna thermarum et porticuum et tricliniorum laxitate magnaque etiam uitium et pomiferarum arborum uarietate; quibus discumbens de die inter choros ac symphonias litora Campaniae peragraret. in extructionibus praetoriorum atque uillarum omni ratione posthabita nihil tam efficere concupiscebat quam quod posse effici nega- 3 retur. et iactae itaque moles infesto ac profundo mari et excisae rupes durissimi silicis et campi montibus aggere aequati et complanata fossuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, cum morae culpa capite lueretur. ac ne singula enumerem, immensas opes totumque illud T⟨i⟩. Caesaris uicies ac septies milies sestertium non toto uertente anno absumpsit.

38 Exhaustus igitur atque egens ad rapinas conuertit animum uario et exquisitissimo calumniarum et auctionum et uectigalium genere. negabat iure ciuitatem Romanam usurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi si filii essent, neque enim intellegi debere posteros ultra hunc gradum; prolataque Diuorum Iuli et Augusti diplomata ut uetera 2 et obsoleta deflabat. arguebat et perperam editos census, quibus postea quacumque de causa quicquam

3 pretiosissimas margaritas — liquefactas *XN* 8 de cedris *TN* 12 symphonias *GSNς*, symphro (sim- *TT*) *rel.* 15 tamen *MR* 21 Ti. *Roth,* T. *Ω* (Ty. S^2, tiberii *GP*) 27 nisi si *M*, nisi *rel.* 29 ut] ut et *X* (*non T*), et *R* 30 deflabat *corr. in* deflæbat *M*, deflebat *XT*, delebat *G*, deflabat *uel* difflabat *Lips.*, eleuabat *Heins.*, deridebat *Ern.* et] ut *Bentl.*

incrementi accessisset. testamenta primipilarium, qui ab initio Tiberi principatus neque illum neque se heredem reliquissent, ut ingrata rescidit; item ceterorum ut irrita et uana, quoscumque quis diceret herede
5 Caesare mori destinasse. quo metu iniecto cum iam et ab ignotis inter familiares et a parentibus inter liberos palam heres nuncuparetur, derisores uocabat, quod post nuncupationem uiuere perseuerarent, et multis uenenatas matteas misit. cognoscebat autem 3
10 de talibus causis, taxato prius modo summae ad quem conficiendum consideret, confecto demum excitabatur. ac ne paululum quidem morae patiens super quadraginta reos quondam ex diuersis criminibus una sententia condemnauit gloriatusque est expergefacta e somno
15 Caesonia quantum egisset, dum ea meridiaret.

Auctione proposita reliquias omnium spectaculorum 4 subiecit ac uenditauit, exquirens per se pretia et usque eo extendens, ut quidam immenso coacti quaedam emere ac bonis exuti uenas sibi inciderent. nota res est,
20 Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitum a Gaio praeconem ne praetorium uirum crebro capitis motu nutantem sibi praeteriret, nec licendi finem factum, quoad tredecim gladiatores sestertium nonagies ignoranti addicerentur. in Gallia quoque, cum damna- 39
25 tarum sororum ornamenta et supellectilem et seruos atque etiam libertos immensis pretiis uendidisset, inuitatus lucro, quidquid instrumenti ueteris aulae erat ab urbe repetiit, comprensis ad deportandum meritoriis quoque uehiculis et pistrinensibus iumentis, adeo ut
30 et panis Romae saepe deficeret et litigatorum plerique, quod occurrere absentes ad uadimonium non possent, causa caderent. cui instrumento distrahendo ni- 2

---

5 inlecto (ill- *S*, ille *P*) *MX*, illato *N* 7 heredes *T* 11 ⟨et⟩ confecto *Madv.* 13 uana *T* 18 intendens *N* 23 sestertio *Ern.* 24 damnatorum (*del.* sororum) *Burm.*, damnatorum sociorum *Oud.* 26 liberios *M*, liberos *rel.*, *corr.* ς (*Beroald.*) 30 saepe] paene *G. Becker*

hil non fraudis ac lenocinii adhibuit, modo auaritiae singulos increpans et quod non puderet eos locupletiores esse quam se, modo paenitentiam simulans quod principalium rerum priuatis copiam faceret. compererat prouincialem locupletem ducenta sestertia nume- 5 rasse uocatoribus, ut per fallaciam conuiuio interponeretur, nec tulerat moleste tam magno aestimari honorem cenae suae; huic postero die sedenti in auctione misit, qui nescio quid friuoli ducentis milibus traderet diceretque cenaturum apud Caesarem uocatu ipsius. 10

40 Vectigalia noua atque inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque praetorianos exercuit, nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. pro edulibus, quae tota urbe uenirent, certum 15 statumque exigebatur; pro litibus ac iudiciis ubicumque conceptis quadragesima summae, de qua litigaretur, nec sine poena, si quis composuisse uel donasse negotium conuinceretur; ex gerulorum diurnis quaestibus pars octaua; ex capturis prostitutarum quantum 20 quaeque uno concubitu mereret; additumque ad caput legis, ut tenerentur publico et quae meretricium quiue lenocinium fecissent, nec non et matrimonia obnoxia 41 essent. eius modi uectigalibus indictis neque propositis, cum per ignorantiam scripturae multa commissa 25 fierent, tandem flagitante populo proposuit quidem legem, sed et minutissimis litteris et angustissimo loco, uti ne cui describere liceret. ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in Palatio constituit, districtisque et instructis pro loci dignitate compluribus 30

---

15 prędulibus *M*, pro eduliis *XN* 16 statutumque *GR*ς 18 condonasse *Polak* 22 teneretur *MG*[1]*X* quae] qui *G* meretricium *RTδ et sic m. 2 corr. in PSΠQ num recte quaeritur*, meretricum *rel.*, meritorium *Bentl.*, quae⟨stus⟩ meretricum *Büch. retinens* teneretur 25 scripturae *del. Burm.* 30 districtisque *M*[1]*δ*, distructisque *Π*[1]*Q et sic corr. in M* (*m. 1?*), destructisque *rel.*, distinctisque *ed. Bas. 1533*, discretisque *Bentl.*

cellis, in quibus matronae ingenuique starent, misit
circum fora et basilicas nomenculatores ad inuitandos
ad libidinem iuuenes senesque; praebita aduenientibus
pecunia faenebris appositique qui nomina palam sub-
5 notarent, quasi adiuuantium Caesaris reditus. ac ne 2
ex lusu quidem aleae compendium spernens plus men-
dacio atque etiam periurio lucrabatur. et quondam
proximo conlusori demandata uice sua progressus in
atrium domus, cum praetereuntis duos equites R. locu-
10 pletis sine mora corripi confiscarique iussisset, exultans
rediit gloriansque numquam se prosperiore alea usum.

Filia uero nata paupertatem nec iam imperatoria 42
modo sed et patria conquerens onera conlationes in
alimonium ac dotem puellae recepit. edixit et strenas
15 ineunte anno se recepturum stetitque in uestibulo
aedium Kal. Ian. ad captandas stipes, quas plenis ante
eum manibus ac sinu omnis generis turba fundebat.
nouissime contrectandae pecuniae cupidine incensus,
saepe super immensos aureorum aceruos patentissimo
20 diffusos loco et nudis pedibus spatiatus et toto corpore
aliquamdiu uolutatus est.

Militiam resque bellicas semel attigit neque ex desti- 43
nato, sed cum ad uisendum nemus flumenque Clitumni
Meuaniam processisset, admonitus de supplendo numero
25 Batauorum, quos circa se habebat, expeditionis Germa-
nicae impetum cepit; neque distulit, sed legionibus et
auxiliis undique excitis, dilectibus ubique acerbissime
actis, contracto et omnis generis commeatu quanto
numquam antea, iter ingressus est confecitque modo
30 tam festinanter et rapide, ut praetorianae cohortes
contra morem signa iumentis imponere et ita subsequi
cogerentur, interdum adeo segniter delicateque, ut octa-

---

4 fenoris *T*, fenebri *et tum* appositisque ς 18 incessus MQ^1ς 23 clitumin *MGX*, clitumni (-unni *R*) in *T* 28 quantos $M\Pi^2R$ 29 ante alter *Ω*, *corr. Gron.* 32 delicatęque *G*, delicate MLP^1, et delicate *rel.*

phoro ueheretur atque a propinquarum urbium plebe
uerri sibi uias et conspergi propter puluerem exigeret.
44 Postquam castra attigit, ut se acrem ac seuerum
ducem ostenderet, legatos, qui auxilia serius ex di-
uersis locis adduxerant, cum ignominia dimisit; at in 5
exercitu recensendo plerisque centurionum maturis iam
et nonnullis ante paucissimos quam consummaturi
essent dies, primos pilos ademit, causatus senium cuius-
que et imbecillitatem; ceterorum increpita cupiditate
commoda emeritae militiae ad †sescentorum milium sum- 10
2 mam recidit. nihil autem amplius quam Adminio Cy-
nobellini Britannorum regis filio, qui pulsus a patre
cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto,
quasi uniuersa tradita insula, magnificas Romam litte-
ras misit, monitis speculatoribus, ut uehiculo ad forum 15
usque et curiam pertenderent nec nisi in aede Martis
ac frequente senatu consulibus traderent.
45 Mox deficiente belli materia paucos de custodia
Germanos traici occulique trans Rhenum iussit ac sibi
post prandium quam tumultuosissime adesse hostem 20
nuntiari. quo facto proripuit se cum amicis et parte
equitum praetorianorum in proximam siluam, trun-
catisque arboribus et in modum tropaeorum adornatis
ad lumina reuersus, eorum quidem qui secuti non
essent timiditatem et ignauiam corripuit, comites autem 25
et participes uictoriae nouo genere ac nomine corona-
rum donauit, quas distinctas solis ac lunae siderum-
2 que specie exploratorias appellauit. rursus obsides
quosdam abductos e litterario ludo clamque praemissos,
deserto repente conuiuio, cum equitatu insecutus ueluti 30
profugos ac reprehensos in catenis reduxit; in hoc
quoque mimo praeter modum intemperans. repetita

---

1 a *om.* *MGLP*¹, *inde* aque *Bentl.* 2 et aqua inspergi *H*
4 e *Y* 5 cum *om.* *MGLP*¹ (*cf.* *Aug.* 24, 2) 6 maturos *MGL*
8 estis *M* 10 sex *uel* senum *Lips.*, sexagenum *Büch.* num-
mum *Bentl.* 11 Minocynobelinum *Oros.* *VII* 5, 5 27 quasi *MG*

cena renuntiantis coactum agmen sic ut erant loricatos
ad discumbendum adhortatus est. monuit etiam no-
tissimo Vergili ⟨*Aen. I 207*⟩ uersu durarent se-
cundisque se rebus seruarent.
5 Atque inter haec absentem senatum populumque 3
grauissimo obiurgauit edicto, quod Caesare proeliante
et tantis discriminibus obiecto tempestiua con-
uiuia, circum et theatra et amoenos secessus
celebrarent. postremo quasi perpetraturus bellum, 46
10 derecta acie in litore Oceani ac ballistis machinisque
dispositis, nemine gnaro aut opinante quidnam coepturus
esset, repente ut conchas legerent galeasque et sinus
replerent imperauit, spolia Oceani uocans Capitolio
Palatioque debita, et in indicium uictoriae altissi-
15 mam turrem excitauit, ex qua ut Pharo noctibus ad
regendos nauium cursus ignes emicarent; pronuntiato-
que militi donatiuo centenis uiritim denariis, quasi
omne exemplum liberalitatis supergressus: abite, in-
quit, laeti, abite locupletes.
20 Conuersus hinc ad curam triumphi praeter captiuos 47
ac transfugas barbaros Galliarum quoque procerissimum
quemque et, ut ipse dicebat, *ἀξιοθριάμβ⟨ε⟩υτον*, ac
nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam
coegitque non tantum rutilare et summittere comam,
25 sed et sermonem Germanicum addiscere et nomina bar-
barica ferre. praecepit etiam triremis, quibus introierat
Oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romam deuehi.
scripsit et procuratoribus, triumphum appararent
quam minima summa, sed quantus numquam
30 alius fuisset, quando in omnium hominum bona
ius haberent.
Prius quam prouincia decederet, consilium iniit 48
nefandae atrocitatis legiones, quae post excessum
Augusti seditionem olim mouerant, contrucidandi, quod

---

7 intempestiua *ΠQST* 11 ignaro *MR* (ignaro agmine quidnam *H*) 29 nimia *X* 30 alias *Bentl.*

et patrem suum Germanicum ducem et se infantem tunc obsedissent, uixque a tam praecipiti cogitatione reuocatus, inhiberi nullo modo potuit quin decimare uelle perseueraret. uocatas itaque ad contionem inermes, atque etiam gladiis depositis, equitatu armato 5
2 circumdedit. sed cum uideret suspecta re plerosque dilabi ad resumenda si qua uis fieret arma, profugit contionem confestimque urbem †omnem petit, deflexa omni acerbitate in senatum, cui ad ⟨a⟩uertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur, querens 10 inter cetera fraudatum se iusto triumpho, cum ipse paulo ante, ne quid de honoribus suis ageretur, etiam
49 sub mortis poena denuntiasset. aditus ergo in itinere a legatis amplissimi ordinis ut maturaret orantibus, quam maxima uoce: ueniam, inquit, ueniam, et hic 15 mecum, capulum gladii crebro uerberans, quo cinctus erat. edixit et reuerti se, sed iis tantum qui optarent, equestri ordini et populo; nam se neque ciuem neque principem senatui amplius fore.
2 uetuit etiam quemquam senatorum sibi occurrere. at- 20 que omisso uel dilato triumpho ouans urbem natali suo ingressus est; intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus et aliquanto maiora moliens, siquidem proposuerat Antium, deinde Alexandream commigrare interempto prius utriusque ordinis electissimo quoque. 25
3 quod ne cui dubium uideatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli diuerso titulo, alteri gladius, alteri pugio index erat; ambo nomina et notas continebant morti destinatorum. inuenta et arca ingens uariorum uenenorum plena, quibus mox a Claudio demersis in- 30 fecta maria traduntur non sine piscium exitio, quos enectos aestus in proxima litora eiecit.

---

8 urbem omnem] omnem urbem *X*, urbem *Y* (*edd.*) 9 senatu *MG* (*corr. G*[s]) ad auertendos *TL*[s], animaduertendos *Y*, aduertendos *rel.* 17 edixit et] edixisse *ML*[1]*P*, edixit *ST*, dicens se *G* reuertisse diis *G* 22 quintum *Rycqius al.* 25 que *pro* quoque *M* (*cf. Oros. VII 5, 10*) 32 enecatos *Oros.*

50 Statura fuit eminenti, colore expallido, corpore enormi, gracilitate maxima ceruicis et crurum, oculis et temporibus concauis, fronte lata et torua, capillo raro at circa uerticem nullo, hirsutus cetera. quare 5 transeunte eo prospicere ex superiore parte aut omnino quacumque de causa capram nominare, criminosum et exitiale habebatur. uultum uero natura horridum ac taetrum etiam ex industria efferabat componens ad speculum in omnem terrorem ac formidinem.

10 Valitudo ei neque corporis neque animi constitit. 2 puer comitiali morbo uexatus, in adulescentia ita patiens laborum erat, ut tamen nonnumquam subita defectione ingredi, stare, colligere semet ac sufferre uix posset. mentis ualitudinem et ipse senserat ac subinde 15 de secessu deque purgando cerebro cogitauit. creditur potionatus a Caesonia uxore amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem uerterit. incitabatur in- 3 somnio maxime; neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat ac ne iis quidem placida quiete, sed 20 pauida miris rerum imaginibus, ut qui inter ceteras pelagi quondam speciem conloquentem secum uidere uisus sit. ideoque magna parte noctis uigiliae cubandique taedio nunc toro residens, nunc per longissimas porticus uagus inuocare identidem atque expectare lucem 25 consuerat.

Non inmerito mentis ualitudini attribuerim diuer- 51 sissima in eodem uitia, summam confidentiam et contra nimium metum. nam qui deos tanto opere contemneret, ad minima tonitrua et fulgura coniuere, caput ob- 30 uoluere, at uero maiore proripere se e strato sub

---

1 pallido *TTN*, squalido *Bentl.* 4 at] ad *M*, et *H*, ac *LPOTN*, aut *S* 7 exitiabile *HGΠ* 8 efferabat *L*[2]*POT*, efferebat *rel.* 13 gredi *M*, gradi *GX* 16 potione inuitatus *Heins.*, potione temptatus *Oud.* 17 insomnia *Steph.* 22 cubandi quoque *XN* 30 at (ad *M*) uero maiore *MLP*, ad (at *G*[1]*OT*) uero maiora *GT'O*, ad maiora uero *HNς*, at uero ad maiora *Heins.*

lectumque condere solebat. peregrinatione quidem Siciliensi irrisis multum locorum miraculis repente a Messana noctu profugit Aetnaei uerticis fumo ac murmure 2 pauefactus. aduersus barbaros quoque minacissimus, cum trans Rhenum inter angustias densumque agmen 5 iter essedo faceret, dicente quodam non mediocrem fore consternationem sicunde hostis appareat, equum ilico conscendit ac propere ⟨re⟩uersus ad pontes, ut eos calonibus et impedimentis stipatos repperit, impatiens morae per manus ac super capita hominum trans- 10 3 latus est. mox etiam audita rebellione Germaniae fugam et subsidia fugae classes apparabat, uno solacio adquiescens transmarinas certe sibi superfuturas prouincias, si uictores Alpium iuga, ut Cimbri, uel etiam urbem, ut Senones quondam, occuparent; unde credo 15 percussoribus eius postea consilium natum apud tumultuantes milites ementiendi, ipsum sibi manus intulisse nuntio malae pugnae perterritum.

52 Vestitu calciatuque et cetero habitu neque patrio neque ciuili, ac ne uirili quidem ac denique humano 20 semper usus est. saepe depictas gemmatasque indutus paenulas, manuleatus et armillatus in publicum processit; aliquando sericatus et cycladatus; ac modo in crepidis uel coturnis, modo in speculatoria caliga, nonnumquam socco muliebri; plerumque uero aurea barba, 25 fulmen tenens aut fuscinam aut caduceum deorum insignia, atque etiam Veneris cultu conspectus est. triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestauit, interdum et Magni Alexandri thoracem repetitum e conditorio eius. 30

53 Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiae plurimum attendit, quantumuis facundus et promptus, utique si perorandum in aliquem esset. irato

---

2 multorum G^1T (*in G corr. m. 1*) 8 uersus *Ω*, *corr. Bentl. et Cannegieter* 12 apparebat MQ^1 15 caperent *X* 20 nec denique *Ern.*, aut d. *Wolf* 26 fiscinam MGS^1 deorum insignia *del. Bentl.*

et uerba et sententiae suppetebant, pronuntiatio quoque
et uox, ut neque eodem loci prae ardore consisteret et
exaudiretur a procul stantibus. peroraturus strictu- 2
rum se lucubrationis suae telum minabatur, lenius
5 comptiusque scribendi genus adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem commissiones meras
componere et harenam esse sine calce diceret.
solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere
et magnorum in senatu reorum accusationes defensiones-
10 que meditari ac, prout stilus cesserat, uel onerare
sententia sua quemque uel subleuare, equestri quoque
ordine ad audiendum inuitato per edicta.

54 Sed et aliorum generum artes studiosissime et diuersissimas exercuit. Thra⟨e⟩x et auriga, idem cantor
15 atque saltator, battuebat pugnatoriis armis, aurigabat
extructo plurifariam circo; canendi ac saltandi uoluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis
temperaret quo minus et tragoedo pronuntianti concineret et gestum histrionis quasi laudans uel corrigens
20 palam effingeret. nec alia de causa uidetur eo die, quo 2
periit, peruigilium indixisse quam ut initium in scaenam prodeundi licentia temporis auspicaretur. saltabat
autem nonnumquam etiam noctu; et quondam tres consulares secunda uigilia in Palatium accitos multaque
25 et extrema metuentis super pulpitum conlocauit, deinde
repente magno tibiarum et scabellorum crepitu cum
palla tunicaque talari prosiluit ac desaltato cantico
abiit. atque hic tam docilis ad cetera natare nesciit.

55 Quorum uero studio teneretur, omnibus ad insaniam
30 fauit. Mnesterem pantomimum etiam inter spectacula
osculabatur, ac si qui saltante eo uel leuiter obstreperet,
detrahi iussum manu sua flagellabat. equiti R. tu-

---

2 loco *GT*   6 tum] cum *Bentl.*   13 aliarum *ML*[1]*PQ*
14 thrax Ω, Threx *Torr.*   21 scaenam (sce-) *TG*[3], -na *rel.*
25 deinde *MT*, dein *rel. fort. rectius*   26 *an* scabillorum?
28 notare *Bentl.*

multuanti per centurionem denuntiauit, abiret sine mora Ostiam perferretque ad Ptolemaeum regem in Mauretaniam codicillos suos; quorum exemplum erat: *ei quem istoc misi, neque boni quicquam ne-*
2 *que mali feceris.* Thr⟨a⟩eces quosdam Germanis 5 corporis custodibus praeposuit. murmillonum armaturas recidit. Columbo uictori, leuiter tamen saucio, uenenum in plagam addidit, quod ex eo Columbinum appellauit; sic certe inter alia uenena scriptum ab eo repertum est. prasinae factioni ita addictus et deditus, 10 ut cenaret in stabulo assidue et maneret, agitatori Eutycho comisatione quadam in apophoretis uicies
3 sestertium contulit. Incitato equo, cuius causa pridie circenses, ne inquietaretur, uiciniae silentium per milites indicere solebat, praeter equile marmoreum et 15 praesaepe eburneum praeterque purpurea tegumenta ac monilia e gemmis domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautius nomine eius inuitati acciperentur; consulatum quoque traditur destinasse.

56 Ita bacchantem atque grassantem non defuit pleris- 20 que animus adoriri. sed una ⟨atque⟩ altera conspiratione detecta, aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicauerunt perfeceruntque, non sine conscientia potentissimorum libertorum praefectorumque praetori; quod ipsi quoque etsi falso in quadam 25 coniuratione quasi participes nominati, suspectos tamen se et inuisos sentiebant. nam et statim seductis magnam fecit inuidiam destricto gladio affirmans *sponte se periturum, si et illis morte dignus uideretur,* nec cessauit ex eo criminari alterum alteri atque inter se 30 omnis committere.

2 Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum

---

3 mauritaniam *Ω* 5 germani *MGL* 8 indidit *Polak* 9 inscriptum *Bentl.* 16 ebureum *MGL*^{1}*PT* 17 monilia gemmas *XR* (*R in marg.*), monile e gemmis *ΠQ* 21 atque altera *scripsi*, altera *M*, et altera *GΠQ*, alteraque *XR* 23 duo *ΠQT*, duae *rel.* 29 dignos *M* ne *M*

meridie adgredi, primas sibi partes Cassius Chaerea tribunus cohortis praetoriae depoposcit, quem Gaius seniorem iam et mollem et effeminatum denotare omni probro consuerat et modo signum petenti Priapum aut Venerem dare, modo ex aliqua causa agenti gratias osculandam manum offerre formatam commotamque in obscaenum modum.

57 Futurae caedis multa prodigia extiterunt. Olympiae simulacrum Iouis, quod dissolui transferrique Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis labefactis opifices diffugerint; superuenitque ilico quidam Cassius nomine, iussum se somnio affirmans immolare taurum Ioui. 2 Capitolium Capuae Id. Mar⟨t.⟩ de caelo tactum est, item Romae cella Palatini atriensis. nec defuerunt qui coniectarent altero ostento periculum a custodibus domino portendi, altero caedem rursus insignem, qualis eodem die facta quondam fuisset. consulenti quoque de genitura sua Sulla mathematicus certissimam necem appropinquare affirmauit. 3 monuerunt et Fortunae Antiatinae, ut a Cassio caueret; qua causa ille Cassium Longinum Asiae tum proconsulem occidendum delegauerat, inmemor Chaeream Cassium nominari. pridie quam periret, somniauit consistere se in caelo iuxta solium Iouis impulsumque ab eo dextri pedis pollice et in terras praecipitatum. prodigiorum loco habita sunt etiam, quae forte illo ipso die paulo prius acciderant. 4 sacrificans respersus est phoenicopteri sanguine; et pantomimus Mnester tragoediam saltauit, quam olim Neoptolemus tragoedus ludis, quibus rex Macedonum Philippus occisus est, egerat; et cum in Laureolo mimo, in quo a[u]ctor proripiens se ruina sanguinem uomit, plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scaena abundauit. para-

---

3 ut mollem *edd. Rom. princ.* 10 dedit *M* 17 eadem *X* die *om. T* 20 et *om. X* 31 laureaco *T* auctor ς, actor *Ω* se] e *R*, se e *Torr.* (prorepens e ruina *B. Rhenan.*) 32 uomit *ΠQ*, uomitu *MG*, uomit ut *LR*, uomuit ut *fere rel.*

batur et in noctem spectaculum, quo argumenta inferorum per Aegyptios et Aethiopas explicarentur.
58 VIIII. Kal. Febr. hora fere septima cunctatus an ad prandium surgeret marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. 5 cum in crypta, per quam transeundum erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scaena operas euocati praepararentur, ut eos inspiceret hortareturque restitit, ac nisi princeps gregis algere se diceret, redire ac
2 repraesentare spectaculum uoluit. duplex dehinc fama 10 est: alii tradunt adloquenti pueros a tergo Chaeream ceruicem gladio caesim grauiter percussisse praemissa uoce: hoc age! dehinc Cornelium Sabinum, alterum e coniuratis, tribunum ex aduerso traiecisse pectus; alii Sabinum summota per conscios centuriones turba 15 signum more militiae petisse et Gaio Iouem dante Chaeream exclamasse: accipe ratum! respicientique
3 maxillam ictu discidisse. iacentem contractisque membris clamitantem se uiuere ceteri uulneribus triginta confecerunt; nam signum erat omnium: repete! qui- 20 dam etiam per obscaena ferrum adegerunt. ad primum tumultum lecticari cum asseribus in auxilium accucurrerunt, mox Germani corporis custodes, ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam senatores innoxios interemerunt. 25

59 Vixit annis uiginti nouem, imperauit triennio et decem mensibus diebusque octo. cadauer eius clam in hortos Lamianos asportatum et tumultuario rogo semiambustum leui caespite obrutum est, postea per sorores ab exilio reuersas erutum et crematum sepultum- 30 que. satis constat, prius quam id fieret, hortorum custodes umbris inquietatos; in ea quoque domo, in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transac-

---

6 cripta *T*, cryptam (*uel* cri-) *rel.* 10 praesentare *M* 17 cherean *MΠ* reatum *L* (*at* e *exp.*), iratum *Lips.* 27 VIII *XT*, VII *G* 33 errore *MΠ*[1]*Q*, horrore *G*

tam, donec ipsa domus incendio consumpta sit. perit una et uxor Caesonia gladio a centurione confossa et filia parieti inlisa.

60 Condicionem temporum illorum etiam per haec aestimare quiuis possit. nam neque caede uulgata statim creditum est, fuitque suspicio ab ipso Gaio famam caedis simulatam et emissam, ut eo pacto hominum erga se mentes deprehenderet; neque coniurati cuiquam imperium destinauerunt; et senatus in asserenda libertate adeo consensit, ut consules primo non in curiam, quia Iulia uocabatur, sed in Capitolium conuocarent, quidam uero sententiae loco abolendam Caesarum memoriam ac diruenda templa censuerint. obseruatum autem notatumque est in primis Caesares omnes, quibus Gai praenomen fuerit, ferro perisse, iam inde ab eo, qui Cinnanis temporibus sit occisus.

---

1 periit *GT'* 11 conuocarint *Oud.* 13 censuerunt *X*, censerent *Ern.*

C. SVETONI TRANQVILLI

DE VITA CAESARVM

LIBER V

DIVVS CLAVDIVS

1 Patrem Claudi Caesaris Drusum, olim Decimum mox Neronem praenomine, Liuia, cum Augusto grauida nupsisset, intra mensem tertium peperit, fuitque suspicio ex uitrico per adulterii consuetudinem procreatum. statim certe uulgatus est uersus ⟨*com. Att. frg. III p. 449 n. 213*⟩:

τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

2 is Drusus in quaesturae praeturaeque honore dux Raetici, deinde Germanici belli Oceanum septemtrionalem primus Romanorum ducum nauigauit transque Rhenum fossas naui et immensi operis effecit, quae nunc adhuc Drusinae uocantur. hostem etiam frequenter caesum ac penitus in intimas solitudines actum non prius destitit insequi, quam species barbarae mulieris humana amplior uictorem tendere ultra sermone Latino prohi-3 buisset. quas ob res ouandi ius et triumphalia ornamenta percepit; ac post praeturam confestim inito consulatu atque expeditione repetita supremum diem morbo obiit in aestiuis castris, quae ex eo Scelerata sunt appel-

11 naui *MG* (gnaui *Bentl.*), noui *T*, magna ui *X* 19 scelerato *M*

lata. corpus eius per municipiorum coloniarumque primores suscipientibus obuiis scribarum decuriis ad urbem deuectum sepultumque est in campo Martio. ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitauit,
5 circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret Galliarumque ciuitates publice supplicarent. praeterea senatus inter alia complura marmoreum arcum cum tropaeis uia Appia decreuit et Germanici cognomen ipsi posterisque eius. fuisse autem creditur non minus 4
10 gloriosi quam ciuilis animi; nam ex hoste super uictorias opima quoque spolia captasse summoque saepius discrimine duces Germanorum tota acie insectatus; nec dissimulasse umquam pristinum se rei p. statum, quandoque posset, restituturum. unde existimo nonnullos
15 tradere ausos, suspectum eum Augusto reuocatumque ex prouincia et quia cunctaretur, interceptum ueneno. quod equidem magis ne praetermitterem rettuli, quam 5 quia uerum aut ueri simile putem, cum Augustus tanto opere et uiuum dilexerit, ut coheredem semper filiis
20 instituerit, sicut quondam in senatu professus est, et defunctum ita pro contione laudauerit, ut deos precatus sit, similes ei Caesares suos facerent sibique tam honestum quandoque exitum darent quam illi dedissent. nec contentus elogium tumulo eius
25 uersibus a se compositis insculpsisse, etiam uitae memoriam prosa oratione composuit.

Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit, 6 uerum tres omnino reliquit: Germanicum, Liuillam, Claudium.

30 Claudius natus est Iullo Antonio Fabio Africano 2 conss. Kal. Aug. Luguduni eo ipso die quo primum a. 10 a. C. ara ibi Augusto dedicata est, appellatusque Tiberius Claudius Drusus. mox fratre maiore in Iuliam familiam

---

5 statuto *GRL*[2]*POT* 8 germani *MGL* 11 summo *Polak* 17 ne ⟨quid⟩ *Polak* 20 et *T*, *om. rel.* 25 exculpsisse *X* 30 iulio *Ω*, Iulo *Pulm.*

adoptato Germanici cognomen assumpsit. infans autem
relictus a patre ac per omne fere pueritiae atque adu-
lescentiae tempus uariis et tenacibus morbis conflictatus
est, adeo ut animo simul et corpore hebetato ne pro-
gressa quidem aetate ulli publico priuatoque muneri 5
2 habilis existimaretur. diu atque etiam post tutelam
receptam alieni arbitrii et sub paedagogo fuit; quem
barbarum et olim superiumentarium ex industria sibi
appositum, ut se quibuscumque de causis quam sae-
uissime coerceret, ipse quodam libello conqueritur. ob 10
hanc eandem ualitudinem et gladiatorio munere, quod
simul cum fratre memoriae patris edebat, palliolatus
nouo more praesedit; et togae uirilis die circa mediam
noctem sine sollemni officio lectica in Capitolium latus
3 est. disciplinis tamen liberalibus ab aetate prima non 15
mediocrem operam dedit ac saepe experimenta cuiusque
etiam publicauit. uerum ne sic quidem quicquam digni-
tatis assequi aut spem de se commodiorem in poste-
rum facere potuit.

2 Mater Antonia portentum eum hominis dicti- 20
tabat, nec absolutum a natura, sed tantum inco-
hatum; ac si quem socordiae argueret, stultiorem
aiebat filio suo Claudio. auia Augusta pro despec-
tissimo semper habuit, non affari nisi rarissime, non
monere nisi acerbo et breui scripto aut per internun- 25
tios solita. soror Liuilla cum audisset quandoque
imperaturum, tam iniquam et tam indignam sortem
p. R. palam et clare detestata est. nam auunculus
maior Augustus quid de eo in utramque partem opi-
natus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius 30
epistulis posui.

4 Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti
mea Liuia, quid nepoti tuo Tiberio faciendum
esset ludis Martialibus. consentit autem uter-

---

5 priuatoue ς munere *MG* 23 claudi (-ii *G*) *MGQ*(*Π*[1]*?*)
28 nam] nam et *T* 30 agnoscatur *X*

que nostrum, semel nobis esse statuendum, quod consilium in illo sequamur. nam si est artius, ut ita dicam, holocleros, quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos et gradus 5 producendus sit, per quos frater eius productus sit? sin autem *ἠλαττῶσθαι* sentimus eum et 2 *βεβλάφθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψ⟨υ⟩χῆς ἀρτιότητα*, praebenda materia deridendi et illum et nos non est hominibus *τὰ* 10 *τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσιν.* nam semper aestuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus, *μὴ προϋποκειμένου ἡμῖν* posse arbitremur eum gerere honores necne. in praesentia tamen quibus de 3 15 rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se ab Siluani filio homine sibi affini admoneri, ne quid faciat quod conspici et derideri possit. spectare eum circenses ex 20 puluinari non placet nobis; expositus enim in fronte prima spectaculorum conspicietur. in Albanum montem ire eum non placet nobis aut esse Romae Latinarum diebus. cur enim non praeficitur urbi, si potest sequi fratrem suum 25 in montem? habes nostras, mea Liuia, senten- 4 tias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui, ne semper inter spem et metum fluctuemur. licebit autem, si uoles, Antoniae quoque nostrae des hanc partem epistulae 30 huius legendam. rursus alteris litteris:

Tiberium adulescentem ego uero, dum tu 5 aberis, cotidie inuitabo ad cenam, ne solus

---

3 ut] et ut *Beroald.*, et *Casaub.* 6 ЄΛΔΤΤΩCΘΔΙ (-ΩCЄΔΙ *M al.*) *Ω*, *corr. Beroald.* 8 *ψυχης edd. Rom. pr.* 10 ЄΗΙΩΘΟCΙΝ *fere Ω, corr. edd. Rom* 17 sillani ς, Silaui *Beroald.* 22 montem *om.* *Π*[1]*Q* 28 fluctuemus *XT* 32 nec *MG*

cenet cum suo Sulpicio et Athenodoro. qui uellem diligentius et minus *μετεώρως* deligeret sibi aliquem, cuius motum et habitum et incessum imitaretur. misellus *ἀτυχεῖ·* nam *ἐν τοῖς σπουδαίοις*, ubi non aberrauit eius animus, (5) satis apparet *ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια.* item tertiis litteris:

6 Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream nisi, mea Liuia, admiror. nam qui tam *ἀσαφῶς* loquatur, qui (10) possit cum declamat *σαφῶς* dicere quae dicenda sunt, non uideo.

Nec dubium est, quid post haec Augustus constituerit et reliquerit eum nullo praeter auguralis sacerdotii honore impertitum ac ne heredem quidem nisi (15) inter tertios ac paene extraneos [n]e parte sexta nuncuparet, legatoque non amplius quam octingentorum sestertiorum prosecutus.

5 Tiberius patruus petenti honores consularia ornamenta detulit; sed instantius legitimos flagitanti id (20) solum codicillis rescripsit, quadraginta aureos in Saturnalia et Sigillari⟨a⟩ misisse ei. tunc demum abiecta spe dignitatis ad otium concessit, modo in hortis et suburbana domo, modo in Campaniae secessu delitescens, atque ex contubernio sordidissimorum ho- (25) minum super ueterem segnitiae notam ebrietatis quoque

---

1 cenat *G* 2 deligerent *Burm.* 4 ΝΑΜ *Ω*, *λίαν uel πάνυ edd. ante Rothium* 14 et] qui *Steph.*, cum *Bentl.*, cum et *Oud.*, ut *Smilda*, ut qui *P. Thomas* 16 inter tercios *T*, intertios (-cios) *rel.*, in tertiis (*et tum* extraneis) *Bentl.* e *ed. Rom. II*, ne *Ω*, ex *Steph.* partes extra *GX* (L^{2}) nuncuparit *Steph.* 17 legato (*om.* que) *Torr.*, legato quoque *Ern.* 18 prosecutus sit *Steph.*, sit pr. (sit *pro nota* HS) *Bentl.* 22 sigillari *Ω*, *corr.* L^{3}ς 24 suburbana domo modo *X*, suburbana modo domo *M*, suburbanis modo *G*, suburbano modo $\Pi^{1}Q$, suburbano modo domo modo $\Pi^{2}R$ 25 delitiscens $MLP^{2}Q$

et aleae infamiam subiit, cum interim, quanquam hoc
modo agenti, numquam aut officium hominum aut reue-
rentia publice defuit.

6 Equester ordo bis patronum eum perferendae pro
5 se legationis elegit, semel cum deportandum Romam
corpus Augusti [h]umeris suis ab consulibus exposce-
re[n]t, iterum cum oppressum Seianum apud eosdem
gratularetur; quin et spectaculis aduenienti assurgere et
lacernas deponere solebat. 2 senatus quoque, ut ad nume-
10 rum sodalium Augustalium sorte ductorum extra ordi-
nem adiceretur, censuit et mox ut domus ei, quam in-
cendio amiserat, publica impensa restitueretur, dicen-
daeque inter consulares sententiae ius esset. quod de-
cretum abolitum est, excusante Tiberio imbecillitatem
15 eius ac damnum liberalitate sua resarsurum pollicente.
qui tamen moriens et in tertiis heredibus eum ex parte
tertia nuncupatum, legato etiam circa sestertium uicies
prosecutus commendauit insuper exercitibus ac senatui
populoque R. inter ceteras necessitudines nominatim.

20 7 Sub Gaio demum fratris filio secundam existima-
tionem circa initia imperii omnibus lenociniis colligente
honores auspicatus consulatum gessit una per duos
menses, euenitque ut primitus ingredienti cum fascibus
forum praeteruolans aquila dexteriore umero consideret.
25 sortitus est et de altero consulatu in quartum annum;
praeseditque nonnumquam spectaculis in Gai uicem,
adclamante populo: f e l i c i t e r partim p a t r u o i m p e-
r a t o r i s partim G e r m a n i c i f r a t r i ! 8 nec eo minus
contumeliis obnoxius uixit. nam et si paulo serius ad
30 praedictam cenae horam occurrisset, non nisi aegre et
circuito demum triclinio recipiebatur, et quotiens post

---

1 *a* Cum interim *uulgo incip. nouum caput* (*sic in M,* Tum *pro* Cum *G*), *rectius Torr. al. ab* Equester 3 publica *T*ς 6 exposceret ς, -retur *Casaub.* 9 lucernas *codd. praeter* $\Pi^2 T$ 10 doctorum *M* 12 miserat *M* 15 eius *om. X* resarturum Q^2ς 16 et *del. Lips.* 17 sestertii *I. F. Gron.* 27 paruo ·λ· patruo *M* 28 partem *M*

cibum addormisceret, quod ei fere accidebat, olearum aut palmularum ossibus incessebatur, interdum ferula flagroue uelut per ludum excitabatur a copreis. solebant et manibus stertentis socci induci, ut repente expergefactus faciem sibimet confricaret. 5

9 Sed ne discriminibus quidem caruit. primum in ipso consulatu, quod Neronis et Drusi fratrum Caesaris statuas segnius locandas ponendasque curasset, paene honore summotus est; deinde extraneo uel etiam domesticorum aliquo deferente assidue uarieque inquie- 10 tatus. cum uero detecta esset Lepidi et Gaetulici coniuratio, missus in Germaniam inter legatos ad gratulandum etiam uitae periculum adiit, indignante ac fremente Gaio patruum potissimum ad se missum quasi ad puerum regendum, adeo ut non defuerint, qui tra- 15 derent praecipitatum quoque in flumen, sic ut uestitus 2 aduenerat. atque ex eo numquam non in senatu nouissimus consularium sententiam dixit, ignominiae causa post omnis interrogatus. etiam cognitio falsi testamenti recepta est, in quo et ipse signauerat. po- 20 stremo sestertium octogies pro introitu noui sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut cum obligatam aerario fidem liberare non posset, in uacuum lege praediatoria uenalis penderit 10 sub edicto praefectorum. Per haec ac talia maxima 25 aetatis parte transacta quinquagesimo anno imperium cepit quantumuis mirabili casu. exclusus inter ceteros ab insidiatoribus Gai, cum quasi secretum eo desiderante turbam submouerent, in diaetam, cui nomen est Hermaeum, recesserat; neque multo post rumore caedis 30 exterritus prorepsit ad solarium proximum interque 2 praetenta foribus uela se abdidit. latentem discurrens

---

1 obdormisceret *ed. Bon. 1488 al.* 2 ferulae flagro *T* 3 capreis *X* 6 primo *M* 7 ⟨C.⟩ Caesaris *Bentl.* 9 est *del. Bentl.* 22 recidit *Bentl.* 28 desiderante *T*, -ti *rel.* 31 scolarium *ML¹PR*

forte gregarius miles, animaduersis pedibus, [e] studio sciscitandi quisnam esset, ad[co]gnouit extractumque et prae metu ad genua sibi adcidentem imperatorem salutauit. hinc ad alios commilitones fluctuantis nec
5 quicquam adhuc quam frementis perduxit. ab his lecticae impositus et, quia sui diffugerant uicissim succollantibus in castra delatus est tristis ac trepidus, miserante obuia turba quasi ad poenam raperetur insons. receptus intra uallum inter excubias militum 3
10 pernoctauit, aliquanto minore spe quam fiducia. nam consules cum senatu et cohortibus urbanis forum Capitoliumque occupauerant asserturi communem libertatem; accitusque et ipse per tr. pl. in curiam ad suadenda quae uiderentur, ui se et necessitate teneri respon-
15 dit. uerum postero die et senatu segniore in exequendis 4 conatibus per taedium ac dissensionem diuersa consentium et multitudine, quae circumstabat, unum rectorem iam et nominatim exposcente, armatos pro contione iurare in nomen suum passus est promisitque
20 singulis quina dena sestertia, primus Caesarum fidem militis etiam praemio pigneratus.

Imperio stabilito nihil antiquius duxit quam id bi- 11 duum, quo de mutando rei p. statu haesitatum erat, memoriae eximere. omnium itaque factorum dictorum-
25 que in eo ueniam et obliuionem in perpetuum sanxit ac praestitit, tribunis modo ac centurionibus paucis e coniuratorum in Gaium numero interemptis, exempli simul causa et quod suam quoque caedem depoposcisse cognouerat. conuersus hinc ad officia pietatis ius iuran- 2
30 dum neque sanctius sibi neque crebrius instituit quam

---

1 e *om. G* (*del. Madv.*), ex *T*, et *Polit.*, eius *Bentl.* 2 agnouit *Tς* (*cf. Aug. 65*), *del. Madv. legens* extractum et 15 postero uero die senatu *T* 18 eum poscente *Casaub.* armatos *ΠQ*, armatus *rel., sic et tum* iurari *Bentl.* 21 milites *MGR*, multis *Π* 24 dictorumue *G et Oros. VII 6, 4* 26 ac] a *Mς* 27 e *om. MGX, fort.* ex 29 conuersis hunc *M*

per Augustum. auiae Liuiae diuinos honores et circensi pompa currum elephantorum Augustino similem decernenda curauit; parentibus inferias publicas, et hoc amplius patri circenses annuos natali die, matri carpentum, quo per circum duceretur, et cognomen 5 Augustae ab uiua recusatum. †a fratris memoria per omnem occasionem celebratam comoediam quoque Graecam Neapolitano certamine docuit ac de sententia 3 iudicum coronauit. ne Marcum quidem Antonium inhonoratum ac sine grata mentione transmisit, testatus 10 quondam per edictum, tanto impensius petere se ut natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset et aui sui Antoni[i]. Tiberio marmoreum arcum iuxta Pompei theatrum, decretum quidem olim a senatu uerum omissum, peregit. Gai quoque etsi acta omnia 15 rescidit, diem tamen necis, quamuis exordium principatus sui, uetuit inter festos referri.

12 At in semet augendo parcus atque ciuilis praenomine Imperatoris abstinuit, nimios honores recusauit, sponsalia filiae natalemque geniti nepotis silentio ac 20 tantum domestica religione transegit. neminem exulum nisi ex senatus auctoritate restituit. ut sibi in curiam praefectum praetori tribunosque militum secum inducere liceret utque rata essent quae procuratores sui in 2 iudicando statuerent, precario exegit. ius nundinarum 25 in priuata praedia a consulibus petit. cognitionibus magistratuum ut unus e consiliariis frequenter interfuit; eosdem spectacula edentis surgens et ipse cum cetera turba uoce ac manu ueneratus est. tr(ibunis) pl(ebis) adeuntibus se pro tribunali excusauit, quod propter 30 3 angustias non posset audire eos nisi stantes. quare in

---

1 Liuiae *om. M* 5 quo *X*, quod *rel.* 6 uiua *Lips.*, auia *Ω* a fratris memoria *MGX*, ad fr. memoriam *Υ*, at fr. memoria *et tum* celebrata *Bentl.*, *fort.* at in fr. memoriam 7 quoque ⟨eius⟩ *Bentl.* 8 dedit *Beroald.* 15 gaio *M*, gaii *GRS*[2] 18 Et *X* 26 petiit *Υ'P* 30 pro se *M* 31 eo *M*

breui spatio tantum amoris fauorisque collegit, ut cum
profectum eum Ostiam perisse ex insidiis nuntiatum
esset, magna consternatione populus et militem quasi
proditorem et senatum quasi parricidam diris execra-
5 tionibus incessere non ante destiterit, quam unus atque
alter et mox plures a magistratibus in rostra pro-
ducti saluum et appropinquare confirmarent.

Nec tamen expers insidiarum usque quaque per- 13
mansit, sed et a singulis et per factionem et denique
10 ciuili bello infestatus est. e plebe homo nocte media
iuxta cubiculum eius cum pugione deprehensus est;
reperti et equestris ordinis duo in publico cum dolone
ac uenatorio cultro praestolantes, alter ut egressum
theatro, alter ut sacrificantem apud Martis aedem adore-
15 retur. conspirauerunt autem ad res nouas Gallus Asi- 2
nius et Statilius Coruinus, Pollionis ac Messalae ora-
torum nepotes, assumptis compluribus libertis ipsius
atque seruis. bellum ciuile mouit Furius Camillus
Scribonianus Delmatiae legatus; uerum intra quintum
20 diem oppressus est legionibus, quae sacramentum mu-
tauerant, in paenitentiam religione conuersis, postquam
denuntiato ad nouum imperatorem itinere casu quodam
ac diuinitus neque aquila ornari neque signa conuelli
mouerique potuerunt.

25 Consulatus super pristinum quattuor gessit; ex qui- 14
bus duos primos iunctim, sequentis per interuallum
quarto quemque anno, semenstrem nouissimum, bimen-
stris ceteros, tertium autem nouo circa principem exem-
plo in locum demortui suffectus. ius et consul et extra
30 honorem laboriosissime dixit, etiam suis suorumque
diebus sollemnibus, nonnumquam festis quoque anti-

---

5 incessent *M*, *om. G*, incessens *Bentl.* 7 festinarent *Π*, affirmarent ς 9 sed et a *T*, etaeta *M*, et a *GX* (*sic Bentl. delens l. 10* est) 10 noctu *MXΠQ* (*corr. L*[2]*S*[2]) 15 gallus *X*, gallius *rel.* 16 polionis *MG* massalae *MT* 23 ac] an *Torr.* aquila *om. G*, aquilae *Oros. VII 6, 7* 24 mouerique *Oros.* 26 duo *M* primus *MG* 31 sollemnis *MT* (*corr. Q*[2])

quitus et religiosis. nec semper praescripta legum
secutus duritiam lenitatemue multarum ex bono et
aequo, perinde ut adficeretur, moderatus est; nam et
iis, qui apud priuatos iudices plus petendo formula
excidissent, restituit actiones et in maiore fraude con- 5
uictos legitimam poenam supergressus ad bestias con-
15 demnauit. in cognoscendo autem ac decernendo mira
uarietate animi fuit, modo circumspectus et sagax, inter-
dum inconsultus ac praeceps, nonnumquam friuolus
amentique similis. cum decurias rerum actu expun- 10
geret, eum, qui dissimulata uacatione quam beneficio
liberorum habebat responderat, ut cupidum iudicandi
dimisit; alium interpellatum ab aduersariis de propria
lite negantemque cognitionis rem sed ordinari iuris
esse, agere causam confestim apud se coegit, proprio 15
negotio documentum daturum, quam aequus
2 iudex in alieno negotio futurus esset. feminam
non agnoscentem filium suum dubia utrimque argu-
mentorum fide ad confessionem compulit indicto matri-
monio iuuenis. absentibus secundum praesentes facillime 20
dabat, nullo dilectu culpane quis an aliqua necessitate
cessasset. proclamante quodam praecidendas falsario
manus, carnificem statim acciri cum machaera mensa-
que laniona flagitauit. peregrinitatis reum orta inter
aduocatos leui contentione, togatumne an palliatum 25
dicere causam oporteret, quasi aequitatem integram
ostentans, mutare habitum saepius et prout accusare-
3 tur defendereturue, iussit. de quodam etiam negotio ita
ex tabella pronuntiasse creditur, secundum eos se
sentire, qui uera proposuissent. propter quae 30

---

10 actui *B.-Crus.* expunget *M*, -getur $\Pi^1 Q$ 11 uocatione *MG* (*in G corr. m. 1*) 14 sed *om.* M^1 20 ⟨de⟩ absentibus *I. F. Gron.* 21 delectu *T* culpa nequis *M*, culpae n. *GT*, culpam n. *X* an *Steph.*, in *Ω* 22 ce^{s}sasse *M*, cessasse uideretur *δ* 25 contentione MQ^2, contentatione *GT*, concertatione *X* 27 et *del. B.-Crus.*

usque eo euiluit, ut passim ac propalam contemptui
esset. excusans quidam testem e prouincia ab eo uo-
catum negauit praesto esse posse dissimulata diu causa;
ac post longas demum interrogationes: mortuus est,
5 inquit, puto, licuit. alius gratias agens quod reum
defendi pateretur, adiecit: et tamen fieri solet illud
quoque a maioribus natu audiebam, adeo causidicos
patientia eius solitos abuti, ut discedentem e tribunali
non solum uoce reuocarent, sed et lacinia togae retenta,
10 interdum pede apprehenso detinerent. ac ne cui haec 4
mira sint, litigatori Graeculo uox in altercatione ex-
cidit: *καὶ σὺ γέρων εἶ καὶ μωρός*. equitem quidem
Romanum obscaenitatis in feminas reum, sed falso
et ab impotentibus inimicis conficto crimine, satis
15 constat, cum scorta meritoria citari aduersus se et
audiri pro testimonio uideret, graphium et libellos, quos
tenebat in manu, ita cum magna stultitiae et saeuitiae
exprobratione iecisse in faciem eius, ut genam non
leuiter perstrinxerit.

20 Gessit et censuram intermissam diu post Plancum 16
Paulumque censores, sed hanc quoque inaequabiliter
uarioque et animo et euentu. recognitione equitum
iuuenem probri plenum, sed quem pater probatissimum
sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, habere dicens
25 censorem suum; alium corruptelis adulteriisque fa-
mosum nihil amplius quam monuit, ut aut parcius
aetatulae indulgeret aut certe cautius; addidit-
que: quare enim ego scio, quam amicam habeas?
et cum orantibus familiaribus dempsisset cuidam appo-
30 sitam notam: litura tamen, inquit, extet. splendidum 2
uirum Graeciaeque prouinciae principem, uerum Latini
sermonis ignarum, non modo albo iudicum erasit, sed
in peregrinitatem redegit. nec quemquam nisi sua
uoce, utcumque quis posset, ac sine patrono rationem

---

8 descendentem *T* e] et *M* 17 et saeuitiae] saeui-
tiae *M*, saeuitiaeque *Gς* 18 fecisse *MLP* 21 inaequaliter *T*

uitae passus est reddere. notauitque multos, et quosdam inopinantis et ex causa noui generis, quod se inscio ac sine commeatu Italia excessissent; quendam uero et quod comes regis in prouincia fuisset, referens, maiorum temporibus Rabirio Postumo Ptolemaeum 5 Alexandriam crediti seruandi causa secuto crimen
3 maiestatis apud iudices motum. plures notare conatus, magna inquisitorum neglegentia sed suo maiore dedecore, innoxios fere repperit, quibuscumque caelibatum aut orbitatem aut egestatem obiceret, maritos, patres, 10 opulentos se probantibus; eo quidem, qui sibimet uim ferro intulisse arguebatur, inlaesum corpus ueste depo-
4 sita ostentante. fuerunt et illa in censura eius notabilia, quod essedum argenteum sumptuose fabricatum ac uenale ad Sigillaria redimi concidique coram impe- 15 rauit; quodque uno die XX edicta proposuit, inter quae duo, quorum altero admonebat, ut uberi uinearum prouentu bene dolia picarentur; altero, nihil aeque facere ad uiperae morsum quam taxi arboris sucum.

17 Expeditionem unam omnino suscepit eamque modi- 20 cam. cum decretis sibi a senatu ornamentis triumphalibus leuiorem maiestati principali titulum arbitraretur uelletque iusti triumphi decus, unde adquireret Britanniam potissimum elegit, neque temptatam ulli post Diuum Iulium et tunc tumultuantem ob non reddi- 25
2 tos transfugas. huc cum ab Ostia nauigaret, uehementi circio bis paene demersus est, prope Liguriam iuxtaque Sto<e>chadas insulas. quare a Massilia Gesoriacum usque pedestri itinere confecto inde transmisit ac sine ullo proelio aut sanguine intra paucissi- 30 mos dies parte insulae in deditionem recepta, sexto

2 causis *X* se in socio *MGL* 3 italiae *M* 11 et quodam *Lips.* sibi metu uim ferro *MT*, sibi ferro metū *G* 16 quoque *M* 22 maiestate *Sabell.* principali ς, -lem Ω 23 undeunde acquirere *I. F. Gron.* (*cf. Oros. VII 6, 9*) 28 stochadas (stoca- *X*) Ω, *corr.* ς a (*add. in M m. 1*) *del. Graev.* gessoriacum *X* 30 aut] ac *Oros.*

quam profectus erat mense Romam rediit triumphauitque maximo apparatu. ad cuius spectaculum commeare in urbem non solum praesidibus prouinciarum permisit, uerum etiam exulibus quibusdam; atque inter hostilia spolia naualem coronam fastigio Palatinae domus iuxta ciuicam fixit, traiecti et quasi domiti Oceani insigne. currum eius Messalina uxor carpento secuta est; secuti et triumphalia ornamenta eodem bello adepti, sed ceteri pedibus et in praetexta, M. Crassus Frugi equo phalerato et in ueste palmata, quod eum honorem iterauerat. 3

Vrbis annonaeque curam sollicitissime semper egit. cum Aemiliana pertinacius arderent, in diribitorio duabus noctibus mansit ac deficiente militum ac familiarum turba auxilio plebem per magistratus ex omnibus uicis conuocauit ac positis ante se cum pecunia fiscis ad subueniendum hortatus est, repraesentans pro opera dignam cuique mercedem. artiore autem annona ob assiduas sterilitates detentus quondam medio foro a turba conuiciisque et simul fragminibus panis ita infestatus, ut aegre nec nisi postico euadere in Palatium ualuerit, nihil non ex[eo]cogitauit ad inuehendos etiam tempore hiberno commeatus. nam et negotiatoribus certa lucra proposuit suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset, et naues mercaturae causa fabricantibus magna commoda constituit pro condicione cuiusque: ciui[s] uacationem legis Papiae Poppaeae, Latino ius Quiritium, feminis ius IIII liberorum; quae constituta hodieque seruantur. 18 2 19

Opera magna potius †quam necessaria quam multa 20

---

6 traiecto *ML*[1]*P* 8 secuta *LT* 9 p̃texta M. *G* (*num recte quaeritur*). praetextam *M*, pretexta *X* (eodem *usque* palmata *om. T*) 15 magistros *Lips.* 22 excogitauit *T*ς, ex eo agitauit *Bentl.* inueniendos *XR* 27 ciui *Turn.*, ciuis *Ω*, ciuibus ς 28 pompeae (-eiae *G*) *MGX* 29 hodie *T* 30 potiusque necessaria *ed. Rom. II*, potius necessariaque *Madv.*, *aptior alia copula* (ac *Bentl.*, atque *Kraffert*, et *ego*) quam *posterius om.* *Π*[1]*Q*

perfecit, sed uel praecipua: ductum aquarum a Gaio incohatum, item emissarium Fucini lacus portumque Ostiensem, quanquam sciret ex iis alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum a Diuo Iulio saepius destinatum ac propter difficultatem 5 omissum. Claudiae aquae gelidos et uberes fontes, quorum alteri Caeruleo, alteri Curtio et Albudigno nomen est, simulque riuum Anienis noui lapideo opere in urbem perduxit diuisitque in plurimos et ornatissi-
2 mos lacus. Fucinum adgressus est non minus conpen- 10 dii spe quam gloriae, cum quidam priuato sumptu emissuros se repromitterent, si sibi siccati agri concederentur. per tria autem passuum milia partim effosso monte partim exciso canalem absoluit aegre et post undecim annos, quamuis continuis XXX hominum mili- 15
3 bus sine intermissione operantibus. portum Ostiae extruxit circumducto dextra sinistraque brachio et ad introitum profundo iam solo mole obiecta; quam quo stabilius fundaret, nauem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat aduectus, congestisque pilis 20 superposuit altissimam turrem in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent.

21 Congiaria populo saepius distribuit. spectacula quoque complura et magnifica edidit, non usitata modo ac solitis locis, sed et commenticia et ex antiquitate 25 repetita, et ubi praeterea nemo ante eum. ludos dedicationis Pompeiani theatri, quod ambustum restituerat, e tribunali posito in orchestra commisit, cum prius apud superiores aedes supplicasset perque mediam caueam sedentibus ac silentibus cunctis descendisset. 30
2 fecit et saeculares, quasi anticipatos ab Augusto nec legitimo tempori reseruatos, quamuis ipse in historiis

---

7 albudino *uulg.* 8 nouo *X* 13 passus *MGL* effosso *Sς*, exfossa *M*, exfosso *rel.*, ecfosso *Roth* 16 ostia *MX* 18 salo *Steph.* 20 pellis *T* 21 Alexandrinae *Beroald.* 22 *an* derigerent?

suis prodat, intermissos eos Augustum multo post diligentissime annorum ratione subducta in ordinem redegisse. quare uox praeconis irrisa est inuitantis more sollemni ad ludos, quos nec spectasset quisquam 5 nec spectaturus esset, cum superessent adhuc qui spectauerant, et quidam histrionum producti olim tunc quoque producerentur. circenses frequenter etiam in Vaticano commisit, nonnumquam interiecta per quinos missus uenatione. circo uero maximo marmoreis car- 3 10 ceribus auratisque metis, quae utraque et tofina ac lignea antea fuerant, exculto propria senatoribus constituit loca promiscue spectare solitis; ac super quadrigarum certamina Troiae lusum exhibuit et Africanas, conficiente turma equitum praetorianorum, ducibus 15 tribunis ipsoque praefecto; praeterea Thessalos equites, qui feros tauros per spatia circi agunt insiliuntque defessos et ad terram cornibus detrahunt.

Gladiatoria munera plurifariam ac multiplicia ex- 4 hibuit: anniuersarium in castris praetorianis sine uena- 20 tione apparatuque, iustum atque legitimum in Saeptis; ibidem extraordinarium et breue dierumque paucorum, quodque appellare coepit sportulam, quia primum daturu[m]s edixerat, uelut ad subitam condictamque cenulam inuitare se populum. nec ullo spectaculi 5 25 genere communior aut remissior erat, adeo ut oblatos uictoribus aureos prolata sinistra pariter cum uulgo uoce digitisque numeraret ac saepe hortando rogandoque ad hilaritatem homines prouocaret, dominos identidem appellans, immixtis interdum frigidis et 30 arcessitis iocis; qualis est ut cum Palumbum postulantibus daturum se promisit, si captus esset. illud

---

4 spectasse *M* 10 et *del. Madv.* (ς?) 13 exhibuit. Exhibuit et *T* 18 plurifariam *R*ς, -ria (multifaria *G*) *rel.* (Ω) 22 quodquod *M*, quotquot *G*, quod *Büch.* appellari — sportula *Lips.* daturus edixerat *ed. Bas. 1533,* daturum se dixerat (-rant *T*) Ω 23 dictamque *T* 30 locis *MGX* ut *om.* ς, uel *Büch.*

plane quantumuis salubriter et in tempore: cum essedario, pro quo quattuor fili deprecabantur, magno omnium fauore indulsisset rudem, tabulam ilico misit admonens populum, quanto opere liberos suscipere deberet, quos uideret et gladiatori prae- 5
6 sidio gratiaeque esse. edidit et in Martio campo expugnationem direptionemque oppidi ad imaginem bellicam et deditionem Britanniae regum praeseditque paludatus. quin et emissurus Fucinum lacum naumachiam ante commisit. sed cum proclamantibus nau- 10 machiariis: haue imperator, morituri te salutant! respondisset: aut non, neque post hanc uocem quasi uenia data quisquam dimicare uellet, diu cunctatus an omnes igni ferroque absumeret, tandem e sede sua prosiluit ac per ambitum lacus non sine foeda uacil- 15 latione discurrens partim minando partim adhortando ad pugnam compulit. hoc spectaculo classis Sicula et Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulae, exciente bucina Tritone argenteo, qui e medio lacu per machinam emerserat. 20

22 Quaedam circa caerimonias ciuilemque et militarem morem, item circa omnium ordinum statum domi forisque aut correxit aut exoleta reuocauit aut etiam noua instituit. in cooptandis per collegia sacerdotibus neminem nisi iuratus nominauit; obseruauitque sedulo, 25 ut quotiens terra in urbe mouisset, ferias aduocata contione praetor indiceret, utque dira aue in Capitolio uisa obsecratio haberetur, eamque ipse iure maximi pontificis pro rostris populo praeiret summotaque operariorum seruorumque turba. 30

---

5 debere *M* 8 editionem *MX* 12 aut] autem *S*, an *G* 13 uellent *MGΠ*[1] 14 omines (a nomine signi) *M*, homines *X*, omnis *Roth* 15 bacillatione *Ω*, *corr.* *ς* 17 classes *Bentl.* 19 exciente *ΠR*, eiciente (eiti- *G*) *rel.* bucinam *X* 27 aue *Roth* (aui *Turn.*), aut *MGLP*, aut in urbe aut *T'O* 29 commonito *post* pontificis *add.* *T*, commonente *OST* summota (*sine* que) *G*

Rerum actum diuisum antea in hibernos aestiuosque 23
menses coniunxit. iuris dictionem de fidei commissis
quotannis et tantum in urbe delegari magistratibus
solitam in perpetuum atque etiam per prouincias pote-
5 statibus demandauit. capiti Papiae Poppaeae legis a
Tiberio Caesare, quasi sexagenarii generare non possent,
addito obrogauit. sanxit ut pupillis extra ordinem 2
tutores a consulibus darentur, utque ii, quibus a
magistratibus prouinciae interdicerentur, urbe quoque
10 et Italia summouerentur. ipse quosdam nouo exemplo
relegauit, ut ultra lapidem tertium uetaret egredi ab
urbe.

De maiore negotio acturus in curia medius inter
consulum sellas tribunicio subsellio sedebat. commeatus
15 a senatu peti solitos benefici sui fecit. ornamenta con- 24
sularia etiam procuratoribus ducenariis indulsit. sena-
toriam dignitatem recusantibus equestrem quoque ade-
mit. latum clauum, quamuis initio affirmasset non
lecturum se senatorem nisi ciuis R. abnepotem, etiam
20 libertini filio tribuit, sed sub condicione si prius ab
equite R. adoptatus esset; ac sic quoque reprehen-
sionem uerens, et Appium Caecum censorem, generis
sui proauctorem, libertinorum filios in senatum ad-
legisse docuit, ignarus temporibus Appi et deinceps
25 aliquamdiu libertinos dictos non ipsos, qui manu
emitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. collegio 2
quaestorum pro stratura uiarum gladiatorium munus
iniunxit detractaque Ostiensi et Gallica prouincia curam
aerari Saturni reddidit, quam medio tempore praetores
30 aut, uti nunc, praetura functi sustinuerant.

Triumphalia ornamenta Silano, filiae suae sponso, 3
nondum puberi dedit, maioribus uero natu tam multis

---

7 addita *G*, edicto *X* abrogauit sanxitque *G* 14 tri-
bunicio⟨ue⟩ *Momms.*, ⟨sella uel⟩ tribunicio *Smilda* 18 flatum
MG 23 auctorem ϱς, *del. Bentl. coniciens* auctorem *pro* cen-
sorem 30 haut *G* utique nunc *R*, utique *ΠQST*

tamque facile, ut epistula communi[s] legionum nomine
extiterit petentium, ut legatis consularibus simul cum
exercitu et triumphalia darentur, ne causam belli quo-
quo modo quaererent. Aulo Plautio etiam ouationem
decreuit ingressoque urbem obuiam progressus et in 5
Capitolium eunti et inde rursus reuertenti latus texit.
Gabinio Secundo Cauchis gente Germanica superatis
cognomen Cauchius usurpare concessit.

25 Equestris militias ita ordinauit, ut post cohortem
alam, post alam tribunatum legionis daret; stipendiaque 10
instituit et imaginariae militiae genus, quod uocatur
supra numerum, quo absentes et titulo tenus funge-
rentur. milites domus senatorias salutandi causa in-
gredi etiam patrum decreto prohibuit. libertinos, qui
se pro equitibus R. agerent, publicauit, ingratos et de 15
quibus patroni quererentur reuocauit in seruitutem ad-
uocatisque eorum negauit se aduersus libertos ipso-
2 rum ius dicturum. cum quidam aegra et adfecta man-
cipia in insulam Aesculapi[i] taedio medendi exponerent,
omnes qui exponerentur liberos esse sanxit, nec redire 20
in dicionem domini, si conualuissent; quod si quis ne-
care quem mallet quam exponere, caedis crimine teneri.
uiatores ne per Italiae oppida nisi aut pedibus aut
sella aut lectica transirent, monuit edicto. Puteolis et
Ostiae singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus 25
collocauit.

3 Peregrinae condicionis homines uetuit usurpare Ro-
mana nomina dum taxat gentilicia. ciuitatem R. usur-
pantes in campo Esquilino securi percussit. prouincias
Achaiam et Macedoniam, quas Tiberius ad curam 30
suam transtulerat, senatui reddidit. Lyciis ob exitia-

---

1 communi *ed. Bas. 1533* (ς?) 2 exierit *Ern.* 3 nec *Υ*
7 chaucis *Π* 8 chaucius *Π*, Cauchici *Bentl.*, *potius* Cauchi[us]
i. Cauchii (Chaucii *uel* Chaucium *B.-Crus.*) 10 deret *M*
13 domos *Erasm.* 23 per uiale *ΠQ et pro u. l. R* oppidi
MΠQ 29 esquilino *GQT*, -nio *rel.*

biles inter se discordias libertatem ademit, Rhodiis ob
paenitentiam ueterum delictorum reddidit. Iliensibus
quasi Romanae gentis auctoribus tributa in perpe-
tuum remisit recitata uetere epistula Graeca senatus
5 populique R. Seleuco regi amicitiam et societatem
ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses
ab omni onere immunes praestitisset. Iudaeos impul- 4
sore Chresto assidue tumultuantis Roma expulit. Ger-
manorum legatis in orchestra sedere permisit, simpli-
10 citate eorum et fiducia commotus, quod in popularia
deducti, cum animaduertissent Parthos et Armenios
sedentis in senatu, ad eadem loca sponte transierant,
nihilo deteriorem uirtutem aut condicionem suam prae-
dicantes. Druidarum religionem apud Gallos dirae im- 5
15 manitatis et tantum ciuibus sub Augusto interdictam
penitus aboleuit; contra sacra Eleusinia etiam trans-
ferre ex Attica Romam conatus est, templumque in
Sicilia Veneris Erycinae uetustate conlapsum ut ex
aerario pop. R. reficeretur, auctor fuit. cum regibus
20 foedus in foro i[e]cit porca caesa ac uetere fetialium
praefatione adhibita. sed et haec et cetera totumque
adeo ex parte magna principatum non tam suo quam
uxorum libertorumque arbitrio administrauit, talis ubi-
que plerumque, qualem esse eum aut expediret illis
25 aut liberet.

Sponsas admodum adulescens duas habuit: Aemiliam 26
Lepidam Augusti proneptem, item Liuiam Medullinam,
cui et cognomen Camillae erat, e genere antiquo dicta-
toris Camilli. priorem, quod parentes eius Augustum
30 offenderant, uirginem adhuc repudiauit, posteriorem
ipso die, qui erat nuptiis destinatus, ex ualitudine

---

5 populusque *MGR* 8 Christo *Oros. VII 6, 15* 14 drui-
darum *Nς*, driadarum (dry- *deter.*) *Ω*, Dryid- *ed. Ven. I* 20 icit
Sabell., iecit *Ω* 23 ministrauit *GX* utique *Urs.*, rebus uer-
bisque *Polak* 28 et cognomen et *M*, cognomen et *T* 29 quod-
quot *M* eius *om.* *M*[1] (*insert. m. 1?*)

2 amisit. uxores deinde duxit Plautiam Vrgulanillam triumphali et mox Aeliam Paetinam consulari patre. cum utraque diuortium fecit, sed cum Paetina ex leuibus offensis, cum Vrgulanilla ob libidinum probra et homicidii suspicionem. post has Valeriam Messalinam, 5 Barbati Messalae consobrini sui filiam, in matrimonium accepit. quam cum comperisset super cetera flagitia atque dedecora C. Silio etiam nupsisse dote inter auspices consignata, supplicio adfecit confirmauitque pro contione apud praetorianos, quatenus sibi matri- 10 monia male cederent, permansurum se in caelibatu, ac nisi permansisset, non recusaturum

3 confodi manibus ipsorum. nec durare ualuit quin de condicionibus continuo tractaret, etiam de Paetinae, quam olim exegerat, deque Lolliae Paulinae, quae 15 C. Caesari nupta fuerat. uerum inlecebris Agrippinae, Germanici fratris sui filiae, per ius osculi et blanditiarum occasiones pellectus in amorem, subornauit proximo senatu qui censerent, cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi rei p. maxime interesset, dan- 20 damque ceteris ueniam talium coniugiorum, quae ad id tempus incesta habebantur. ac uix uno interposito die confecit nuptias, non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam et altero primipilari, cuius nuptiarum officium et ipse cum Agrippina 25

27 celebrauit. liberos ex tribus uxoribus tulit: ex Vrgulanilla Drusum et Claudiam, ex Paetina Antoniam, ex Messalina Octauiam et quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominauit. Drusum †pompeium puberem amisit piro per lusum in sublime iactato et hiatu 30 oris excepto strangulatum, cum ei ante paucos dies

---

1 ergulanillam (erc- *GΠQ*) *codd. praeter M* 4 ergulanilla (erc- *GΠQ*) *Ω* 8 et dote *T* 9 consignati *M* 13 se confodi *POST* 22 ingesta *MGδ* 26 erculanilla (herc- *L*, erg- *ST*) *Ω* 29 Pompeis impuberem *Lips.*, prope iam p. *Bentl.*, prope tum p. *Büch.* 31 cum ei *Lips.*, cui et *Ω*

filiam Seiani despondisset. quo magis miror fuisse
qui traderent fraude a Seiano necatum. Claudiam ex
liberto suo Botere conceptam, quamuis ante quintum
mensem diuortii natam alique coeptam, exponi tamen
5 ad matris ianuam et nudam iussit abici. Antoniam 2
Cn. Pompeio Magno, deinde Fausto Sullae, nobilissimis
iuuenibus, Octauiam Neroni priuigno suo collocauit,
Silano ante desponsam. Britannicum uicesimo imperii
die inque secundo consulatu, natum sibi paruulum etiam
10 tum, et militi pro contione manibus suis gestans et
plebi per spectacula gremio aut ante se retinens assidue
commendabat faustisque om<i>nibus cum adclamantium
turba prosequebatur. e generis Neronem adoptauit,
Pompeium atque Silanum non recusauit modo, sed et
15 interemit.

Libertorum praecipue suspexit Posiden spadonem, **28**
quem etiam Britannico triumpho inter militares uiros
hasta pura donauit; nec minus Felicem, quem cohorti-
bus et alis prouinciaeque Iudaeae praeposuit, trium
20 reginarum maritum; et Harpocran, cui lectica per
urbem uehendi spectaculaque publice edendi ius tribuit;
ac super hos Polybium ab studiis, qui saepe inter
duos consules ambulabat; sed ante omnis Narcissum
ab epistulis et Pallantem a rationibus, quos decreto
25 quoque senatus non praemiis modo ingentibus, sed et
quaestoriis praetoriisque ornamentis honorari libens
passus est; tantum praeterea adquirere et rapere, ut
querente eo quondam de fisci exiguitate non absurde
dictum sit, abundaturum, si a duobus libertis in
30 consortium reciperetur. his, ut dixi <*c. 25*>, uxori- **29**
busque addictus, non principem [se], sed ministrum egit,

---

2 ex] ut *Urs.* 3 Sotere *Reines.* 4 aliq: ** *M*, aliique *P*, aliquo *TS* 9 inque sec. cons. *del. Nipperdey, post* sibi *colloc. Clinton,* in Q. Secundi cons. *Lehmann* (*Claud. p. 132*), *distinctionem mutauit Büch.* 12 omnibus *Ω*, *corr.* ς 25 indigentibus *MGRδ* 31 se *del. Graev.*

compendio cuiusque horum uel etiam studio aut libidine honores exercitus impunitates supplicia largitus est, et quidem insciens plerumque et ignarus. ac ne singillatim minora quoque enumerem, reuocatas liberalitates eius, iudicia rescissa, suppositos aut etiam 5 palam immutatos datorum officiorum codicillos: Appium Silanum consocerum suum Iuliasque, alteram Drusi, alteram Germanici filiam, crimine incerto nec defensione ulla data occidit, item Cn. Pompeium maioris 2 filiae uirum et L. Silanum minoris sponsum. ex qui- 10 bus Pompeius in concubitu dilecti adulescentuli confossus est, Silanus abdicare se praetura ante IIII. Kal. Ian. morique initio anni coactus die ipso Claudi[i] et Agrippinae nuptiarum. in quinque et triginta senatores trecentosque amplius equites R. tanta facilitate 15 animaduertit, ut, cum de nece consularis uiri renuntiante centurione factum esse quod imperasset, negaret quicquam se imperasse, nihilo minus rem comprobaret, affirmantibus libertis officio milites functos, quod ad 3 ultionem imperatoris ultro procucurrissent. nam illud 20 omnem fidem excesserit quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis et ipse consignauerit, inductus, quasi de industria simularentur ad auertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quaedam ostenta portenderetur. 25

30 Auctoritas dignitasque formae non defuit †et ueterum stanti uel sedenti ac praecipue quiescenti, nam et prolixo nec exili corpore erat et specie canitieque pulchra, opimis ceruicibus; ceterum et ingredientem destituebant poplites minus firmi, et remisse quid uel serio 30

---

2 impunitate *M*, -tem *Bentl.*, immunitates *Lips.* 3 est *del. Bentl.* 4 quaeque *GXII* 7 consocerem *X*, socerum *Momms.* 9 ulli *Graev.* 15 CCque *olim Büch.* 16 cum *om.* ϱς (*pars edd.*) 18 cum tamen *ante* nihilo *add. T* comprobarit *Bentl.* 22 silo *Q*, sili *MGLPO*, silani *S* 26 et ueterum *MGLPδ* (*inde* ei uerum *Bentl. Oud. probabiliter*), uel *T*, *om. OSTN*, ceterum ς, ei uel *G. Becker*, ei quidem uel *Polak*

agentem multa dehonestabant: risus indecens, ira turpior spumante rictu, umentibus naribus, praeterea linguae titubantia caputque cum semper tum in quantulocumque actu uel maxime tremulum. ualitudine sicut olim **31**
5 graui, ita princeps prospera usus est excepto stomachi dolore, quo se correptum etiam de consciscenda morte cogitasse dixit.

Conuiuia agitauit et ampla et assidua ac fere paten- **32** tissimis locis, ut plerumque sesceni simul discumberent.
10 conuiuatus est et super emissarium Fucini lacus ac paene summersus, cum emissa impetu aqua redundasset. adhibebat omni cenae et liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more ueteri ad fulcra lectorum sedentes uescerentur. conuiuae, qui pridie
15 scyphum aureum subripuisse existimabatur, reuocato in diem posterum calicem fictilem apposuit. dicitur etiam meditatus edictum, quo ueniam daret flatum crepitumque uentris in conuiuio emittendi, cum periclitatum quendam prae pudore ex continentia reppe-
20 risset.

Cibi uinique quocumque et tempore et loco appeten- **33** tissimus, cognoscens quondam in Augusti foro ictusque nidore prandii, quod in proxima Martis aede Saliis apparabatur, deserto tribunali ascendit ad sacerdotes
25 unaque decubuit. nec temere umquam triclinio abscessit nisi distentus ac madens, et ut statim supino ac per somnum hianti pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum. somni breuissimi erat. nam ante **2** mediam noctem plerumque uigilabat, ut tamen interdiu
30 nonnumquam in iure dicendo obdormisceret uixque ab aduocatis de industria uocem augentibus excitaretur.

---

2 humentibus *GXT*, tum- *Ruhnken* 9 sexcenteni (sesc- *R*) *TNT*, sexageni *Lips.* 13 qui *T'O*, ut *δ fort. recte, om. rel., at* ut *post* ueteri *add. G* 14 uescenti *LPO* 17 et flatum *GTδ* 22 uictusque *X* 29 euigilabat *Casaub.* interdum *Ω*, *corr.* ς

libidinis in feminas profusissimae, marum omnino expers. aleam studiosissime lusit, de cuius arte librum quoque emisit, solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alueoque adaptatis ne lusus confunderetur.

34 Saeuum et sanguinarium natura fuisse, magnis minimisque apparuit rebus. tormenta quaestionum poenasque parricidarum repraesentabat exigebatque coram. cum spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset et deligatis ad palum noxiis carnifex deesset, accitum ab urbe uesperam usque opperiri perseuerauit. quocumque gladiatorio munere, uel suo uel alieno, etiam forte prolapsos iugulari iubebat, maxime retiarios, ut expirantium facies uideret. **2** cum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi paruulos ex utroque ferro in usum fieri sine mora iussit. bestiaris meridianisque adeo delectabatur, ut et prima luce ad spectaculum descenderet et meridie dimisso ad prandium populo persederet praeterque destinatos etiam leui subitaque de causa quosdam committeret, de fabrorum quoque ac ministrorum atque id genus numero, si automatum uel pegma uel quid tale aliud parum cessisset. induxit et unum ex nomenculatoribus suis, sic ut erat togatus.

35 Sed nihil aeque quam timidus ac diffidens fuit. primis imperii diebus quanquam, ut diximus ⟨*c. 12*⟩, iactator ciuilitatis, neque conuiuia inire ausus est nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent militesque uice ministrorum fungerentur, neque aegrum quemquam uisitauit nisi explorato prius cubiculo culcitisque et stragulis praetemptatis et excussis. reliquo autem tempore salutatoribus scrutatores semper apposuit, et quidem omnibus et acerbissimos. **2** sero enim ac uix remisit, ne feminae praetextatique pueri et puellae contrectarentur et ne cuius comiti aut librario calamariae et

---

8 expectare *MGδ*, et spectare *X* 18 pretorque destinatus *T* 23 togatum *Casaub.* 28 uicem *Bentl.* 34 aut graphiariae *uulg.*

graphiariae thecae adimerentur. motu ciuili cum eum
Camillus, non dubitans etiam citra bellum posse terreri,
contumeliosa et minaci et contumaci epistula cedere
imperio iuberet uitamque otiosam in priuata re agere,
5 dubitauit adhibitis principibus uiris an optemperaret.
quasdam insidias temere delatas adeo expauit, ut de- 36
ponere imperium temptauerit. quodam, ut supra ret-
tuli ⟨*c. 13*⟩, cum ferro circa sacrificantem se depre-
henso, senatum per praecones propere conuocauit lacri-
10 misque et uociferatione miseratus est condicionem suam,
cui nihil tuti usquam esset, ac diu publico abstinuit.
Messalinae quoque amorem flagrantissimum non tam
indignitate contumeliarum quam periculi metu abiecit,
cum adultero Silio adquiri imperium credidisset; quo
15 tempore foedum in modum trepidus ad castra confugit,
nihil tota uia quam essetne sibi saluum imperium
requirens. nulla adeo suspicio, nullus auctor tam leuis 37
extitit, a quo non mediocri scrupulo iniecto ad cauen-
dum ulciscendumque compelleretur. unus ex litigato-
20 ribus seducto in salutatione affirmauit, uidisse se per
quietem occidi eum a quodam; dein paulo post, quasi
percussorem agnosceret, libellum tradentem aduersarium
suum demonstrauit: confestimque is pro depreno ad
poenam raptus est. pari modo oppressum ferunt Ap- 2
25 pium Silanum: quem cum Messalina et Narcissus con-
spirassent perdere, diuisis partibus alter ante lucem
similis attonito patroni cubiculum inrupit, affirmans
somniasse se uim ei ab Appio inlatam; altera in admi-
rationem formata sibi quoque eandem speciem aliquot
30 iam noctibus obuersari rettulit; nec multo post ex
composito inrumpere Appius nuntiatus, cui pridie ad
id temporis ut adesset praeceptum erat, quasi plane
repraesentaretur somnii fides, arcessi statim ac mori

1 et thecae *MGT* 23 deprehenso *GXR* 28 alter
MX admiratione *GX* 29 firmata *X* 33 arceri ac sta-
tim *Lips.*

iussus est. nec dubitauit postero die Claudius ordinem rei gestae perferre ad senatum ac liberto gratias agere, **38** quod pro salute sua etiam dormiens excubaret. irae atque iracundiae conscius sibi, utramque excusauit edicto distinxitque, pollicitus alteram quidem breuem et 5 innoxiam, alteram non iniustam fore. Ostiensibus, quia sibi subeunti Tiberim scaphas obuiam non miserint, grauiter correptis eaque cum inuidia, ut in ordinem se coactum conscriberet, repente tantum non **2** satis facientis modo ueniam dedit. quosdam in publico 10 parum tempestiue adeuntis manu sua reppulit. item scribam quaestorium itemque praetura functum senatorem inauditos et innoxios relegauit, quod ille aduersus priuatum se intemperantius affuisset, hic in aedilitate inquilinos praediorum suorum contra uetitum 15 cocta uendentes multasset uilicumque interuenientem flagellasset. qua de causa etiam coercitionem popinarum aedilibus ademit.

3 Ac ne stultitiam quidem suam reticuit simulatamque a se ex industria sub Gaio, quod aliter euasurus 20 peruenturusque ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est; nec tamen persuasit, cum intra breue tempus liber editus sit, cui index erat *μωρῶν ἐπανάστασις*, argumentum autem stultitiam neminem fingere. 25

39 Inter cetera in eo mirati sunt homines et obliuionem et inconsiderantiam, uel ut Graece dicam, *μετεωρίαν* et *ἀβλεψίαν*. occisa Messalina, paulo post quam in triclinio decubuit, cur domina non ueniret requisiit. multos ex iis, quos capite damnauerat, postero statim 30

---

4 utrumque ς 7 sibi *om.* *X* 9 ascriberet ς, scriberet *Roth* 10 facientib; *G*, facientes *ΠQ* modo ueniam ς, ueniam modo *Ω* 11 idem *MGX* (*non* *T*) 12 item *X* senatorum *M* 16 coacta *XT* 22 tamen *I. F. Gron.* (tamen ante *Urs.*), ante *Ω* (aut $Π^1$), sane *Büch.* 23 cum] quam *Xδ* 24 stultitiam ⟨stultum⟩ *Casaub.* 27 inconsiderationem *X* 28 quam] cum *Casaub.*

die et in consilium et ad aleae lusum admoneri iussit
et, quasi morarentur, ut somniculosos per nuntium in-
crepuit. ducturus contra fas Agrippinam uxorem, non 2
cessauit omni oratione filiam et alumnam et in gre-
5 mio suo natam atque educatam praedicare. adsci-
turus in nomen Neronem, quasi parum reprehenderetur,
quod adulto iam filio priuignum adoptaret, identidem
diuulgauit neminem umquam per adoptionem fa-
miliae Claudiae insertum.

10 Sermonis uero rerumque tantam saepe neglegen- 40
tiam ostendit, ut nec quis nec inter quos, quoue tem-
pore ac loco uerba faceret, scire aut cogitare existi-
maretur. cum de laniis ac uinariis ageretur, exclamauit
in curia: rogo uos, quis potest sine offula ui-
15 uere? descripsit⟨que⟩ abundantiam ueterum taberna-
rum, unde solitus esset uinum olim et ipse petere.
de quaesturae quodam candidato inter causas suffraga- 2
tionis suae posuit, quod pater eius frigidam aegro
sibi tempestiue dedisset. inducta teste in senatu:
20 haec, inquit, matris meae liberta et ornatrix
fuit, sed me patronum semper existimauit; hoc
ideo dixi, quod quidam sunt adhuc in domo
mea, qui me patronum non putant. sed et pro 3
tribunali Ostiensibus quiddam publice orantibus cum
25 excanduisset, nihil habere se uociferatus est, quare
eos demereatur; si quem alium, et se liberum
esse. nam illa eius cotidiana et plane omnium hora-
rum et momentorum erant: quid, ego tibi Tele-
genius uideor? et: λάλ⟨ε⟩ι καὶ μὴ θίγγανε, multaque
30 talia etiam priuatis deformia, nedum principi, neque
infacundo neque indocto, immo etiam pertinaciter libe-
ralibus studiis dedito.

---

1 in conuiuium *Urs.* 6 familiae *post* nomen *add.* *T'* 15 descripsitque *Torr.*, descripsit etiam *N*, ac d. *Oud.*, et d. *Büch.* 17 quaesturae ς (*Beroald.*), questore *Ω* 27 illa eius] illius *X* 28 telegonius *GT*, Telegennius *Scalig.* 29 ΛΑΛΙ-ΚΑΙΜΕΘΙΝΓΑΝΑ *fere Ω, corr. Turn.*

41 Historiam in adulescentia hortante T. Liuio, Sulpicio uero Flauo etiam adiuuante, scribere adgressus est. et cum primum frequenti auditorio commisisset, aegre perlegit refrigeratus saepe a semet ipso. nam cum initio recitationis defractis compluribus subsellis 5 obesitate cuiusdam risus exortus esset, ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex interuallo sub-
2 inde facti reminisceretur cachinnosque reuocaret. in principatu quoque et scripsit plurimum et assidue recitauit per lectorem. initium autem sumpsit histo- 10 riae post caedem Caesaris dictatoris, sed et transiit ad inferiora tempora coepitque a pace ciuili, cum sentiret neque libere neque uere sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, correptus saepe et a matre et ab auia. prioris materiae duo uolumina, posterioris 15
3 unum et quadraginta reliquit. composuit et de uita sua octo uolumina, magis inepte quam ineleganter; item Ciceronis defensionem aduersus Asini Galli libros satis eruditam. nouas etiam commentus est litteras tres ac numero ueterum quasi maxime ne- 20 cessarias addidit; de quarum ratione cum priuatus adhuc uolumen edidisset, mox princeps non difficulter optinuit ut in usu quoque promiscuo essent. extat talis scriptura in plerisque libris ac diurnis titulisque operum. 25

42 Nec minore cura Graeca studia secutus est, amorem praestantiamque linguae occasione omni professus. cuidam barbaro Graece ac Latine disserenti: cum utroque, inquit, sermone nostro sis paratus; et in commendanda patribus conscriptis Achaia, gratam 30 sibi prouinciam ait communium studiorum commercio; ac saepe in senatu legatis perpetua oratione respondit. multum uero pro tribunali etiam Homericis

---

5 *an* diffractis? 10 lectorū *M* 11 sed *del. Müller ap. B.-Crus.* et *del. Torr.* 21 uolumen adhuc *MLPS*[1]*R* (*corr S*[2]) 24 ac] actis *Burm.* 29 nostro *om. X*

locutus est uersibus. quotiens quidem hostem uel insidiatorem ultus esset, excubitori tribuno signum de more poscenti non temere aliud dedit quam ⟨*Il. 24, 369 Od. 21, 133*⟩:

5 *ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.*

Denique et Graecas scripsit historias, Tyrrhenicon uiginti, Carchedoniacon octo. quarum causa ueteri Alexandriae Musio additum ex ipsius nomine ⟨nouum⟩; institutumque ut quotannis in altero Tyrrhenicon libri, 10 in altero Carchedoniacon diebus statutis uelut in auditorio recitarentur toti a singulis per uices. **2**

Sub exitu uitae signa quaedam nec obscura paenitentis de matrimonio Agrippinae deque Neronis adoptione dederat, siquidem commemorantibus libertis ac 15 laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterii ream condemnarat, sibi quoque in fatis esse iactauit omnia impudica, sed non impunita matrimonia; et subinde obuium sibi Britannicum artius complexus hortatus est, ut cresceret rationemque a se om- 20 nium factorum acciperet; Graeca insuper uoce prosecutus: *ὁ τρώσας ἰάσεται.* cumque impubi teneroque adhuc, quando statura permitteret, togam dare destinasset, adiecit: ut tandem populus R. uerum Caesarem habeat. **43** non multoque post testamentum 25 etiam conscripsit ac signis omnium magistratuum obsignauit. prius igitur quam ultra progrederetur, praeuentus est ab Agrippina, quam praeter haec con- **44**

---

5 ΑΝΔΡΑΕΠ- *Ω*, *ἄνδρ' ἐπ- uulg.* ΧΑΛΕΠΕΛΙΝΕΙ *M*, -ΠΕΝΕΙ *LS*, -ΠΑΙΝΕΙ *R*, -ΠΗΑΙΝΕΙ *rel., corr. Torr.* 8 ex] et *Torr.*, est *Bentl.* ⟨nouum⟩ *Drechsler* (*Ztschr. f. öst. Gymn. 1890 p. 195*); alterum *suppl. Urs.*, Claudieum *Roth*, aliud *Polak* (*post* Musio *omnes*) 10 statis *Urs.* 19 ut *del. Bentl.* 21 rectas facite *ante graeca add. X* ΟΘΩCΑC *M*, ΟΕΡΩCΑΕ *L et fere S* *ἰάσεται m. rec. in marg. P* (*καὶ ἰάσεται P. Victorius fort. rectius*, *σε ἰάσεται Bentl.*), ΠΕΙCΕΤΑΙ (-ΑΤΑΙ *TPT*) *Ω*

scientia quoque nec minus delatores multorum criminum arguebant.

2 Et ueneno quidem occisum conuenit; ubi autem et per quem dato, discrepat. quidam tradunt epulanti in arce cum sacerdotibus per Halotum spadonem praegu- 5 statorem; alii domestico conuiuio per ipsam Agrippinam, quae boletum medicatum auidissimo ciborum talium optulerat. etiam de subsequentibus diuersa fama 3 est. multi statim hausto ueneno obmutuisse aiunt excruciatumque doloribus nocte tota defecisse prope lu- 10 cem. nonnulli inter initia consopitum, deinde cibo affluente euomuisse omnia, repetitumque toxico, incertum pultine addito, cum uelut exhaustum refici cibo oporteret, an immisso per clystera[m], ut quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subueni- 15 45 retur. mors eius celata est, donec circa successorem omnia ordinarentur. itaque et quasi pro aegro adhuc uota suscepta sunt et inducti per simulationem comoedi, qui uelut desiderantem oblectarent. excessit III. Id. a. 54 p. C. Octob. Asinio Marcello Acilio Auiola coss. sexagesimo 20 quarto aetatis, imperii quarto decimo anno, funeratusque est sollemni principum pompa et in numerum deorum relatus; quem honorem a Nerone destitutum abolitum-46 que recepit mox per Vespasianum. praesagia mortis eius praecipua fuerunt: exortus crinitae stellae, quam 25 cometen uocant, tactumque de caelo monumentum Drusi patris, et quod eodem anno ex omnium magistratuum genere plerique mortem obierant. sed nec ipse ignorasse aut dissimulasse ultima uitae suae tempora uidetur, aliquot quidem argumentis. nam et cum 30

2 acuebant *Bentl.*, urguebant *Madv.* 7 ualidissimo *MGδ* 11 nonnolli propter *M* 12 afluente *M* 14 clysteram (-re *T*) *MX*, -rum *G*, -rem *T*, *corr.* ς 16 eius mors *X* 19 oblectaret *M* 21 aetatis *usque* decimo *om. M* 23 destitutum *del. Graev.*, desitum *Bentl.* abolitum (*sine* que) *MXδ*, *del. G. Becker*, ⟨tum⟩ abol. *Büch.* 25 quam — uocant *del. G. Becker* 27 omni *Bentl.*

consules designaret, neminem ultra mensem quo obiit designauit, et in senatu, cui nouissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, utriusque aetatem suppliciter patribus commendauit, et in ultima 5 cognitione pro tribunali accessisse ad finem mortalitatis, quanquam abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronuntiauit.

---

5 accessisse se *GT*

C. SVETONI TRANQVILLI
DE VITA CAESARVM
LIBER VI
NERO

1 Ex gente Domitia duae familiae claruerunt, Caluinorum et A<h>enobarborum. A<h>enobarbi auctorem originis itemque cognominis habent L. Domitium, cui rure quondam reuertenti iuuenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nuntiaret senatui 5 ac populo uictoriam, de qua incertum adhuc erat; atque in fidem maiestatis adeo permulsisse malas, ut e nigro rutilum aerique adsimilem capillum redderent. quod insigne mansit et in posteris eius, ac magna pars

2 rutila barba fuerunt. functi autem consulatibus septem, 10 triumpho censuraque duplici et inter patricios adlecti perseuerauerunt omnes in eodem cognomine. ac ne praenomina quidem ulla praeterquam Gnaei et Luci usurparunt; eaque ipsa notabili uarietate, modo continuantes unum quodque per trinas personas, modo 15 alternantes per singulas. nam primum secundumque ac tertium A<h>enobarborum Lucios, sequentis rursus tres ex ordine Gnaeos accepimus, reliquos non nisi uicissim tum Lucios tum Gnaeos. pluris e familia cognosci referre arbitror, quo facilius appareat ita 20 degenerasse a suorum uirtutibus Nero, ut tamen uitia

---

4 auctiores *M*[1] (*corr. m. 1*)

cuiusque quasi tradita et ingenita ret⟨t⟩ulerit. ut igi- 2
tur paulo altius repetam, atauus eius Cn. Domitius in
tribunatu pontificibus offensior, quod alium quam se
in patris sui locum cooptassent, ius sacerdotum subro-
5 gandorum a collegiis ad populum transtulit; at in con-
sulatu Allobrogibus Aruernisque superatis elephanto
per prouinciam uectus est turba militum quasi inter
sollemnia triumphi prosequente. in hunc dixit Licinius 2
Crassus orator non esse mirandum, quod aeneam
10 barbam haberet, cui os ferreum, cor plumbeum
esset. huius filius praetor C. Caesarem abeuntem con-
sulatu, quem aduersus auspicia legesque gessisse exi-
stimabatur, ad disquisitionem senatus uocauit; mox
consul imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere
15 temptauit successorque ei per factionem nominatus
principio ciuilis belli ad Corfinium captus est. unde 3
dimissus Massiliensis obsidione laborantis cum aduentu
suo confirmasset, repente destituit acieque demum
Pharsalica occubuit; uir neque satis constans et ingenio
20 truci in desperatione rerum mortem timore appetitam
ita expauit, ut haustum uenenum paenitentia euomuerit
medicumque manumiserit, quod sibi prudens ac sciens
minus noxium temperasset. consultante autem Cn. Pom-
peio de mediis ac neutram partem sequentibus solus
25 censuit hostium numero habendos.

Reliquit filium omnibus gentis suae procul dubio 3
praeferendum. is inter conscios Caesarianae necis
quamquam insons damnatus lege Pedia, cum ad Cassium
Brutumque se propinqua sibi cognatione iunctos con-
30 tulisset, post utriusque interitum classem olim com-
missam retinuit, auxit etiam, nec nisi partibus ubique
profligatis M. Antonio sponte et ingentis meriti loco

---

4 cumoptassent M^1, coapt- *T'δ* 6 auernisque superantis *M* (auern- *etiam GQR*) 8 lucinius *Mδ* 17 massiliensi *X*, -ses *GT* 20 truci ⟨qui⟩ *Polak* temere *Bentl.* 31 nisi] sibi *M*

2 tradidit. solusque omnium ex iis, qui pari lege damnati erant, restitutus in patriam amplissimos honores percucurrit; ac subinde redintegrata dissensione ciuili, eidem Antonio legatus, delatam sibi summam imperii ab iis, quos Cleopatrae pudebat, neque suscipere neque 5 recusare fidenter propter subitam ualitudinem ausus, transiit ad Augustum et in diebus paucis obiit, nonnulla et ipse infamia aspersus. nam Antonius eum desiderio amicae Seruiliae Naidis transfugisse iactauit.

4 Ex hoc Domitius nascitur, quem emptorem familiae 10 pecuniaeque in testamento Augusti fuisse mox uulgo notatum est, non minus aurigandi arte in adulescentia clarus quam deinde ornamentis triumphalibus ex Germanico bello. uerum arrogans, profusus, immitis censorem L. Plancum uia sibi decedere aedilis coegit; prae- 15 turae consulatusque honore equites R. matronasque ad agendum mimum produxit in scaenam. uenationes et in circo et in omnibus urbis regionibus dedit, munus etiam gladiatorium, sed tanta saeuitia, ut necesse fuerit 5 Augusto clam frustra monitum edicto coercere. ex 20 Antonia maiore patrem Neronis procreauit omni parte uitae detestabilem, siquidem comes ad Orientem C. Caesaris iuuenis, occiso liberto suo, quod potare quantum iubebatur recusarat, dimissus e cohorte amicorum nihilo modestius uixit; sed et in uiae Appiae uico repente 25 puerum citatis iumentis haud ignarus obtriuit et Romae medio foro cuidam equiti R. liberius iurganti oculum 2 eruit; perfidiae uero tantae, ut non modo argentarios pretiis rerum coemptarum, sed et in praetura mercede palmarum aurigarios fraudauerit, notatus ob haec et 30 sororis ioco ⟨.....⟩ querentibus dominis factionum re-

---

5 neq. recusare neq. suscipere *Polak* 15 uia *om.* *T* 18 edidit *Bentl.* 25 repentem δ (*Gujetus*) 26 haut *MGS* gnarus *MRδ* 29 et *om.* *M* 31 sororis] Caesaris *Urs.*, Neronis Caesaris *Oud.* ioco ς *et pro u. l. R*, loco Ω *ante* querentibus (quaer- *MR*) *suppl.* quae *Casaub.*, qui *Urs. Oud.*, *at plura deesse uidentur* (et Tiberi edicto qui *prop. Büch.*)

praesentanda praemia in posterum sanxit. maiestatis
quoque et adulteriorum incestique cum sorore Lepida
sub excessu Tiberi reus, mutatione temporum euasit
decessitque Pyrgis morbo aquae intercutis, sublato filio
5 Nerone ex Agrippina Germanico genita.

Nero natus est Anti post VIIII. mensem quam **6**
Tiberius excessit, XVIII. Kal. Ian. tantum quod exoriente sole, paene ut radiis prius quam terra contingeretur. de genitura eius statim multa et formidulosa
10 multis coiectantibus praesagio fuit etiam Domiti[i]
patris uox, inter gratulationes amicorum negantis
quicquam ex se et Agrippina nisi detestabile et
malo publico nasci potuisse. eiusdem futurae in- **2**
felicitatis signum euidens die lustrico extitit; nam
15 C. Caesar, rogante sorore ut infanti quod uellet nomen
daret, intuens Claudium patruum suum, a quo mox
principe Nero adoptatus est, eius se dixit dare, neque
ipse serio sed per iocum et aspernante Agrippina, quod
tum Claudius inter ludibria aulae erat.

20 Trimulus patrem amisit; cuius ex parte tertia heres, **3**
ne hanc quidem integram cepit correptis per coheredem
Gaium uniuersis bonis. et subinde matre etiam relegata
paene inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus
est sub duobus paedagogis saltatore atque tonsore.
25 uerum Claudio imperium adepto non solum paternas
opes reciperauit, sed et Crispi Passieni uitrici sui hereditate ditatus est. gratia quidem et potentia reuoca- **4**
tae restitutaeque matris usque eo floruit, ut emanaret
in uulgus missos a Messalina uxore Claudi[i], qui eum
30 meridiantem, quasi Britannici aemulum, strangularent.
additum fabulae †ad eosdem dracone e puluino se pro-

1 sanxit] dixit *Lips.*, suasit *Polak* 6 Anti *Roth* (Antii *Turn. et margo P*), ante Ω post *om. T* nonum *GRT*, nouem *et tum* menses *Π*ς 9 formidol- Ω 13 felicitatis *Urs.* 16 patrum *M*, patrem *Q* 25 uero claudio *M*, claudio uero *Gδ* 28 emanarit *Lips.* 29 uxore Claudi *del. Polak* 31 ad *MLP*, at *G*, et *T*, *om. OST recte puto* (addita fabula est *Lips.*)

ferente conterritos refugisse. quae fabula exorta est deprensis in lecto eius circum ceruicalia serpentis exuuiis; quas tamen aureae armillae ex uoluntate matris inclusas dextro brachio gestauit aliquamdiu ac taedio tandem maternae memoriae abiecit rursusque extremis suis rebus frustra requisiit.

7 Tener adhuc necdum matura pueritia circensibus ludis Troiam constantissime fauorabiliterque lusit. undecimo aetatis anno a Claudio adoptatus est Annaeoque Senecae iam tunc senatori in disciplinam traditus. ferunt Senecam proxima nocte uisum sibi per quietem C. Caesari praecipere, et fidem somnio Nero breui fecit prodita immanitate naturae quibus primum potuit experimentis. namque Britannicum fratrem, quod se post adoptionem A⟨h⟩enobarbum ex consuetudine salutasset, ut subditiuum apud patrem arguere conatus est. amitam autem Lepidam ream testimonio coram afflixit gratificans matri, a qua rea premebatur.

2 Deductus in forum tiro populo congiarium, militi donatiuum proposuit indictaque decursione praetorianis scutum sua manu praetulit; exin patri gratias in senatu egit. apud eundem consulem pro Bononiensibus Latine, pro Rhodis atque Iliensibus Graece uerba fecit. auspicatus est et iuris dictionem praefectus urbi sacro Latinarum, celeberrimis patronis non tralaticias, ut assolet, et breuis, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus, quamuis interdictum a Claudio esset. nec multo post duxit uxorem Octauiam ediditque pro Claudi salute circenses et uenationem.

8 Septemdecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores, cum ob totius diei diritatem non aliud

---

1 fabulae *M* 7 pueritiae *M* (*inde* maturae pueritiae *Graev.*, maturus pueritiae *Bentl.*) 8 duodecimo *Lips.*, tertio decimo *Torr.* 11 fuerunt M^1 18 qua reprimebatur *X* 21 exinde *Π*, exhinc *X* 24 praefectis *ΠQ* urbis sacro *G*, urbis atque *T*

auspicandi tempus accommodatius uideretur; proque
Palati gradibus imperator consalutatus lectica in castra
et inde raptim appellatis militibus in curiam delatus
est discessitque iam uesperi, ex immensis, quibus cumu-
5 labatur, honoribus tantum patris patriae nomine recu-
sato propter aetatem.

9 Orsus hinc a pietatis ostentatione Claudium appa-
ratissimo funere elatum laudauit ⟨et⟩ consecrauit. me-
moriae Domiti[i] patris honores maximos habuit. matri
10 summam omnium rerum priuatarum publicarumque per-
misit. primo etiam imperii die signum excubanti tri-
buno dedit optimam matrem ac deinceps eiusdem
saepe lectica per publicum simul uectus est. Antium
coloniam deduxit ascriptis ueteranis e praetorio additis-
15 que per domicilii translationem ditissimis primipilarium;
ubi et portum operis sumptuosissimi fecit.

10 Atque ut certiorem adhuc indolem ostenderet, ex
Augusti praescripto imperaturum se professus, neque
liberalitatis neque clementiae, ne comitatis quidem ex-
20 hibendae ullam occasionem omisit. grauiora uectigalia
aut aboleuit aut minuit. praemia delatorum Papiae
legis ad quartas redegit. diuisis populo uiritim qua-
dringenis nummis senatorum nobilissimo cuique, sed
a re familiari destituto annua salaria et quibusdam
25 quingena constituit, item praetorianis cohortibus fru-
mentum menstruum gratuitum. 2 et cum de supplicio
cuiusdam capite damnati ut ex more subscriberet ad-
moneretur: quam uellem, inquit, nescire litteras.
omnis ordines subinde ac memoriter salutauit. agenti
30 senatui gratias respondit: cum meruero. ad campe-

---

1 auspicanti *Bentl.* 2 consulatatus *M*(*Π*[1]*?*), consultatus *Π*[2]*RT*, consulatus *GQ* 8 et *add.* ς (consecrauitque *edd. Rom.*) 13 est *om. X* 17 mitiorem ς, rectiorem *Polak* 20 omisit (obm- *T*) *RL*[2]*S*[2]*TN*, emisit *rel.* (*Ω*) 22 quadrigenis *MGLR*, quadrag- *rel.*, *corr. S* (ĭ *in ras.*) 23 sadare *M*, sed re *X* 27 ut *om. R* 28 nescirem *Bentl.* (*cf. Sen. clem. II 1, 2*) 29 ordine *edd. Gryphii*

stres exercitationes suas admisit et plebem declamauitque saepius publice; recitauit et carmina, non modo domi sed et in theatro, tanta uniuersorum laetitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit eaque pars carminum aureis litteris Ioui Capitolino dicata.

11 Spectaculorum plurima et uaria genera edidit: iuuenales, circenses, scaenicos ludos, gladiatorium munus. iuuenalibus senes quoque consulares anusque matronas recepit ad lusum. circensibus loca equiti secreta a ceteris tribuit commisitque etiam camelorum quadrigas. 10
2 ludis, quos pro aeternitate imperii susceptos appellari maximos uoluit, ex utroque ordine et sexu plerique ludicras partes sustinuerunt; notissimus eques R. elephanto supersidens per catadromum decucurrit; inducta Afrani togata, quae Incendium ⟨in⟩scribitur, 15 concessumque ut scaenici ardentis domus supellectilem diriperent ac sibi haberent; sparsa et populo missilia omnium rerum per omnes dies: singula cotidie milia auium cuiusque generis, multiplex penus, tesserae frumentariae, uestis, aurum, argentum, gemmae, margari- 20 tae, tabulae pictae, mancipia, iumenta atque etiam
12 mansuetae ferae, nouissime naues, insulae, agri. hos ludos spectauit e proscaeni fastigio. munere, quod in amphitheatro ligneo regione Martii campi intra anni spatium fabricato dedit, neminem occidit, ne noxiorum 25 quidem. exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos senatores sescentosque equites Romanos et quosdam fortunae atque existimationis integrae, ex isdem ordinibus confectores quoque ferarum et uaria harenae ministeria. exhibuit et naumachiam marina aqua in- 30 nantibus beluis; item pyrrichas quasdam e numero epheborum, quibus post editam operam diplomata

3 et *om. X* 4 eaque] atque *T* 14 gatadromum *Ω*, *corr.* ς 15 inscrib- *Erasm.* 19 auium *G*ς, aulum *rel.* 26 quadragenos s. sexagenosque *Lips.* 31 ad pyrrichas quosdam *Ern.*, pyrrichistas quosdam *Madv.* e] c *Oud.* 32 edictam *MGRX* (*non T*)

ciuitatis Romanae singulis optulit. inter pyrricharum 2
argumenta taurus Pasiphaam ligneo iuuencae simulacro
abditam iniit, ut multi spectantium crediderunt; Icarus
primo statim conatu iuxta cubiculum eius decidit ipsum-
5 que cruore respersit. nam perraro praesidere, ceterum
accubans, paruis primum foraminibus, deinde toto podio
adaperto spectare consueuerat.

Instituit et quinquennale certamen primus omnium 3
Romae more Graeco triplex, musicum gymnicum eque-
10 stre, quod appellauit Neronia; dedicatisque thermis
atque gymnasio senatui quoque et equiti oleum prae-
buit. magistros toto certamini praeposuit consulares
sorte, sede praetorum. deinde in orchestram senatum-
que descendit et orationis quidem carminisque Latini
15 coronam, de qua honestissimus quisque contenderat,
ipsorum consensu concessam sibi recepit, citharae
autem a iudicibus ad se delatam adorauit ferrique ad
Augusti statuam iussit. gymnico, quod in Saeptis 4
edebat, inter buthysiae apparatum barbam primam
20 posuit conditamque in auream pyxidem et pretiosissi-
mis margaritis adornatam Capitolio consecrauit. ad
athletarum spectaculum inuitauit et uirgines Vestales,
quia Olympiae quoque Cereris sacerdotibus spectare
conceditur.

25 Non immerito inter spectacula ab eo edita et Tiri- 13
datis in urbem introitum ret<t>ulerim. quem Armeniae
regem magnis pollicitationibus sollicitatum, cum desti-
nato per edictum die ostensurus populo propter nubi-
lum distulisset, produxit quo oportunissime potuit,
30 dispositis circa fori templa armatis cohortibus, curuli
residens apud rostra triumphantis habitu inter signa
militaria atque uexilla. et primo per deuexum pulpi- 2

---

2 pasiphaan *M*, -phan *uel*- pham *rel.* (*cf. Galb. 2*) 7 consuerat *M*[2]*XR* 12 toti ς 13 sorte ductos sed et praetorios *Bentl.* (sed et pr. *iam Steph.*) 20 et *del. Bentl.* 23 Olympia *Casaub.* 29 detulisset eproduxit *M* (de *in* dis *corr. m. 2*)

tum subeuntem admisit ad genua adleuatumque dextra exosculatus est, dein precanti tiara[m] deducta[m] diadema inposuit, uerba supplicis interpretata praetorio uiro multitudini pronuntiante; perductum inde in theatrum ac rursus supplicantem iuxta se latere dextro 5 conlocauit. ob quae imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata, Ianum geminum clausit, tamquam nullo residuo bello.

14 Consulatus quattuor gessit: primum bimenstrem, secundum et nouissimum semenstres, tertium quadri- 10 menstrem; medios duos continuauit, reliquos inter 15 annua spatia uariauit. in iuris dictione postulatoribus nisi sequenti die ac per libellos non temere respondit. cognoscendi morem eum tenuit, ut continuis actionibus omissis singillatim quaeque per uices ageret. 15 quotiens autem ad consultandum secederet, neque in commune quicquam neque propalam deliberabat, sed et conscriptas ab uno quoque sententias tacitus ac secreto legens, quod ipsi libuisset perinde atque pluribus idem uideretur pronuntiabat. 20

2 In curiam libertinorum filios diu non admisit; admissis a prioribus principibus honores denegauit. candidatos, qui supra numerum essent, in solacium dilationis ac morae legionibus praeposuit. consulatum in senos plerumque menses dedit. defunctoque circa 25 Kal. Ian. altero e consulibus neminem substituit improbans exemplum uetus Canini Rebili uno die consulis. triumphalia ornamenta etiam quaestoriae dignitatis et nonnullis ex equestri ordine tribuit nec utique de causa militari. de quibusdam rebus orationes ad 30

2 tiara deducta ς, diariam deductam Ω 6 consulatus *MG* 7 tamquam nullo *Faernus et Lips.*, tam nullo quam Ω, iam nullo quasi *Gron.* 9 bimestrum *M* 12 postulantibus *Reines.* 14 in cognoscendo *T'* 15 ageret *T' uix recte*, *om. MGLP*, quaereret *Büch.* 18 et *om.* ς (*Urs.*) 21 admissis a *GT*, admissa *M*, admissos *X* (-os *in L corr. ex* -is) 29 nonnullis et *Lips.* 30 sed et *post* militari *add. T* de quibusdam rebus *del. G. Becker*

senatum missas praeterito quaestoris officio per consulem plerumque recitabat. formam aedificiorum urbis 16 nouam excogitauit et ut ante insulas ac domos porticus essent, de quarum solariis incendia arcerentur; 5 easque sumptu suo extruxit. destinarat etiam Ostia tenus moenia promouere atque inde fossa mare ueteri urbi inducere.

Multa sub eo et animaduersa seuere et coercita nec 2 minus instituta: adhibitus sumptibus modus; publicae 10 cenae ad sportulas redactae; interdictum ne quid in popinis cocti praeter legumina aut holera ueniret, cum antea nullum non obsonii genus proponeretur; afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis nouae ac maleficae; uetiti quadrigariorum lusus, quibus 15 inueterata licentia passim uagantibus fallere ac furari per iocum ius erat; pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatae; aduersus falsarios tunc primum reper- 17 tum, ne tabulae nisi pertusae ac ter lino per foramina traiecto obsignarentur; cautum ut testamentis primae 20 duae cerae testatorum modo nomine inscripto uacuae signaturis ostenderentur, ac ne qui alieni testamenti scriptor legatum sibi ascriberet; item ut litigatores pro patrociniis certam iustamque mercedem, pro subsellis nullam omnino darent praebente aerario gratuita; 25 utque rerum actu ab aerario causae ad forum ac reciperatores transferrentur et ut omnes appellationes a iudicibus ad senatum fierent.

Augendi propagandique imperii neque uoluntate ulla 18 neque spe motus umquam, etiam ex Britannia deducere 30 exercitum cogitauit, nec nisi uerecundia, ne obtrectare parentis gloriae uideretur, destitit. Ponti modo regnum concedente Polemone, item Alpium defuncto Cottio in prouinciae formam redegit.

3 et *del. Ern.* 4 quarum *ΠQ*, quorum *rel.* (*Ω*) 5 ostiam *MGΠ²R* 11 uenirent *MLP* 12 affecti *Steph.* (*cf. Oros. VII 7, 10*) 19 ut] ut in *T* 25 causae *del. Madv.* 30 ne] nec *M* 31 gloriam *X*

19 Peregrinationes duas omnino suscepit, Alexandrinam et Achaicam; sed Alexandrina ipso profectionis die destitit turbatus religione simul ac periculo. nam cum circumitis templis in aede Vestae resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhaesit, dein tanta oborta 5
2 caligo est, ut dispicere non posset. in Achaia Isthmum perfodere adgressus praetorianos pro contione ad incohandum opus cohortatus est tubaque signo dato primus rastello humum effodit et corbulae congestam umeris extulit. parabat et ad Caspias portas expedi- 10 tionem conscripta ex Italicis senum pedum tironibus noua legione, quam Magni Alexandri phalanga appellabat.

3 Haec partim nulla reprehensione, partim etiam non mediocri laude digna in unum contuli, ut secernerem 15 a probris ac sceleribus eius, de quibus dehinc dicam.

20 Inter ceteras disciplinas pueritiae tempore imbutus et musica, statim ut imperium adeptus est, Terpnum citharoedum uigentem tunc praeter alios arcessiit diebusque continuis post cenam canenti in multam noctem 20 assidens paulatim et ipse meditari exercerique coepit neque eorum quicquam omittere, quae generis eius artifices uel conseruandae uocis causa uel augendae factitarent; sed et plumbeam chartam supinus pectore sustinere et clystere uomituque purgari et abstinere 25 pomis cibisque officientibus; donec blandiente profectu, quamquam exiguae uocis et fuscae, prodire in scaenam concupiit, subinde inter familiares Graecum prouerbium iactans occultae musicae nullum esse respec-
2 tum. et prodit Neapoli primum ac ne concusso qui- 30 dem repente motu terrae theatro ante cantare destitit,

2 alexandrinam *codd. praeter GΠT*, alexandrina in *Oud.* 3 destituit ϱς, deseruit *Bentl.* simul religione *T* 4 cum *om. M, hic habent ΠQδ*, *post* templis *GRX* circuitis *GT'* 6 dispicere ς despicere *Ω* 11 conscriptam *MGLPR* 26 potibus *uel* pomatis *Reines.* 30 prodiit *TT* neapolim *codd. praeter ΠQ*

quam incohatum absolueret nomon. ibidem saepius et
per complures cantauit dies; sumpto etiam ad reficiendam
uocem breui tempore, impatiens secreti a balineis
in theatrum transiit mediaque in orchestra frequente
5 populo epulatus, si paulum subbibisset, aliquid se
sufferi tinniturum Graeco sermone promisit. captus 3
autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de
nouo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria
euocauit. neque eo segnius adulescentulos equestris
10 ordinis et quinque amplius milia e plebe robustissimae
iuuentutis undique elegit, qui diuisi in
factiones plausuum genera condiscerent — bombos
et imbrices et testas uocabant — operamque nauarent
cantanti sibi, insignes pinguissima coma et excellentissimo
15 cultu, pu[e]ris ac sine anulo laeuis, quorum duces
quadringena milia sestertia merebant.

Cum magni aestimaret cantare etiam Romae, Neroneum 21
agona ante praestitutam diem reuocauit flagitantibusque
cunctis caelestem uocem respondit quidem in
20 hortis se copiam uolentibus facturum, sed adiuuante
uulgi preces etiam statione militum, quae tunc
excubabat, repraesentaturum se pollicitus est libens;
ac sine mora nomen suum in albo profitentium citharoedorum
iussit ascribi sorticulaque in urnam cum
25 ceteris demissa intrauit ordine suo, simul praefecti
praetorii citharam sustinentes, post tribuni militum
iuxtaque amicorum intimi. utque constitit, peracto 2
principio, Niobam se cantaturum per Cluuium Rufum
consularem pronuntiauit et in horam fere decimam
30 perseuerauit coronamque eam et reliquam certa-

5 epulat *Mδ*, epulans *Salm.* 6 sufferi *MG*, sufferri *rel.*, sufferti *ed. Ven. I* 15 puris *P*² (*Bentl.*), pueris *MXδ*, pueri *GT*, pueros *S*², purpureis *Roth* ac] nec *Gς* laeuis *G* (*et in P m. rec.*), laeuiis *M*, leuis *T*, leuiis *ST*, uelis *LPO*, laenis *Roth* 16 quadragena *T* sestertium *uel* HS *uulg.*, *abesse mauult Oud.* 26 post] pro *M* 28 niobā *G*, -ban *MT*, -bem *X*

minis partem in annum sequentem distulit, ut saepius canendi occasio esset. quod cum tardum uideretur, non cessauit identidem se publicare. dubitauit etiam an priuatis spectaculis operam inter scaenicos daret
3 quodam praetorum sestertium decies offerente. tragoe- 5 dias quoque cantauit personatus heroum deorumque, item heroidum ac dearum, personis effectis ad similitudinem oris sui et feminae, prout quamque diligeret. inter cetera cantauit Canac[h]en parturientem, Oresten matricidam, Oedipodem excaecatum, Herculem insa- 10 num. in qua fabula fama est tirunculum militem positum ad custodiam aditus, cum eum ornari ac uinciri catenis, sicut argumentum postulabat, uideret, accurrisse ferendae opis gratia.

22 Equorum studio uel praecipue ab ineunte aetate 15 flagrauit plurimusque illi sermo, quanquam uetaretur, de circensibus erat; et quondam tractum prasini agitatorem inter condiscipulos querens, obiurgante paedagogo, de Hectore se loqui ementitus est. sed cum inter initia imperii eburneis quadrigis cotidie in abaco 20 luderet, ad omnis etiam minimos circenses e secessu commeabat, primo clam, deinde propalam, ut nemini
2 dubium esset eo die utique affuturum. neque dissimulabat uelle se palmarum numerum ampliari; quare spectaculum multiplicatis missibus in serum protrahe- 25 batur, ne dominis quidem iam factionum dignantibus nisi ad totius diei cursum greges ducere. mox et ipse aurigare atque etiam spectari saepius uoluit positoque in hortis inter seruitia et sordidam plebem rudimento uniuersorum se oculis in circo maximo praebuit, ali- 30 quo liberto mittente mappam unde magistratus solent.

---

3 non dubitauit *STN* 4 an ϱς, in *MGT*, *om. XN* daret *MGT*ϱ, dare *XN* 5 quaedam *M* 8 quam *M*[1] 10 ędipodē *G*, -den *rel.* 12 onerari *in marg. ed. Gryphii* 16 fraglauit *MLS* 17 prasim *LST*, prasũ *P*, prasiniũ *G*, prasinum ς (*edd.*) 18 magistro *T* 24 ampliare *ΠQST* 25 protrahebantur *MT* 31 libertorum *Bentl.*

nec contentus harum artium experimenta Romae dedisse, Achaiam, ut diximus ⟨*c. 19*⟩, petit hinc maxime motus. instituerant ciuitates, apud quas musici agones edi solent, omnes citharoedorum coronas ad ipsum mittere. eas adeo grate recipiebat, ut legatos, qui pertulissent, non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. a quibusdam ex his rogatus ut cantaret super cenam, exceptusque effusius, solos scire audire Graecos solosque se et studiis suis dignos ait. nec profectione dilata, ut primum Cassiopen traiecit, statim ad aram Iouis Cassii cantare auspicatus certamina deinceps obiit omnia. nam et quae diuersissimorum temporum sunt, cogi in unum annum, quibusdam etiam iteratis, iussit et Olympiae quoque praeter consuetudinem musicum agona commisit. ac ne quid circa haec occupatum auocaret detineretue, cum praesentia eius urbicas res egere a liberto Helio admoneretur, rescripsit his uerbis: quamuis nunc tuum consilium sit et uotum celeriter reuerti me, tamen suadere et optare potius debes, ut Nerone dignus reuertar.

Cantante eo ne necessaria quidem causa excedere theatro licitum est. itaque et enixae quaedam in spectaculis dicuntur et multi taedio audiendi laudandique clausis oppidorum portis aut furtim desiluisse de muro aut morte simulata funere elati. quam autem trepide anxieque certauerit, quanta aduersariorum aemulatione, quo metu iudicum, uix credi potest. aduersarios, quasi plane condicionis eiusdem, obseruare, captare, infamare secreto, nonnumquam ex occursu maledictis incessere ac, si qui arte praecellerent, conrumpere etiam solebat. iudices autem prius quam inciperet reuerentissime adloquebatur, omnia se facienda fecisse, sed euentum in manu esse For-

---

7 ⟨et⟩ a *Bentl.* 11 casii N^1ς 22 nec *HT* 23 est] erat *X* 25 clusis *MQ* oppidorum *del. Polak* 26 funere *del. G. Becker*

tunae; illos ut sapientis et doctos uiros fortuita debere excludere; atque, ut auderet hortantibus, aequiore animo recedebat, ac ne sic quidem sine sollicitudine, taciturnitatem pudoremque quorundam pro tristitia et malignitate arguens suspectosque sibi dicens. 5
24 in certando uero ita legi oboediebat, ut numquam excreare ausus sudorem quoque frontis brachio detergeret; atque etiam in tragico quodam actu, cum elapsum baculum cito resumpsisset, pauidus et metuens ne ob delictum certamine summoueretur, non aliter 10 confirmatus est quam adiurante hypocrita non animaduersum id inter exultationes succlamationesque populi. uictorem autem se ipse pronuntiabat; qua de causa et praeconio ubique contendit. ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut uestigium extaret usquam, sub- 15 uerti et unco trahi abicique in latrinas omnium statuas
2 et imagines imperauit. aurigauit quoque plurifariam, Olympiis uero etiam decemiugem, quamuis id ipsum in rege Mithradate carmine quodam suo reprehendisset; sed excussus curru ac rursus repositus, cum perdurare 20 non posset, destitit ante decursum; neque eo setius coronatus est. decedens deinde prouinciam uniuersam libertate donauit simulque iudices ciuitate Romana et pecunia grandi. quae beneficia e medio stadio Isthmiorum die sua ipse uoce pronuntiauit. 25

25 Reuersus e Graecia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit disiecta parte muri, ut mos hieronicarum est; simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam; sed et Romam eo curru, quo Augustus olim triumphauerat, et in ueste pur- 30 purea distinctaque stellis aureis chlamyde coronamque capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam, prae-

---

2 adderet *T* 3 siquidam *MG* (sic- *G*) 5 et] ac *T* 8 quondam *Bentl.* 14 condit *M* 19 mithrid- *uel* mitrid- *codd. praeter M* 22 decedensque inde *Bentl.* 29 et *del. Torr.* 30 ueste *del. Torr.*

eunte pompa ceterarum cum titulis, ubi et quos quo cantionum quoue fabularum argumento uicisset; sequentibus currum ouantium ritu plausoribus, Augustianos militesque se triumphi eius clamitantibus.
5 dehinc diruto circi maximi arcu per Velabrum forumque Palatium et Apollinem petit. incedenti passim uictimae caesae sparso per uias identidem croco ingestaeque aues ac lemnisci et bellaria. sacras coronas in cubiculis circum lectos posuit, item statuas suas citharoedico habitu, qua nota etiam nummum percussit
10 ac post haec tantum afuit a remittendo laxandoque studio, ut conseruandae uocis gratia neque milites umquam, nisi absens aut alio uerba pronuntiante, appellaret neque quicquam serio iocoue egerit, nisi astante
15 phonasco, qui moneret parceret arteriis ac sudarium ad os applicaret; multisque uel amicitiam suam optulerit uel simultatem indixerit, prout quisque se magis parciusue laudasset.

Petulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crude-
20 litatem sensim quidem primo et occulte et uelut iuuenili errore exercuit, sed ut tunc quoque dubium nemini foret naturae illa uitia, non aetatis esse. post crepusculum statim adrepto pilleo uel galero popinas inibat circumque uicos uagabatur ludibundus nec sine
25 pernicie tamen, siquidem redeuntis a cena uerberare ac repugnantes uulnerare cloacisque demergere assuerat, tabernas etiam effringere et expilare; quintana domi constituta, ubi partae et ad licitationem diuidendae praedae pretium absumeretur. ac saepe in eius modi
30 rixis oculorum et uitae periculum adiit, a quodam laticlauio, cuius uxorem adtrectauerat, prope ad necem caesus. quare numquam postea publico se illud horae

1 ceterorum *T'* 13 appellarit *Bentl.* 14 locoue *M* 19 luxoriem *M* 21 feruore exeruit *Bentl.* ut] et *MGR* 23 galerio *MLPO* 28 diuendendae *Torr.* 29 adsumeretur *Πς* 32 postea a *MGΠ²R¹*

sine tribunis commisit procul et occulte subsequentibus. interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum seditionibus pantomimorum e parte proscaeni superiore signifer simul ac spectator aderat; et cum ad manus uentum esset lapidibusque et subselliorum (5) fragminibus decerneretur, multa et ipse iecit in populum atque etiam praetoris caput consauciauit. **27** paulatim uero inualescentibus uitiis iocularia et latebras omisit nullaque dissimulandi cura ad maiora palam erupit.

2 Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat, (10) refotus saepius calidis piscinis ac tempore aestiuo niuatis; cenitabatque nonnumquam et in publico, naumachia praeclusa uel Martio campo uel circo maximo, inter scortorum totius urbis et ambubaiarum ministeria. **3** quotiens Ostiam Tiberi deflueret aut Baianum (15) sinum praeternauigaret, dispositae per litora et ripas deuersoriae tabernae parabantur insignes ganea[e] et matronarum institorio copas imitantium atque hinc inde hortantium ut appelleret. indicebat et familiaribus cenas, quorum uni mitellita quadragies sestertium con- (20) stitit, alteri pluris aliquanto rosaria.

28 Super ingenuorum paedagogia et nuptarum concubinatus Vestali uirgini Rubriae uim intulit. Acten libertam paulum afuit quin iusto sibi matrimonio coniungeret, summissis consularibus uiris qui regio genere (25) ortam peierarent. puerum Sporum exectis testibus etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus cum dote et flammeo per sollemni⟨a⟩ nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se pro uxore habuit; extatque cuiusdam non inscitus iocus b e n e a g i p o t u i s s e c u m r e b u s (30) h u m a n i s, s i D o m i t i u s p a t e r t a l e m h a b u i s s e t u x o r e m. **2** hunc Sporum, Augustarum ornamentis excul-

---

4 simul aspectator *M* 9 causa *T* 13 a martio *MGT* 14 ambularum *Mδ* 15 aut ad *T* 17 ganea *Salm.* 18 institor locopas *MX*, institutor iocopas *G* inuitantium *X* 19 ornantium *M*, orantium *GT* 20 sestertio *Salm.* 28 sollemnia ς, sollemne *Turn.*

tum lecticaque uectum, et circa conuentus mercatusque Graeciae ac mox Romae circa Sigillaria comitatus est identidem exosculans. nam matris concubitum appetisse et ⟨ab⟩ obtrectatoribus eius, ne ferox atque impotens
5 mulier et hoc genere gratiae praeualeret, deterritum nemo dubitauit, utique postquam meretricem, quam fama erat Agrippinae simillimam, inter concubinas recepit. olim etiam quotiens lectica cum matre ueheretur, libidinatum inceste ac maculis uestis proditum affirmant.
10 Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut **29** contaminatis paene omnibus membris nouissime quasi genus lusus excogitaret, quo ferae pelle contectus emitteretur e cauea uirorumque ac feminarum ad stipitem deligatorum inguina inuaderet et, cum affatim desae-
15 uisset, conficeretur a Doryphoro liberto; cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit, uoces quoque et heiulatus uim patientium uirginum imitatus. ex nonnullis comperi persuasissimum habuisse eum neminem hominem pudicum aut ulla corporis parte purum
20 esse, uerum plerosque dissimulare uitium et callide optegere; ideoque professis apud se obscaenitatem cetera quoque concessisse delicta.
Diuitiarum et pecuniae fructum non alium putabat **30** quam profusionem, sordidos ac deparcos esse qui-
25 bus impensarum ratio constaret, praelautos uereque magnificos qui abuterentur ac perderent. laudabat mirabaturque auunculum Gaium nullo magis nomine, quam quod ingentis a Tiberio relictas opes in breui spatio prodegisset. quare nec largiendi 2
30 nec absumendi modum tenuit. in Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octingena nummum milia diurna

4 ab *Qς*, ad *Π* (*exp. m. 2*), *om. rel.* (ab rectoribus *Bentl.*) 6 quae forma erat A. simillima *G. Becker* 7 ⟨esse⟩ simillimam *Madv.* 9 ac] a *PO, om. T*, ex *Grut.* affirmabant *M* 13 stipem *MT* 14 euaderet *M* 17 eiul- *XT* 19 hominum *Mδ*, *om. N* 29 opes tam breui *Bentl.* 30 assumendi *M* tiriditatem *MRX* (*non T*)

erogauit abeuntique super sestertium milies contulit. Menecraten citharoedum et Spiculum murmillonem triumphalium uirorum patrimoniis aedibusque donauit. cercopithecum Panerotem faeneratorem et urbanis rusticisque praediis locupletatum prope regio extulit funere. 5
3 nullam uestem bis induit. quadringenis in punctum sestertiis aleam lusit. piscatus est rete aurato et purpura coccoque funibus nexis. numquam minus mille carrucis fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis, canusinatis mulionibus, armillata phalerataque Mazacum turba atque cursorum. 10

31 Non in alia re tamen damnosior quam in aedificando domum a Palatio Esquilias usque fecit, quam primo transitoriam, mox incendio absumptam restitutamque auream nominauit. de cuius spatio atque cultu 15 suffecerit haec ret⟨t⟩ulisse. uestibulum eius fuit, in quo colossus CXX pedum staret ipsius effigie; tanta laxitas, ut porticus triplices miliarias haberet; item stagnum maris instar, circumsaeptum aedificiis ad urbium speciem; rura insuper aruis atque uinetis et 20 pascuis siluisque uaria, cum multitudine omnis generis
2 pecudum ac ferarum. in ceteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis unionumque conchis erant; cenationes laqueatae tabulis eburneis uersatilibus, ut flores, fistulatis, ut unguenta desuper spargerentur; praecipua 25 cenationum rotunda, quae perpetuo diebus ac noctibus uice mundi circumageretur; balineae marinis et albulis fluentes aquis. eius modi domum cum absolutam dedi-

---

2 speculum *Ω*, *corr. Beroald.* 3 uiuorum *MRLPSδ* 7 rete aurato *T* (retibus aureis *H cum Eutr. VII 14, 1 Oros. VII 7, 3*), ueste aurato *M* (*inde* reste *Salm.*), ueste aurata *rel.* et *om. GTN* 9 confecisse *Oros. VII 7, 3* 10 falerataque Mazacum *Salm.* (Mazycum *Roth*), falerata cimazacum *M*, phalerata (phalera *G*) cimazacum *GXR*, et phalerata cimazacum (çũcymazacum *Π*) *ΠQ* 11 cussorem *M* 12 alia *GΠQN*, aliena *rel.* 18 habet *Mδ* 23 erat *MX* 25 tistulis *X*, fistulatae *Casaub.* aspargerentur *M*[1]

caret, hactenus comprobauit, ut se diceret quasi hominem tandem habitare coepisse.

Praeterea incohabat piscinam a Miseno ad Auernum lacum contectam porticibusque conclusam, quo quidquid totis Bais calidarum aquarum esset conuerteretur; fossam ab Auerno Ostiam usque, ut nauibus nec tamen mari iretur, longitudinis per centum sexaginta milia, latitudinis, qua contrariae quinqueremes commearent. quorum operum perficiendorum gratia quod ubique esset custodiae in Italiam deportari, etiam scelere conuictos non nisi ad opus damnari praeceperat.

Ad hunc impendiorum furorem, super fiduciam imperii, etiam spe quadam repentina immensarum et reconditarum opum impulsus est ex indicio equitis R. pro comperto pollicentis thesauros antiquissimae gazae, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in Africa uastissimis specubus abditos ac posse erui paruula molientium opera. uerum ut spes fefellit, destitutus atque ita iam exhaustus et egens ut stipendia quoque militum et commoda ueteranorum protrahi ac differri necesse esset, calumniis rapinisque intendit animum.

Ante omnia instituit, ut e libertorum defunctorum bonis pro semisse dextans ei cogeretur, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent ullae familiae quas ipse contingeret; deinde, ut ingratorum in principem testamenta ad fiscum pertinerent, ac ne impune esset studiosis iuris, qui scripsissent uel dictassent ea; tunc ut lege maiestatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deesset, tenerentur. reuocauit et praemia coronarum, quae umquam sibi

---

1 haectenus *M* 9 quot — essent *Lips.* 10 custodiarum *Torr.* ⟨in⟩ scelere *Bentl.* 24 ⟨si⟩ qui *Lips. delens* ei, ⟨et ut liberti haberentur⟩ qui *Madv.* 25 esset quo fuissent *Urs.*, fuissent quo essent *Casaub.* fuissent *del. G. Becker* 28 uiris *fere libri praeter M* 31 quae] quas *Bentl.*

ciuitates in certaminibus detulissent. et cum interdixisset usum amethystini ac Tyrii coloris summisissetque qui nundinarum die pauculas uncias uenderet, praeclusit cunctos negotiatores. quin etiam inter canendum animaduersam matronam in spectaculis uetita purpura cultam demonstrasse procuratoribus suis dicitur detractamque ilico non ueste modo sed et bonis exuit. 4 nulli delegauit officium ut non adiceret: scis quid mihi opus sit, et: hoc agamus, ne quis quicquam habeat. ultimo templis compluribus dona detraxit simulacraque ex auro uel argento fabricata conflauit, in iis Penatium deorum, quae mox Galba restituit.

33 Parricidia et caedes a Claudio exorsus est; cuius necis etsi non auctor, at conscius fuit, neque dissimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere uenenum is acceperat, quasi deorum cibum posthac prouerbio Graeco conlaudare sit solitus. certe omnibus rerum uerborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitiae, modo saeuitiae arguens; nam et morari eum desisse inter homines producta prima syllaba iocabatur multaque decreta et constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit; denique bustum eius consaepiri nisi humili leuique maceria neglexit.

2 Britannicum non minus aemulatione uocis, quae illi iucundior suppetebat, quam metu ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria praeualeret, ueneno adgressus est. quod acceptum a quadam Lucusta, uenenariorum indice, cum opinione tardius cederet uentre modo Britannici moto, accersitam mulierem sua

---

1 in certaminibus ciuitates *T* 3 perculit *Budaeus* 5 animaduersum *X* 10 compluris *MG* 17 omnium *G* 19 desisse *om. G, post* homines *colloc. T* 21 deleri *Mδ* (*cf. Vesp.* 5, 2) 23 materia *Ω*, *corr. Gutherius* 28 uenenorum ς, uenenorum rariorum (uariorum *olim ego*) *Madv.* inclite *T*, inclyta ς (*sic et* uenenariarum *Oud.*); (uenenorum) uenditrice *Heins.*, artifice *P. Thomas*; (uenenaria) institrice *Heins.*; (uenenariorum) principe *Roscher* 29 acersitam *MT*, arcessitam *LS*

manu uerberauit arguens pro ueneno remedium dedisse; excusantique minus datum ad occultandam facinoris inuidiam: sane, inquit, legem Iuliam timeo, coegitque se coram in cubiculo quam posset uelocissi-
5 mum ac praesentaneum coquere. deinde in haedo ex- 3
pertus, postquam is quinque horas protraxit, iterum ac saepius recoctum porcello obiecit; quo statim exanimato inferri in triclinium darique cenanti secum Britannico imperauit. et cum ille ad primum gustum con-
10 cidisset, comitiali morbo ex consuetudine correptum apud conuiuas ementitus postero die raptim inter maximos imbres tralaticio extulit funere. Lucustae pro nauata opera impunitatem praediaque ampla, sed et discipulos dedit.

15 Matrem facta dictaque sua exquirentem acerbius et 34
corrigentem hactenus primo grauabatur, ut inuidia identidem oneraret quasi cessurus imperio Rhodumque abiturus, mox et honore omni et potestate priuauit abductaque militum et Germanorum statione contu-
20 bernio quoque ac Palatio expulit; neque in diuexanda quicquam pensi habuit, summissis qui et Romae morantem litibus et in secessu quiescentem per conuicia et iocos terra marique praeteruehentes inquietarent. uerum minis eius ac uiolentia territus perdere statuit; 2
25 et cum ter ueneno temptasset sentiretque antidotis praemunitam, lacunaria, quae noctu super dormientem laxata machina deciderent, parauit. hoc consilio per conscios parum celato solutilem nauem, cuius uel naufragio uel camarae ruina periret, commentus est
30 atque ita reconciliatione simulata iucundissimis litteris Baias euocauit ad sollemnia Quinquatruum simul celebranda; datoque negotio trierarchis, qui liburnicam qua

---

13 praemiaque *Bentl.* 16 corripientem *Bentl.* 20 in deuexanda *X*, inde uexando *Bentl.* 22 et incessu *MG* 29 camerae *codd. praeter ML* 31 quinquatrum *MLT*, trium *GPT*, quinquennalium *S*

aduecta erat uelut fortuito concursu confringerent, protraxit conuiuium repetentique Baulos in locum corrupti nauigii machinosum illud optulit, hilare prosecutus atque in digressu papillas quoque exosculatus.
3 reliquum temporis cum magna trepidatione uigilauit 5
opperiens coeptorum exitum. sed ut diuersa omnia nandoque euasisse eam comperit, inops consilii L. Agermum libertum eius saluam et incolumem cum gaudio nuntiantem, abiecto clam iuxta pugione ut percussorem sibi subornatum arripi constringique iussit, matrem 10
occidi, quasi deprehensum crimen uoluntaria morte
4 uitasset. adduntur his atrociora nec incertis auctoribus: ad uisendum interfectae cadauer accurrisse, contrectasse membra, alia uituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta bibisse. neque tamen conscientiam sceleris, 15
quanquam et militum et senatus populique gratulationibus confirmaretur, aut statim aut umquam postea ferre potuit, saepe confessus exagitari se materna specie uerberibusque Furiarum ac taedis ardentibus. quin et facto per Magos sacro euocare Manes et exorare temp- 20
tauit. peregrinatione quidem Graeciae et Eleusinis sacris, quorum initiatione impii et scelerati uoce praeconis summouentur, interesse non ausus est.

5 Iunxit parricidio matris amitae necem. quam cum ex duritie alui cubantem uisitaret, et illa trac- 25
tans lanuginem eius, ut assolet, iam grandis natu per blanditias forte dixisset: s i m u l h a n c e x c e p e r o, m o r i u o l o, conuersus ad proximos c o n f e s t i m s e p o s i t u r u m uelut irridens ait, praecepitque medicis ut largius purgarent aegram; necdum defunc- 30

---

1 concurcusu M^1, concussu *Salm.* 2 repentique $M\Pi^1Q^1\delta$ 3 et hilare *T* 6 dimersa *T* 7 lagermum (larg- *G*) $MG\Pi^1QST$, lagerinum *rel.*, L. Agerinum *edd. cum* ς 12 nec] sed *Lips.*

20 permagros *M*, per manes *G* 25 duritiae *M*, duriciȩ (a superscr.) *P* (*corr. m. 1*), -ia *rel.* 26 assolent iam grandes *Salm. Grut.*, assolet iam grandibus *Casaub.*

tae bona inuasit suppresso testamento, ne quid abscederet.

35 Vxores praeter Octauiam duas postea duxit, Poppaeam Sabinam quaestorio patre natam et equiti R. 5 antea nuptam, deinde Statiliam Messalinam Tauri bis consulis ac triumphalis abneptem. qua ut poteretur, uirum eius Atticum Vestinum consulem in honore ipso trucidauit. Octauiae consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis s u f f i c e r e i l l i d e b e r e respondit 10 u x o r i a o r n a m e n t a. 2 eandem mox saepe frustra strangulare meditatus dimisit ut sterilem, sed improbante diuortium populo nec parcente conuiciis, etiam relegauit, denique occidit sub crimine adulteriorum adeo inpudenti falsoque, ut in quaestione pernegantibus 15 cunctis Anicetum paedagogum suum indicem subiecerit, qui fingeret † dolo stupratam a se fateretur. 3 Poppaeam duodecimo die post diuortium Octauiae in matrimonium acceptam dilexit unice; et tamen ipsam quoque ictu calcis occidit, quod se ex aurigatione sero reuer- 20 sum grauida et aegra conuiciis incesserat. ex hac filiam tulit Claudiam Augustam amisitque admodum infantem.

4 Nullum adeo necessitudinis genus est, quod non scelere perculerit. ntoniam Claudi filiam, recusantem 25 post Poppaeae mortem nuptias suas, quasi molitricem nouarum rerum interemit; similiter [inter] ceteros aut affinitate aliqua sibi aut propinquitate coniunctos; in quibus Aulum Plautium iuuenem, quem cum ante mortem per uim conspurcasset: e a t n u n c, inquit, 30 m a t e r m e a e t s u c c e s s o r e m m e u m o s c u l e t u r, iactans dilectum ab ea et ad spem imperii impulsum.

---

3 pompeiam (popei- *Π*) *Ω*, *corr. Sabell.* (*cf. l. 16*) 6 abnepotem *MGL¹Q* 10 uxori *M*, -ris *δ* 16 fingeret *MG*, fingeret et *X fort. recte, om. T* fatereturque *G*, *del. Oud.* pompeiam (poppei- *Q*) *Ω*, *cf. supra l. 3, sim. infra l. 25 et p. 246, 1* (*p. 246, 1* poppeia *etiam L*) 26 inter *om.* ϱ, interemit *et* item ς, inter⟨cepit⟩ *Polak*

5 priuignum Rufrium Crispinum Poppaea natum, impube-
rem adhuc, quia ferebatur ducatus et imperia ludere,
mergendum mari, dum piscaretur, seruis ipsius deman-
dauit. Tuscum nutricis filium relegauit, quod in pro-
curatione Aegypti balineis in aduentum suum extructis 5
lauisset. Senecam praeceptorem ad necem compulit,
quamuis saepe commeatum petenti bonisque cedenti
persancte iurasset suspectum se frustra periturumque
potius quam nociturum ei. Burro praefecto remedium
ad fauces pollicitus toxicum misit. libertos diuites et 10
senes, olim adoptionis mox dominationis suae fautores
atque rectores, ueneno partim cibis partim potionibus
indito intercepit.

36 Nec minore saeuitia foris et in exteros grassatus
est. stella crinita, quae summis potestatibus exitium 15
portendere uulgo putatur, per continuas noctes oriri
coeperat. anxius ea re, ut ex Balbillo astrologo didicit,
solere reges talia ostenta caede aliqua illustri expiare
atque a semet in capita procerum depellere, nobi-
lissimo cuique exitium destinauit; enimuero multo 20
magis et quasi per iustam causam duabus coniura-
tionibus prouulgatis, quarum prior maiorque Pisoniana
Romae, posterior Viniciana Beneuenti conflata atque
2 detecta est. coniurati e uinculis triplicium catenarum
dixere causam, cum quidam ultro crimen faterentur, 25
nonnulli etiam imputarent, tamquam aliter illi non
possent nisi morte succurrere dedecorato fla-
gitiis omnibus. damnatorum liberi urbe pulsi enecti-
que ueneno aut fame; constat quosdam cum paeda-
gogis et capsaris uno prandio pariter necatos, alios 30
diurnum uictum prohibitos quaerere.

37 Nullus posthac adhibitus dilectus aut modus interi-

---

1 rufirium (rufinum *T*) *X*, rufium *Π* Poppaea] *u. ad p. 245, 16* 5 balileis *R*, balneis *GXΠ* 11 fauctores *MRS*, auctores *Salm.* 17 babillo *ΠQ*; *cf. Βάρβιλλος Dionis LXVI 9* 22 promulgatis *R*, proflig- *Bentl.* 29 cum] cum de *M* 32 nullius *MGLP* delectus *T*

mendi quoscumque libuisset quacumque de causa. sed
ne de pluribus referam, Saluidieno Orfito obiectum
est quod tabernas tres de domo sua circa forum ciui-
tatibus ad stationem locasset, Cassio Longino iuris con-
5 sulto ac luminibus orbato, quod in uetere gentili[s]
stemmate C. Cassi percussoris Caesaris imagines reti-
nuisset, Paeto Thraseae tristior et paedagogi uultus.
mori iussis non amplius quam horarum spatium da- 2
bat; ac ne quid morae interueniret, medicos admouebat
10 qui cunctantes continuo curarent: ita enim uocabatur
uenas mortis gratia incidere. creditur etiam polyphago
cuidam Aegypti generis crudam carnem et quidquid
daretur mandere assueto, concupisse uiuos homines
laniandos absumendosque obicere. elatus inflatusque 3
15 tantis uelut successibus negauit quemquam princi-
pum scisse quid sibi liceret, multasque nec dubias
significationes saepe iecit, ne reliquis quidem se par-
surum senatoribus, eumque ordinem sublaturum quando-
que e re p. ac prouincias et exercitus equiti R. ac
20 libertis permissurum. certe neque aduenienis neque
proficiscens quemquam osculo impertiit ac ne resalu-
tatione quidem; et in auspicando opere Isth[i]mi[i]
magna frequentia clare ut sibi ac populo R. bene
res uerteret optauit dissimulata senatus mentione.

25 Sed nec populo aut moenibus patriae pepercit. di- 38
cente quodam in sermone communi ⟨*trag. frg. adesp. 513*⟩:

ἐμοῦ θανόντος γαῖα μειχθήτω πυρί,

immo, inquit, *ἐμοῦ ζῶντος*, planeque ita fecit. nam
quasi offensus deformitate ueterum aedificiorum et

---

1 libuisset ⟨et⟩ *P. Thomas* 5 gentili S^2δς, gentilis *MGX*, gentis *T* 6 restituisset *X* 8 III (trium) *ante* horarum *add.* *G*(ϱ), duarum ς horarium *Beroald.* 10 uocabat *X*, iocabatur *G* 14 elatus] flatus $MP\Pi^2$ (*et fort. R*), *om.* $\Pi^1 Q$ inflatus (*sine* que) $\Pi^1 Q$ 15 successionibus *M* 17 passurum *MX*, parciturum *G* 19 et *om. M* 22 sthimii *fere* Ω (isth- $\Pi^2 R$) 24 intentione *T* 26 conuiuii ς 27 ΜΙΧΘΗΤΩ *M*, *corruptius LS*

angustiis flexurisque uicorum, incendit urbem tam palam, ut plerique consulares cubicularios eius cum stuppa taedaque in praediis suis deprehensos non attigerint, et quaedam horrea circa domum Auream, quorum spatium maxime desiderabat, ut bellicis ma- 5 chinis labefacta atque inflammata sint, quod saxeo
2 muro constructa erant. per sex dies septemque noctes ea clade saeuitum est ad monumentorum bustorumque deuersoria plebe compulsa. tunc praeter immensum numerum insularum domus priscorum ducum arserunt 10 hostilibus adhuc spoliis adornatae deorumque aedes ab regibus ac deinde Punicis et Gallicis bellis uotae dedicataeque, et quidquid uisendum atque memorabile ex antiquitate durauerat. hoc incendium e turre Maecenatiana prospectans laetusque flammae, ut aiebat, pul- 15 chritudine Halosin Ilii in illo suo scaenico habitu
3 decantauit. ac ne non hinc quoque quantum posset praedae et manubiarum inuaderet, pollicitus cadauerum et ruderum gratuitam egestionem nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit; conlationibusque non 20 receptis modo uerum et efflagitatis prouincias priua-
39 torumque census prope exhausit. accesserunt tantis ex principe malis probrisque quaedam et fortuita: pestilentia unius autumni, quo triginta funerum milia in rationem Libitinae uenerunt; clades Britannica, qua 25 duo praecipua oppida magna ciuium sociorumque caede direpta sunt; ignominia ad Orientem legionibus in Armenia sub iugum missis aegreque Syria retenta. mirum et uel praecipue notabile inter haec fuerit nihil eum patientius quam maledicta et conuicia hominum tulisse, 30

---

5 ut] in *Q*, ui ς, *del. F. A. Wolf* (desiderabatur *I. Gron.*) 6 labefactata *uulg.* (*cf. Oros. VII 7, 5*) atque] nec *Lips.*, neque *Bentl.* 9 diuersoria *Ω* 10 ducum *T*, dum *MGPO*, deum (dm̃) *LST* 12 deditaque *MLPS*, editęque *G*, dedicatae *Salm.* 14 e] & *M*[1], de *H* 19 neminem *Oros. VII 7, 7* 21 afflagitatis *M*, flag- *T* 23 quodam *M* 24 milia *om. L, ante* funerum *habet Oros. VII 7, 11*

neque in ullos leniorem quam qui se dictis aut carminibus lacessissent extitisse. multa Graece Latineque 2 ⟨*FPR p. 369*⟩ proscripta aut uulgata sunt, sicut illa:

Νέρων Ὀρέστης Ἀλκμέων μητροκτόνος.

5 *νεόψηφον· Νέρων ἰδίαν μητέρα ἀπέκτεινε.*

Quis negat Aeneae magna de stirpe Neronem?
sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,
noster erit Paean, ille Hecatebeletes.

10 Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites,
si non et Veios occupat ista domus.

sed neque auctores requisiit et quosdam per indicem delatos ad senatum adfici grauiore poena prohibuit. transeuntem eum Isidorus Cynicus in publico clara uoce 3
15 corripuerat, quod Naupli mala bene cantitaret, sua bona male disponeret; et Datus Atellanarum histrio in cantico quodam ⟨*Atell. inc. frg. V*⟩

ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ

ita demonstrauerat, ut bibentem natantemque faceret,
20 exitum scilicet Claudi Agrippinaeque significans, et in nouissima clausula

Orcus uobis ducit pedes

senatum gestu notarat. histrionem et philosophum Nero nihil amplius quam urbe Italiaque summouit, uel

---

4 *μητροκτόνοι Sabell.* 5 *νεόνυμφον ς (edd.), cf. Büch. Rh. Mus. LXI p. 308* 15 cantitaret *del. O. Jahn Philol. 26 (1867) p. 16* 16 male] mala *Mδ* 18 ΠΑΤΗΡΥΓΕΙΝΕΜΕΤΗΡ *Ω* 19 rem monstrauerat *Bentl.* 20 exitium *T* 23 notarat *Oud.*, notaret *Ω* ⟨et⟩ histr- *Bentl.*

contemptu omnis infamiae uel ne fatendo dolorem irritaret ingenia.

40 Talem principem paulo minus quattuordecim annos perpessus terrarum orbis tandem destituit, initium facientibus Gallis duce Iulio Vindice, qui tum eam pro- 5 uinciam pro praetore optinebat.

2 Praedictum a mathematicis Neroni olim erat fore ut quandoque destitueretur; unde illa uox eius celeberrima: *τὸ τέχνιον ἡμᾶς διατρέφει*, quo maiore scilicet uenia meditaretur citharoedicam artem, principi sibi 10 gratam, priuato necessariam. spoponderant tamen quidam destituto Orientis dominationem, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinae fortunae restitutionem. cui spei pronior, Britannia Armeniaque amissa ac rursus utraque recepta, defunc- 15 3 tum se fatalibus malis existimabat. ut uero consulto Delphis Apolline septuagensimum ac tertium annum cauendum sibi audiuit, quasi eo demum obiturus, ac nihil coniectans de aetate Galbae, tanta fiducia non modo senectam sed etiam perpetuam singularemque 20 concepit felicitatem, ut amissis naufragio pretiosissimis rebus non dubitauerit inter suos dicere p i s c e s e a s s i b i r e l a t u r o s.

4 Neapoli de motu Galliarum cognouit die ipso quo matrem occiderat, adeoque lente ac secure tulit ut 25 gaudentis etiam suspicionem praeberet tamquam occasione nata spoliandarum iure belli opulentissimarum prouinciarum; statimque in gymnasium progressus certantis athletas effusissimo studio spectauit. cenae quoque tempore interpellatus tumultuosioribus litteris 30 hactenus excanduit, ut malum iis qui descissent minaretur denique per octo continuos dies non rescribere

---

5 Galliis *Bentl.* 9 ΔΙΑΤΡΕCΦΕΙ *MLS*, -ΤΡΕΦΕΙ *rel.*, *διαθρέψει Turn. e Dione LXIII 27*, *ἀεὶ τρέφει Is. Vossius* 11 quidem *M* 13 om̃s *M* 26 gaudentis *Beroald.*, gaudentib(us) *MGXQ* (*perscriptum in G*), gaudendi *ΠR*

cuiquam, non mandare quid aut praecipere conatus rem silentio oblit[t]erauit. edictis tandem Vindicis con- 41 tumeliosis et frequentibus permotus senatum epistula in ultionem sui reique publicae adhortatus est, excusato 5 languore faucium, propter quem non adesset. nihil autem aeque doluit, quam ut malum se citharoedum increpitum ac pro Nerone Ahenobarbum appellatum; et nomen quidem gentile, quod sibi per contumeliam exprobraretur, resumpturum se professus est deposito 10 adoptiuo, cetera conuicia, ut falsa, non alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia sibi tanto opere ⟨e⟩laboratae perfectaeque a se artis obiceretur, singulos subinde rogitans, nossentne quemquam praestantiorem. sed urgentibus aliis super alios nuntiis Romam 2 15 praetrepidus rediit; leuiterque modo in itinere friuolo auspicio mente recreata, cum adnotasset insculptum monumento militem Gallum ab equite R. oppressum trahi crinibus, ad eam speciem exiluit gaudio caelumque adorauit. ac ne tunc quidem aut senatu aut populo 20 coram appellato quosdam e primoribus uiris domum euocauit transactaque raptim consultatione reliquam diei partem per organa ⟨h⟩ydraulica noui et ignoti generis circumduxit, ostendensque singula, de ratione ac difficultate cuiusque disserens, iam se etiam pro- 25 laturum omnia in theatrum affirmauit, si per Vindicem liceat.

Postquam deinde etiam Galbam et Hispanias desci- 42 uisse cognouit, conlapsus animoque male facto diu sine uoce et prope intermortuus iacuit, utque resipiit, 30 ueste discissa, capite conuerberato, actum de se pro nuntiauit consolantique nutriculae et aliis quoque iam principibus similia accidisse memoranti, se uero prae-

---

12 elaboratae *Bernegger* 21 eouocauit *M* reliqua diei parte ⟨eos⟩ *Casaub.* 23 ⟨ac⟩ de *uel* de⟨que⟩ *Bentl.* 27 descisse *N* 28 fracto *X* (*uulg.*) 29 intermortuos *M*, instar mortuus *L* resipuit *codd. praeter MPOT* 30 discussa *MΠQ*, descissa *L*

ter ceteros inaudita et incognita pati respondit, 2 qui summum imperium uiuus amitteret. nec eo setius quicquam ex consuetudine luxus atque desidiae omisit uel inminuit; quin immo, cum prosperi quiddam ex prouinciis nuntiatum esset, super abundantissimam cenam iocularia in defectionis duces carmina lasciueque modulata, quae uulgo notuerunt, etiam gesticulatus est; ac spectaculis theatri clam inlatus cuidam scaenico placenti nuntium misit abuti eum occupationibus suis.

43 Initio statim tumultus multa et inmania, uerum non abhorrentia a natura sua creditur destinasse: successores percussoresque summittere exercitus et prouincias regentibus, quasi conspiratis idemque et unum sentientibus; quidquid ubique exulum, quidquid in urbe hominum Gallicanorum esset contrucidare, illos ne desciscentibus adgregarentur, hos ut conscios popularium suorum atque fautores; Gallias exercitibus diripiendas permittere; senatum uniuersum ueneno per conuiuia necare; urbem incendere feris in populum immissis, 2 quo difficilius defenderentur. sed absterritus non tam paenitentia quam perficiendi desperatione credensque expeditionem necessariam, consules ante tempus priuauit honore atque in utriusque locum solus iniit consulatum, quasi fatale esset non posse Gallias debellari nisi a consule. ac susceptis fascibus cum post epulas triclinio digrederetur, innixus umeris familiarium affirmauit, simul ac primum prouinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum nec quicquam aliud quam fleturum, reuocatisque ad paenitentiam defectoribus insequenti die laetum inter laetos cantaturum epinicia, quae iam nunc sibi componi oporteret.

---

4 prospere *X* 7 innotuerunt *ΠQ* 16 nec *M* 21 defenderetur *T* 25 a | a se ς 30 quam *om.* *M* 33 oporterent *Mδ*, oportere. At *Bentl.*

In praeparanda expeditione primam curam habuit 44
deligendi uehicula portandis scaenicis organis concubi-
nasque, quas secum educeret, tondendi ad uirilem mo-
dum et securibus peltisque Amazonicis instruendi. mox
5 tribus urbanas ad sacramentum citauit ac nullo idoneo
respondente certum dominis seruorum numerum indi-
xit; nec nisi ex tota cuiusque familia probatissimos, ne
dispensatoribus quidem aut amanuensibus exceptis, re-
cepit. partem etiam census omnes ordines conferre 2
10 iussit et insuper inquilinos priuatarum aedium atque
insularum pensionem annuam repraesentare fisco; exe-
gitque ingenti fastidio et acerbitate nummum asperum,
argentum pustulatum, aurum ad obrussam, ut plerique
omnem collationem palam recusarent, consensu flagi-
15 tantes a delatoribus potius reuocanda praemia quae-
cumque cepissent. ex annonae quoque caritate lucran- 45
ti[a] adcreuit inuidia; nam et forte accidit, ut in pu-
blica fame Alexandrina nauis nuntiaretur puluerem
luctatoribus aulicis aduexisse.

20 Quare omnium in se odio incitato nihil contume- 2
liarum defuit quin subiret. statuae eius a uertice cirrus
appositus est cum inscriptione Graeca: n u n c d e m u m
a g o n a e s s e, e t t r a d e r e t t a n d e m. alterius collo
ascopa deligata simulque titulus: e g o q u i d p o t u i?
25 s e d t u c u l l e u m m e r u i s t i. ascriptum et columnis,
e t i a m G a l l o s e u m c a n t a n d o e x c i t a s s e. iam nocti-
bus iurgia cum seruis plerique simulantes crebro V i n-
d i c e m poscebant.

Terrebatur ad hoc euidentibus portentis somniorum 46
30 et auspiciorum et ominum, cum ueteribus tum nouis.

---

16 lucranti *Oud.*, lucrantium ς, luctantium *Sabell.*, flagran-
tior *Bentl.*   23 raderet *Turn.*   24 ascopa (ac scopa *R*, et
sc- *ΠQ*) *Ω*, ascopera *Polit.*, ascoma *Turn.*   delicata *MGX*   ego
quod potui *Torr.*, egi quod potui *Grut.* (*cf. Chawner Class.
Review IX p. 109, Howard Harv. Stud. VII p. 208*)   26 etiam]
iam *Π*[1]*Q*   iam] etiam *Torr.*   27 plerisque *MGR*   30 om-
nium *MX*

numquam antea somniare solitus occisa demum matre uidit per quietem nauem sibi regenti extortum gubernaculum trahique se ab Octauia uxore in artissimas tenebras et modo pinnatarum formicarum multitudine oppleri, modo a simulacris gentium ad Pompei theatrum 5 dedicatarum circumiri arcerique progressu; asturconem, quo maxime laetabatur, posteriore corporis parte in simiae speciem transfiguratum ac tantum capite integro 2 hinnitus edere canoros. de Mausoleo, sponte foribus patefactis, exaudita uox est nomine eum cientis. Kal. 10 Ian. exornati Lares in ipso sacrificii apparatu conciderunt; auspicanti Sporus anulum muneri optulit, cuius gemmae scalptura erat Proserpinae raptus; uotorum nuncupatione, magna iam ordinum frequentia, uix reper-3 tae Capitolii claues. cum ex oratione eius, qua in Vin- 15 dicem perorabat, recitaretur in senatu daturos poenas sceleratos ac breui dignum exitum facturos, conclamatum est ab uniuersis: tu facies, Auguste. obseruatum etiam fuerat nouissimam fabulam cantasse eum publice Oedipodem exulem atque in hoc desisse uersu 20 ⟨*trag. frg. adesp. 8*⟩:

θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

47 Nuntiata interim etiam ceterorum exercituum defectione litteras prandenti sibi redditas concerpsit, mensam subuertit, duos scyphos gratissimi usus, quos Home- 25 rios a caelatura carminum Homeri uocabat, solo inlisit ac sumpto a Lucusta ueneno et in auream pyxidem condito transiit in hortos Seruilianos, ubi praemissis libertorum fidissimis Ostiam ad classem praeparandam tribunos centurionesque praetorii de fugae societate 30 2 temptauit. sed partim tergiuersantibus, partim aperte detrectantibus, uno uero etiam proclamante ⟨*Verg. Aen. 12, 646*⟩:

4 penn- *codd. praeter M* 13 sculptura *Ω* (sca- *corr. ex* scu- *ut uid. Π*) 20 desisse ς, dedisse (dixisse *P*) *MX*, finem dedisse *G*, decidisse *T* 22 ΜΕΝΩΓΕ *Ω*, *cf. Dio LXIII 28*

usque adeone mori miserum est?

uarie agitauit, Parthosne an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publicum proque rostris quanta maxima posset miseratione ueniam praeteritorum pre-5 caretur, ac ni flexisset animos, uel Aegypti praefecturam concedi sibi oraret. inuentus est postea in scrinio eius hac de re sermo formatus; sed deterritum putant, ne prius quam in forum perueniret discerperetur.

Sic cogitatione in posterum diem dilata ad mediam 3 10 fere noctem excitatus, ut comperit stationem militum recessisse, prosiluit e lecto misitque circum amicos, et quia nihil a quoquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. uerum clausis omnium foribus, respondente nullo, in cubiculum rediit, unde iam 15 et custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota et pyxide ueneni; ac statim Spiculum murmillonem uel quemlibet alium percussorem, cuius manu periret, requisiit et nemine reperto: ergo ego, inquit, nec amicum habeo nec inimicum? procurritque, quasi prae-20 cipitaturus se in Tiberim. sed reuocato rursus impetu 48 aliquid secretioris latebrae ad colligendum animum desiderauit, et offerente Phaonte liberto suburbanum suum inter Salariam et Nomentanam uiam circa quartum miliarium, ut erat nudo pede atque tunicatus, paenu-25 lam obsoleti coloris superinduit adopertoque capite et ante faciem optento sudario equum inscendit, quattuor solis comitantibus, inter quos et Sporus erat. statim- 2 que tremore terrae et fulgure aduerso pauefactus audiit e proximis castris clamorem militum et sibi aduersa 30 et Galbae prospera ominantium, etiam ex obuiis uiatoribus quendam dicentem: hi Neronem persequuntur, alium sciscitantem: ecquid in urbe noui de Nerone? equo autem ex odore abiecti in uia cada-

---

11 circum ⟨ad⟩ *Bentl.* 17 requisiuit *GT* 32 etquid *Ω*, *corr. ed. Rom. II* 33 ex *X*, e *M*, eius *G*, *om. T*

ueris consternato, detecta facie agnitus est a quodam
3 missicio praetoriano et salutatus. ut ad deuerticulum
uentum est, dimissis equis inter fruticeta ac uepres
per harundineti semitam aegre nec nisi strata sub pe-
dibus ueste ad ⟨a⟩uersum uillae parietem euasit. ibi 5
hortante eodem Phaonte, ut interim in specum egestae
harenae concederet, negauit se uiuum sub terram itu-
rum, ac parumper commoratus, dum clandestinus ad
uillam introitus pararetur, aquam ex subiecta lacuna
poturus manu hausit et: haec est, inquit, Neronis 10
4 decocta. dein diuolsa sentibus paenula traiectos sur-
culos rasit, atque ita quadripes per angustias effossae
cauernae receptus in proximam cellam decubuit super
lectum modica culcita, uetere pallio strato, instructum;
fameque et it um siti interpellante panem quidem 15
sordidum oblatum aspernatus est, aquae autem tepidae
49 aliquantum bibit. tunc uno quoque hinc inde instante
ut quam primum se impendentibus contumeliis eriperet,
scrobem coram fieri imperauit dimensus ad corporis
sui modulum, componique simul, si qua inuenirentur, 20
frusta marmoris et aquam simul ac ligna conferri cu-
rando mox cadaueri, flens ad singula atque identidem
dictitans: qualis artifex pereo!

2 Inter moras perlatos a cursore Phaonti codicillos
praeripuit legitque se hostem a senatu iudicatum et 25
quaeri, ut puniatur more maiorum, interrogauitque
quale id genus esset poenae; et cum comperisset nudi
hominis ceruicem inseri furcae, corpus uirgis ad necem
caedi, conterritus duos pugiones, quos secum extulerat,
arripuit temptataque utriusque acie rursus condidit, 30
3 causatus nondum adesse fatalem horam. ac modo
Sporum hortabatur ut lamentari ac plangere inciperet,

---

2 ut *ΠQST*, sed ut *N*, *om. rel.* 4 sub *ΠQ*, *om. rel.* 5 aduersum *Ω*, *corr. I. F. Gron.* 6 in *om. M* 7 condere-retur *T* 14 strato instructum] instratum *N*, stratum *Ern.* 17 astante *X* 19 coram se *HPOST* demensus *M* 24 pha-ontis *X* -te *Π*

modo orabat ut se aliquis ad mortem capessendam
exemplo iuuaret; interdum segnitiem suam his uerbis
increpabat: uiuo deformiter, turpiter — *οὐ πρέπει*
Νέρωνι, οὐ πρέπει — νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις —
5 *ἄγε ἔγειρε σεαυτόν.* iamque equites appropinquabant,
quibus praeceptum erat ut uiuum eum adtraherent.
quod ut sensit, trepidanter effatus ⟨*Hom. Il. 10, 535*⟩:
ἵππων μ'[ε] ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει
ferrum iugulo adegit iuuante Epaphrodito a libellis.
10 semianimisque adhuc irrumpenti centurioni et paenula 4
ad uulnus adposita in auxilium se uenisse simulanti
non aliud respondit quam: sero et: haec est fides.
atque in ea uoce defecit, extantibus rigentibusque oculis
usque ad horrorem formidinemque uisentium. nihil prius
15 aut magis a comitibus exegerat quam ne potestas cui-
quam capitis sui fieret, sed ut quoquo modo totus crema-
retur. permisit hoc Icelus, Galbae libertus, non multo ante
uinculis exolutus, in quae primo tumultu coniectus fuerat.

Funeratus est impensa ducentorum milium, stragulis 50
20 albis auro intextis, quibus usus Kal. Ian. fuerat. reli-
quias Egloge et Alexandria nutrices cum Acte con-
cubina gentili Domitiorum monimento condiderunt, quod
prospicitur e campo Martio impositum colli Hortulorum.
in eo monimento solium porphyretici marmoris, super-
25 stante Lunensi ara, circumsaeptum est lapide Thasio.

Statura fuit prope iusta, corpore maculoso et fetido, 51
subflauo capillo, uultu pulchro magis quam uenusto,
oculis caesis et hebetioribus, ceruice obesa, uentre pro-
iecto, gracillimis cruribus, ualitudine prospera: nam
30 qui luxuriae immoderatissimae esset, ter omnino per
quattuordecim annos languit, atque ita ut neque uino

---

3 turpiter *om.* L^1ς, turpius pereo *H*, turpius peream *Ps. Vict. Epit. 5, 7*, morior turpiter P^2, ac turpiter *Sabell.* 4 *Νέρων* *edd. Rom.* 5 CΑΥΤΟΝ *GRPT* 6 ut *HGLΠRN*, *om. rel.* 17 hiceius *Ω*, *corr. Polit.* 21 Ecloge *edd. rec. post Basil. 1533* acti *MGLP*, actia *T O*, *corr.* ς 23 colli (*Steph.*) *et* colle ς, colliculo *G*, collo *rel.* (*Ω*) 25 ⟨e⟩ Lunensi *Salm. recte puto*

neque consuetudine reliqua abstineret; circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam peregrinatione Achaica etiam pone uerticem summiserit ac plerumque synthesinam indutus ligato circum collum sudario prodierit in publicum sine 5 cinctu et discalciatus.

52 Liberalis disciplinas omnis fere puer attigit. sed a philosophia eum mater auertit monens imperaturo contrariam esse; a cognitione ueterum oratorum Seneca praeceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. 10 itaque ad poeticam pronus carmina libenter ac sine labore composuit nec, ut quidam putant, aliena pro suis edidit. uenere in manus meas pugillares libellique cum quibusdam notissimis uersibus ipsius chirographo scriptis, ut facile appareret non tralatos aut dictante aliquo 15 exceptos, sed plane quasi a cogitante atque generante exaratos; ita multa et deleta et inducta et superscripta inerant. habuit et pingendi fingendique [maxime] non mediocre studium.

53 Maxime autem popularitate efferebatur, omnium 20 aemulus, qui quoquo modo animum uulgi mouerent. exiit opinio post scaenicas coronas proximo lustro descensurum eum ad Olympia[m] inter athletas; nam et luctabatur assidue nec aliter certamina gymnica tota Graecia spectauerat quam brabeutarum more in stadie 25 humi assidens ac, si qua paria longius recessissent, in medium manibus suis protrahens. destinauerat etiam, quia Apollinem cantu, Solem aurigando aequiperare existimaretur, imitari et Herculis facta; praeparatumque leonem aiunt, quem uel claua uel brachiorum nexi- 30 bus in amphitheatri harena spectante populo nudus 54 elideret. sub exitu quidem uitae palam uouerat, si sibi incolumis status permansisset, proditurum se partae

2 ut *om.* *MLP* 6 disculc- *M*[1]*Q* (*cf. Vit. 2, 5*) 13 libellique *uel saltem* que *del. G. Becker* 15 translatos *GXΠQ* 16 sed plane sed *M* 18 maxime *emendatio eius quod sequitur* maxima 20 Maxima *Ω*, *corr.* ς 23 olympia ς 28 qui ς

uictoriae ludis etiam hydraulam et choraulam et utricularium ac nouissimo die histrionem saltaturumque Vergili Turnum. et sunt qui tradant Paridem histrionem occisum ab eo quasi grauem aduersarium. erat illi **55**
5 aeternitatis perpetuaeque famae cupido, sed inconsulta. ideoque multis rebus ac locis uetere appellatione detracta nouam indixit ex suo nomine, mensem quoque Aprilem Neroneum appellauit; destinauerat et Romam Neropolim nuncupare.

10 Religionum usque quaque contemptor, praeter unius **56** Deae Syriae, hanc mox ita spreuit ut urina contaminaret, alia superstitione captus, in qua sola pertinacissime haesit, siquidem ⟨im⟩agunculam puellarem, cum quasi remedium insidiarum a plebeio quodam et ignoto
15 muneri accepisset, detecta confestim coniuratione pro summo numine trinisque in die sacrificiis colere perseuerauit uolebatque credi monitione eius futura praenoscere. ante paucos quam periret menses attendit et extispicio nec umquam litauit.

20 Obiit tricensimo et secundo aetatis anno, die quo **57** quondam Octauiam interemerat, tantumque gaudium publice praebuit, ut plebs pilleata tota urbe discurreret. et tamen non defuerunt qui per longum tempus uernis aestiuisque floribus tumulum eius ornarent ac
25 modo imagines praetextatas in rostris proferrent, modo edicta quasi uiuentis et breui magno inimicorum malo reuersuri. quin etiam Vologaesus Parthorum rex missis **2** ad senatum legatis de instauranda societate hoc etiam magno opere orauit, ut Neronis memoria coleretur.
30 denique cum post uiginti annos adulescente me extitisset condicionis incertae qui se Neronem esse iactaret, tam fauorabile nomen eius apud Parthos fuit, ut uehementer adiutus et uix redditus sit.

---

1 hydraulum *M* 2 histrione *MR* 3 histrionem *TTN*, septentrionem *rel.* 5 perpetuoque *M* 7 induxit *Π*, indidit *Bentl.* 13 acunculam *Ω*, *corr. Sabell.*, icunculam *Egn.* 22 praebuit] fuit *POT*, p(opulo) R. fuit *Oud.* 27 rex] ex *MLP*

C. SVETONI TRANQVILLI
DE VITA CAESARVM

LIBER VII

GALBA OTHO VITELLIVS

GALBA

1 Progenies Caesarum in Nerone defecit: quod futurum compluribus quidem signis, sed uel euidentissimis duobus apparuit. Liuiae olim post Augusti statim nuptias Veientanum suum reuisenti praeteruolans aquila gallinam albam ramulum lauri rostro tenentem, ita ut 5 rapuerat, demisit in gremium; cumque nutriri alitem, pangi ramulum placuisset, tanta pullorum suboles prouenit, ut hodieque ea uilla ad Gallinas uocetur, tale uero lauretum, ut triumphaturi Caesares inde laureas decerperent; fuitque mos triumphantibus, alias con- 10 festim eodem loco pangere; et obseruatum est sub cuiusque obitum arborem ab ipso institutam elanguisse. ergo nouissimo Neronis anno et silua omnis exaruit radicitus, et quidquid ibi gallinarum erat interiit. ac subinde tacta de caelo Caesarum aede capita omnibus 15

---

2 uel *om.* *T* 8 hodie quoque *II*, hodie *X* 10 alias] eas *Lips.*, illas *Burm.* (*cf. Plin. n. h. XV 136 sq.*) 11 est] est et *Mδ*

simul statuis deciderunt, Augusti etiam sceptrum e
manibus excussum est.

Neroni Galba successit nullo gradu contingens Cae- 2
sarum domum, sed haud dubie nobilissimus magnaque
5 et uetere prosapia, ut qui statuarum titulis pronepotem
se Quinti Catuli Capitolini semper ascripserit, impera-
tor uero etiam stemma in atrio proposuerit, quo pater-
nam originem ad Iouem, maternam ad Pasiphaam Mi-
nonis uxorem referret.

10 Imagines et elogia uniuersi generis exequi longum 3
est, familiae breuiter attingam. qui primus Sulpiciorum
cognomen Galbae tulit cur aut unde traxerit, ambigitur.
quidam putant, quod oppidum Hispaniae frustra diu
oppugnatum inlitis demum galbano facibus succende-
15 rit; alii, quod in diuturna ualitudine galbeo, id est
remediis lana inuolutis, assidue uteretur; nonnulli, quod
praepinguis fuerit uisus, quem galbam Galli uocent;
uel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia quae
in aesculis nascuntur appellanturque galbae. familiam 2
20 illustrauit Seruius Galba consularis, temporum suorum
†et eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam ex prae
tura optinentem, triginta Lusitanorum milibus perfidia
trucidatis, Viriat[h]ini belli causam extitisse. eius nepos
ob repulsam consulatus infensus Iulio Caesari, cuius
25 legatus in Gallia fuerat, conspirauit cum Cassio et
Bruto, propter quod Pedia lege damnatus est. ab hoc 3
sunt imperatoris Galbae auus ac pater: auus clarior
studiis quam dignitate — non enim egressus praeturae
gradum — multiplicem nec incuriosam historiam edidit;
30 pater consulatu functus, quanquam breui corpore atque

---

6 sequenti *M* Catuli *om. X* 8 pasipham *XT*, -phen *G* minois *codd. praeter MLRδ* (*cf. Tib. 70*) 10 elogia $Π^1Q$, eologia *MLT*, eul- *rel.* 14 illatis *T* 17 quem] quam *MPOSTδ*, qualem *Bentl.* 18 tam *om. R* quam] quod *M*, qualia ς 21 et *om.* $Π^1$, *alioqui aut* uel *scribendum uidetur* (*sic Bentl.*) *aut statuenda lacuna* (ditissimus *Burm.*) 23 causa *MXδ* 25 legatus] inlatus (ill-) *MT* († legatus *ss. R, corr.* $Π^2$)

etiam gibber modicaeque in dicendo facultatis, causas
4 industrie actitauit. uxores habuit Mummiam Achaicam, neptem Catuli proneptemque L. Mummi, qui Corinthum excidit; item Liuiam Ocellinam ditem admodum et pulchram, a qua tamen nobilitatis causa appetitus ultro 5 existimatur et aliquanto enixius, postquam subinde instanti uitium corporis secreto posita ueste detexit, ne quasi ignaram fallere uideretur. ex Achaica liberos Gaium et Seruium procreauit, quorum maior Gaius attritis facultatibus urbe cessit prohibitusque a Tiberio 10 sortiri anno suo proconsulatum uoluntaria morte obiit.

4 Ser. Galba imperator M. Valerio Messala Cn. Lentulo a. 3 a. C. cons. natus est VIIII. Kal. Ian. in uilla colli superposita prope Tarracinam sinistrorsus Fundos petentibus, adoptatusque a nouerca sua Liuia nomen et Ocellare 15 cognomen assumpsit mutato praenomine; nam Lucium mox pro Seruio usque ad tempus imperii usurpauit. constat Augustum puero adhuc, salutanti se inter aequales, apprehensa buccula dixisse: *καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ*. sed et Tiberius, cum comperisset 20 imperaturum eum uerum in senecta: uiuat sane, ait,
2 quando id ad nos nihil pertinet. auo quoque eius fulgur procuranti, cum exta de manibus aquila rapuisset et in frugiferam quercum contulisset, responsum est summum sed serum imperium portendi familiae; et ille 25 irridens: sane, inquit, cum mula pepererit. nihil aeque postea Galbam temptantem res nouas confirmauit quam mulae partus, ceterisque ut obscaenum ostentum abhorrentibus, solus pro laetissimo accepit memor sacrificii dictique aui. 30

3 Sumpta uirili toga somniauit Fortunam dicentem,

---

9 sergium *Ω*, *corr. Glarean.* (*cf. l. 17*) 12 Ser. *M*, Sergius *rel.* imp̄ *MPS*, imp̃r *GL* Cn.] *debuit* L. 14 terracinam *Ω* sinistrosus *MR*, sinistros *Π*, -rsum *GT* 15 Liuii *Beroald.* (ς), Liuium *Heins.*, Liuianum *Bentl.* Ocellae *ed. Basil. 1533* 17 sergio *Ω*, *cf. l. 9* 20 ΠΑΡΑΤΡΩΖΗ *Ω*, *corr. Turn.* 24 frugiferum *Mδ*

stare se ante fores defessam et nisi ocius reciperetur, cuicumque obuio praedae futuram. utque euigilauit, aperto atrio simulacrum aeneum deae cubitali maius iuxta limen inuenit idque gremio suo Tusculum, ubi 5 aestiuare consueuerat, auexit et in parte aedium consecratum menstruis deinceps supplicationibus et peruigilio anniuersario coluit.

Quanquam autem nondum aetate constanti ueterem 4 ciuitatis exoletumque morem ac tantum in domo sua 10 haerentem obstinatissime retinuit, ut liberti seruique bis die frequentes adessent ac mane saluere, uesperi ualere sibi singuli dicerent. inter liberales disciplinas 5 attendit et iuri. dedit et matrimonio operam; uerum amissa uxore Lepida duobusque ex ea filiis remansit 15 in caelibatu neque sollicitari ulla condicione amplius potuit, ne Agrippinae quidem, ⟨quae⟩ uiduata morte Domiti[i] maritum quoque adhuc necdum caelibem Galbam adeo omnibus sollicitauerat modis, ut in conuentu matronarum correpta iurgio atque etiam manu pulsata 20 sit a matre Lepidae.

Obseruauit ante omnis Liuiam Augustam, cuius et 2 uiuae gratia plurimum ualuit et mortuae testamento paene ditatus est; sestertium namque quingenties praecipuum inter legatarios habuit, sed quia notata, non 25 perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta reuocante, ne haec quidem accepit.

Honoribus ante legitimum tempus initis praetor 6 commissione ludorum Floralium nouum spectaculi genus elephantos funambulos edidit; exim prouinciae Aqui- 30 taniae anno fere praefuit; mox consulatum per sex

---

5 consuerat *M²GLSQ* 8 autem *om.* *Π¹ς* 16 ne] neq: *M* quae *hic add. G. Becker*, *post* Domitii *habent ΠQ* (*uulg.*) uiduatae *codd. praeter MG*, uiduata ⟨ea⟩ *Bentl.* 17 nedum ς 23 quinquagies *Casaub.* cum *post* quingenties *add. T′* (*uulg.*) 24 habuit sed *Gδ*, habuisset *rel.* 29 bfunambulos *M*, et fun- G exin *XT* (*cf. Vesp. 4, 3*)

menses ordinarium gessit, euenitque ut in eo ipse †L. Domitio patri Neronis, ipsi Saluius Otho pater Othonis succederet, uelut praesagium insequentis casus, quo medius inter utriusque filios extitit imperator.

2 A. Gaio Caesare ⟨...... in locum Gaetu⟩lici sub- 5 stitutus, postridie quam ad legiones uenit, sollemni forte spectaculo plaudentes inhibuit data tessera, ut manus paenula[s] continerent; statimque per castra iactatum est ⟨*FPR p. 369*⟩:

disce miles militare: Galba est, non Gaetulicus. 10

3 pari seueritate interdixit commeatus peti. ueteranum ac tironem militem opere assiduo corroborauit matureque barbaris, qui iam in Galliam usque proruperant, coercitis, praesenti quoque Gaio talem et se et exercitum approbauit, ut inter innumeras contractasque ex 15 omnibus prouinciis copias neque testimonium neque praemia ampliora ulli perciperent; ipse maxime insignis, quod campestrem decursionem scuto moderatus, etiam ad essedum imperatoris per uiginti passuum milia cucurrit. 20

7 Caede Gai nuntiata multis ad occasionem stimulantibus quietem praetulit. per hoc gratissimus Claudio receptusque in cohortem amicorum tantae dignationis est habitus, ut cum subita ei ualitudo nec adeo grauis incidisset, dilatus sit expeditionis Britannicae dies. 25 Africam pro consule biennio optinuit extra sortem electus ad ordinandam prouinciam et intestina dissensione

---

1 *delendum* L. (lucio *G*) *uel scrib.* Cn. (*sic Torr.*) 3 quod *ΠQ* 5 lici *MX*, licio *G*, licis (-iis *R*) *T*: ⟨in locum Gaetu⟩lici *suppl. Roth, plura deesse monuit Madvig proponens* in administratione exercitus Germanici (*malim* legatus Germaniae superioris), *e prioribus legerant* Gaetulico *Steph.*, Gaetulici uice *Heins.* 7 manus paenula *Salm.*, manus paenulas (-is *OST*) *MXT*, manu paenulas *G* 13 gallia *MGX* 14 et se et] et se *MΠ*[1], esse *Q* 19 imperatori *Bentl.* 21 occasionem ⟨captandam⟩ *G. Becker*

et barbarorum tumultu inquietam; ordinauitque magna seueritatis ac iustitiae cura etiam in paruulis rebus. militi, qui per expeditionem artissima annona residuum 2 cibariorum tritici modium centum denariis uendidisse 5 arguebatur, uetuit, simul atque indigere cibo coepisset, a quoquam opem ferri; et is fame extabuit. at in iure dicendo cum de proprietate iumenti quaereretur, leuibus utrimque argumentis et testibus ideoque difficili coniectura ueritatis, ita decreuit ut ad lacum, ubi adaquari 10 solebat, duceretur capite inuoluto atque ibidem reuelato eius esset, ad quem sponte se a potu recepisset.

Ob res et tunc in Africa et olim in Germania gestas 8 ornamenta triumphalia accepit et sacerdotium triplex, inter quindecimuiros sodalesque Titios item Augustales 15 cooptatus; atque ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in secessu plurimum uixit, ne ad gestandum quidem umquam iter ingressus quam ut secum uehiculo proximo decies sestertium in auro efferret, donec in oppido Fundis moranti Hispania Tarraco- 20 nensis oblata est. acciditque, ut cum prouinciam in- 2 gressus sacrificaret, intra aedem publicam puero e ministris acerram tenenti capillus repente toto capite canesceret, nec defuerunt qui interpretarentur significari rerum mutationem successurumque iuueni senem, 25 hoc est ipsum Neroni. non multo post in Cantabriae lacum fulmen decidit repertaeque sunt duodecim secures, haud ambiguum summae imperii signum.

Per octo annos uarie et inaequabiliter prouinciam 9 rexit, primo acer et uehemens et in coercendis quidem 30 delictis uel immodicus. nam et nummulario non ex fide uersanti pecunias manus amputauit mensaeque eius adfixit, et tutorem, quod pupillum, cui substitutus heres

---

2 etiam et in *MX* 10 reuelatio *M* 17 ⟨aliter⟩ iter ingressus *Torr.*, ⟨al⟩iter egressus *Lips.* 18 ⟨e⟩ proximo *Torr.* 21 intra *T*, et inter *MGX*, et intra *δ*, et intraret *Oud.* 27 summi *GXT* 29 et (*post* acer) *om. X* 31 mensasque *MLPR*, mensisque *G*

erat, ueneno necasset, cruce adfecit; implorantique leges et ciuem Romanum se testificanti, quasi solacio et honore aliquo poenam leuaturus, mutari multoque praeter ceteras altiorem et dealbatam statui crucem iussit. paulatim in desidiam segnitiamque conuersus est, ne quid materiae praeberet Neroni et, ut dicere solebat, quod nemo rationem otii sui reddere cogeretur.

2 Carthagine noua conuentum agens tumultuari Gallias comperit legato Aquitaniae auxilia implorante; superuenerunt et Vindicis litterae hortantis, ut humano generi assertorem ducemque se accommodaret. nec diu cunctatus condicionem partim metu partim spe recepit; nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprenderat et confirmabatur cum secundissimis auspiciis et ominibus uirginis honestae uaticinatione, tanto magis quod eadem illa carmina sacerdos Iouis Cluniae ex penetrali somnio monitus eruerat ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronuntiata. quorum carminum sententia erat oriturum quandoque ex Hispania principem dominumque rerum.

10 Igitur cum quasi manumissioni uacaturus conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quam plurimis imaginibus et astante nobili puero, quem exulantem e proxima Baliari insula ob id ipsum acciuerat, deplorauit temporum statum consalutatusque imperator legatum se senatus ac populi 2 R. professus est. dein iustitio indicto, e plebe quidem prouinciae legiones et auxilia conscripsit super exercitum ueterem legionis unius duarumque alarum et cohortium trium; at e primoribus prudentia atque aetate

5 segnitiemque *TPT* nein orationem *M* 16 et *ante* uirginis *add. X*, tum *Beroald.* 26 baleari *codd. praeter Mδ* 30 legionem *Heraeus ad Tac. hist. I 6* 32 prudentia atque *T*, prudentiaque *M*, prudentiaque et *GX*, prudencia et *δ* (*fort.* aetate prudentiaque)

praestantibus uel instar senatus, ad quos de maiore re quotiens opus esset referretur, instituit. delegit et (3) equestris ordinis iuuenes, qui manente anulorum aureorum usu euocati appellarentur excubiasque circa cubi-(5)culum suum uice militum agerent. etiam per prouincias edicta dimisit, auctor in singulis uniuersisque conspirandi simul et ut qua posset quisque opera communem causam iuuarent.

Per idem fere tempus in munitione oppidi, quod (4) (10) sedem bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo, scalptura gemmae Victoriam cum tropaeo exprimente; ac subinde Alexandrina nauis Dertosam appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta aut uectore ullo, ut nemini dubium esset iustum piumque et fauen-(15)tibus diis bellum suscipi: cum repente ex inopinato prope cuncta turbata sunt. alarum altera castris appro-(5)pinquantem paenitentia mutati sacramenti destituere conata est aegreque retenta in officio, et serui, quos a liberto Neronis ad fraudem praeparatos muneri ac-(20)ceperat, per angiportum in balneas transeuntem paene interemerunt, nisi cohortantibus in uicem ne occasionem omitterent, interrogatisque de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset. accessit ad tanta (11) discrimina mors Vindicis, qua maxime consternatus (25) destitutoque similis non multum afuit quin uitae renuntiaret. sed superuenientibus ab urbe nuntiis ut occisum Neronem cunctosque in uerba sua iurasse cognouit, deposita legati suscepit Caesaris appellationem iterque ingressus est paludatus ac dependente a ceruicibus (30) pugione ante pectus; nec prius usum togae reciperauit quam oppressis qui nouas res moliebantur, praefecto praetori Nymphidio Sabino Romae, in Germania Fonteio Capitone, in Africa Clodio Macro legatis.

---

1 uel] uelut *T* 6 in *om. ΠQ* (*edd.*) 11 sculptura *GXΠ*[2] 13 aut uectore *M*[2] (*Salm.*), auectore *M*[1], ac uect- *rel.* 19 munere *T* 20 balnea *R* 24 uindicis *T*, sui indicis *MGL*, sui uindicis *rel.* 31 qui *om. M*

12 Praecesserat de eo fama saeuitiae simul atque auaritiae, quod ciuitates Hispaniarum Galliarumque, quae cunctantius sibi accesserant, grauioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset et praepositos procuratoresque supplicio capitis adfecisset cum 5 coniugibus ac liberis; quodque oblatam a Tarraconensibus e uetere templo Iouis coronam auream librarum quindecim conflasset ac tres uncias, quae ponderi dee- **2** rant, iussisset exigi. ea fama et confirmata et aucta est, ut primum urbem introiit. nam cum classiarios, 10 quos Nero ex remigibus iustos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret, recusantis atque insuper aquilam et signa pertinacius flagitantis non modo inmisso equite disiecit, sed decimauit etiam. item Germanorum cohortem a Caesaribus olim ad custodiam corporis 15 institutam multisque experimentis fidelissimam dissoluit ac sine commodo ullo remisit in patriam, quasi Cn. Dolabellae, iuxta cuius hortos tendebat, proniorem. **3** illa quoque uerene an falso per ludibrium iactabantur, adposita lautiore cena ingemuisse eum, et ordinario 20 quidem dispensatori breuiarium rationum offerenti paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse, Cano autem choraulae mire placenti denarios quinque donasse prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis. 25

13 Quare aduentus eius non perinde gratus fuit, idque proximo spectaculo apparuit, siquidem Atellanis notissimum canticum ⟨*com. frg. p. 333*⟩ exorsis:

uenit[i] Onesimus a uilla

cuncti simul spectatores consentiente uoce reliquam 30 partem ret⟨t⟩ulerunt ac saepius uersu repetito egerunt.

---

6 puoque *M*, que *δ* ablatam *POT* 21 rationem *ML*^{1}*PT*, *del. uel scrib.* breuiariam rationem *Büch.* parobs- *M*, parabs- *G*, paraps- *rel.* 28 exorsis *ς*, exorsus *Ω* 29 uenit onesimus *δ* (*Ant. Augustinus*), uenitione simus (simul *G*) *Ω*, uenit Dorsennus *W. A. Schmidt*

maiore adeo et fauore et auctoritate adeptus est quam 14
gessit imperium, quanquam multa documenta egregii
principis daret; sed nequaquam tam grata erant, quam
inuisa quae secus fierent.

5 Regebatur trium arbitrio, quos una et intra Pala- 2
tium habitantis nec umquam non adhaerentis paeda-
gogos uulgo uocabant. ii erant T. Vinius legatus eius
in Hispania, cupiditatis immensae; Cornelius Laco ex
assessore praefectus praetorii, arrogantia socordiaque
10 intolerabilis; libertus Icelus, paulo ante anulis aureis
et Marciani cognomine ornatus ac iam summae eque-
stris gradus candidatus. his diuerso uitiorum genere
grassantibus adeo se abutendum permisit et tradidit,
ut uix sibi ipse constaret, modo acerbior parciorque,
15 modo remissior ac neglegentior quam conueniret prin-
cipi electo atque illud aetatis.

Quosdam claros ex utroque ordine uiros suspicione 3
minima inauditos condemnauit. ciuitates R. raro dedit,
iura trium liberorum uix uni atque alteri ac ne is
20 quidem nisi ad certum praefinitumque tempus. iudici-
bus sextam decuriam adici precantibus non modo ne-
gauit, sed et concessum a Claudio beneficium, ne
hieme initioque anni ad iudicandum euocarentur, eri-
puit. existimabatur etiam senatoria et equestria officia 15
25 bienni spatio determinaturus nec daturus nisi inuitis
ac recusantibus. liberalitates Neronis non plus deci-
mis concessis per quinquaginta equites R. ea condi-
cione reuocandas curauit exigendasque, ut et si quid
scaenici ac xystici donatum olim uendidissent, auferre-
30 tur emptoribus, quando illi pretio absumpto soluere
nequirent. at contra nihil non per comites atque li- 2
bertos pretio addici aut donari gratia passus est, uecti-
galia immunitates, poenas innocentium impunitates

---

11 summi ς   18 ciuitatem Π^1Q (*cf. Aug. 40, 3*)   29 ac] aut Πς (*uulg.*)   32 adici *X*   33 innocentium *ΠRN*, nocentium *rel.*

noxiorum. quin etiam populo R. deposcente supplicium Haloti et Tigillini solos ex omnibus Neronis emissariis uel maleficentissimos incolumes praestitit atque insuper Halotum procuratione amplissima ornauit, pro Tigillino etiam saeuitiae populum edicto increpuit. 5

16 Per haec prope uniuersis ordinibus offensis uel praecipua flagrabat inuidia apud milites. nam cum in uerba eius absentis iurantibus donatiuum grandius solito praepositi pronuntiassent, neque ratam rem habuit et subinde iactauit *legere se militem, non emere con-* 10 *suesse*; atque eo quidem nomine omnis, qui ubique erant, exacerbauit. ceterum praetorianos etiam metu et indignitate commouit, remouens subinde plerosque ut 2 suspectos et Nymphidi socios. sed maxime fremebat superioris Germaniae exercitus fraudari se praemis na- 15 uatae aduersus Gallos et Vindicem operae. ergo primi obsequium rumpere ausi Kal. Ian. adigi sacramento nisi in nomen senatus recusarunt statimque legationem ad praetorianos cum mandatis destinauerunt: *displicere imperatorem in Hispania factum; elige-* 20 *rent ipsi quem cuncti exercitus comprobarent.* 17 quod ut nuntiatum est, despectui esse non tam senectam suam quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum nobilem egregiumque iuuenem ac sibi olim probatissimum testamentoque semper in bona et nomen adscitum 25 repente e media salutantium turba adprehendit filiumque appellans perduxit in castra ac pro contione adoptauit, ne tunc quidem donatiui ulla mentione facta. quo faciliorem occasionem M. Saluio Othoni praebuit perficiendi conata intra sextum adoptionis diem. 30

18 Magna et assidua monstra iam inde a principio exitum ei, qualis euenit, portenderant. cum per omne iter dextra sinistraque oppidatim uictimae caederentur,

---

1 deposcente *ΠQN*, -ti *rel.* 6 ordinibus *om.* *M*[1] offensus *X* 16 aduersis *M* 17 ausi] aut se *R*, ac se *ΠQ* 25 insuper *Torr.*, nuper *Cornelissen*

taurus securis ictu consternatus rupto uinculo essedum
eius inuasit elatisque pedibus totum cruore perfudit;
ac descendentem speculator impulsu turbae lancea prope
uulnerauit. urbem quoque et deinde Palatium ingres-
5 sum excepit terrae tremor et assimilis quidam mugitui
sonus. secuta sunt aliquanto manifestiora. monile 2
margaritis gemmisque consertum ad ornandam Fortu-
nam suam Tusculanam ex omni gaza secreuerat; id
repente quasi augustiore dignius loco Capitolinae Veneri
10 dedicauit, ac proxima nocte somniauit speciem Fortunae
querentis fraudatam se dono destinato, minantisque
erepturam et ipsam quae dedisset. cumque exterritus
luce prima ad expiandum somnium, praemissis qui rem
diuinam appararent, Tusculum excucurrisset, nihil in-
15 uenit praeter tepidam in ara fauillam atratumque iuxta
senem in catino uitreo t[h]us tenentem et in calice fic-
tili merum. obseruatum etiam est Kal. Ian. sacrificanti 3
coronam de capite excidisse, auspicanti pullos auolasse;
adoptionis die neque milites adlocuturo castrensem
20 sellam de more positam pro tribunali oblitis ministris
et in senatu curulem peruerse collocatam. prius uero 19
quam occideretur sacrificantem mane haruspex identi-
dem monuit, caueret periculum, non longe percussores
abesse.

25 Haud multo post cognoscit teneri castra ab Othone,
ac plerisque ut eodem quam primum pergeret suaden-
tibus — posse enim auctoritate et praesentia praeualere
— nihil amplius quam continere se statuit et legiona-
riorum firmare praesidiis, qui multifariam diuerseque
30 tendebant. loricam tamen induit linteam, quanquam
haud dissimulans parum aduersus tot mucrones pro-
futuram. sed extractus rumoribus falsis, quos con- 2

---

5 terrae tremor *G*, terra et tremor *M*, terra tremore *rel.*
6 manifestiora] maiora et tristiora *T* 16 ficticūli *M* 18 euo-
lasse *X* 20 obliti *M* 21 senectu *Mδ*, senectute *G* 29 diuer-
sique *Bentl.*

spirati, ut eum in publicum elicerent, de industria dissiparant, paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos, qui tumultuarentur, aduenire frequentis ceteros gratulabundos et in omne obsequium paratos, iis ut occurreret prodiit tanta fiducia, ut militi 5 cuidam occisum a se Othonem glorianti: quo auctore? responderit, atque in forum usque processit. ibi equites, quibus mandata caedes erat, cum per publicum dimota paganorum turba equos adegissent, uiso procul eo parumper restiterunt; dein rursum incitati desertum 10 a suis contrucidarunt.

20 Sunt qui tradant, ad primum tumultum proclamasse eum: quid agitis commilitones? ego uester sum et uos mei, donatiuum etiam pollicitum. plures autem prodiderunt optulisse ultro iugulum et ut hoc agerent 15 ac ferirent, quando ita uideretur, hortatum. illud mirum admodum fuerit, neque praesentium quemquam opem imperatori ferre conatum et omnes qui arcesserentur spreuisse nuntium excepta Germanici⟨an⟩orum uexillatione. ii ob recens meritum, quod se aegros et 20 inualidos magno ⟨o⟩pere fouisset, in auxilium aduolauerunt, sed serius itinere deuio per ignorantiam locorum retardati.

2 Iugulatus est ad lacum Curti ac relictus ita uti erat, donec gregarius miles a frumentatione rediens 25 abiecto onere caput ei amputauit; et quoniam capillo arripere non poterat, in gremium abdidit, mox inserto per os pollice ad Othonem detulit. ille lixis calonibusque donauit, qui hasta suffixum non sine ludibrio circum castra portarunt adclamantes identidem: Galba 30 Cupido, fruaris aetate tua, maxime irritati ad talem iocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat

---

7 processerit *Bentl.* 12 Sunt autem *POST* 15 ut *del. Torr.* 18 arcessirentur *MGT* 19 germaniciorum *Ω, corr. Turn.* 21 ⟨re⟩fouisset *Wölfflin* (*cf. Tac. hist. I 31*) 26 abiecta *M* capillo prae caluitie *Π et ς plurimi* 27 addidit $P^1S\Pi^1$ (*Roth*) 31 cupide *GX*

in uulgus, laudanti cuidam formam suam ut adhuc floridam et uegetam respondisse eum ⟨*Hom. Il. 5, 254 Od. 21, 426*⟩:

ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν.

5 ab is Patrobii Neroniani libertus centum aureis redemptum eo loco, ubi iussu Galbae animaduersum in patronum suum fuerat, abiecit. sero tandem dispensator Argiuus et hoc et ceterum truncum in priuatis eius hortis Aurelia uia sepulturae dedit.

10 Statura fuit iusta, capite praecaluo, oculis caeruleis, **21** adunco naso, manibus pedibusque articulari morbo distortissimis, ut neque calceum perpeti neque libellos euoluere aut tenere omnino ualeret. excreuerat etiam in dexteriore latere eius caro praependebatque adeo ut 15 aegre fascia substringeretur.

Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam **22** ante lucem capere consuerat, inter cenam uero usque eo abundanti⟨s⟩, ut congestas super manus reliquias circumferri iuberet spargique ad pedes stantibus. libi-20 dinis in mares pronior et eos non nisi praeduros exoletosque; ferebant in Hispania Icelum e ueteribus concubinis de Neronis exitu nuntiantem non modo artissimis osculis palam exceptum ab eo, sed ut sine mora uelleretur oratum atque seductum.

25 Periit tertio et septuagesimo aetatis anno, imperii **23** mense septimo senatus, ut primum licitum est, statuam ei decreuerat rostratae columnae superstantem in parte fori, qua trucidatus est; sed decretum Vespasianus aboleuit, percussores sibi ex Hispania in Iudaeam 30 submisisse opinatus.

5 patrobil Ω, *corr.* ς (*Sabell.*) neronianus *T* 6 aduersum *M* 9 aurelia uia *G* (*Eutrop. VII 16, 3*), aureliae uiae *rel.* 12 neque (*ante* libellos) *Gδ*, ne *M*, nec *rel.* 18 abundantis *Graev*, abundanti Ω, abundans *S*²ς, abundantem *uulg.*, abundanter *Grut.* 19 libidini *Torr.* 20 pronioris *Steph.* 21 hicelum (ic- *T*) *X*, ehicelum *rel.* (*in M sic*: hispaniae hic elume), e⟨t⟩ Icelum *Büch.*

OTHO

1 Maiores Othonis orti sunt oppido Ferentio, familia uetere et honorata atque ex principibus Etruriae. auus M. Saluius Otho, patre equite R., matre humili incertum an ingenua, per gratiam Liuiae Augustae, in cuius domo creuerat, senator est factus nec praeturae gradum excessit. 5

2 Pater L. Otho, materno genere praeclaro multarumque et magnarum propinquitatium, tam carus tamque non absimilis facie Tiberio principi fuit, ut plerique procreatum ex eo crederent. urbanos honores, pro- 10 consulatum Africae et extraordinaria imperia seuerissime administrauit. ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex paenitentia praepositos suos quasi defectionis aduersus Claudium auctores occiderant, capite punire et quidem ante principia 15 se coram, quamuis ob id ipsum promotos in ampliorem 3 gradum a Claudio sciret. quo facto sicut gloriam auxit, ita gratiam minuit; quam tamen mature reciperauit detecta equitis R. fraude, quem prodentibus seruis necem Claudio parare compererat. namque et senatus 20 honore rarissimo, statua in Palatio posita, prosecutus est eum et Claudius adlectum inter patricios conlaudans amplissimis uerbis hoc quoque adiecit: uir, quo meliores liberos habere ne opto quidem. ex Albia Terentia splendida femina duos filios tulit, L. Titianum 25 et minorem M. cognominem sibi; tulit et filiam, quam uixdum nubilem Druso Germanici filio despondit.

2 Otho imperator IIII. Kal. Mai. natus est Camillo a. 32 p.C. Arruntio Domitio Ahenobarbo cons. a prima adules-

1 ferentino *X* (opp. Ferentano *Ps. Aur. Vict. epit. 7, 1*), Ferento *Urs.* 3 siluius *Ω*, *corr. Steph.* 7 praeclarum *M* 8 propinquitatum *GXΠQ* 14 cladium *λ*. claudium *M* 22 eum et *T*, eum *rel.*

centia prodigus ac procax, adeo ut saepe flagris obiurgaretur a patre, ferebatur et uagari noctibus solitus atque inualidum quemque obuiorum uel potulentum corripere ac distento sago impositum in sublime iactare.
5 post patris deinde mortem libertinam aulicam gratiosam, **2**
quo efficacius coleret, etiam diligere simulauit quamuis anum ac paene decrepitam; per hanc insinuatus Neroni facile summum inter amicos locum tenuit congruentia morum, ut uero quidam tradunt, et consuetudine mutui
10 stupri. ac tantum potentia ualuit, ut damnatum repetundis consularem uirum, ingens praemium pactus, prius quam plane restitutionem ei impetrasset, non dubitaret in senatum ad agendas gratias introducere. omnium **3**
autem consiliorum secretorumque particeps die, quem
15 necandae matri Nero destinarat, ad auertendas suspiciones cenam utrique exquisitissimae comitatis dedit; item Poppaeam Sabinam tunc adhuc amicam eius, abductam marito demandatamque interim sibi, nuptiarum specie recepit nec corrupisse contentus adeo dilexit,
20 ut ne riualem quidem Neronem aequo tulerit animo creditur certe non modo missos ad arcessendam non **2**
recepisse, sed ipsum etiam exclusisse quondam pro foribus astantem miscentemque frustra minas et preces ac depositum reposcentem. quare diducto matrimonio
25 sepositus est per causam legationis in Lusitaniam. et satis uisum, ne poena acrior mimum omnem diuulgaret, qui tamen sic quoque hoc disticho ⟨*FPR p. 370*⟩ enotuit:

cur Otho mentito sit, quaeritis, exul honore?
30 uxoris moechus coeperat esse suae.

Prouinciam administrauit quaestorius per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari. ut tan- **4**

---

6 coleretur *Kraffert* 10 ⟨de⟩ repetundis *Urs.* 12 dubitarit *Salm.* 14 diem *MPO* 17 pompeam (-eiam R^1L^2PT) *$M\Pi R^1L^2PT$* (*cf. ad Ner. 35*) 24 deducto *X* 25 et] id *Casaub.* 29 merito *T*

dem occasio ultionis data est, conatibus Galbae primus
accessit; eodemque momento et ipse spem imperii cepit
magnam quidem et ex condicione temporum, sed ali-
quanto maiorem ex affirmatione Seleuci mathematici.
qui cum eum olim superstitem Neroni fore spopon- 5
disset, tunc ultro inopinatus aduenerat imperaturum
2 quoque breui repromittens. nullo igitur officii aut am-
bitionis in quemquam genere omisso, quotiens cena
principem acciperet, aureos excubanti cohorti uiritim
diuidebat, nec minus alium alia uia militum demere- 10
batur; cuidam etiam de parte finium cum uicino liti-
ganti adhibitus arbiter totum agrum redemit emanci-
pauitque, ut iam uix ullus esset, qui non et sentiret
5 et praedicaret solum successione imperii dignum. spera-
uerat autem fore ut adoptaretur a Galba, idque in dies 15
expectabat. sed postquam Pisone praelato spe decidit,
ad uim conuersus est instigante super animi dolorem
etiam magnitudine aeris alieni. neque enim dissimula-
bat, nisi principem se stare non posse, nihilque
referre ab hoste in acie an in foro sub credi- 20
2 toribus caderet. ante paucos dies seruo Caesaris pro
impetrata dispensatione decies sestertium expresserat;
hoc subsidium tanti coepti fuit. ac primo quinque specu-
latoribus commissa res est, deinde decem aliis, quos sin-
guli binos produxerant; omnibus dena sestertia reprae- 25
sentata et quinquagena promissa. per hos sollicitati
reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia in ipso
6 negotio pluris adfuturos. tulerat animus post adop-
tionem statim castra occupare cenantemque in Palatio

---

3 et *om. PO* (*Graev.*) 6 imperatorem — ⟨fo⟩re promittens *Madv.* (*cf. Tib. 17, 2*) 10 minus Π^1Q, ominus (ho- *L*) *MGL*, quominus *PO*, eo minus *rel.* militem *ed. Basil. 1546*, milites *Burm.* 14 successioni *MGQ*, -nis *ΠR* 15 die (diẽ *T*) *X* 18 dissimulare *G* 20 referre *GSN et pro uar. lect. L*, refelli *rel.* ab] sub *Bentl.* 28 pluros adfuturis *M*, plures affuturos *G*, plurib(us) affuturis *ΠQ*, plures affuturi *XR*, *corr. Roth* erat *X*, fuerat *Urs.* animos *MGδ* 29 statim *om. M*

Galbam adgredi, sed obstitit respectus cohortis quae tunc excubabat, ne oneraretur inuidia, quod eiusdem statione et Gaius fuerat occisus et desertus Nero. medium quoque tempus religio et Seleucus exemit.

5 Ergo destinata die praemonitis consciis, ut se in 2 foro sub aede Saturni ad miliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutauit, utque consueuerat osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit audiuitque praedicta haruspicis. deinde liberto adesse architectos nun-10 tiante, quod signum conuenerat, quasi uenalem domum inspecturus abscessit proripuitque se postica parte Palati ad constitutum. alii febrem simulasse aiunt eamque excusationem proximis mandasse, si quaereretur. tunc 3 abditus propere muliebri sella in castra contendit ac 15 deficientibus lecticaris cum descendisset cursumque cepisset, laxato calceo restitit, donec omissa mora succollatus et a praesente comitatu imperator consalutatus inter faustas adclamationes strictosque gladios ad principia deuenit, obuio quoque non aliter ac si 20 conscius et particeps foret adhaerente. ibi missis qui Galbam et Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos nihil magis pro contione testatus est, quam id demum se habiturum, quod sibi illi reliquissent.

25 Dein uergente iam die ingressus senatum positaque 7 breui oratione quasi raptus de publico et suscipere imperium ui coactus gesturusque communi omnium arbitrio, Palatium petit. ac super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias ab infima plebe appellatus 30 Nero nullum indicium recusantis dedit, immo, ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistulis suis ad quosdam prouinciarum praesides Neronis cognomen adiecit. certe et imagines statuasque eius reponi

---

10 iuuenalem (*om.* domum) *T* 15 deficientis *M* lecticaribus *MGT*, lecticariis *X*, *corr. Roth* 24 illi] ipsi *T* 25 positoque *G. H. Walther* 26 ratione *Erasm.*

passus est et procuratores atque libertos ad eadem officia reuocauit, nec quicquam prius pro potestate subscripsit quam quingenties sestertium ad peragendam Auream domum.

2 Dicitur ea nocte per quietem pauefactus gemitus 5 maximos edidisse repertusque a concursantibus humi ante lectum iacens per omnia piaculorum genera Manes Galbae, a quo deturbari expellique se uiderat, propitiare temptasse; postridie quoque in augurando tempestate orta grauiter prolapsum identidem obmurmurasse: 10

τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς;

8 Sub idem uero tempus Germaniciani exercitus in Vitelli uerba iurarant. quod ut comperit, auctor senatui fuit mittendae legationis, quae doceret electum iam principem, quietem concordiamque suaderet; et tamen 15 per internuntios ac litteras consortem imperii generumque se Vitellio optulit. uerum haud dubio bello iamque ducibus et copiis, quas Vitellius praemiserat, appropinquantibus animum fidemque erga se praetorianorum

2 paene internecione amplissimi ordinis expertus est. [et] 20 placuerat per classiarios arma transferri remittique nauibus; ea cum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati tumultum excitauerunt; ac repente omnes nullo certo duce in Palatium cucurrerunt caedem senatus flagitantes, repulsisque tribunorum 25 qui inhibere temptabant, nonnullis et occisis, sic ut erant cruenti, ubinam imperator esset requirentes perruperunt in triclinium usque nec nisi uiso destiterunt.

3 Expeditionem autem inpigre atque etiam praepropere incohauit, nulla ne religionum quidem cura, sed et 30

---

6 repertisque *Mδ* conuersantibus *X* 10 prolapsus *T* 11 αὐλοῖς ς (*cf. Dio 64, 7*), ΔΟΥΛΟΙϹ *M et fere rel.* (ΛΔΟΥΛΟΙϹ *G*, *om. PT*) 12 germanici *X* 15 concordiamque *GTδ*, et concordiam *T* (*uulg.*), concordiam *rel.*, *del. G. Becker* 20 et *om.* ς (*Torr.*), ei *Büch.* 21 praemittique *Steph.*, dem- *Oud.* 29 praeponere *Mδ*, propere *ΠQ*, praepostere *Bentl.*

motis necdum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum habetur, et die, quo cultores deum Matris lamentari et plangere incipiunt, praeterea aduersissimis auspiciis. nam et uictima Diti patri caesa litauit, 5 cum tali sacrificio contraria exta potiora sint, et primo egressu inundationibus Tiberis retardatus ad uicensimum etiam lapidem ruina aedificiorum praeclusam uiam offendit. simili temeritate, quamuis dubium nemini 9 esset quin trahi bellum oporteret, quando et fame et 10 angustiis locorum urgeretur hostis, quam primum tamen decertare statuit, siue impatiens longioris sollicitudinis speransque ante Vitelli aduentum profligari plurimum posse, siue impar militum ardori pugnam deposcentium. nec ulli pugnae affuit substititque 15 Brixelli.

Et tribus quidem, uerum mediocribus proelis apud 2 Alpes circaque Placentiam et ad Castoris, quod loco nomen est, uicit; nouissimo maximoque apud Betriacum fraude superatus est, cum spe conloquii facta, 20 quasi ad condicionem pacis militibus eductis, ex inprouiso atque in ipsa consalutatione dimicandum fuisset. ac statim moriendi impetum cepit, ut multi nec frustra 3 opinantur, magis pudore, ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi asserere perseueraret, quam 25 desperatione ulla aut diffidentia copiarum; quippe residuis integrisque etiam nunc quas secum ad secundos casus detinuerat, et superuenientibus aliis e Dalmatia Pannoniaque et Moesia, ne uictis quidem adeo afflictis ut non in ultionem ignominiae quiduis discriminis 30 ultro et uel solae subirent.

Interfuit huic bello pater meus Suetonius Laetus, 10 tertiae decimae legionis tribunus angusticlauius. is

---

2 haberetur *ΠT* 4 uictimas — cesas *X* dicti *M* 5 exto *M* 9 quoad *Kraffert* 14 illi *X*, ille *Urs.* 18 bretiacum *Ω* (*cf. Vesp. 5, 7*) 21 consalutatione *Π*[1]*Q*, consultatione *rel. fort. recte* 23 tantum *M*[1] 26 tunc *Urs.* aduersos *uel* iactus *pro* casus *Bentl.* 31 lenis *Tς*

mox referre crebro solebat Othonem etiam priuatum usque adeo detestatum ciuilia arma, ut memorante quodam inter epulas de Cassi Brutique exitu cohorruerit; nec concursurum cum Galba fuisse, nisi confideret sine bello rem transigi posse; tunc ad despi- 5 ciendam uitam exemplo manipularis militis concitatum, qui cum cladem exercitus nuntiaret nec cuiquam fidem faceret ac nunc mendaci nunc timoris, quasi fugisset, ex acie argueretur, gladio ante pedes eius incubuerit. hoc uiso proclamasse eum aiebat, non amplius se in 10 periculum talis tamque bene meritos coniecturum.

2 Fratrem igitur fratrisque filium et singulos amicorum cohortatus, ut sibi quisque pro facultate consuleret, ab amplexu et osculo suo dimisit omnis, secretoque 15 capto binos codicillos exarauit, ad sororem consolatorios et ad Messalinam Neronis, quam matrimonio destinarat, commendans reliquias suas et memoriam. quicquid deinde epistularum erat, ne cui periculo aut noxae apud uictorem forent, concremauit. diuisit et 20 11 pecunias domesticis ex copia praesenti. atque ita paratus intentusque iam morti, tumultu inter moras exorto ut eos, qui discedere et abire coeptabant, corripi quasi desertores detinerique sensit: adiciamus, inquit, uitae et hanc noctem, his ipsis totidemque uerbis, 25 uetuitque uim cuiquam fieri; et in serum usque patente cubiculo, si quis adire uellet, potestatem sui praebuit. 2 post hoc sedata siti gelidae aquae potione arripuit duos pugiones et explorata utriusque acie, cum alterum puluino subdidisset, foribus adopertis artissimo somno 30 quieuit. et circa lucem demum expergefactus uno se traiecit ictu infra laeuam papillam irrumpentibusque ad

---

2 arma] bella *T* 4 occisurum eum Galbam *Bentl.* cum Galba *del. Polak* 16 captato *X* 17 et *Torr.*, sed *MLT*, sed et *rel.* 23 certabant M^1, cept- M^2GTS, capt- *rel.* 26 feri *M* 28 haec *ΠQST* 30 altissimo *Valesius*

primum gemitum modo celans modo detegens plagam exanimatus est et celeriter, nam ita praeceperat, funeratus, tricensimo et octauo aetatis anno et nonagensimo et quinto imperii die.

5 Tanto Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competit. fuisse enim et modicae staturae et male pedatus ⟨s⟩cambusque traditur, munditiarum uero paene muliebrium, uulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato et adnexo, ut nemo 10 dinosceret; quin et faciem cotidie rasitare ac pane madido linere consuetum, idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus umquam esset; sacra etiam Isidis saepe in lintea religiosaque ueste propalam celebrasse. per quae factum putem, ut mors eius minime congruens 15 uitae maiore miraculo fuerit. multi praesentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes iacentis exosculati, fortissimum uirum, unicum imperatorem praedicantes, ibidem statim nec procul a rogo uim suae uitae attulerunt; multi et absentium accepto nuntio 20 prae dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. denique magna pars hominum incolumem grauissime detestata mortuum laudibus tulit, ut uulgo iactatum sit etiam, Galbam ab eo non tam dominandi quam rei p. ac libertatis restituendae causa interemptum. [12, 2]

VITELLIVS

25 Vitelliorum originem alii aliam et quidem diuersissimam tradunt, partim ueterem et nobilem, partim uero nouam et obscuram atque etiam sordidam; quod ego [1]

---

2 caeliter nam *M*, apud celiternam (ueli- *Q*, culi- *Π*) *T* 7 cambusque *Ω*, scamb- *Turn.* (*at cf. Bonnet, Arch. f. lat. Lex. XIII p. 579*) 9 adoptato *MGXΠ*[1] 11 consuetus *Bentl.* 12 ne *om. M* 15 maiori *GT* 27 ego *om. M*[1]

per adulatores obtrectatoresque imperatoris Vitelli euenisse opinarer, nisi aliquanto prius de familiae con-
2 dicione uariatum esset. extat Q. †Elogi ad Quintum Vitellium Diui Augusti quaestorem libellus, quo continetur, Vitellios Fauno Aboriginum rege et Vitellia, 5
quae multis locis pro numine coleretur, ortos toto Latio imperasse; horum residuam stirpem ex Sabinis transisse
3 Romam atque inter patricios adlectam; indicia stirpis mansisse diu uiam Vitelliam ab Ianiculo ad mare usque, item coloniam eiusdem nominis, quam gentili copia 10
aduersus Aequiculos tutandam olim depoposcissent; tempore deinde Samnitici belli praesidio in Apuliam misso quosdam ex Vitellis subsedisse Nuceriae eorumque progeniem longo post interuallo repetisse urbem
2 atque ordinem senatorium. contra plures auctorem 15
generis libertinum prodiderunt, Cassius Seuerus nec minus alii eundem et sutorem ueteramentarium, cuius filius sectionibus et cognituris uberius compendium nanctus, ex muliere uulgari, Antiochi cuiusdam furnariam exercentis filia, equitem R. genuerit. sed quod 20
2 discrepat, sit in medio. ceterum P. Vitellius domo Nuceria, siue ille stirpis antiquae siue pudendis parentibus atque auis, eques certe R. et rerum Augusti procurator, quattuor filios amplissimae dignitatis cognomines ac tantum praenominibus distinctos reliquit 25
Aul(um), Q(uintum), P(ublium), L(ucium). Aulus in consulatu obiit, quem cum Domitio Neronis Caesaris patre inierat, praela⟨u⟩tus alioqui famosusque cenarum magnificentia. Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores remouerique 30
3 placuisset. P(ublius), Germanici comes, Cn. Pisonem inimicum et interfectorem eius accusauit condemna-

---

1 adultores *M*, adulteros *ΠR* 3 extatq(ue) elogi (-ii *XT*, -ium *G*) *Ω*, Q. Clodii *Muret.*, Q. Longini *Lips.*, Q. Eulogii *uel* Eclogii *Casaub.* 28 praelatus *Ω*, *corr. ed. Basil. 1533* alioquin *GX*, eloquio *ΠR*

uitque, ac post praeturae honorem inter Seiani conscios arreptus et in custodiam fratri datus scalpro librario uenas sibi incidit, nec tam mortis paenitentia quam suorum obtestatione obligari curarique se passus
5 in eadem custodia morbo periit. L(ucius) ex consu- 4
latu Syriae praepositus, Artabanum Parthorum regem summis artibus non modo ad conloquium suum, sed etiam ad ueneranda legionum signa pellexit. mox cum Claudio principe duos insuper ordinarios consulatus
10 censuramque gessit. curam quoque imperi sustinuit absente eo expeditione Britannica; uir innocens et industrius, sed amore libertinae perinfamis, cuius etiam saliuis melle commixtis, ne clam quidem aut raro sed cotidie ac palam, arterias et fauces pro remedio foue-
15 bat. idem miri in adulando ingenii primus C. Caesarem 5
adorare ut deum instituit, cum reuersus ex Syria non aliter adire ausus esset quam capite uelato circumuertensque se, deinde procumbens. Claudium uxoribus libertisque addictum ne qua non arte demereretur,
20 proximo munere a Messalina petit ut sibi pedes praeberet excalciandos; detractumque socculum dextrum inter togam tunicasque gestauit assidue, nonnumquam osculabundus. Narcissi quoque et Pallantis imagines aureas inter Lares coluit. huius et illa uox est: saepe
25 facias, cum saeculares ludos edenti Claudio gratularetur. decessit paralysi altero die quam correptus est, 3
duobus filiis superstitibus, quos ex Sestilia probatissima nec ignobili femina editos consules uidit, et quidem eodem ambos totoque anno, cum maiori minor in sex
30 menses successisset. defunctum senatus publico funere honorauit, item statua pro rostris cum hac inscriptione: PIETATIS IMMOBILIS ERGA PRINCIPEM.

---

5 in aedem *MLPδ* († inedia *L*²) custodiae *LPS*¹, sub custodia *δ* 14 arteria *MGδ* 16 adorari *T* institit *Graev.* 20 pro maximo *T'* 21 exculciandos *MGΠ*¹*R* (*fort. recte*), exosculandos *Q* (*cf. Ner. 51 Vesp. 8, 3*) 27 sextilia *POST* (*cf. Tac. hist. II 64*) 28 ditos *M*, edito *R*, edictos *Π*

2 A. Vitellius L. filius imperator natus est VIII. Kal. Oct., uel ut quidam VII. Id. Sept., Druso Caesare Nor- a. 15 p. C. bano Flacco cons. genituram eius praedictam a mathematicis ita parentes exhorruerunt, ut pater magno opere semper contenderit, ne qua ei prouincia uiuo se 5 committeretur, mater et missum ad legiones et appellatum imperatorem pro afflicto statim lamentata sit. pueritiam primamque adulescentiam Capreis egit inter Tiberiana scorta, et ipse perpetuo spint[he]riae cognomine notatus existimatusque corporis gratia initium 10 4 et causa incrementorum patri fuisse; sequenti quoque aetate omnibus probris contaminatus, praecipuum in aula locum tenuit, Gaio per aurigandi, Claudio per aleae studium familiaris, sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem haec, tum peculiari merito, 15 quod praesidens certamini Neroneo cupientem inter citharoedos contendere nec quamuis flagitantibus cunctis promittere audentem ideoque egressum theatro reuocauerat, quasi perseuerantis populi legatione suscepta, exorandumque praebuerat. 20

5 Trium itaque principum indulgentia non solum honoribus uerum et sacerdotiis amplissimis auctus, proconsulatum Africae post haec curamque operum publicorum administrauit et uoluntate dispari et existimatione. in prouincia singularem innocentiam praestitit 25 biennio continuato, cum succedenti fratri legatus substitisset; at in urbano officio dona atque ornamenta templorum subripuisse et commutasse quaedam ferebatur proque auro et argento stagnum et aurichalcum supposuisse. 30

6 Vxorem habuit Petroniam consularis uiri filiam et ex ea filium Petronianum captum altero oculo. hunc

---

7 statim *om.* *T* 9 in perpetuo *X* 26 continuo *B.-Crus.* subtitisset *M.* substitutus esset *X* (*sic Graev. legens antea* decedenti) 29 stamnum *G*, stannum $\Pi^1\varsigma$ (*edd.*) aurochalcum *MGL*

heredem a matre sub condicione institutum, si de potestate patris exisset, manu emisit breuique, ut creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii et quasi paratum ad scelus uenenum ex conscientia hausisset.
5 duxit mox Galeriam Fundanam praetorio patre ac de hac quoque liberos utriusque sexus tulit, sed marem titubantia oris prope mutum et elinguem.

A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem 7 missus est. adiutum putant T. Vini suffragio, tunc
10 potentissimi et cui iam pridem per communem factionis Venetae fauorem conciliatus esset; nisi quod Galba prae se tulit nullos minus metuendos quam qui de solo uictu cogitarent, ac posse prouincialibus copiis profundam gulam eius expleri, ut cuiuis euidens sit con-
15 temptu magis quam gratia electum. satis constat 2 exituro uiaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore et liberis, quos Romae relinquebat, meritorio cenaculo abditis domum in reliquam partem anni ablocaret utque ex aure matris detractum unionem pigne-
20 rauerit ad itineris impensas. creditorum quidem praestolantium ac detinentium turbam et in iis Sinuessanos Formianosque, quorum publica uectigalia interuerterat, non nisi terrore calumniae amouit, cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti iniuriarum formulam,
25 quasi calce ab eo percussus, intendisset nec aliter quam extortis quinquaginta sestertiis remisisset.

Aduenientem male animatus erga principem exer- 3 citus pronusque ad res nouas libens ac supinis manibus excepit uelut dono deum oblatum, ter consulis
30 filium, aetate integra, facili ac prodigo animo. quam ueterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam experimentis auxerat, tota uia caligatorum quoque mili-

4 hausit *X*, habuisse *Π* 5 galerianam *T* 9 iuni (-ii *deter.*) *Ω*, *corr. Torr.* (*cf. Galb. 14, 2*) 11 Venetae] uę *L*, suae *POST* 18 ablocarit *Bentl.*, oblocaret *Sabell.* 19 pigneraret *N*

tum obuios exosculans perque stabula ac deuersoria
mulionibus ac uiatoribus praeter modum comis, ut
mane singulos iamne iantassent sciscitaretur seque
8 fecisse ructu quoque ostenderet. castra uero ingressus
nihil cuiquam poscenti negauit atque etiam ultro igno- 5
miniosis notas, reis sordes, damnatis supplicia dempsit.
quare uixdum mense transacto, neque diei neque tem-
poris ratione habita, ac iam uespere, subito a militi-
bus e cubiculo raptus, ita ut erat in ueste domestica,
imperator est consalutatus circumlatusque per cele- 10
berrimos uicos, strictum Diui Iuli[i] gladium tenens
detractum delubro Martis atque in prima gratulatione
2 porrectum sibi a quodam. nec ante in praetorium re-
diit quam flagrante triclinio ex conceptu camini, cum
quidem consternatis et quasi omine aduerso anxiis 15
omnibus: bono, inquit, animo estote! nobis ad-
luxit, nullo sermone alio apud milites usus. consen-
tiente deinde etiam superioris prouinciae exercitu, qui
prior a Galba ad senatum defecerat, cognomen Germa-
nici delatum ab uniuersis cupide recepit, Augusti distu- 20
9 lit, Caesaris in perpetuum recusauit. ac subinde caede
Galbae adnuntiata, compositis Germanicis rebus, par-
titus est copias, quas aduersus Othonem praemitteret
quasque ipse perduceret. praemisso agmine laetum
euenit auspicium, siquidem a parte dextra repente 25
aquila aduolauit lustratisque signis ingressos uiam
sensim antecessit. at contra ipso mouente statuae
equestres, cum plurifariam ei ponerentur, fractis repente
cruribus pariter corruerunt, et laurea, quam religio-
sissime circumdederat, in profluentem excidit; mox 30
Viennae pro tribunali iura reddenti gallinaceus supra
umerum ac deinde in capite astitit. quibus ostentis par

---

3 iantassent *Mδ*, iact- (lact- *Π*) *TPOT*, gent- *G*, ient- *LS* (*cf. Vit. 13, 1*) 6 depressit *Q*, remisit *Bentl.* 19 prius *T* 24 agmini *ed. Basil. 1533* 26 lustratisque ς (*ed. Rom. II*), lustrauitque *Ω*

respondit exitus; nam confirmatum per legatos suos imperium per se retinere non potuit.

10 De Betriacensi uictoria et Othonis exitu, cum adhuc in Gallia esset, audiit nihilque cunctatus, quicquid
5 praetorianarum cohortium fuit, ut pessimi exempli, uno exauctorauit edicto iussas tribunis tradere arma. centum autem atque uiginti, quorum libellos Othoni datos inuenerat exposcentium praemium ob editam in caede Galbae operam, conquiri et supplicio adfici imperauit,
10 egregie prorsus atque magnifice et ut summi principis spem ostenderet, nisi cetera magis ex natura et priore uita sua quam ex imperii maiestate gessisset. 2 namque itinere incohato per medias ciuitates ritu triumphantium uectus est perque flumina delicatissimis nauigiis
15 et uariarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos obsoniorum apparatus, nulla familiae aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in iocum uertens, qui non contenti epulo ubique publice praebito, quoscumque libuisset in libertatem asserebant,
20 uerbera et plagas, saepe uulnera, nonnumquam necem repraesentantes aduersantibus. 3 utque campos, in quibus pugnatum est, adit, abhorrentis quosdam cadauerum tabem detestabili uoce confirmare ausus est, *optime olere occisum hostem et melius ciuem*. nec eo
25 setius ad leniendam grauitatem odoris plurimum meri propalam hausit passimque diuisit. pari uanitate atque insolentia lapidem memoriae Othonis inscriptum intuens *dignum eo Mausoleo* ait, pugionemque, quo is se occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedi-
30 candum. in Appennini quidem iugis etiam peruigilium egit. 11 urbem denique ad classicum introiit paludatus ferroque succinctus, inter signa atque uexilla, sagulatis comitibus ac detectis commilitonum armis.

---

6 iusas *M*, iussa *PΠ*[2]*R* tribunas *Mδ*, tribuno *T* 8 praemia *ed. Mediol. 1475 al.* 10 aegiae *M*, regie *Pithoeus* 15 uario *N* (*Bentl.*) 24 et] at *Ern.*, set *G. Becker*

2 Magis deinde ac magis omni diuino humanoque iure neglecto Alliensi die pontificatum maximum cepit, comitia in decem annos ordinauit seque perpetuum consulem. et ne cui dubium foret, quod exemplar regendae rei p. eligeret, medio Martio campo adhibita publi- 5 corum sacerdotum frequentia inferias Neroni dedit ac sollemni conuiuio citharoedum placentem palam admonuit, ut aliquid et de dominico diceret, incohantique Neroniana cantica primus exultans etiam plausit.

12 talibus principiis magnam imperii partem non nisi con- 10 silio et arbitrio uilissimi cuiusque histrionum et aurigarum administrauit et maxime Asiatici liberti. hunc adulescentulum mutua libidine constupratum, mox taedio profugum cum Puteolis poscam uendentem reprehendisset, coiecit in compedes statimque soluit et 15 rursus in deliciis habuit; iterum deinde ob nimiam contumaciam et furacitatem grauatus circumforano lanistae uendidit dilatumque ad finem muneris repente subripuit et prouincia demum accepta manumisit ac primo imperii die aureis donauit anulis super cenam, 20 cum mane rogantibus pro eo cunctis detestatus esset seuerissime talem equestris ordinis maculam.

13 Sed uel praecipue luxuriae saeuitiaeque deditus epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat, in iantacula et prandia et cenas comisationes- 25 que, facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine. indicebat autem aliud alii eadem die, nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis milibus nummum con-
2 stiterunt. famosissima super ceteras fuit cena data ei

---

6 ac] ac ne *M* 8 et *om.* M^1Q (*in M praecedit* aliquit), etiam *Nδ* de *om. G* domitio *XN*, domino Π^2, dominicis *Hofstee* 14 puscam *Υ* 15 soluit *ed. Basil. 1533*, coluit *Ω*, exsoluit *Oud.* 17 ferocitatem *X* (*sed* furoc- *L*, u *in ras. m. 2*) circumforaneo ς (*uulg.*) 18 delatumque *Υ* 25 in *om. X* iantacula *MGQ*, gent- *HP* (*sic G pro u. l. in marg. m. 1*), ient- *rel.* (*cf. Vit. 7, 3*) 27 minoris *Urs.*

aduenticia a fratre, in qua duo milia lectissimorum
piscium, septem auium apposita traduntur. hanc quoque
exuperauit ipse dedicatione patinae, quam ob immensam
magnitudinem clipeum Mineruae πολιούχου dicti-
5 tabat. in hac scarorum iocinera, phasianarum et pauo-
num cerebella, linguas phoenicopterum, murenarum
lactes a Parthia usque fretoque Hispanico per nauar-
chos ac triremes petitarum commiscuit. ut autem 3
homo non profundae modo sed intempestiuae quoque
10 ac sordidae gulae, ne in sacrificio quidem umquam aut
itinere ullo temperauit, quin inter altaria ibidem statim
uiscus et farris †paene rapta e foco manderet circaque
uiarum popinas fumantia obsonia vel pridiana atque
semesa.

15 Pronus uero ad cuiuscumque et quacumque de 14
causa necem atque supplicium nobiles uiros, condisci-
pulos et aequales suos, omnibus blanditiis tantum
non ad societatem imperii adlicefactos uario genere
fraudis occidit, etiam unum ueneno manu sua porrecto
20 in aquae frigidae potione, quam is adfectus febre
poposcerat. tum faeneratorum et stipulatorum publi- 2
canorumque, qui umquam se aut Romae debitum aut
in uia portorium flagitassent, uix ulli pepercit; ex qui-
bus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum
25 statimque reuocatum, cunctis clementiam laudantibus,
coram interfici iussit, uelle se dicens pascere oculos;
alterius poenae duos filios adiecit deprecari pro patre
conatos. sed et equitem R. proclamantem, cum rapere- 3
tur ad poenam: heres meus es, exhibere testamenti

---

1 aduenticia *om.* *TN* 4 TONΔYXOY *Ω*, *corr. edd. uet.* dictabat *M*, dictitabant *G* 5 scarorum sacrorum *M* fas- (fass- *MLSR*) *Ω* (-orum *T*) paonum *MG* 6 phoenicopterorum *Roth* 7 nauarcos *MGXR* 12 farra ς, farris frusta ς (*Preud'h.*), farris grana *Oud.*, farcimina *Bentl.*, liba farris *Roth*, farris panes (*hoc pro* paene) *G. Becker* 15 et quacumque *in marg. add.* *M*[2] 18 non *om.* *M* 21 tum *XT*, tam *MG*, iam *Salm.* (*cf. Iul.* 27, 2)

tabulas coegit, utque legit coheredem sibi libertum eius ascriptum, iugulari cum liberto imperauit. quosdam et de plebe ob id ipsum, quod Venetae factioni clare male dixerant, interemit contemptu sui et noua
4 spe id ausos opinatus. nullis tamen infensior quam 5
uernaculis et mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat exacerbatus, quod post edictum suum, quo iubebat intra Kal. Oct. urbe Italiaque mathematici excederent, statim libellus propositus est, et Chaldaeos dicere, bonum factum, ne Vitellius 10
Germanicus intra eundem Kalendarum diem
5 usquam esset. suspectus et in morte matris fuit, quasi aegrae praeberi cibum prohibuisset, uaticinante Chatta muliere, cui uelut oraculo adquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes 15
parenti extitisset. alii tradunt ipsam taedio praesentium et imminentium metu uenenum a filio impetrasse, haud sane difficulter.

15 Octauo imperii mense desciuerunt ab eo exercitus Moesiarum atque Pannoniae, item ex transmarinis Iu- 20
daicus et Syriaticus, ac pars in absentis pars in praesentis Vespasiani uerba iurarunt. ad retinendum ergo ceterorum hominum studium ac fauorem nihil non publice priuatimque nullo adhibito modo largitus est. dilectum quoque ea condicione in urbe egit, ut uolun- 25
tariis non modo missionem post uictoriam, sed etiam ueteranorum iustaeque militiae commoda polliceretur.
2 urgenti deinde terra marique hosti hinc fratrem cum classe ac tironibus et gladiatorum manu opposuit, hinc Betriacenses copias et duces; atque ubique aut supe- 30

---

1 utique *M*, ubique *Salm.* 5 obstinatus (obti- *R*) *MT*, obstinatosque *G* 6 genethliacis *Madv.* et *del. Sabell.* 9 positus *T* 10 edicere *Urs.* fatum *TLS* 11 calendarum *M* 12 extet *Bentl.* 14 chattha *MG* (h *prior in M expuncta*), catha *T*, cata *X* 16 alii *XN*, et alii *MT*, sed alii *G*, at alii *Burm.* 27 iustaque *Lips.* 29 et *post* hinc *add.* *T*

ratus aut proditus salutem sibi et milies sestertium a Flauio Sabino Vespasiani fratre pepigit; statimque pro gradibus Palati apud frequentes milites cedere se imperio quod inuitus recepisset professus, cunctis recla-
5 mantibus rem distulit ac nocte interposita primo diluculo sordidatus descendit ad rostra multisque cum lacrimis eadem illa, uerum e libello testatus est. rursus 3 interpellante milite ac populo et ne deficeret hortante omnemque operam suam certatim pollicente, animum
10 resumpsit Sabinumque et reliquos Flauianos nihil iam metuentis ui subita in Capitolium compulit succensoque templo Iouis Optimi Maximi oppressit, cum et proelium et incendium e Tiberiana prospiceret domo inter epulas. non multo post paenitens facti et in alios
15 culpam conferens uocata contione iurauit coegitque iurare et ceteros nihil sibi antiquius quiete publica fore. tunc solutum a latere pugionem consuli primum, deinde 4 illo recusante magistratibus ac mox senatoribus singulis porrigens, nullo recipiente, quasi in aede Concordiae
20 positurus abscessit. sed quibusdam adclamantibus ipsum esse Concordiam, rediit nec solum retinere se ferrum affirmauit, uerum etiam Concordiae recipere cognomen; suasitque senatui, ut legatos cum uirginibus Vestalibus 16 mitterent pacem aut certe tempus ad consultandum
25 petituros.

Postridie responsa opperienti nuntiatum est per exploratorem hostes appropinquare. continuo igitur abstrusus gestatoria sella duobus solis comitibus, pistore et coco, Auentinum et paternam domum clam petit,
30 ut inde in Campaniam fugeret; mox leui rumore et incerto, tamquam pax impetrata esset, referri se in Palatium passus est. ubi cum deserta omnia repperisset,

---

1 sibi et] sibimet *G*, sibi *Valesius* 4 declamantibus *Ω*, *corr.* *Sς* 11 ui subdita *G*, sui (ui *S*, in *T*) subito *X* 16 et *om.* *GT* 27 hostem *ΠQ* (*uulg.*) 29 petiit *T* 30 ut inde | unde *Π*¹*Q* incerti *M*

dilabentibus et qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit confugitque in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane lectoque et culcita obiectis.

17 Irruperant iam agminis antecessores ac nemine obuio rimabantur, ut fit, singula. ab his extractus e latebra, sciscitantes, quis esset — nam ignorabatur — et ubi esse Vitellium sciret, mendacio elusit; deinde agnitus rogare non destitit, quasi quaedam de salute Vespasiani dicturus, ut custodiretur interim uel in carcere, donec religatis post terga manibus, iniecto ceruicibus laqueo, ueste discissa seminudus in forum tractus est inter magna rerum uerborumque ludibria per totum uiae Sacrae spatium, reducto coma capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subrecto, ut uisen- 2 dam praeberet faciem neue summitteret; quibusdam stercore et caeno incessentibus, aliis incendiarium et patinarium uociferantibus, parte uulgi etiam corporis uitia exprobrante; erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumque ex uinulentia, uenter obesus, alterum femur subdebile impulsu olim quadrigae, cum auriganti Gaio ministratorem exhiberet. tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est et inde unco tractus in Tiberim.

18 Periit cum fratre et filio anno uitae septimo quinquagesimo; nec fefellit coiectura eorum qui augurio, quod factum ei Viennae ostendimus ⟨*cap. 9*⟩, non aliud portendi praedixerant quam venturum in alicuius Gallicani hominis potestatem, siquidem ab Antonio Primo aduersarum partium duce oppressus est, cui Tolosae nato cognomen in pueritia Becco fuerat: id ualet gallinacei rostrum.

---

1 simulauerant *G*, simul ierant *Bentl.* 6 ubi esset Vitellius num sciret *Madv.* 7 mendacio*lusit *M* (o *in ras.*) 13 reducta *TN*, erecto *Eutr. VII 18, 5* coma a capite *T*, a capite coma *N* noxiis solet *Casaub.* 14 subiecto *Nς* (*cf. Eutr. l. l. et Ps. Aur. Vict. epit. 8, 4*) 19 uinol- *codd. praeter M* 21 ministratorem se *GPOST*, se min. *δ*

C. SVETONI TRANQVILLI
DE VITA CAESARVM
LIBER VIII
DIVVS VESPASIANVS DIVVS TITVS DOMITIANVS

DIVVS VESPASIANVS

Rebellione trium principum et caede incertum diu 1
et quasi uagum imperium suscepit firmauitque tandem
gens Flauia, obscura illa quidem ac sine ullis maiorum
imaginibus, sed tamen rei p. nequaquam paenitenda,
5 constet licet Domitianum cupiditatis ac saeuitiae merito
poenas luisse.

T. Flauius Petro, municeps Reatinus, bello ciuili 2
Pompeianarum partium centurio an euocatus, profugit
ex Pharsalica acie domumque se contulit, ubi deinde
10 uenia et missione impetrata coactiones argentarias facti-
tauit. huius filius, cognomine Sabinus, expers militiae
— etsi quidam eum primipilarem, nonnulli, cum ad-
huc ordines duceret, sacramento solutum per causam
ualitudinis tradunt — publicum quadragesimae in Asia
15 egit; manebantque imagines a ciuitatibus ei positae
sub hoc titulo: ΚΑΛΩC ΤΕΛΩΝΗCΑΝΤΙ. postea faenus 3

---

7 petronius *ΓT* 8 incertum sponte *post* centurio *add. X*
12 etsi] et *T* 14 publicanum *Sabell.* 15 monebantque *Lips.*,
manent hodieque *Casaub.*

apud Heluetios exercuit ibique diem obiit superstitibus uxore Vespasia Polla et duobus ex ea liberis, quorum maior Sabinus ad praefecturam urbis, minor Vespasianus ad principatum usque processit. Polla Nursiae honesto genere orta patrem habuit Vespasium Pollionem, 5 ter tribunum militum praefectumque castrorum, fratrem senatorem praetoriae dignitatis. locus etiam ad sextum miliarium a Nursia Spoletium euntibus in monte summo appellatur Vespasiae, ubi Vespasiorum complura monumenta extant, magnum indicium splendoris fami- 10 4 liae et uetustatis. non negauerim iactatum a quibusdam Petronis patrem e regione Transpadana fuisse mancipem operarum, quae ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare soleant; subsedisse autem in oppido Reatino uxore ibidem ducta. 15 ipse ne uestigium quidem de hoc, quamuis satis curiose inquirerem, inueni.

2 Vespasianus natus est in Sabinis ultra Reate uico modico, cui nomen est Falacrinae, XV. Kal. Decb. ue- a. 9 p. C. speri, Q. Sulpicio Camerino C. Poppaeo Sabino cons., 20 quinquennio ante quam Augustus excederet; educatus sub paterna auia Tertulla in praediis Cosanis. quare princeps quoque et locum incunabulorum assidue frequentauit, manente uilla qualis fuerat olim, ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret; et auiae me- 25 moriam tanto opere dilexit, ut sollemnibus ac festis diebus pocillo quoque eius argenteo potare perseuerauerit.

2 Sumpta uirili toga latum clauum, quanquam fratre adepto, diu auersatus est, nec ut tandem appeteret 30 compelli nisi a matre potuit. ea demum extudit magis

---

1 heluitios (-ticos *G*) *Ω* 7 etiam nunc *T* 9 uespassiae *M*, uespasianae *T* 12 petroniis *MT* 18 sabinis ς (*Sabell.*), samnis *Ω* 19 phalacrinae (-ne *deter.*) *Ω*, Falacrino *Cluver.* uesperiq(ue) *Ω*, *corr.* ς 23 incunabulo. r. *MR*, cunabulorum *ΠQ et pro u. l. R* 24 fuerit *LPSR*

conuicio quam precibus uel auctoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat.

Tribunatum militum in Thracia meruit; quaestor (3) Cretam et Cyrenas prouinciam sorte cepit; aedilitatis (5) ac mox praeturae candidatus, illam non sine repulsa sextoque uix adeptus est loco, ⟨h⟩a⟨n⟩c prima statim petitione et in primis. praetor infensum senatui Gaium ne quo non genere demereretur, ludos extraordinarios pro uictoria eius Germanica depoposcit poenaeque con- (10) iuratorum addendum censuit, ut insepulti proicerentur. egit et gratias ei apud amplissimum ordinem, quod se honore cenae dignatus esset.

Inter haec Flauiam Domitillam duxit uxorem, Sta- (3) tili Capellae equitis R. Sabratensis ex Africa delicatam (15) olim Latinaeque condicionis, sed mox ingenuam et ciuem Rom. reciperatorio iudicio pronuntiatam, patre asserente Flauio Liberale Ferenti genito nec quicquam amplius quam quaestorio scriba. ex hac liberos tulit Titum et Domitianum et Domitillam. uxori ac filiae (20) superstes fuit atque utramque adhuc priuatus amisit. post uxoris excessum Caenidem, Antoniae libertam et a manu, dilectam quondam sibi reuocauit in contubernium habuitque etiam imperator paene iustae uxoris loco.

(25) Claudio principe Narcissi gratia legatus legionis in (4) Germaniam missus est; inde in Britanniam translatus tricies cum hoste conflixit. duas ualidissimas gentes superque uiginti oppida et insulam Vectem Britanniae proximam in dicionem redegit partim Auli Plauti legati (30) consularis partim Claudi[i] ipsius ductu. quare trium- (2)

---

2 appellabat *Q* 3 Tribunus *Torr.* (ς?) 5 illam *Torr.*, etiam *Ω*, eam *Pighius*, sed eam *uel* et eam *uel* et illam *alii* 6 es *M* loco *post* sextoque *habent T* hanc *Bentl. Duker*, ac *Ω*, at hanc *Oud.* 7 infensum *Lips.*, infensus $MX\Pi^2R$, -sos $G\Pi^1Q$ 14 delicatam M^1, delig- M^2LT, deleg- *rel.* 26 in *om. M* 27 tricies et bis *Eutr. VII 19, 1* 28 Vectam *Eutr.* (*Βέκτην Paean.*) 29 plauti palati *M*, palatini (-ani *Q*) *T*

phalia ornamenta et in breui spatio duplex sacerdotium accepit, praeterea consulatum, quem gessit per duos nouissimos anni menses. medium tempus ad proconsulatum usque in otio secessuque egit, Agrippinam timens potentem adhuc apud filium et defuncti quoque 5 Narcissi amici perosam.

3 Exim sortitus Africam integerrime nec sine magna dignatione administrauit, nisi quod Hadrumeti seditione quadam rapa in eum iacta sunt. rediit certe nihilo opulentior, ut qui prope labefactata iam fide omnia 10 praedia fratri obligaret necessarioque ad mangonicos quaestus sustinendae dignitatis causa descenderit; propter quod uulgo mulio uocabatur. conuictus quoque dicitur ducenta sestertia expressisse iuueni, cui latum clauum aduersus patris uoluntatem impetrarat, eoque nomine 15 grauiter increpitus.

4 Peregrinatione Achaica inter comites Neronis cum cantante eo aut discederet saepius aut praesens obdormisceret, grauissimam contraxit offensam, prohibitusque non contubernio modo sed etiam publica salutatione 20 secessit in paruam ac deuiam ciuitatem, quoad latenti etiamque extrema metuenti prouincia cum exercitu oblata est.

5 Percrebruerat Oriente toto uetus et constans opinio esse in fatis ut eo tempore Iudaea profecti rerum po- 25 tirentur. id de imperatore Romano, quantum postea euentu paruit, praedictum Iudaei ad se trahentes rebellarunt caesoque praeposito legatum insuper Syriae consularem suppetias ferentem rapta aquila fugauerunt. ad hunc motum comprimendum cum exercitu ampliore 30 et non instrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur, opus esset, ipse potissimum delectus est

---

6 amicos perosam ς, amicitiam periculosam *Modd.* 7 Exin *codd. praeter M* (*cf. Galba 6, 1*) 10 labefacta *X* 11 obligarit *Egn.* 14 cui ς (*Sabell.*), qui *Ω* 22 etiamque] et iam *Bentl.* 27 apparuit ς debellarunt *T*, rebellarant *Bentl.*

ut et industriae expertae nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis ac nominis. additis igitur ad co- 6 pias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter legatos maiore filio assumpto, ut primum 5 prouinciam attigit, proximas quoque conuertit in se, correcta statim castrorum disciplina, unoque et altero proelio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu scutoque sagittas aliquot exceperit.

10 Post Neronem Galbamque Othone ac Vitellio de 5 principatu certantibus in spem imperii uenit iam pridem sibi per haec ostenta conceptam.

In suburbano Flauiorum quercus antiqua, quae erat 2 Marti sacra, per tres Vespasiae partus singulos repente 15 ramos a frutice dedit, haud dubia signa futuri cuiusque fati: primum exilem et cito arefactum, ideoque puella nata non perannauit, secundum praeualidum ac prolixum et qui magnam felicitatem portenderet, tertium uero instar arboris. quare patrem Sabinum ferunt, haruspicio 20 insuper confirmatum, renuntiasse matri, nepotem ei Caesarem genitum; nec illam quicquam aliud quam cachinnasse, mirantem quod adhuc se mentis compote deliraret iam filius suus.

Mox, cum aedilem eum C. Caesar, succensens curam 3 25 uerrendis uiis non adhibitam, luto iussisset oppleri congesto per milites in praetextae sinum, non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque rem p. ciuili aliqua perturbatione in tutelam eius ac uelut in gremium deuenturam.

---

1 industriae expertae *ΠQ*, industria experti *MR*, industria expertus *rel.* 5 prouinciam <suam> *G. Becker* 8 ictu *M* scuto sagittasque *M*, scutoque sagittasque *G*, scuto sagittas *T*, scuto sagittas <quo>que *Büch.* 13 quae *Π*[2]*QR*, *post* sacra *habet S, post* erat *ponit Bentl.*, *om. rel.* (*Ω*), *inde* ea *post* sacra *suppl. Becker* (quae erat *om. ς, del. Ern.*) 14 repente *om. X* 15 an frutices *Lips.*, a radice *Bentl.* edidit *Bentl.* 24 succensus *MLP*, offensus *Bentl.*

4 Prandente eo quondam canis extrarius e triuio manum humanam intulit mensaeque subiecit. cenante rursus bos arator decusso iugo triclinium irrupit ac fugatis ministris quasi repente defessus procidit ad ipsos accumbentis pedes ceruicemque summisit. arbor 5 quoque cupressus in agro auito sine ulla ui tempestatis euulsa radicitus atque prostrata insequenti die uiridior ac firmior resurrexit.

5 At in Achaia somniauit initium sibi suisque felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemptus esset; 10 euenitque ut sequenti die progressus in atrium medicus dentem ei ostenderet tantumque quod exemptum.

6 Apud Iudaeam Carmeli dei oraculum consulentem ita confirmauere sortes, ut quidquid cogitaret uolueretque animo quamlibet magnum, id esse prouenturum 15 pollicerentur; et unus ex nobilibus captiuis Iosephus, cum coiceretur in uincula, constantissime asseuerauit fore ut ab eodem breui solueretur, uerum iam imperatore. 7 nuntiabantur et ex urbe praesagia: Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut tensam Iouis 20 Optimi Maximi e sacrario in domum Vespasiani et inde in circum deduceret; ac non multo post comitia secundi consulatus ineunte Galba statua⟨m⟩ Diui Iuli ad Orientem sponte conuersa⟨m⟩, acieque Betriacensi, prius quam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium 25 conflixisse uictaque altera superuenisse tertiam ab solis exortu ac uictricem abegisse. 6 nec tamen quicquam ante temptauit, promptissimis atque etiam instantibus suis, quam sollicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito fauore. 30

2 Moesiaci exercitus bina e tribus legionibus milia missa auxilio Othoni, postquam ingressis iter nuntiatum

---

5 ipsius ς 12 tantumque quod] recenter quod *R*, recenter *Π*[1]*ST*, recenter quidem *Π*[2], tantum quod ς 15 esset *G iterans* id *post* prouenturum 16 iosepus *M* 18 imperatori *MGδ* 23 statuam — conuersam ς 24 bretiacensi (bretic- *T*) *Ω* (*cf. Otho 9, 2*) 26 supereuenisse *M*

est uictum eum ac uim uitae suae attulisse, nihilo
setius Aquileiam usque perseuerauerunt, quasi rumori
minus crederent. ibi per occasionem ac licentiam omni
rapinarum genere grassati, cum timerent ne sibi re-
5 uersis reddenda ratio ac subeunda poena esset, con-
silium inierunt eligendi creandique imperatoris; neque
enim deteriores esse aut Hispaniensi exercitu qui Gal-
bam, aut praetoriano qui Othonem, aut Germaniciano
qui Vitellium fecissent. propositis itaque nominibus 3
10 legatorum consularium, quot ubique tunc erant, cum
ceteros alium alia de causa improbarent et quidam e
legione tertia, quae sub exitu Neronis translata ex
Syria in Moesiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent,
assensere cuncti nomenque eius uexillis omnibus sine
15 mora inscripserunt. et tunc quidem compressa res est
reuocatis ad officium numeris parumper. ceterum diuul-
gato facto Tiberius Alexander praefectus Aegypti primus
in uerba Vespasiani legiones adegit Kal. Iul., qui princi-
patus dies in posterum obseruatus est; Iudaicus deinde
20 exercitus V. Idus Iul. apud ipsum iurauit.

Plurimum coeptis contulerunt iactatum exemplar 4
epistulae uerae siue falsae defuncti Othonis ad Vespa-
sianum extrema obtestatione ultionem mandantis et ut
rei p. subueniret optantis, simul rumor dissipatus desti-
25 nasse uictorem Vitellium permutare hiberna legionum
et Germanicas transferre in Orientem ad securiorem
molliorem que militiam, praeterea ex praesidibus pro-
uinciarum Licinius Mucianus et e regibus Vologaesus
Parthus; ille deposita simultate, quam in id tempus ex
30 aemulatione non obscure gerebat, Syriacum promisit
exercitum, hic quadraginta milia sagittariorum.

Suscepto igitur ciuili bello ac ducibus copiisque in 7

---

7 esse ⟨se⟩ *Büch.* 11 implorarent *Υ* quidem *M* 13 efferrent *Gδ* 16 muneris *X et pro u. l.* Π^2 18 allegit (adl- *Q*) *Υ* 20 idus] nonas *Tac. hist. II 79* 22 ⟨siue⟩ uerae *C. F. W. Müller* 24 hortantis ς

Italiam praemissis interim Alexandriam transiit, ut claustra Aegypti optineret. hic cum de firmitate imperii capturus auspicium aedem Serapidis summotis omnibus solus intrasset ac propitiato multum deo tandem se conuertisset, uerbenas coronasque et panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei uisus est; quem neque admissum a quoquam et iam pridem propter neruorum ualitudinem uix ingredi longeque abesse constabat. ac statim aduenere litterae fusas apud Cremonam Vitelli copias, ipsum in urbe interemptum nuntiantes.

2 Auctoritas et quasi maiestas quaedam ut scilicet inopinato et adhuc nouo principi deerat; haec quoque accessit. e plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure sedentem pro tribunali pariter adierunt orantes opem ualitudini demonstratam a Serapide per quietem: restituturum oculos, si inspuisset; confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. 3 cum uix fides esset ullo modo rem successuram ideoque ne experiri quidem auderet, extremo hortantibus amicis palam pro contione utrumque temptauit, nec euentus defuit. per idem tempus Tegeae in Arc[h]adia instinctu uaticinantium effossa sunt sacrato loco uasa operis antiqui atque in iis assimilis Vespasiano imago.

8 Talis tantaque cum fama in urbem reuersus acto de Iudaeis triumpho consulatus octo ueteri addidit; suscepit et censuram ac per totum inperii tempus nihil habuit antiquius quam prope afflictam nutantemque rem p. stabilire primo, deinde et ornare.

2 Milites pars uictoriae fiducia, pars ignominiae dolore ad omnem licentiam audaciamque processerant; sed et prouinciae ciuitatesque liberae nec non et regna

---

6 libertus *del. Torr.*, uberius *Bentl.*, liberius *Oud.* (*cf. Tac. hist. IV 82*) 8 se abesse *Mδ*, abesse se *Π²R* 9 ac] et *M* 12 ut solet ς 15 debilis *H* 16 a] ac *M* 17 si *om.* *M*¹ 20 orantibus *H*

quaedam tumultuosius inter se agebant. quare Vitellianorum quidem et exauctorauit plurimos et coercuit, participibus autem uictoriae adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima praemia sero persoluerit.
5 ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam praetermitteret, adulescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata praefectura gratias ageret, nutu aspernatus, uoce etiam grauissima increpuit: maluissem alium oboluisses, litterasque reuocauit. 3
10 classiarios uero, qui ab Ostia et Puteolis Romam pedibus per uices commeant, petentes constitui aliquid sibi calciarii nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussit posthac excalciatos cursitare; et ex eo ita cursitant.

15 Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum libertate adempta, item Trachiam Ciliciam et Commagenen dicionis regiae usque ad id tempus, in prouinciarum formam redegit. Cappadociae propter adsiduos barbarorum incursus legiones addidit consularemque
20 rectorem imposuit pro eq. R. 4

Deformis urbs ueteribus incendiis ac ruinis erat; uacuas areas occupare et aedificare, si possessores cessarent, cuicumque permisit. ipse restitutionem Capitolii adgressus ruderibus purgandis manus primus admouit
25 ac suo collo quaedam extulit; aerearumque tabularum tria milia, quae simul conflagrauerant, restituenda suscepit undique inuestigatis exemplaribus: instrumentum imperii pulcherrimum ac uetustissimum, quo continebantur paene ab exordio urbis senatus consulta, plebi[s]
30 scita de societate et foedere ac priuilegio cuicumque concessis. fecit et noua opera templum Pacis foro 5 9

---

6 fragrantem *Tς*, flagr- *MRPS*, fragl- *rel.* 11 commeabant *POST* 12 post haec *XT* exculciatos *G* (*cf. Ner.* 51 *Vit.* 2, 3) 16 Trachiam *Bentl.* (*sic casu Π*, Tracheam *Turn.*), thraciam *Ω* (*cf. Eutr. VII 19, 4 Ps. Vict. epit. 9, 13 Oros. VII 9, 10*) 18 redigit *M* 29 consultam *M*, consulta ac (*uel* et) *Bentl.*

proximum Diuique Claudi in Caelio monte coeptum quidem ab Agrippina, sed a Nerone prope funditus destructum; item amphitheatrum urbe media, ut destinasse compererat Augustum.

2 Amplissimos ordines et exhaustos caede uaria et 5 contaminatos ueteri neglegentia purgauit suppleuitque recenso senatu et equite, summotis indignissimis et honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. atque uti notum esset, utrumque ordinem non tam libertate inter se quam dignitate differre, de iurgio 10 quodam senatoris equitisque R. ita pronuntiauit, non oportere maledici senatoribus, remaledici ciuile fasque esse.

10 Litium series ubique maiorem in modum excreuerant, manentibus antiquis intercapedine iuris dictionis, 15 accedentibus nouis ex condicione tumultuque temporum; sorte elegit per quos rapta bello restituerentur quique iudicia centumuiralia, quibus peragendis uix suffectura litigatorum uidebatur aetas, extra ordinem diiudicarent redigerentque ad breuissimum numerum. 20

11 Libido atque luxuria coercente nullo inualuerat; auctor senatui fuit decernendi, ut quae se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur; neue filiorum familiarum faeneratoribus exigendi crediti ius umquam esset, hoc est ne post patrum quidem mortem. 25

Ceteris in rebus statim ab initio principatus usque 12 ad exitum ciuilis et clemens, mediocritatem pristinam neque dissimulauit umquam ac frequenter etiam prae se tulit. quin et conantis quosdam originem Flauii generis ad conditores Reatinos comitemque Herculis, 30 cuius monimentum extat Salaria uia, referre irrisit ultro. adeoque nihil ornamentorum extrinsecus cupide

---

4 Augustum, amplissimum. Ordines *Lips.* 10 inter se *T*, in se *MGX*, *om.* *N* 18 centumuirilia *MGT* 22 decernendae (-de *δ*) *Mδ* 23 familiarium *codd. praeter GIIQT* 24 hoc est — mortem *del. Burm.* 31 uia salaria *T'*

appetiuit, ut triumphi die fatigatus tarditate et taedio pompae non reticuerit, merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum maioribus suis aut speratum umquam sibi, tam inepte senex concu-
5 pisset. ac ne tribuniciam quidem potestatem ⟨...⟩ patris patriae appellationem nisi sero recepit. nam consuetudinem scrutandi salutantes manente adhuc bello ciuili omiserat.

Amicorum libertatem, causidicorum figuras ac philo- 13
10 sophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mucianum notae impudicitiae, sed meritorum fiducia minus sui reuerentem, numquam nisi clam et hactenus retaxare sustinuit, ut apud communem aliquem amicum querens adderet clausulam: ego tamen uir sum.
15 Saluium Liberalem in defensione diuitis rei ausum dicere: quid ad Caesarem, si Hipparchus sestertium milies habet? et ipse laudauit. Demetrium Cynicum in itinere obuium sibi post damnationem ac neque assurgere neque salutare se dignantem, obla-
20 trantem etiam nescio quid, satis habuit canem appellare.

Offensarum inimicitiarumque minime memor exe- 14 cutorue Vitelli[i] hostis sui filiam splendidissime maritauit, dotauit etiam et instruxit. trepidum eum interdicta aula sub Nerone quaerentemque, quidnam ageret
25 aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens abire Morbouiam iusserat. in hunc postea deprecantem non ultra uerba excanduit, et quidem totidem fere atque eadem. nam ut suspicione aliqua uel metu ad perniciem cuiusquam compelleretur tan-
30 tum afuit, ut monentibus amicis cauendum esse Mettium Pompusianum, quod uolgo crederetur genesim

---

5 tribunicia — potestate *ΠQ* nec *ante* patris *add. G*, et ς, aut *Roth*, statim *O. Hirschfeld*, statim nec *Büch.* 9 ac *om. N* 14 clausulam *Duker*, clausulae *Ω* 20 canem habuit *T* 22 maritatam *Bentl.* 23 dotauitque *ed. Ven. I* (*cf. Ps. Vict. epit. 9, 2*) 27 non] haud ς (*uulg.*)

habere imperatoriam, insuper consulem fecerit, spondens quandoque beneficii memorem futurum.

15 Non temere quis punitus insons reperi[r]etur nisi absente eo et ignaro aut certe inuito atque decepto. Heluidio Prisco, qui et reuersum se ex Syria solus priuato nomine Vespasianum salutauerat et in praetura omnibus edictis sine honore ac mentione ulla transmiserat, non ante succensuit quam altercationibus insolentissimis paene in ordinem redactus. hunc quoque, quamuis relegatum primo, deinde et interfici iussum, magni aestimauit seruare quoquo modo, missis qui percussores reuocarent; et seruasset, nisi iam perisse falso renuntiatum esset. ceterum neque caede cuiusquam umquam ⟨.....⟩ iustis suppliciis inlacrimauit etiam et ingemuit.

16 Sola est, in qua merito culpetur, pecuniae cupiditas. non enim contentus omissa sub Galba uectigalia reuocasse, noua et grauia addidisse, auxisse tributa prouinciis, nonnullis et duplicasse, negotiationes quoque uel priuato pudendas propalam exercuit, coemendo quae- 2 dam tantum ut pluris postea distraheret. ne candidatis quidem honores reisue tam innoxiis quam nocentibus absolutiones uenditare cunctatus est. creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret; quibus quidem uolgo pro spongiis dicebatur uti, quod quasi et siccos madefaceret et exprimeret umentis.

3 Quidam natura cupidissimum tradunt, idque exprobratum ei a sene bubulco, qui negata[m] sibi gratuita[m]

3 reperiretur *Ω*, *corr.* ς (*Scriver. Salm.*) 6 Vespasianum *del. Polak* 8 suscensuit *L* 14 laetatus *suppl* ς (*uulg.*), gauisus *O. Rossbach,* laetatus est et *Roth,* laetatus est et quamuis *Büch.* etiam et *MGLP* etiam *Q*, neque etiam *Π*, neque etiam et *RST* 20 quaedam *om. T* 21 candidatus *MGLPδ* 30 negata — gratuita libertate *Π¹QST,* negatam (-ta *δ*) — gratuitam libertatem *rel.* (*Ω*), *quod retineri mauult Oud. supplens* ob

libertate[m], quam imperium ade[m]ptum suppliciter
orabat, proclamauerit, uulpem pilum mutare, non
mores. sunt contra qui opinentur ad manubias et ra-
pinas necessitate compulsum summa aerarii fiscique
5 inopia, de qua testificatus sit initio statim principatus,
professus quadringenties milies opus esse, ut res
p. stare posset. quod et ueri similius uidetur, quando
et male partis optime usus est. in omne hominum genus 17
liberalissimus expleuit censum senatorium, consulares
10 inopes quingenis sestertiis annuis sustentauit, plurimas
per totum orbem ciuitates terrae motu aut incendio
afflictas restituit in melius, ingenia et artes uel maxime
fouit. primus e fisco Latinis Graecisque rhetoribus 18
annua centena constituit; praestantis poetas, nec non
15 et artifices, Coae Veneris, item Colossi refectorem in-
signi congiario magnaque mercede donauit; mechanico
quoque grandis columnas exigua impensa perducturum
in Capitolium pollicenti praemium pro commento non
mediocre optulit, operam remisit praefatus sineret se
20 plebiculam pascere. ludis, per quos scaena Mar- 19
celliani theatri restituta dedicabatur, uetera quoque
acroamata reuocauerat. †Appellari tragoedo quadrin-
genta, Terpno Diodoroque citharoedis ducena, nonnullis
centena, quibus minimum, quadragena sestertia super
25 plurimas coronas aureas dedit. sed et conuiuabatur
assidue ac saepius recta et dapsile, ut macellarios
adiuuaret. dabat sicut Saturnalibus uiris apophoreta,
ita per Kal. Mart. feminis. et tamen ne sic quidem
pristina cupiditatis infamia caruit. Alexandrini Cybio- 2
30 sacten eum uocare perseuerauerunt, cognomine unius

---

1 ademptum Ω, *corr.* $S^2 T\varsigma$ 2 orarat *Bentl.* 6 qua-
dragies *Budaeus* 9 senatorum $T\varsigma$ 15 Coae Veneris *Graev.*,
coeuenerit *MGT*, coemerit LPS^1, coemit $S^2 T$ 20 plebecu-
lam $N^2\varsigma$ (*edd.*) 22 apelli ϱς, Apollinari *ed. Rom. II* (*uulg.*),
Apellari *Polit.*, Apellae *Büch.* 26 recte *TT*, *om. S* 28 nec
si *M*, nec sic *ST* 29 pristina *Gδ*, pistrina *M*, pristinae *rel.*
Cybiosacten *Torr.* (*e Strab. XVII 796*), cybiotanten Ω

e regibus suis turpissimarum sordium. sed et in funere Fauor archimimus personam eius ferens imitansque, ut est mos, facta ac dicta uiui, interrogatis palam procuratoribus, quanti funus et pompa constaret, ut audit sestertium centiens, exclamauit, centum sibi sestertia darent ac se uel in Tiberim proicerent.

20 Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris, uultu ueluti nitentis; de quo quidam urbanorum non infacete, siquidem petenti, ut et in se aliquid diceret: dicam, inquit, cum uentrem exonerare desieris. ualitudine prosperrima usus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces ceteraque membra sibimet ad numerum in sphaeristerio defricaret inediamque unius diei per singulos menses interponeret.

21 Ordinem uitae hunc fere tenuit. in principatu maturius semper ac de nocte uigilabat; dein perlectis epistulis officiorumque omnium breuiariis, amicos admittebat, ac dum salutabatur, et calciabat ipse se et amiciebat; postque decisa quaecumque obuenissent negotia gestationi et inde quieti uacabat, accubante aliqua pallacarum, quas in locum defunctae Caenidis plurimas constituerat; a secreto in balineum tricliniumque transibat. nec ullo tempore facilior aut indulgentior traditur, eaque momenta domestici ad aliquid petendum magno ⟨o⟩pere captabant.

22 Et super cenam autem et semper alias comissimus multa ioco transigebat; erat enim dicacitatis plurimae, etsi scurrilis et sordidae, ut ne praetextatis quidem uerbis abstineret. et tamen nonnulla eius facetissima extant, in quibus et haec. Mestrium Florum consu-

---

2 fauo *T* iontansque *M* (ioculans *uel* iocans *Bentl.*) 3 uiri *T* 5 audiit *GT* sestertio *I. F. Gron.* 8 urbaniorum *MR* 16 euigilabat *Graev.* (*cf. Ps. Vict. epit. 9, 15*) 18 salutatur *Ps. Vict.* (*Roth*) 21 cęnidis *Q*, cen- *ΠS²*, g(a)enidis *rel.* 22 balneum *GXT* 26 super alias (aleas *Tς*) *POTς*, super aleam *Graev.* communissimus *Tς* 28 et sic *GX* scurrulis *MQRδ*

larem, admonitus ab eo plaustra potius quam plostra dicenda, postero die Flaurum salutauit. expugnatus autem a quadam, quasi amore suo deperiret, cum perductae pro concubitu sestertia quadringenta donasset,
5 admonente dispensatore, quem ad modum summam rationibus uellet inferri: Vespasiano, inquit, adamato. utebatur et uersibus Graecis tempestiue satis, et de 23 quodam procerae staturae improbiusque nato ⟨*Hom. Il.* 7, 213⟩:

10 *μακρὰ βιβάς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος,*

et de Cerylo liberto, qui diues admodum ob subterfugiendum quandoque ius fisci ingenuum se et Lachetem mutato nomine coeperat ferre ⟨*Menandri frg.* 223, 2 *Kock*⟩:

15 *ὦ Λάχης, Λάχης,*
ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσει
σὺ Κηρύλος.

maxime tamen dicacitatem adfectabat in deformibus lucris, ut inuidiam aliqua cauillatione dilueret trans-
20 ferretque ad sales.

Quendam e caris ministris dispensationem cuidam 2 quasi fratri petentem cum distulisset, ipsum candidatum ad se uocauit; exactaque pecunia, quantam is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordinauit; inter-
25 pellanti mox ministro: alium tibi, ait, quaere fratrem; hic, quem tuum putas, meus est. mulionem in itinere quodam suspicatus ad calciandas mulas desiluisse, ut adeunti litigatori spatium moramque prae-

---

3 sui *Sabell.*, se *Modd.* productac *Υ*, perducta *Casaub.*, perducta ei *Burm.* 4 quadraginta (xl. *G*) *GΠQδ* 7 et (*post* satis)] et ut *Υ*, ut ς 11 caerulo *MG*, cerulo *rel.* 16 ΑΠΟΘΑΝΕC *Ω* *ἀρχῆς Casaub.*, ΑΙΧΑΡΧΗC *M*, ΑΥΧΑΡΗC *G*, ΑΥΧΑΡΧΗC *fere rel.* *ἔσει σὺ Büch.* (*ἔσῃ Steph.*, *ἔσει Roth*), ЄΙΡCΥ *Ω* 17 ΓΗΡΥΛΟC *Ω* 19 defluerct *X*, deflecteret *N* 21 ministris *del. Lips.* 27 quondam *Bentl.* desilisse *codd. praeter M*

beret, interrogauit quanti calciasset, ⟨et⟩ pactus
3 est lucri partem. reprehendenti filio Tito, quod etiam
urinae uectigal commentus esset, pecuniam ex prima
pensione admouit ad nares, sciscitans num odore
offenderetur; et illo negante: atquin, inquit, e lotio 5
est. nuntiantis legatos decretam ei publice non mediocris
summae statuam colosseam, iussit uel continuo ponere[t],
cauam manum ostentans et paratam basim dicens.
4 ac ne in metu quidem ac periculo mortis extremo abstinuit iocis. nam cum inter cetera prodigia Mauso- 10
leum derepente patuisset et stella crinita in caelo apparuisset, alterum ad Iuniam Caluinam e gente Augusti
pertinere dicebat, alterum ad Parthorum regem qui
capillatus esset; prima quoque morbi accessione: uae,
inquit, puto deus fio. 15

24 Consulatu suo nono temptatus in Campania motiun-
a. 79 p. C. culis leuibus protinusque urbe repetita, Cutilias ac
Reatina rura, ubi aestiuare quotannis solebat, petit.
hic cum super urgentem ualitudinem creberrimo frigidae aquae usu etiam intestina uitiasset nec eo minus 20
muneribus imperatoriis ex consuetudine fungeretur, ut
etiam legationes audiret cubans, aluo repente usque ad
defectionem soluta, imperatorem ait stantem mori
oportere; dumque consurgit ac nititur, inter manus
subleuantium extinctus est VIIII. Kal. Iul. annum agens 25
aetatis sexagensimum ac nonum superque mensem ac
diem septimum.

25 Conuenit inter omnis, tam certum eum de sua suorumque genitura semper fuisse, ut post assiduas in

---

1 et pactus est *I. Gron.*, pactusque est *L*³ς, pactus et *Bentl.* 4 passione (m *supra* s) *M*, pansione *GRδ* 5 atquin *M*, atqui *rel. rectius puto* 6 nuntiantes legatos *GLT'*, nuntianti legato ς, nuntiante legato *Oud.* ei] rei *T* 7 ponere *Bentl.*, poneret *MGδ*, ponerent *rel.*, ponere et *Roth* 9 extremo *om. T* 11 repente *G* 17 cutillas *Ω*, *corr.* ς (*Beroald.*) 18 petiit *T'P* 21 ut *del. Bentl.* 25 gerens *T*

se coniurationes ausus sit adfirmare senatui aut filios sibi successuros aut neminem. dicitur etiam uidisse quondam per quietem stateram media parte uestibuli Palatinae domus positam examine aequo, cum in altera
5 lance Claudius et Nero starent, in altera ipse ac filii. nec res fefellit, quando totidem annis parique temporis spatio utrique imperauerunt.

DIVVS TITVS

Titus, cognomine paterno, amor ac deliciae generis 1 humani — tantum illi ad promerendam omnium uo-
10 luntatem uel ingenii uel artis uel fortunae superfuit, et, quod difficillimum est, in imperio, quando priuatus atque etiam sub patre principe ne odio quidem, nedum uituperatione publica caruit — natus est III. Kal. Ian. insigni anno Gaiana nece, prope Septizonium sordidis
15 aedibus, cubiculo uero perparuo et obscuro, nam manet adhuc et ostenditur; educatus in aula cum Britannico 2 simul ac paribus disciplinis et apud eosdem magistros institutus. quo quidem tempore aiunt metoposcopum a Narcisso Claudi liberto adhibitum, ut Britannicum
20 inspiceret, constantissime affirmasse illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui tunc prope astabat, utique imperaturum. erant autem adeo familiares, ut de potione, qua Britannicus hausta periit, Titus quoque iuxta cubans gustasse credatur grauique morbo adflictatus
25 diu. quorum omnium mox memor statuam ei auream in Palatio posuit et alteram ex ebore equestrem, quae

---

2 successores *ML¹S* (*cf. Eutr. VII 20, 3 Victor Caes. 9, 4*) 3 in media *T* 4 cum in] cum *T*, cuius *Bentl.* 13 IIII *M*, *sed ultima hasta expuncta* 17 magistris *M*, -stratos *Q*, -stratus *Π* 24 gestasse *M* afflictus *ΠR*, adflictatus sit *Oud.*

circensi pompa hodieque praefertur, dedicauit prose-
3 cutusque est. in puero statim corporis animique dotes
explenduerunt, magisque ac magis deinceps per aetatis
gradus: forma egregia et cui non minus auctoritatis
inesset quam gratiae, praecipuum robur, quanquam 5
neque procera statura et uentre paulo proiectiore; me-
moria[e] singularis, docilitas ad omnis fere tum belli
2 tum pacis artes. armorum et equitandi peritissimus,
Latine Graeceque uel in orando uel in fingendis poe-
matibus promptus et facilis ad extemporalitatem usque; 10
sed ne musicae quidem rudis, ut qui cantaret et psalleret
iucunde scienterque. e pluribus comperi, notis quoque
excipere uelocissime solitum, cum amanuensibus suis
per ludum iocumque certantem, imitarique chirographa
quaecumque uidisset, ac saepe profiteri maximum 15
falsarium esse potuisse.

4 Tribunus militum et in Germania et in Britannia
meruit summa[e] industriae nec minore modestiae[t]
fama, sicut apparet statuarum et imaginum eius multi-
tudine ac titulis per utramque prouinciam. 20

2 Post stipendia foro operam dedit honestam magis
quam assiduam, eodemque tempore Arrecinam Tertul-
lam, patre eq. R. sed praefecto quondam praetorianarum
cohortium, duxit uxorem et in defunctae locum Mar-
ciam Furnillam splendidi generis; cum qua sublata 25
filia diuortium fecit.

3 Ex quaesturae deinde honore legioni praepositus
Tarichaeas et Gamalam urbes Iudaeae ualidissimas in

---

3 magis ac magis *Π*, magisque (*om.* ac magis) *M* 6 memoria *Π*¹*Q*, memoriae *rel.*, memoria et *Oud.* 9 linguae *post* graecęque *add.* *TT* 18 summa industriae — modestiae fama ς (*edd. Rom. I. II*), summae industriae (summa industria *Π*¹*Q*) — modestia et fama *Ω* 19 et *ante* statuarum *add.* *T* 22 Arrecinam *Roth*, adrecidiam (arr- *ΠR*) *Ω* tertullum *M*, tertullo *GTδ* 23 sed] sed de *ΠR* 27 legioni *ΠQ*, religioni (-ne *R*) *MR*, X legioni *G*, regioni *X* 28 Taricheas *Urs.* (-chias *Bentl.*, -cheam *H. Barbarus*), thracias *Ω* (trachias *ΠR*)

potestatem redegit, equo quadam acie sub feminibus
amisso alteroque inscenso, cuius rector circa se dimi-
cans occubuerat.

Galba mox tenente rem p. missus ad gratulandum, 5
5 quaqua iret conuertit homines, quasi adoptionis gratia
arcesseretur. sed ubi turbari rursus cuncta sensit, redit
ex itinere, aditoque Paphiae Veneris oraculo, dum de
nauigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus
est. cuius breui compos et ad perdomandam Iudaeam 2
10 relictus, nouissima Hierosolymorum oppugnatione duo-
decim propugnatores totidem sagittarum confecit icti
bus, cepitque ea natali filiae suae tanto militum gaudio
ac fauore, ut in gratulatione imperatorem eum consalu-
tauerint et subinde decedentem prouincia detinuerint,
15 suppliciter nec non et minaciter efflagitantes, aut re-
maneret aut secum omnis pariter abduceret. unde nata 3
suspicio est, quasi desciscere a patre Orientisque sibi
regnum uindicare temptasset; quam suspicionem auxit,
postquam Alexandriam petens in consecrando apud
20 Memphim boue Apide diadema gestauit, de more qui-
dem rituque priscae religionis; sed non deerant qui
sequius interpretarentur. quare festinans in Italiam,
cum Regium, dein Puteolos oneraria naue appulisset,
Romam inde contendit expeditissimus inopinantique
25 patri, uelut arguens rumorum de se temeritatem: u e n i,
inquit, p a t e r, u e n i. neque ex eo destitit participem 6
atque etiam tutorem imperii agere.

Triumphauit cum patre censuramque gessit una,
eidem collega et in tribunicia potestate et in septem
30 consulatibus fuit; receptaque ad se prope omnium offi-
ciorum cura, cum patris nomine et epistulas ipse dic-

---

2 ascenso *Q* (*cf. Iul. 61*) 6 rediit *T* 11 confixit *Eutr. VII 21, 2* 12 ea *M*, eam *rel.* 15 et flagitantes *MG* ut *POST* 17 regnum sibi *T* (*edd.*) 20 api *T'* 22 setius *X*, secus *uulg.* 28 dein] de $\Pi^1 Q$ puteolis *T* 30 ad se *om.* Π^1, a se *X* 31 dictare *M*

taret et edicta conscriberet orationesque in senatu recitaret etiam quaestoris uice, praefecturam quoque praetori suscepit numquam ad id tempus nisi ab eq. R. administratam, egitque aliquanto inciuilius et uiolentius, siquidem suspectissimum quemque sibi summissis 5 qui per theatra et castra quasi consensu ad poenam 2 deposcerent, haud cunctanter oppressit. in his Aulum Caecinam consularem uocatum ad cenam ac uixdum triclinio egressum confodi iussit, sane urgente discrimine, cum etiam chirographum eius praeparatae apud 10 milites contionis deprehendisset. quibus rebus sicut in posterum securitati satis cauit, ita ad praesens plurimum contraxit inuidiae, ut non temere quis tam aduerso rumore magisque inuitis omnibus transierit ad principatum. 15

7 Praeter saeuitiam suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comisationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet; nec minus libido propter exoletorum et spadonum greges propterque insignem reginae Berenices amorem, cui etiam nuptias pollici- 20 tus ferebatur; suspecta rapacitas, quod constabat in co⟨g⟩n⟨i⟩tionibus patris nundinari praemiarique solitum; denique propalam alium Neronem et opinabantur et praedicabant. at illi ea fama pro bono cessit conuersaque est in maximas laudes neque uitio ullo reperto 25 et contra uirtutibus summis.

2 Conuiuia instituit iucunda magis quam profusa. amicos elegit, quibus etiam post eum principes ut et sibi et rei p. necessariis adquieuerunt praecipueque sunt usi. Berenicen statim ab urbe dimisit inuitus 30

---

1 edictas *MRδ* 3 praetori *MS*[1], -rii *GX* (*S*[2]), -ris *T* 7 alilum *MGδ* 8 consularem uirum *TT* (*cf. Ps. Vict. epit. 10, 4*) 11 coniurationis *T* 12 cauitia ad *MG* 13 aduersa re *T'O* 16 susceptam *MGδ*, † sus⟨...⟩ *G m. 1 in margine resecta* (*fuerit* suspecta) 20 berenicis *MX*, beronicis *G*, beronices *T* 21 et rapacitas *T* 22 cognitionibus *Torr.*, contionibus *Ω*, negotiationibus *Urs.*, cocionibus *Boden*, auctionibus *Cornelissen* 30 sunt usi] sumptam sibi *T* beronicem *GT*

inuitam. quosdam e gratissimis delicatorum quanquam
tam artifices saltationis, ut mox scaenam tenuerint,
non modo fouere prolixius, sed spectare omnino in
publico coetu supersedit.

5 Nulli ciuium quicquam ademit; abstinuit alieno, 3
ut si quis umquam; ac ne concessas quidem ac solitas
conlationes recepit. et tamen nemine ante se munifi-
centia minor, amphitheatro dedicato thermisque iuxta
cele[b]riter extructis munus edidit apparatissimum lar-
10 gissimumque; dedit et nauale proelium in ueteri nau-
machia, ibidem et gladiatores atque uno die quinque
milia omne genus ferarum.

Natura autem beniuolentissimus, cum ex instituto 8
Tiberi omnes dehinc Caesares beneficia a superioribus
15 concessa principibus aliter ⟨rata⟩ non haberent, quam
si eadem isdem et ipsi dedissent, primus praeterita
omnia uno confirmauit edicto nec a se peti passus
est. in ceteris uero desideriis hominum obstinatissime
tenuit, ne quem sine spe dimitteret; quin et admonen-
20 tibus domesticis, quasi plura polliceretur quam prae-
stare posset, non oportere ait quemquam a ser-
mone principis tristem discedere; atque etiam
recordatus quondam super cenam, quod nihil cuiquam
toto die praestitisset, memorabilem illam meritoque
25 laudatam uocem edidit: amici, diem perdidi.

Populum in primis uniuersum tanta per omnis occa- 2
siones comitate tractauit, ut proposito gladiatorio mu-
nere, non ad suum, sed ad spectantium arbi-
trium editurum se professus sit; et plane ita fecit.
30 nam neque negauit quicquam petentibus et ut quae
uellent peterent ultro adhortatus est. quin et studium
armaturae Thraecum prae se ferens saepe cum populo

---

2 tam *om.* *M*[1] artificis *Bentl.* 4 coetu *om.* *ς* 9 cele-
riter *Dom. Calderin. ad Mart. spect. 2, 7* 12 omnigenus
MGX 15 ⟨rata⟩ *Egn.* quasi *Π*[1]*QP* 16 easdem *MGT*
24 tota *X* 25 ⟨hodie⟩ diem *Casaub.* (*Eutr. VII 21, 3*)

et uoce et gestu ut fautor cauillatus est, uerum maiestate salua nec minus aequitate. ne quid popularitatis praetermitteret, nonnumquam in thermis suis admissa plebe lauit.

8 Quaedam sub eo fortuita ac tristia acciderunt, ut 5 conflagratio Vesuuii montis in Campania, et incendium Romae per triduum totidemque noctes, item pestilentia quanta non temere alias. in iis tot aduersis ac talibus non modo principis sollicitudinem sed et parentis affectum unicum praestitit, nunc consolando per edicta, 10 4 nunc opitulando quatenus suppeteret facultas. curatores restituendae Campaniae e consularium numero sorte duxit; bona oppressorum in Vesuuio, quorum heredes non extabant, restitutioni afflictarum ciuitatium attribuit. urbis incendio nihil publice nisi perisse 15 testatus, cuncta praetoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinauit praeposuitque compluris ex equestri ordine, quo quaeque maturius peragerentur. medendae ualitudini leniendisque morbis nullam diuinam humanamque opem non adhibuit inquisito omni 20 sacrificiorum remediorumque genere.

5 Inter aduersa temporum et delatores amendatoresque erant ex licentia ueteri. hos assidue in foro flagellis ac fustibus caesos ac nouissime traductos per amphitheatri harenam partim subici ac uenire imperauit, 25 partim in asperrimas insularum auehi. utque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coerceret, uetuit

---

5 ac *del. Polak* 6 ue*bii *M*, uesubii *G* (su *ss. m. 1*), suebii *X*, bebii *T*, ueseui *N* (*cf. infra l. 13*) 8 ⟨fa⟩talibus *Cornelissen* 10 unici *Lips.* consulando *MR*, consulendo *Bentl.* perredicta *MG* 11 quatinus *XΠR* 12 e *om.* *XΠ*[1]*Q* 13 uesuuio *M*, uesubio *G*, uesieuio *L*, ueseuio *uel* ueseuo *rel.* 14 ciuitatum *codd. praeter ML* 15 nichil nisi sibi perisse test. publice *T*, nichil nisi sibi publ. perisse test. *OT*, nihil publice perisse test. *Roth e codice Torrentii* 16 praetorium *M* 22 amandatoresque *Gδ*, amandoresque *T*, mandatoresque *X* 25 ac] aut *S* (subici *usque* partim *om.* *L*[1]*P*), in seruos ac *Π*[2]*R* 26 asperrima *ΠR*

inter cetera de eadem re pluribus legibus agi quaeriue de cuiusquam defunctorum statu ultra certos annos.

Pontificatum maximum ideo se professus accipere 9 ut puras seruaret manus, fidem praestitit, nec auctor
5 posthac cuiusquam necis nec conscius, quamuis interdum ulciscendi causa non deesset, sed periturum se potius quam perditurum adiurans. duos patricii generis conuictos in adfectatione imperii nihil amplius quam ut desisterent monuit, docens principatum fato
10 dari, si quid praeterea desiderarent promittens se tributurum. et confestim quidem ad alterius matrem 2 quae procul aberat, cursores suos misit, qui anxiae saluum filium nuntiarent, ceterum ipsos non solum familiari cenae adhibuit, sed et insequenti die gladiatorum
15 spectaculo circa se ex industria conlocatis oblata sibi ferramenta pugnantium inspicienda porrexit. dicitur etiam cognita utriusque genitura imminere ambobus periculum adfirmasse, uerum quandoque et ab alio, sicut euenit.

20 Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed paene ex 3 professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, neque occidere neque seponere ac ne in minore quidem honore habere sustinuit, sed, ut a primo imperii die, consortem successoremque testari perseuerauit, non-
25 numquam secreto precibus et lacrimis orans, ut tandem mutuo erga se animo uellet esse. inter haec 10 morte praeuentus est maiore hominum damno quam suo.

Spectaculis absolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleuerat, Sabinos petit aliquanto tristior, quod
30 sacrificanti hostia aufugerat quodque tempestate serena tonuerat. deinde ad primam statim mansionem febrim

---

4 seruaret *ΠQ*, seruasset *rel.* 7 quam punituram *T*
10 quid *GNδ*, quod *rel.* 14 et *om.* *X* 16 ornamenta *T*
18 uerum] uenturum *T′* 22 imminore *M*, imminuere *T*
23 habere *om.* *T* 25 precipib: *M* lacrimis et precibus *T*
26 mutato *Modd.* 31 febrem *G*

nanctus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis pallulis caelum, multumque conquestus eripi sibi uitam immerenti; neque enim extare ullum suum factum paenitendum excepto dum- 2 taxat uno. id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit 5 neque cuiquam facile succurrat. quidam opinantur consuetudinem recordatum, quam cum fratris uxore habuerit; sed nullam habuisse persancte Domitia iurabat, haud negatura, si qua omnino fuisset, immo etiam gloriatura, quod illi promptissimum erat in omnibus 10 probris.

11 Excessit in eadem qua pater uilla Id. Sept. post biennium ac menses duos diesque XX quam successerat patri, altero et quadragesimo aetatis anno. quod ut palam factum est, non secus atque in domestico luctu 15 maerentibus publice cunctis, senatus prius quam edicto conuocaretur ad curiam concurrit, obseratisque adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit laudesque congessit, quantas ne uiuo quidem umquam atque praesenti. 20

DOMITIANVS

1 Domitianus natus est VIIII. Kal. Nouemb. patre a. 51 consule designato inituroque mense insequenti honorem, regione urbis sexta ad Malum Punicum, domo quam postea in templum gentis Flauiae conuertit. pubertatis 25 ac primae adulescentiae tempus tanta inopia tantaque infamia gessisse fertur, ut nullum argenteum uas in

---

2 palludis *G*, paludib(us) *T*, paludamentis *OST*, pellibus *uel* palliolis *uel* plagulis *uel* palliis *aliaque in recentioribus* 4 paenitendo *MRδ et pro u. l. Π*[2] 6 succurrit *GΠRS*[2] 19 quantas congessit *ed. Ven. I* 26 tempora *T* 27 egisse *Casaub.*

usu haberet. satisque constat Clodium Pollionem prae-
torium uirum, in quem est poema Neronis quod inscri-
bitur Luscio, chirographum eius conseruasse et non-
numquam protulisse noctem sibi pollicentis; nec de-
5 fuerunt qui affirmarent, corruptum Domitianum et a
Nerua successore mox suo. bello Vitelliano confugit 2
in Capitolium cum patruo Sabino ac parte praesentium
copiarum, sed irrumpentibus aduersariis et ardente
templo apud aedituum clam pernoctauit, ac mane Isiaci
10 celatus habitu interque sacrificulos uariae superstitionis
cum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrem comite
uno contulisset, ita latuit, ut scrutantibus qui uestigia
subsecuti erant, deprehendi non potuerit. post uicto- 3
riam demum progressus et Caesar consalutatus honorem
15 praeturae urbanae consulari potestate suscepit titulo
tenus, nam iuris dictionem ad collegam proximum
transtulit, ceterum omnem uim dominationis tam li-
center exercuit, ut iam tum qualis futurus esset osten-
deret. ne exequar singula, contractatis multorum uxo-
20 ribus Domitiam Longinam Aelio Lamiae nuptam etiam
in matrimonium abduxit, atque uno die super XX
officia urbana aut peregrina distribuit, mirari se Vespa-
siano dictitante, quod successorem non et sibi
mitteret. expeditionem quoque in Galliam Germanias- 2
25 que neque necessariam et dissuadentibus paternis amicis
incohauit, tantum ut fratri se et opibus et dignatione
adaequaret.

Ob haec correptus, quo magis et aetatis et condi-
cionis admoneretur, habitabat cum patre una sellamque

---

2 uirum *del. Torr.* 4 pollicenti *XΠQ et pro u. l. R* 5 Domitianum *del. Torr.* 9 isici *Τ* 10 habitus *et* sacrifigulos *M* uanae ς (*edd.*), Phariae *I. Gron.* 15 cum *post* urbanae *add. Τ* 16 nam *I. Gron.*, quam *Ω*, quia ς, quoniam *Oud.* 19 ne *ΠQ*, nec *rel.* contrect- *codd. praeter M* 24 quoq: ne in *Mδ* (ne *pertinet ad* cessariam *l. 25*) gallia *M*, gallias δ 25 neq: cessariam *M* (*u. ad l. 24*), neccessariam (*om.* neque) δ 26 operibus *Π*²ς (*uulg.*)

eius ac fratris, quotiens prodirent, lectica sequebatur ac triumphum utriusque Iudaicum equo albo comitatus est. qui⟨n et e⟩ sex consulatibus non nisi unum ordinarium gessit eumque cedente ac suffragante fratre.
2 simulauit et ipse mire modestiam in primisque poeticae studium, tam insuetum antea sibi quam postea spretum et abiectum, recitauitque etiam publice. nec tamen eo setius, cum Vologaesus Parthorum rex auxilia aduersus Alanos ducemque alterum ex Vespasiani liberis depoposcisset, omni ope contendit ut ipse potissimum mitteretur; et quia discussa res est, alios Orientis reges ut idem postularent donis ac pollicitationibus sollicitare temptauit.

3 Patre defuncto diu cunctatus an duplum donatiuum militi offerret, numquam iactare dubitauit relictum se participem imperii, sed fraudem testamento adhibitam; neque cessauit ex eo insidias struere fratri clam palam⟨que⟩, quoad correptum graui ualitudine, prius quam plane efflaret animam, pro mortuo deseri iussit; defunctumque nullo praeterquam consecrationis honore dignatus, saepe etiam carpsit obliquis orationibus et edictis.

8 Inter initia principatus cotidie secretum sibi horarum sumere solebat nec quicquam amplius quam muscas captare ac stilo praeacuto configere, ut cuidam interroganti, essetne quis intus cum Caesare, non absurde responsum sit a Vibio Crispo, ne muscam quidem. deinde uxorem Domitiam, ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat alteroque anno ⟨. . . . .⟩, consa-

---

3 quin et e sex *scripsi* (quin ex *Bentl.*), qui sex (*uel* quis ex) *MGRLPδ*, in sex *rel.*   17 instruere *MTδ*   18 palamque *Tς*, et palam *L*, palam *rel.* (*cf Iul 80, 1*)   19 afflaret *Mδ*   23 initia *T'Nδ*, uitia *rel. et H*   tempus horarum ς, horarum spatium *Saresber.*, horarium *uulg.*, lararium *Is. Voss.*, horarum III *Casaub.* (*cf. Ner. 37, 2*)   27 musca *codd. praeter MHLδ* (*cf. Victor Caes. 11, 6 Epit. 11, 8*)   29 consalutauit *Roth lacunam post* tulerat *statuens*, consulatu filium ***uit (uit

lutauit Augustam; eandem Paridis histrionis amore deperditam repudiauit intraque breue tempus inpatiens discidii quasi efflagitante populo reduxit.

Circa administrationem autem imperii aliquamdiu 2
5 se uarium praestitit, mixtura quoque aequabili uitiorum atque uirtutum, donec uirtutes quoque in uitia deflexit: quantum coniectare licet, super ingenii naturam inopia rapax, metu saeuus.

Spectacula assidue magnifica et sumptuosa edidit 4
10 non in amphitheatro modo, uerum et in circo, ubi praeter sollemnes bigarum quadrigarumque cursus proelium etiam duplex, equestre ac pedestre, commisit; at in amphitheatro nauale quoque. nam uenationes gladiatoresque et noctibus ad lychnuchos, nec
15 uirorum modo pugnas, sed et feminarum. praeterea quaestoriis muneribus, quae olim omissa reuocauerat, ita semper interfuit, ut populo potestatem faceret bina paria e suo ludo postulandi eaque nouissima aulico apparatu induceret. ac per omne gladiatorum specta- 2
20 culum ante pedes ei stabat puerulus coccinatus paruo portentosoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnumquam serio. auditus est certe, dum ex eo quaerit, ecquid sciret, cur sibi uisum esset ordinatione proxima Aegypto praeficere Mettium

---

in ras. post 3 uel 4 litt. erasas) *M* (deest aliquid *in marg. adscr. m rec.*), consalutauerat ut *X* (*uulg.*), consulatus (-tu *R*) filium et *GT*; *lacunam uarie suppleuerunt*: alteroque anno ab hoc consulatu filiam: Augustam *eqs. Graev.*, filiam tulerat alteroque anno filium ac consalutauerat Aug. *Oud.*, alteroque anno filiam consalutauit Aug. *Madv.*, alterumque imperii altero anno *Momms.*, alteroque anno quam imperium adeptus est amisit *temptaueram Herm. 36 p. 292*

5 mixturaque *Lips. fort. recte*, mixtura prope *Bentl.*, mixtura (*del.* quoque) *Büch.* 9 magnifica assidue *T* 12 duplex etiam *T* 16 questoris *Π*[1]*Q*, questorib; *G* reuocarent *M*, -carat *T* (*Graev.*). -caret *δ* 23 ecquid ς (*ed. Rom. II*), et quid (et qui *X*) *Ω* cur] quid (qui *R*) *T'* 24 metium *MT*, ęthium *ΠQ*, etium *R* (*in T praecedit* p̃ficeret), Maecium *Oud.*

Rufum. edidit naualis pugnas paene iustarum classium, effosso et circumstructo iuxta Tiberim lacu, atque inter maximos imbres perspectauit.

3 Fecit et ludos saeculares, computata ratione temporum ad annum non quo Claudius proxime, sed quo 5 olim Augustus ediderat; in iis circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos e septenis spatiis ad quina corripuit.

4 Instituit et quinquennale certamen Capitolino Ioui triplex, musicum equestre gymnicum, et aliquanto 10 plurium quam nunc est coronatorum. certabant enim et prosa oratione Graece Latineque ac praeter citharoedos chorocitharistae quoque et psilocitharistae, in stadio uero cursu etiam uirgines. certamini praesedit crepidatus purpureaque amictus toga Graecanica, capite 15 gestans coronam auream cum effigie Iouis ac Iunonis Mineruaeque, adsidentibus Diali sacerdote et collegio Flauialium pari habitu, nisi quod illorum coronis inerat et ipsius imago. celebrabat et in Albano quotannis Quinquatria Mineruae, cui collegium instituerat, 20 ex quo sorte ducti magisterio fungerentur ederentque eximias uenationes et scaenicos ludos superque oratorum ac poetarum certamina.

5 Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit atque inter spectacula muneris largissimum epulum 25 Septimontiali †sacrorum quidem senatui equitique panariis, plebei sportellis cum obsonio distributis initium uescendi primus fecit; dieque proximo omne genus rerum missilia sparsit, et quia pars maior intra popu-

---

2 inter maximos] in thermis *T* 3 prospectauit *ΠR* 5 ab anno *T'* 6 diebus *Friedländer* (*Marquardt, St. V. III² p. 516*) 11 coronarum *Steph.* 14 uirgines *Lips.*, uirginis *Ω* 21 redderentque *codd. praeter Mδ* 25 epopulum *M* 26 septimontialis *T* Septimontiali sacro: cum quidem *I. Gron. probabiliter*, Sept. sacro quidem ς (*Torr.*), Sept. sacrorum quidem die *Sabell.*, *aliique aliter* (quondam *pro* quidem *propos. Torr. Bentl.*) 27 plebi isportellis *MG*, plebi sp. *δ*

laria deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorii ordinis pronuntiauit.

Plurima et amplissima opera incendio absumpta 5 restituit, in quis et Capitolium, quod rursus arserat;
5 sed omnia sub titulo tantum suo ac sine ulla pristini auctoris memoria. nouam autem excitauit aedem in Capitolio Custodi Ioui et forum quod nunc Neruae uocatur, item Flauiae templum gentis et stadium et odium et naumachiam, e cuius postea lapide maximus
10 circus deustis utrimque lateribus extructus est.

Expeditiones partim sponte suscepit, partim ne- 6 cessario: sponte in Chattos, necessario unam in Sarmatas legione cum legato simul caesa; in Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, secundam
15 Cornelio Fusco praefecto cohortium praetorianarum, cui belli summam commiserat. de Chattis Dacisque post uaria proelia duplicem triumphum egit, de Sarmatis lauream modo Capitolino Ioui rettulit.

Bellum ciuile motum a L. Antonio, superioris Ger- 2
20 maniae praeside, confecit absens felicitate mira, cum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus transituras ad Antonium copias barbarorum inhibuisset. de qua uictoria praesagiis prius quam nuntiis comperit, siquidem ipso quo dimicatum erat die statuam
25 eius Romae insignis aquila circumplexa pinnis clangores laetissimos edidit; pauloque post occisum Antonium adeo uulgatum est, ut caput quoque adportatum eius uidisse se plerique contenderent.

Multa etiam in communi rerum usu nouauit: spor- 7
30 tulas publicas sustulit reuocata rectarum cenarum consuetudine; duas circensibus gregum factiones aurati

9 odium] exmetodium *X* 12 cathos *MS*, catthos *fere rel.* (*om.* $\Pi^1 Q$) 16 catis *MR*, catthis *uel* cattis *uel* cathis *rel.* 23 prius presagiis *T* 24 dimicandum *X* est *T* 25 pennis *XT* 28 contenderint *Bentl.* 29 in communes rerum usus *X* 31 grecum *Ω*, *corr. Beroald.*

purpureique panni ad quattuor pristinas addidit; interdixit histrionibus scaenam, intra domum quidem exercendi artem iure concesso; castrari mares uetuit; spadonum, qui residui apud mangones erant, pretia mode-
2 ratus est. ad summam quondam ubertatem uini, fru- 5
menti uero inopiam existimans nimio uinearum studio neglegi arua, edixit, ne quis in Italia nouellaret utque in prouinciis uineta succiderentur, relicta ubi plurimum dimidia parte; nec exequi rem perseuerauit. quaedam ex maximis officiis inter libertinos equitesque R. com- 10
3 municauit. geminari legionum castra prohibuit nec plus quam mille nummos a quoquam ad signa deponi, quod L. Antonius apud duarum legionum hiberna res nouas moliens fiduciam cepisse etiam ex depositorum summa uidebatur. addidit et quartum stipendium militi 15
aureos ternos.

8 Ius diligenter et industrie dixit, plerumque et in foro pro tribunali extra ordinem; ambitiosas centumuirorum sententias rescidit; reciperatores, ne se perfusoriis assertionibus accommodarent, identidem admo- 20
nuit; nummarios iudices cum suo quemque consilio
2 notauit. auctor et tr(ibunis) pl(ebis) fuit aedilem sordidum repetundarum accusandi iudicesque in eum a senatu petendi. magistratibus quoque urbicis prouinciarumque praesidibus coercendis tantum curae adhibuit, 25
ut neque modestiores umquam neque iustiores extiterint; e quibus plerosque post illum reos omnium cri-
3 minum uidimus. suscepta correctione morum licentiam theatralem promiscue in equite spectandi inhibuit; scripta famosa uulgoque edita, quibus primores uiri 30
ac feminae notabantur, aboleuit non sine auctorum ignominia; quaestorium uirum, quod gesticulandi saltan-

---

2 scaena *Heins.* 5 quandam *MGδ* 8 in prouinciis *om. X* 16 aureis ternis *Lips.*, in (ad *Casaub.*) aureos ternos *Salm.* 18 ⟨et⟩ extra *Bentl.* 25 a] ac *M* 28 correctione *Lς*, correptione *rel.* (*Ω*) 30 edicta *M*

dique studio teneretur, mouit senatu; probrosis feminis
lecticae usum ademit iusque capiendi legata hereditatesque;
equitem R. ob reductam in matrimonium uxorem,
cui dimissae adulterii crimen intenderat, erasit iudicum
5 albo; quosdam ex utroque ordine lege Scantinia condemnauit;
incesta Vestalium uirginum, a patre quoque suo
et fratre neglecta, uarie ac seuere coercuit, priora capitali
supplicio, posteriora more ueteri. nam cum Ocu- 4
latis sororibus, item Varronillae liberum mortis permi-
10 sisset arbitrium corruptoresque earum relegasset, mox
Corneliam maximam uirginem absolutam olim, dein
longo interuallo repetitam atque conuictam defodi imperauit
stupratoresque uirgis in comitio ad necem
caedi, excepto praetorio uiro, cui, dubia etiam tum
15 causa et incertis quaestionibus atque tormentis de
semet professo, exilium indulsit. ac ne qua religio 5
deum impune contaminaretur, monimentum, quod libertus
eius e lapidibus templo Capitolini Iouis destinatis
filio extruxerat, diruit per milites ossaque et reliquias
20 quae inerant mari mersit.

Inter initia usque adeo ab omni caede abhorrebat, 9
ut absente adhuc patre recordatus Vergili[i] uersum
⟨*georg*. 2, 538⟩:

impia quam caesis gens est epulata iuuencis

25 edicere destinarit, ne boues immolarentur. cupiditatis
quoque atque auaritiae uix suspicionem ullam aut
priuatus umquam aut princeps aliquamdiu dedit, immo
e diuerso magna saepe non abstinentiae modo sed
etiam liberalitatis experimenta. omnis circa se lar- 2
30 gissime prosecutus nihil prius aut acrius monuit quam

---

5 scantinia *G*, cantinia *MQLS*, catinia *rel.* 7 ac] at *Bentl.* 8 supplici *M* oculati *X*, Ocellatis *Beroald.* 11 uirginem maximam *T* olim *om. T* deinde *Xδ*, dehinc *Π* 12 atque] neque *Duker* (*cf. Plin. epist. IV 11*) 24 inopia *M* 25 ediscere *M* destinauit *MGδ*, destinauerit *T* 28 e diuerso *del. Ern.* (e *om. MLPδ*) magnae *codd. praeter Mδ* 29 experimento *X*

ne quid sordide facerent. relictas sibi hereditates ab
iis, quibus liberi erant, non recepit. legatum etiam
ex testamento Rusti Caepionis, qui cauerat ut quotannis
ingredientibus curiam senatoribus certam summam
uiritim praestaret heres suus, irritum fecit. reos, qui 5
ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, uniuersos discrimine liberauit nec repeti nisi
intra annum eaque condicione permisit, ut accusatori
3 qui causam non teneret exilium poena esset. scribas
quaestorios negotiantis ex consuetudine sed contra 10
Clodiam legem uenia in praeteritum donauit. subsiciua, quae diuisis per ueteranos agris carptim superfuerunt, ueteribus possessoribus ut usu capta concessit.
fiscales calumnias magna calumniantium poena repressit,
ferebaturque uox eius: *princeps qui delatores non* 15
castigat, irritat.

10 Sed neque in clementiae neque in abstinentiae
tenore permansit, et tamen aliquanto celerius ad
saeuitiam desciuit quam ad cupiditatem. discipulum
Paridis pantomimi ⟨im⟩puberem adhuc et cum maxime 20
aegrum, quod arte formaque non absimilis magistro
uidebatur, occidit; item Hermogenem Tarsensem propter
quasdam in historia figuras, libraris etiam, qui eam
descripserant, cruci fixis. patrem familias, quod Thraecem murmilloni parem, munerario imparem dixerat, de- 25
tractum spectaculis in harenam canibus obiecit cum
hoc titulo: *impie locutus parmularius.*

2 Complures senatores, in iis aliquot consulares, interemit; ex quibus Ciuicam Cerealem in ipso Asiae proconsulatu, Saluidienum Orfitum, Acilium Glabrionem 30
⟨in⟩ exilio, quasi molitores rerum nouarum, ceteros

---

3 rusci Ω, *corr.* ς (*Torr. Burm.*) 6 aerarium apud *T*
9 non *om.* *T* 12 superfuerant *Ern.* 16 inuitat *I. F. Gron.*
20 puberem Ω, *corr. ed. Basil. 1533* 26 e (& *Q*) spectaculis
GT 28 in iis *M*, in his *GT*, iniuste *X*, et in his δ, in his
et *Bentl.* 31 in *add. Torr.* militores *M*, motores Π^1Q

leuissima quemque de causa. Aelium Lamiam ob
suspiciosos quidem, uerum et ueteres et innoxios iocos,
quod post abductam uxorem laudanti uocem suam
eutacto dixerat quodque Tito hortanti se ad alterum
5 matrimonium responderat: μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλ<ε>ις;
Saluium Cocceianum, quod Othonis imperatoris patrui 3
sui diem natalem celebrauerat; Mettium Pompusianum,
quod habere imperatoriam genesim uulgo ferebatur et
quod depictum orbem terrae in membrana[s] contiones-
10 que regum ac ducum ex Tito Liuio circumferret quod-
que seruis nomina Magonis et Hannibalis indidisset;
Sallustium Lucullum Britanniae legatum, quod lanceas
nouae formae appellari Luculleas passus esset; Iunium
Rusticum, quod Paeti Thraseae et Heluidi Prisci
15 laudes edidisset appellassetque eos sanctissimos uiros;
cuius criminis occasione philosophos omnis urbe Italia-
que summouit. occidit et Heluidium filium, quasi 4
scaenico exodio sub persona Paridis et Oenones diuor-
tium suum cum uxore taxasset; Flauium Sabinum alte-
20 rum e patruelibus, quod eum comitiorum consularium
die destinatum perperam praeco non consulem ad
populum, sed imperatorem pronuntiasset.

Verum aliquanto post ciuilis belli uictoriam saeuior, 5
plerosque partis aduersae, dum etiam latentis conscios
25 inuestigat[o], nouo quaestionis genere distorsit immisso
per obscaena igne; nonnullis et manus amputauit.
satisque constat duos solos e notioribus uenia dona-
tos, tribunum laticlauium et centurionem, qui se, quo
facilius expertes culpae ostenderent, impudicos proba-
30 uerant et ob id neque apud ducem neque apud milites
ullius momenti esse potuisse.

---

3 abductam *Tς*, adductam *rel.* (*Ω*) 7 pomposianum *Ω*, *corr. Roth* (*cf. Vesp. 14*) 9 membrana *Scriver.*, membranis ς 14 petit *M*, petitus *X* et Heluidi] *cf. Macé*, *Suét. p. 413* 17 quod quasi *T′* 24 dudum *T′O* latentes *T′O*, fatentes *Bentl.* conscios *del. Torr.* 25 inuestigat *Steph.* (per conscios inuestigatos *Casaub.*)

11 Erat autem non solum magnae, sed etiam callidae inopinataeque saeuitiae. a[u]ctorem summarum pridie quam cruci figeret in cubiculum uocauit, assidere in toro iuxta coegit, securum hilaremque dimisit, partibus etiam de cena dignatus est. Arrecinum Clementem 5 consularem, unum e familiaribus et emissariis suis, capitis condemnaturus in eadem uel etiam maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestanti, conspecto delatore eius: uis, inquit, hunc nequissimum seruum cras audiamus? 10

2 Et quo contemptius abuteretur patientia hominum, numquam tristiorem sententiam sine praefatione clementiae pronuntiauit, ut non aliud iam certius atrocis exitus signum esset quam principii lenitas. quosdam maiestatis reos in curiam induxerat, et cum praedi- 15 xisset experturum se illa die quam carus senatui esset, facile perfecerat ut etiam more maiorum 3 puniendi condemnarentur; deinde atrocitate poenae conterritus, ad leniendam inuidiam intercessit his uerbis — neque enim ab re fuerit ipsa cognoscere —: 20 permittite, patres conscripti, a pietate uestra impetrari, quod scio me difficulter impetraturum, ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis; nam et parcetis oculis uestris et intellegent me omnes senatui interfuisse. 25

12 Exhaustus operum ac munerum inpensis stipendioque, quod adiecerat, temptauit quidem ad releuandos castrenses sumptus numerum militum deminuere; sed cum et obnoxium se barbaris per hoc animaduerteret neque eo setius in explicandis oneribus haereret, 30 nihil pensi habuit quin praedaretur omni modo. bona uiuorum ac mortuorum usquequaque quolibet et accu-

---

2 actorem ς (*Torr.*), auctorem Ω 5 est *om.* *S* arrecinum Π^1QN, arretinum *rel.* (Ω) 8 conspectu $M\Pi^1Q\delta$ 13 ut] et $M\delta$ 14 principis *B.-Crus.* 22 impetrare *G* 25 intelligetis *Υ* 30 herere ΠQ

satore et crimine corripiebantur. satis erat obici qualecumque factum dictum[q]ue aduersus maiestatem principis. confiscabantur alienissimae hereditates uel uno existente, qui diceret audisse se ex defuncto, cum uiueret, heredem sibi Caesarem esse. praeter ceteros Iudaicus fiscus acerbissime actus est; ad quem deferebantur, qui uel[ut] inprofessi Iudaicam uiuerent uitam uel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent. interfuisse me adulescentulum memini, cum a procuratore frequentissimoque consilio inspiceretur nonagenarius senex, an circumsectus esset.

Ab iuuenta minime ciuilis animi, confidens etiam et cum uerbis tum rebus immodicus, Caenidi patris concubinae ex Histria reuersae osculumque, ut assuerat, offerenti manum praebuit; generum fratris indigne ferens albatos et ipsum ministros habere, proclamauit ⟨*Hom. Il. 2, 204*⟩:

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.

principatum uero adeptus neque in senatu iactare dubitauit et patri se et fratri imperium dedisse, illos sibi reddidisse, neque in reducenda post diuortium uxore edicere ⟨re⟩uocatam eam in puluinar suum. adclamari etiam in amphitheatro epuli die libenter audiit: domino et dominae feliciter! sed et Capitolino certamine cunctos ingenti consensu precantis, ut Palfurium Suram restitueret pulsum olim senatu ac tunc de oratoribus coronatum, nullo responso dignatus tacere tantum modo iussit uoce praeconis. pari arrogantia, cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistulam, sic coepit: dominus et deus noster hoc fieri iubet. unde institutum post-

---

2 dictumue δς, dictumque Ω 4 quid *M* 6 exactus *G* 7 uel inprofessi *I. F. Gron.*, uelut inprofessi *MGTδ*, ueluti professi *X* intra urbem *post* Iudaicam *add. T* 22 ediceret *X*, dicere *G* reuocatam *Salm.* 26 palfarium *Mδ* 30 formaul emdictaret *M* (formatilem *δ*, formulam dictaret epistula *Bentl.*) 31 hoc] sic *Nς*

hac, ut ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur aliter. statuas sibi in Capitolio non nisi aureas et argenteas poni permisit ac ponderis certi. Ianos arcusque cum quadrigis et insignibus triumphorum per regiones urbis tantos ac tot extruxit, ut cuidam 5
3 Graece inscriptum sit: arci. consulatus septemdecim cepit, quot ante eum nemo; ex quibus septem medios continuauit, omnes autem paene titulo tenus gessit nec quemquam ultra Kal. Mai., plerosque ad Idus usque Ianuarias. post autem duos triumphos Germanici 10 cognomine assumpto Septembrem mensem et Octobrem ex appellationibus suis Germanicum Domitianumque transnominauit, quod altero suscepisset imperium, altero natus esset.

14 Per haec terribilis cunctis et inuisus, tandem op- 15 pressus est ⟨...⟩ amicorum libertorumque intimorum simul et uxoris. annum diemque ultimum uitae iam pridem suspectum habebat, horam etiam nec non et genus mortis. adulescentulo Chaldaei cuncta praedixerant; pater quoque super cenam quondam fungis absti- 20 nentem palam irriserat ut ignarum sortis suae, quod
2 non ferrum potius timeret. quare pauidus semper atque anxius minimis etiam suspicionibus praeter modum commouebatur. ut edicti de excidendis uineis propositi gratiam faceret, non alia magis re compulsus 25 creditur, quam quod sparsi libelli cum his uersibus erant ⟨*Anth. Pal. IX 75*⟩:

κἄν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
ὅσσον ἐπισπεῖσαι σοί, τράγε, θυομένῳ.

---

1 ac] aut *GN*   3 certianos *Mδ*, Ceruianos *T*   5 ac] aut *T*   6 arci *MGδ*, arti *T*, arcui *X*, ...ρκεῖ *Turn.*, *latinum uerbum postulat Bentl.*   7 quot ς, quod *Ω*   11 absumpto *MΠQδ*   16 conspiratione *post* intimorum *suppl.* *T'ON* (*post* uxoris ς), insidiis *ante* amicorum *G*, destitutus solaciis *post* uxoris *δ* (*Vict. Caes. 11, 7* consilio, *Eutrop. VII 23, 6* coniuratione)   20 quandam *X*   25 facere — credatur *T*   *in uoce* magis *desinit R*   26 quam *Xρ*, namque *MΠQδ*, nam *G*   28. 29 *om.* *ΠQ*   28 *κἄν Roth*, ΚΑΙ *Ω* (*cf. CIL IV 3407, 6*)   ΕΤΡΙΞΑΝ *Ω*,

eadem formidine oblatum a senatu nouum et excogi- 3
tatum honorem, quamquam omnium talium appeten-
tissimus, recusauit, quo decretum erat ut, quotiens
gereret consulatum, eq(uites) R. quibus sors obtigisset,
5 trabeati et cum hastis militaribus praecederent eum
inter lictores apparitoresque.

Tempore uero suspecti periculi appropinquante solli- 4
citior in dies porticuum, in quibus spatiari consuerat,
parietes phengite lapide distinxit, e cuius splendore
10 per imagines quidquid a tergo fieret prouideret. nec
nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis
quidem in manum catenis, audiebat. utque domesticis
persuaderet, ne bono quidem exemplo aud[i]endam esse
patroni necem, Epaphroditum a libellis capitali poena
15 condemnauit, quod post destitutionem Nero in adipi-
scenda morte manu eius adiutus existimabatur. deni- 15
que Flauium Clementem patruelem suum contemptissi-
mae inertiae, cuius filios etiam tum paruulos successores
palam destinauerat abolito⟨que⟩ priore nomine alterum
20 Vespasianum appellari, alterum Domitianum, repente
ex tenuissima suspicione tantum non in ipso eius con-
sulatu interemit. quo maxime facto maturauit sibi
exitium.

Continuis octo mensibus tot fulgura facta nuntia- 2
25 taque sunt, ut exclamauerit: feriat iam, quem uolet.
tactum de caelo Capitolium templumque Flauiae gentis,
item domus Palatina et cubiculum ipsius, atque etiam
e basi statuae triumphalis titulus excussus ui procellae

ποτὶ ῥίζαν tit. Pompeianus ΟΜΟCCЄΠΙΚΑΡΠΟΦΟΡЄCCΗC *fere Ω, at* ЄΠΙ *in M corr. ex* ЄΤΗ 29 (p. 328) ЄΠΙCΠЄΙCЄC *fere Ω* *σοὶ τράγε Bentl.*, COIKΑΡΘЄ *Ω*, *σοί κάπρε Büch.* ΟΥΔΟΜЄΝΩ *M et sim. rel.*

7 uero (*in marg. add. M m. 1*) *om. Roth* suspecto *LP* pericula *M*, periculo *LP* 12 manu *X* 13 audendam *ϱL*[3] 19 abolitoque *N*, et abolito *T*, abolito *MGX* (*Bentl.*) priori *T* 20 appellari] appellari iusserat *T'N* (*in ϱ post* Domitianum), appellans *Bentl.*, appellare *Preud'h.* 23 exitum *X* 24 iacta *Graev.* 26 factum *Mδ*.

in monimentum proximum decidit. arbor, quae priuato
adhuc Vespasiano euersa surrexerat, tunc rursus repente
corruit. Praenestina Fortuna, toto imperii spatio an-
num nouum commendanti laetam eandemque semper
sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit 5
nec sine sanguinis mentione.

3 Mineruam, quam superstitiose colebat, somniauit
excedere sacrario negantemque ultra se tueri eum
posse, quod exarmata esset a Ioue. nulla tamen re
perinde commotus est quam responso casuque Ascleta- 10
rionis mathematici. hunc delatum nec infitiantem
iactasse se quae prouidisset ex arte, sciscitatus est, quis
ipsum maneret exitus; et affirmantem fore ut breui
laceraretur a canibus, interfici quidem sine mora, sed
ad coarguendam temeritatem artis sepeliri quoque accura- 15
tissime imperauit. quod cum fieret, euenit ut repen-
tina tempestate deiecto funere semiustum cadauer
discerperent canes, idque ei cenanti a mimo Latino,
qui praeteriens forte animaduerterat, inter ceteras diei
fabulas referretur. 20

16 Pridie quam periret, cum oblatos tubures seruari
iussisset in crastinum, adiecit: si modo uti licuerit,
et conuersus ad proximos affirmauit fore ut sequenti
die luna se in aquario cruentaret factumque
aliquod existeret, de quo loquerentur homines 25
per terrarum orbem. at circa mediam noctem ita est
exterritus, ut e strato prosiliret. dehinc mane haru-
spicem ex Germania missum, qui consultus de fulgure
mutationem rerum praedixerat, audiit condemnauitque.

---

1 proxumum *M* (*praecedit* monum- *in GΠQPT*) 2 tunc | T·N·C *Mδ* 4 commendanti *om. T* eademque *MTδ*, eandem *Π'Q* 5 reddidit *T'*, reddit *rel.*, edidit *Bentl.* 8 negantem (*sine* que) *Steph.*, negantem quoque *Oud.*, *lacunam statuit Roth* 10 '*quaere an* Asclĕparionis' *Bentl. et sic Kumanudis*, Asclationis *F. Cumont* 12 seq(ue) *MGLPTϱ* prouidisse *GLPT* 15 quoque ⟨quam⟩ *Duker* 17 disiecto *Bentl.* 21 tuberes (-os *L*) *codd. praeter M* 27 prosilierit *Bentl.*

ac dum exulceratam in fronte uerrucam uehementius 2
scalpit, profluente sanguine: utinam, inquit, hactenus.
tunc horas requirenti pro quinta, quam metuebat, sexta
ex industria nuntiata est. his uelut transacto iam
5 periculo laetum festinantemque ad corporis curam
Parthenius cubiculo praepositus conuertit, nuntians esse
qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. itaque
summotis omnibus in cubiculum se recepit atque ibi
occisus est.

10 De insidiarum caedisque genere haec fere diuulgata 17
sunt. cunctantibus conspiratis, quando et quo modo,
id est lauantemne an cenantem adgrederentur, Stepha-
nus, Domitillae procurator et tunc interceptarum pecu-
niarum reus, consilium operamque obtulit. ac siniste-
15 riore brachio uelut aegro lanis fasciisque per aliquot
dies ad auertendam suspicionem obuoluto, sub ipsam
horam dolonem interiecit; professusque conspirationis
indicium et ob hoc admissus legenti traditum a se
libellum et attonito suffodit inguina. saucium ac re- 2
20 pugnantem adorti Clodianus cornicularius et Maximus
Partheni libertus et Satur decurio cubiculariorum et
quidam e gladiatorio ludo uulneribus septem contruci-
darunt. puer, qui curae Larum cubiculi ex consuetu-
dine assistens interfuit caedi, hoc amplius narrabat,
25 iussum se a Domitiano ad primum statim uulnus
pugionem puluino subditum porrigere ac ministros
uocare, neque ad caput quidquam excepto capulo et
praeterea clausa omnia repperisse; atque illum interim
arrepto deductoque ad terram Stephano conluctatum
30 diu, dum modo ferrum extorquere, modo quanquam
laniatis digitis oculos effodere conatur.

---

12 id est *del. Burm.*, item *Ern.* 16 obuoluto sub *G*, obuolutamb *Mδ*, obuoluto in *X*, obuoluto ad *T* 17 dolonem *Ferrarius*, dolum *Ω*, dolo *δ* 21 et satur *Gδ*, est et satur *MLP*, est et saturius *O*, et saturius *T'* 23 curae] arae *Ern.* 30 dum] tum (cum *T*) *X*, *om. edd. aliquot uet., in quibus* conatum *l. 31 seruatur* 31 conatum *MGX*Π^2

3 Occisus est XIIII. Kal. Octb. anno aetatis quadragensimo quinto, imperii quinto decimo. cadauer eius populari sandapila per uispillones exportatum Phyllis nutrix in suburbano suo Latina uia funerauit, sed reliquias templo Flauiae gentis clam intulit cineribusque 5 Iuliae Titi filiae, quam et ipsam educarat, conmiscuit.

18 Statura fuit procera, uultu modesto ruborisque pleno, grandibus oculis, uerum acie hebetiore; praeterea pulcher ac decens, maxime in iuuenta, et quidem toto corpore exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores 10 habebat; postea caluitio quoque deformis et obesitate uentris et crurum gracilitate, quae tamen ei ualitu- 2 dine longa remacruerant. commendari se uerecundia oris adeo sentiebat, ut apud senatum sic quondam iactauerit: u s q u e a d h o c c e r t e e t a n i m u m m e u m 15 p r o b a s t i s e t u u l t u m. caluitio ita offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii ioco uel iurgio obiectaretur; quamuis libello, quem de c u r a c a p i l l o r u m ad amicum edidit, haec etiam, simul illum seque consolans, inseruerit ⟨*Hom. Il. 21, 108*⟩: 20

οὐχ ὁρά⟨ᾳ⟩ς, οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε;

e a d e m m e t a m e n m a n e n t c a p i l l o r u m f a t a, e t f o r t i a n i m o f e r o c o m a m i n a d u l e s c e n t i a s e n e s c e n t e m. s c i a s n e c g r a t i u s q u i c q u a m d e c o r e n e c 19 b r e u i u s. laboris impatiens pedibus per urbem non 25 temere ambulauit, in expeditione et agmine equo rarius, lectica assidue uectus est armorum nullo, sagittarum uel praecipuo studio tenebatur. centenas uarii generis feras saepe in Albano secessu conficientem spectauere plerique atque etiam ex industria ita qua- 30 rundam capita figentem, ut duobus ictibus quasi cor-

---

3 uispillonis *MGδ*, uespillones *Beroald.* phyllix *Ω*, *corr.* ϱς 7 rub̄r *et post 5 uel 6 litt. erasas* rubrisq: *M*, rubeus rubrisque *δ*, puborisque *P*, pudorisque *OSTN* 11 quoque *om. P*, prope *Bentl.* 13 emacruerant *Duker Bentl.* (longiore macr- *Iernstedt*) 15 adhuc *Π*¹ϱς (*edd.*) et *om. T* 22 facta *X*

nua efficeret. nonnumquam in pueri procul stantis praebentisque pro scopulo dispansam dexterae manus palmam sagittas tanta arte derexit, ut omnes per interualla digitorum innocue euaderent.

5 Liberalia studia imperii initio neglexit, quanquam **20** bibliothecas incendio absumptas impensissime reparare curasset, exemplaribus undique petitis missisque Alexandream qui describerent emendarentque. numquam tamen aut historiae carminibusue noscendis operam 10 ullam aut stilo uel necessario dedit. praeter commentarios et acta Tiberi Caesaris nihil lectitabat; epistulas orationesque et edicta alieno formabat ingenio. sermonis tamen nec inelegantis, dictorum interdum etiam notabilium: u e l l e m, inquit, t a m f o r m o s u s 15 e s s e, q u a m M a e c i u s s i b i u i d e t u r; et cuiusdam caput uarietate capilli subrutilum et incanum p e r f u s a m n i u e m m u l s o dixit. c o n d i c i o n e m p r i n- **21** c i p u m m i s e r r i m a m aiebat, q u i b u s d e c o n i u r a t i o n e c o m p e r t a n o n c r e d e r e t u r n i s i o c c i s i s.

20 Quotiens otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus matutinisque horis, ac lauabat de die prandebatque ad satietatem, ut non temere super cenam praeter Matianum malum et modicam in ampulla potiunculam sumeret. conuiuabatur frequenter ac 25 large, sed paene raptim; certe non ultra solis occasum nec ut postea comisaretur. nam ad horam somni nihil aliud quam solus secreto deambulabat.

Libidinis nimiae, assiduitatem concubitus uelut exer- **22**

---

1 effingeret *Beroald.* 2 scopo *Steph.* 3 derexit ς, derexerit *Q*, direxit *rel.* 4 innocuae *PH* (*cod. Paris. 8818*), *Bentl.* 5 imperio M^1 (imperio inito *Bentl.*) 6 assumptas *MT* reparari *Duker* 9 cognoscendis *Π* 12 alieno ς, alfeno *MGT*, alieno alfeno *fere X* 13 et dictorum int. not. *N*, *lacunam post* inelegantis *subesse* ⟨nec . . .⟩ *putat I. W. Freund*, *post* tamen *Büch.* (⟨nec indiligentis⟩ nec) 15 maetius *corr. ut uid. ex* maecius *M*, mecius *G*, metius *XT* 16 subrutillim *M* et canum *X* 17 ⟨et⟩ condicionem *Roth* 23 martianum *X* modica *Lips.*

citationis genus clinopalen uocabat; eratque fama, quasi concubinas ipse deuelleret nataretque inter uulgatissimas meretrices. fratris filiam adhuc uirginem oblatam in matrimonium sibi cum deuinctus Domitiae nuptiis pertinacissime recusasset, non multo post alii 5 conlocatam corrupit ultro et quidem uiuo etiam tum Tito; mox patre ac uiro orbatam ardentissime palamque dilexit, ut etiam causa mortis extiterit coactae conceptum a se abigere.

23 Occisum eum populus indifferenter, miles grauissime 10 tulit statimque Diuum appellare conatus est, paratus et ulcisci, nisi duces defuissent; quod quidem paulo post fecit expostulatis ad poenam pertinacissime caedis auctoribus. contra senatus adeo laetatus est, ut repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum contu- 15 meliosissimo atque acerbissimo adclamationum genere laceraret, scalas etiam inferri clipeosque et imagines eius coram detrahi et ibidem solo affligi iuberet, nouissime eradendos ubique titulos abolendamque omnem memoriam decerneret. 20

2 Ante paucos quam occideretur menses cornix in Capitolio elocuta est: ἔσται πάντα καλῶς, nec defuit qui ostentum sic interpretaretur ⟨*FPR p. 370*⟩:

nuper Tarpeio quae sedit culmine cornix
'est bene' non potuit dicere, dixit: 'erit'. 25

ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse gibbam sibi pone ceruicem auream enatam, pro certoque habuisse beatiorem post se laetioremque portendi rei publicae statum, sicut sane breui euenit abstinentia et moderatione insequentium principum. 30

1 clinopalem *Ω* (palam *G*); *cf. Vict. Caes. 11, 5 epit. 11, 7* (*Mart. XIV 201*) 2 deuelleret *G*, diuelleret *rel.* 3 uirginem non *M* (*exp. m 2*) 10 eum *om. N* 11 eum *ante* diuum *add. T* 12 duces] uires *T* 15 temperarent *Mδ*, -rarit *Bentl.* 16 atque acerbissimo *om. T* 23 qui *corr. m. 2 ex* quod *M*, qui id *Salm.* 28 rerum statum publice *M*, rei statum publicę *G*, statum rei publicae *X*

INDEX NOMINVM[1])

1) A. uitam Augusti designat, C(aesaris), Cal(igulae), Cl(audi), D(omitiani), G(albae), N(eronis), O(thonis), T(iberi), Tit(i), V(espasiani), Vit(elli). — omissa sunt mensium nomina praeter selecta quaedam.

B

D

E

F

G

N

V

X

ADDENDA

Ad Iul. 24, 1 p. 11, 16 alterum] alt̃nū *V*
Iul. 30, 5 p. 16, 3 regnandi *ss. etiam in V m. rec.*
Aug. 2, 1 p. 46, 14 inter ualle V^1 (e *in* o *corr m. rec.*)
Aug. 43, 1 p. 72, 23 in quo ⟨loco⟩ *proposuit Fürst p. 12 propter Mon. Ancyr. IV 43. 44*
Aug. 43, 2 p. 73, 1 passusque est posteros ⟨quo⟩que Torquati *coniec. Bücheler* (*cf. ed. maioris praef. p. XII*)
Cal. 54, 2 p. 185, 24 ultimaque *pro* multaque *mauult Th. Stangl, Wochenschrift f. klass. Philol. 1906 p. 1060*